

RRR

RRR

RRR

VÄLSKÄRIN
 KERTOMUKSIA
 KIRJOITTANUT
 Z. TOPELIUS?

A. SERHOLO'S S.A.

STOMENTANUT
 JUHANI AHO

PORVOOSSA
 WERNER SÖDERSTRÖM

UNIV. BIBLIOTH.
* 1900 *
HELSINGFORS

★ Yli 300 kuvaa, ★

ALBERT EDELFFELT'in ja CARL LARSSON'in piirtämiä!

15:ta vihko.

Hinta 55 p.

Teos valmistuu 50 viikossa kahden vuoden kuluessa.
Teos on kokonaan lunastettava, yksityisiä vihkoja ei myydä.

Tilausilmoitus luettavana ensimmäisessä viikossa!

RRR

RRR

VÄLSKÄRIN
KERTOMUKSIA
KIRJOITTANUT
Z. TOPELIUS

SUOMENTANUT
JUHANI AHO

— KOLMAS JAKSO —

Alt. Hg. f. J. Mann

PORVOOSSA, WERNER SÖDERSTRÖM

VÄLSKÄRIN KERTOMUKSIA

KIRJOITTANUT

Z. TOPELIUS

KOLMAS JAKSO

SINISET, — PAKOLAINEN,
ERÄÄN NIMEN VARJO

SEITSEMÄNNESTÄ RUOTSINKIELISESTÄ PAINOKSESTA

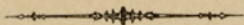
SUOMENTANUT

JUHANI AHO

KUVAT PIIRTÄNEET

ALBERT EDELFELT JA CARL LARSSON

PORVOOSSA
WERNER SÖDERSTRÖM

*Välskärin kertomukset jaetaan jaksoihin, joista jokainen
sisältää kolme toisiinsa liittyvää kertomusta*

VÄLSKÄRIN KERTOMUKSIA.

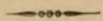
VII.

SINISSET.

Välskärin seitsemäs kertomus.

Siniset.

Kokonainen kesä oli kulunut siitä kuin välskäri lopetti kuudennen kertomuksensa. Sillä välin oli häntä harvoin nähty kaupungissa, ja kun hän ilmaantui sinne harmaassa kalastajatakissaan, isot pieksusaappaat jalassa, kantoi hän olallaan pähkuraista sauvaansa, jossa leiviskän painoinen hauki riippui ikäänkuin voitonmerkinä. Hauki oli aiottu isoäidin pöydälle. Tietysti Bäck silloin kutsuttiin päivälliselle, ja hänen tähtensä oli jälkiruokana sinä päivänä mitä kauneimpia mansikoita kuorimattoman maidon kanssa. — Riputate liian vähän sokeria päälle, serkkuseni, — oli isoäidin tapana hymysyin sanoa, vaikka Bäck oikein pyryttämällä pyrytti sokeria mansikkain päälle. Bäck ei suinkaan ollut mikään ylellisyydessä eläjä, hän voi elellä useita viikkoja kalapirtissään piimällä ja keitetyillä simpuilla, mutta makeisille oli hän perso, tuo kunnan ukko, kun niitä vaan tarjona oli. Sen isoäiti hyvin kyllä tiesikin, ja vaikka hän ei koskenut sokeri-lusikkaan itseään varten, sanoi hän ystävällisesti uudestaan: — vähän enemmän sokeria, serkkuseni!

Välskäri sai silloin kuulla kaikki sanomalehdissä olleet uutiset eikä lausunut hän juuri kohteliaita sanoja Don Miguelista, joka siihen aikaan piti meteliä. Sitä vastoin tiesi hän tavallisesti kertoa jonkun hupaisen jutun metsästys- ja kalastusretkiltään, esim. kuinka veli Svanholm äsken oli ollut jäniksiä ampumassa. Toverit, ja niiden joukossa Bäckikin, olivat ennakoita ampuneet jäniksen, aukaisseet ja tyhjentäneet sen vatsan, panneet siihen paistia, silakoita ja keitettyjä

potaattia sekä sitten neuloneet vatsan umpeen. Sen tehtyä asetettiin jänis sopivalle paikalle metsän rintaan, ja Svanholm vietiin hänen sitä huomaamattaan sinne päin. Koirat alkoivat ajaa, ja samassa huusi joku joukosta: pidä varasi, veli Svanholm! Svanholm tähtäsi tuossa tuokiassa, — pyssy pamahti, jänis kellahti nurin niskoin ja vietiin riemulla pirttiin. Suurempaa urotyötä ei Svanholm ollut tehnyt tuon suuren pakoretken jälkeen. Urhokas kapteeni oli päivän sankari. Hän pidätti itselleen oikeuden saada aukaista jäniksensä kaikkien sääntöjen mukaan, antaakseen sydämmen ja maksan koirille. Mutta mitä ihmeitä, hän löytää lampaanpaistia jäniksessään! Mitä lempejä, veli Svanholm, jäniksesi syövät lampaitamme! — Sitte löytää hän silakoita; — mitä saakelia, jäniksesi käyvät kalassa! — viimein keitettyjä potaatteja; — no tuhannen tulimmaista, veli Svanholm, jäniksesi osaavat sekä keittää että paistaa! Mutta Svanholm suuttui siitä silmittömäksi ja väänteli viiksiään Bäckille koko viikon päivät sen jälkeen.

Kesä meni menojaan. Kun elokuu alkoi lopuilleen kallistua ja Bäck, tavallisuuden mukaan, oli päivälliselle kutsuttu omaa haukiaaan syömään, tuli pikku Jonathan eräänä päivänä hyvin toimessaan välskärin luo ja tarjosi hänelle oksan, jossa kolme isoa tummanpunaista vaarainta riippui. — No? — sanoi välskäri, nostaen tapansa mukaan pienoisen kaulustasta syliinsä, melkein niinkuin kissanpoikaa nostetaan.

— Niin, kummi, — vastasi Jonathan reippaasti; — nyt ovat vaaraimet kypsyneet metsässä.

— Se on hyvä se, — sanoi välskäri ja asetti pojan jälleen jaloilleen, kiepautettuaan häntä kerran ympärinsä ilmassa.

Anna Sofia särki sokeria kaapin ääressä. — Niin, — huusi hän, — nyt ovat vaaraimet kypsyneet metsässä ja nyt on meillä oikeus vaatia uutta kertomusta.

— Hm, — sanoi välskäri. — Lehtisiika nousee parhaillaan, ja sorsanpojat alkavat parvissa lennellä; kolmen viikon perästä minulla ehkä on aikaa.

Koetettiin kyllä väitellä vastaan, mutta ei mikään autanut. Kolme viikkoa kului. Välskäri oli suolannut monta kaunista nelikollista siikojä ja lähettänyt monta jaloistaan

yhteensidottua vesilintu-paria kotiin. Ilmat kävivät pimeiksi ja myrskyisiksi ja oli kolkkoa oleskella ulkona merellä. Silloin kuultiin eräänä päivänä vanhuksen itsestään virkkavan päivällispöydässä: — Tänä iltana saatamme aloittaa.

Tuumasta toimeen. Kello kuuden aikana, kun alkoi hämärtää, istui tavallinen seura taas välskärin kammarissa. Kapteeni Svanholm, joka aikoja sitten jo oli leppynyt, punoi viiksiään takan edessä; maisteri Svenonius, koulumestari, siirteli halkoja likemmä toisiaan, isoäiti kutoi sukkaa, Anna Sofia perkkasi puoloja ja lapset asetettiin kynimään höyheniä vähän syrjempään, ett'eivät marjat heitä kovin paljon hokuttelisi.

Välskäri katseli keveätä, vaaleankeltaista liekkiä, joka luikerrellen kohosi pitkin valkoisia koivuhalkoja, eikä näyttänyt hänellä ensinkään olevan kiirettä aloittamaan. Lapset kävivät malttamattomiksi. — Nyt saamme kuulla Kaarle XII:nesta, — kuiskasi Jonathan tahallaan niin kovasti, että toisetkin kuulivat sen.

— No, annappa kuulla! — sanoi Svanholm. — Veljellä on tänäpänä karskin pojan kanssa tekemistä. Joka vähänkään on ruudinsavua päivinä haistanut, niinkuin veli ja minä, ymmärtää hiukan paremmin Kaarle XII:ttä kuin kaikki ne kynäsankarit, jotka ovat hänestä kirjoittaneet.

— Ruudinsavusta ihmiset vaan mustuvat, — sanoi tästä ärsytyksestä kiivastunut koulumestari. — Ajatukseni on, että Kaarle XII saa kiittää kynäsankareita suurimmasta osasta suuruuttaan. Jos sitä olisi kysytty verensä vuodattaneelta, autiolta ja nälkääntyneeltä maalta hänen kuolemansa jälkeen . . .

— Niin, kysy vaan, — vastasi kapteeni. — Kysy vaan, niin köyhinkin torppari vastaa veljelle: me olemme pahanpäiväisiksi peittoneet sekä tanskalaiset että saksalaiset, turkkilaiset ja venäläiset, tuli ja leimaus, sen olemme tehneet, herraseni, ja sen olemme tehneet Kaarle XII:nnen johdolla. Hän ei ollutkaan mikään saivartelija eikä saitori, ja jos hän ei säästänyt muita, niin eipä hän säästänyt omaa kuninkaallista itseäänkään. Kynäilijätkö olisivat jotakin hänen kunniakseen tehneet? Hyi helvetti, he olisivat tahrineet hänen sinikeltaisen sotalippunsa musteella!

— Bernhard Bertelsköld on nyt kuollut, -- sanoi vanha isoäiti saadakseen sanakiistan loppumaan. — Minusta on kuin olisin tuntenut hänet aina hänen lapsuudestaan asti, ja kelpo mies hän olikin, ja vielä päälliseksi täytyy minun sanoa, että olen pitänyt hänestä aina alusta alkaen.

— Piru viekөөn! — puuttui kapteeni tyhmän tøykeästi puheesen. — Semmoisilla maitoparroilla kreiveillä ei ole kahden äyryn edestä tarmoa jänteissään.

Isoäiti alensi äänensä ja puhui äänellä semmoisella, että urhokas kapteeni yhtäkkiä vaikenä: — Olen sanonut sen monet kerrat ja sanon vieläkin, että on säädytöntä noin kiroilla lasten kuullen. Jos serkku Svanholm olisi antanut minun puhua loppuun, niin olisi minulla ollut vielä muutakin sanottavaa. Serkuun pitäisi muistaa, että kreivi Bertelsköld vainaja otti eläissään osaa useampaan taisteluun kuin mistä serkku on eläissään kuullut kerrottavankaan, ja jos hän olikin kohetias ja sävyisä ja sivistynyt herra, eikä mikään törkimys ja tappelija, niin hän sittenkin oli serkkua urhoollisempi mies eikä lainkaan maidosta tai piimästä tehty. Mutta hänen loppuaan en voi oikein hyväksyä. Minusta tuntuu epä kristilliseltä ja kamalalta, että niin hyväsydämminen ja ymmärtäväinen mies joutuu kuollessaan niin kokonaan taikauskon ja maallisten ajatusten orjaksi, että unhottaa köyhää sieluaan ajattelemasta. Minkä hyväksi eli hän? Aatelisvallanko? Me olemme kaikki tavallisia ihmisiä; emme tuollaista ymmärrä.

— Vertaisemme kyllä astuvat esille, kun tulee Larssonien aika, — muistutti Svenonius. — Aatelisvallan, kansavallan ja kuningasvallan välinen riita kestää kautta *secula seculorum*. Kerronpa joskus serkulleni vanhoista patriiseista ja plebejeistä Roomassa.

— Kiitoksia, serkkuni, en ole ollenkaan utelias; paavilaisten tieltä kernaimmin väistyn. Jotakin paavilaista pahuusta lienee kuninkaan sormuksessakin. Taivahan pyhät, moista turmiontuojaa! Saadaanpa nähdä, että se sormus vielä turmelee koko Bertelsköldin suvun. Miksi ei se kelpo Kreeta nakannut sormusta mereen, niinkuin aikoi! Se olisi ollut järkevästi ja oikein tehty, mutta sen sijaan hän antoi houkutella itsensä ja antoi noitakalun kreiville. Uskokaa minua, kyllä Torsten Bertelsköld kerran vielä häntä siitä soimaa.

— Mutta, — puuttui Anna Sofia vilkkaasti puheeseen, — entäs se, kun kaikessa onnistuu. Ajatelkaapa sitä, isoäiti! Yhä kasvaa sen suvun mahtavuus, ja jos sormus kulkee isästä poikaan, niin tullaan kuudennessa polvessa kuninkaaksi! Nyt se on jo kolmannessa tai neljännessä polvessa Torsten Bertelsködillä. Paha vaan, ett'ei voi selailta kummia niinkuin selailtaan kirjaa, jonka lopusta tahdotaan edeltäpäin selkoa saada.

— Lapsi kultani, — sanoi isoäiti vakaisesti, — minusta näyttää niinkuin kuninkaan sormus oikein syvälle teroittaisi mieleemme nämä sanat: mitä auttaa ihmistä, vaikka hän kaiken maailman voittaisi ja kumminkin saisi sielullensa vahingon? Mitä iloa oli vanhemmalla Bertelsködillä, mitä hyötyä oli Janssenilla kaikesta onnestaan? Kaksi parempaan aiottua ihmistä on sormus jo turmellut; kolmannen on se luovuttanut Jumalasta hänen elämänsä lopulla. Saat olla varma siitä, että se turmelee useampiakin. En pidä oikein nuoresta Torstenista, ja hänen veljeään Kustaa Aadolfia tunnen vielä kovin vähän. Kun en ota lukuun Kreetaa, niin ovat kaikki, joita edellisissä kertomuksissa olen jotenkin suosinut, jo manalle menneet. Kai on meidän nyt tutustumisen uusiin ihmisiin, kun on aikakin uusi.

Näin puhuttuaan tarkasteli isoäiti utelevin silmin vanhaa välskärää, joka ääneti ja ajatuksissaan katseli liekkien leikkiä suuressa vanhanaikaisessa avonaisessa takassa. Valkean valon kohdatessa hänen kookasta varttansa ja päivettyneitä, vielä tarmokkaita kasvонуonteitaan, näytti kaikista niinkuin joku tavattoman tuikea mielenilmaus olisi synkistänyt hänen rypyistä otsaansa. Usein ennen oli tämä yksinkertainen, vaatimaton mies ikäänkuin kasvanut kertoessaan, niin ett'ei ollut enää sama mieskään. Nyt synkistyivät hänen kasvonsa siihen määrin, että lapset milt'ei pelästyen häntä katselivat. Ja hän sanoi ikäänkuin itsekseen: — Uusi aika!

Heti sen jälkeen kääntyi hän jälleen tointuneena ja kirkkain silmin Anna Sofian puoleen: — Pane enemmän puita pesään, tyttöseni, kernaammin katselen liekkiä kuin tuhkaa. Ja istu niin, että paremmin näen sinut, lapseni. Siitä on hyvää kertomukselleni, että kaiken ajan saan katsella sinun hyviä ja iloisia kasvojasi.

1. Leijona lepää.

uuri, voimakas ja jalosydämminen seitsemästoista vuosisata oli äsken laske-
nut viimeisen kiven suureen maailmanhistorialliseen rakennukseensa. Esirippu oli pudonnut peittämään sen ankarointa taistelua vallasta ja valosta; sen pitkät vuosijaksot ja urotyöt avautuivat kuin taulu ajattelijan silmään eteen, ja kysymys heräsi siitä, mitä nyt seuraisi. Sillä eivät yksistään numerot nyt muodostaneet uutta aikakautta maailmalle; nyt oli tähti sammunut ja valtoja hävinnyt, ja uusia valtakuntia ja uusia ajatuksia pyrki syntymään, ja missä oli se mies, joka kykeni niitä hallitsemaan? Hän, joka enemmän kuin miespolven ajan oli ollut

sekä älyn että vallan lainsäätäjä; hän, joka ihailijainsa ylistämänä antoi koko aikakaudelleen nimensä, Ranskan kuninkas Ludvig XIV, eli vielä ja luuli itseensä kutsutuksi kirjoittamaan lakia uudelle vuosisadalle, niinkuin oli kirjoittanut vanhalle. Mutta samalla kuin runoilijat vielä ylistivät häntä ja kuninkaat pelkäsivät hänen valtiotaitoaan milt'ei enemmän kuin hänen aseitaan ja kultaansa, alkoi vanhuus painaa hänen päätänsä, katumustyöt hänen mieltään; samalla kuin hän ojensi kättään uusia valtikkoita anastaakseen, alkoi hänen oman valtikkansa kultaus kulua; ja epäily, joka tätä ennen oli ollut vaiti, ja pilkka, joka oli kyllästynyt suunsa salpaan, alkoivat ankarasti arvostellen tarkastaa aikakautensa ylistyspuheita ja niistä etsiä sitä sallimusta, joka ennen tahi myöhemmin kohtaa maailman kunniaa.

Jota alemma aurinko laskeutui Ludvig XIV:nnen aikakauden taivaanrantaan kohti, sitä selvemmin käsittivät sekä ajattelijat että itse kansatkin, että aika tarvitsi uusia miehiä, samoin kuin se tarvitsi uusia aatteitakin. Aatteet tulivat itsestään; ne olivat kauvan kasvaneet hiljaisuudessa ja odottivat vaan aurinkoa ja ilmaa, päästäkseen lehteä tekemään. Mutta turhaan vielä odotettiin aatteiden toteuttajia. Ajateltiin Eugenia ja Marlboroughia; katseltiin tuota suurta taistelua Bourbonien ja Habsburgilaisten välillä. Englannin nähtiin äkisti ylenevän ja pääsevän yhä enemmän edelle kilpailijastaan Hollannista; pois loivat odottajat silmänsä voipuneesta ja poljetusta Espaniasta; pois hajanaisesta ja veltostuneesta Saksasta; pois itsekkästä ja itseään hävittävästä Puolasta, ja katselivat mielihyvällä Turkin vallan alkavaa heikkoutta — tuon Euroopan pelätin, jota ei kukaan enää säikkynyt. Kaikkialla oli kansoja ja valtoja, mutta harvassa miehiä. Harvat silmäilivät pohjaan päin. Raakalaisten kannalla oleva Venäjä lepäsi näköjään kuolleena ja kiisteli siitä, oliko ristinmerkki tehtävä kahdella vaiko kolmella sormella. Ruotsi, Itämeren vallitsija, oli ollut välittäjänä Ryssvikin rauhanteossa; mutta sen miekka oli levännyt, kultaa tulvasi Kaarle XI:nnen reduktioni-kammareihin, ja parraton nuorukainen, mieletön ja päätön, niinkuin sanottiin, oli astunut valtaistuimelle pyytämään — karhuja.

Ei tiedetty silloin, että Pietari ensimmäinen työskenteli salvumiehenä Saardamin tehtaissa. Ei tiedetty silloin, että

Kaarle XII lukiessaan Curtiusta jo lapsena oli sanonut, kun häneltä kysyttiin, mitä hän ajatteli Aleksanteri suuresta: — tahtoisin tulla hänen kaltaisekseen. — Ja kun muistutettiin: — Aleksanteri suuri eli vaan 32 vuoden ikään; — niin kaksitoista vuotias prinssi Kaarle vastasi: — eikö siinä ole kyllä, kun on valtakuntia valloittanut?

Oli uudenvuoden aika v. 1700. Oli kylmä, mutta kirkas talvi-ilta. Tähdet tuikkivat yli Mälärin jäisen pinnan, jossa tuontuostakin kuului hevosten askelia ja kulkusten helinää kylmänä iltana. Muutamia tunteja sitä ennen oli liike ollut vilkkaampi. Osa hoviväestä oli istunut koreihin, töyhdyillä kaunistettuihin rekiin ja ajanut huviretkelle, ja oli siinä moni punanen neidon poski vielä enemmän punottanut ja moni ylhäinen herra oli omin käsin ohjannut korskuvaa orittaan jääkentän yli. Mutta illaksi oli leskikuningatar Hedvig Eleonora, kuninkaan isoäiti, kutsunut hoviväen illanviettoon Drottningholmissa. Kuningatar paralla oli ikävä. Hän olisi niin mielellään ottanut osaa valtakunnan hallitukseen, nyt niinkuin Kaarle XI:nnekin nuoruuden aikana, mutta hän oli vanhennut, ja pojanpojan pikaiset sanat kreivi Piperille erään komppanian katselmuksessa, että hän »tahtoi itse komentaa niin urheita miehiä», olivat toteutuneet melkein samalla hetkellä kuin hän ne lausuikin. Hedvig Eleonora teki päätöksensä. Hän rakenteli yhä vaan huvilinnoja, keräsi ympärilleen nuoria ja iloisia ihmisiä, varsinkin taiteilijoita, ja niin eleli hän vallan hupaisesti vanhat päivänsä runsailla tuloillaan.

Vahakynttilät loistivat kirkkaasti järvelle Drottningholmin korkeista ikkunoista, kun kaksi lyhyviin sotaviittoihin pukeutunutta ratsastajaa ajoi täyttä karkua jään yli linnaa kohti, samalla kun kolme tai neljä jälempänä tulevaa rekeä näytti turhaan koettavan heitä saavuttaa. Linnan pihalle tultua astui toinen ratsastaja alas hevosen selästä ja läheni toista, joka istui ratsailla, jonka jälkeen tämä kuiskasi hänelle jotain. Ensimmäinen ratsastaja kytki sitte hevosen portin pieleen ja riensi linnan portaita ylös, jota vastoin toinen jäi kylmään talvi-ilmaan hevosen selässä istumaan ja näytti tahtovan huolellisesti peittää kasvojaan niiden tulisoihutujen ja tervatynnörien valolta, jotka pihalla paloivat.

Hetken ajan kuluttua tuli ensimmäinen ratsastaja ulos ja sanoi matalalla äänellä: — Hård on kipeä eikä voikaan tulla, vaikka mielensä kovästi tekisikin. Silmät paloivat hänen päässään, kertoessani hänelle teidän majesteettinne seikkailuista, ja hän vastasi vaan: ei olisi naaras verkkoa murtaanut, jos minä olisin ollut mukana.

— Jos hän olisi ollut mukana? — toisti toinen nyrpeästi. — Sanoiko hän niin, se vanha jöröpää? No niin, siinä on hänelle kunniaa kyllin, että tulen Drottningholmiin häntä asian alkain noutamaan. Me ratsastamme takaisin kaupunkiin, reet seuraavat meitä, ja me koetamme onneamme huomenna.

— Tuskin maksaa vaivaa, että koetammekaan saartaa naaraskarhua Hårdin poissa ollessa, — sanoi toveri. — Teidän majesteettinne on tänäpäpä kaatanut karhun, jonka vertaista ei moni ole nähnyt. Lyönpä vetoa, että kuningasvainajan metsästyskirjassa ei löydy tekoa semmoista mainittuna.

— Huomenna koetamme, — oli lyhyt vastaus. Kuningas, sillä hänhän se oli, käänsi hevosensa, ratsastaakseen pois, kun samassa leskikuningattaren tallimestari Hoghusen, tulisoihtuja kantavain palvelijain seuraamana, kuningattarensa puolesta pyysi hänen majesteettiaan kunnioittamaan linnassa olevaa huviseuraa korkealla läsnä-olollaan. Hämmästyneenä siitä, että hänet tunnettiin, niinkuin naapurin hedelmäpuusta tavattu poika, pyörähytti kuningas hevosensa perin, karkuutti sen portaita kohti ja ajoi tahallaan erään siron kammaripalvelijan päälle, joka, silkkisukissa ja matalissa kengissä käydä sipsutteli pihan yli, kantaen vadissa hillottuja hedelmiä ja muita makeisia hovinaisia varten. Leikinteko oli liiaksi kovakouraista; miesparka kompastui niin, että sai nenänsä veriin, ja koko hänen vatinsa makea sisältö luiskahti lumeen. Nau-raen nakkasi kuningas hänelle kultarahan ja meni ylös iso-aitinsä luokse paremmalla tuulella kuin ehkä muuten olisi ollut ilman tätä tapausta.

Drottningholmin linnan sisemmät portaat ovat, niinkuin tiedetään, Nikodemus Tessinin mestarillista tekoa — niin keveät ja somat laatuuan, että näyttävät nimenomaan olevan rakennetut lemmetärten jalkoja ja prinsessain varpaiden neniä varten. Kuningas saapasteli näitä portaita ylös helisevin kannuksin ja askelin niin raskain, että olisi luullut hänen

ratsastavan ylös. Ylisessä porstuassa otti hänet leskikuningatar vastaan, Ceres'eksi puettuna; ainakin oli hänellä runsauden-sarvi ja kimppu hopeoitettuja tähtiä kädessä; ja muutamien tervehdystemppujen tehtyä, jotka kuninkaan puolelta olivat hyvin yksinkertaiset, vietiin kuningas yhteen noita suuria saleja, joiden seinillä vielä tänäkin päivänä nähdään Ehrenstrahlin maalaamia tauluja Kaarle Kustaan ja Kaarle XI:n taisteluista.

Kaarle XII oli perinyt hyvän osan isänsä ujoutta naisia kohtaan ja välitti, jos mahdollista, vielä vähemmän heidän suloudestaan. Seitsentoistavuotias hän oli, oli ollut jo kolme vuotta kuninkaana ja monet viettelyt olisivat häntä pauloihinsa pyytäneet ja lukemattomat viattomankin lemmen verkot kietoa tahtoneet, ell'ei hänen jäykkä kylmyytensä jo ennakolta olisi kaikkia pyyteitä turhiksi tehnyt. Hänen astuessaan saliin, jossa kirjava seura mitä heleimmissä puvuissa vilisi, syntyi siellä yhtäkkiä hiljaisuus, ikäänkuin talven lumi olisi peittänyt tuon nuoruuden ja ilon kevään, joka vastikään oli laskenut leikkiä vahakynttiläin valossa. Näöltään vähän hämillään astui kuningas lyhyitä kumarruksia tehden näiden loistavain rivien välitse, kunnes salin perällä tapasi muutamia henkivartija-väkeen kuuluvia upseereja, joiden kanssa hän ryhtyi puhelemaan, nähtävästi iloissaan siitä, että pääsi pois häntä vaivaavien utelioiden silmien piiristä.

Tuskin oli hän väkijoukkoon kadonnut, kun nuoruus ja kevytmielisyyys taas astuivat keskilattialle. Nuoret naiset ja keikailevat nuorukaiset eivät malttaneet olla veitikkamaisesti hymyilemättä ja pisteliäitä muistutuksia tekemättä. Milloin katsoivat ne vahalla kiilloitettuun lattiaan, milloin taas toisiinsa, koettaen salata naurua, joka siitä vaan kävi hillitömämmäksi. Syy oli selvä. Mitään pahaa aavistamatta oli kuningas, kolme penikulmaa ankarasti ratsastettuaan, tullut semmoisenaan tanssialiin metsästysretkeltään. Se näkyi selvästi hänen puvustaan; luultavasti oli se vielä tahrattuna karhun verellä, joka vastikään oli virrannut hänen lyhyen keihäänsä tiessä. Mutta semmoisiin oli totuttu, ja metsästäjän rohkeus, samoin kuin sotilaankin, vaikuttaa aina vilkkaisin mieliin. Vaan oli siinä vielä muutakin, joka yllytti hoviväkeä nauramaan — vähäinen asia tosin, mutta kuitenkin semmoinen, josta kuningaskin joutuu naurun alaiseksi —

Leijona lepää.

hän tuli sisään korkeissa metsästyssaappaissaan, jalat lumessa. Seuraus siitä oli se, että joka askeleella, minkä kuninkaallinen nuorukainen astui kirkkaaksi kiilloitetulla lattialla, joka näytti varta vasten olevan aiottu ainoastaan silkkikengillä astuttavaksi, jäi siihen musta märkä tahra noista suurista saappaista. Noita kuninkaallisia jälkiä nyt nuoriso piloillaan osoitteli, kun eräs neiti oli ollut niin rohkea, että kehoitti ystäviään katsomaan »Kaarle kuninkaan talvitietä.»

He eivät silloin tienneet, nämät iloiset ja meluavat perhoset, että Kaarle kuningas oli jättävä paljonkin jälkiä maailman läpi marssiessaan, mutta ei valkoisia lumisia jälkiä, vaan punaisia verisiä jälkiä, jotka kulkivat Tukholman saleista halki Euroopan aina Mustanmeren rannikoille asti.

Niiden joukossa, jotka muita pisteliäämmin puhuivat noista kuninkaallisten jalkain tekemistä viattomista jäljistä, oli eräs pitkäkasvuinen hoikka nuorukainen, kalpean ja kivuloisen näköinen, vaaleatukkainen ja kasvoiltaan hieno ja älykäs, mutta vähän pilkallinen. Hänen huulillaan pyöri jo uusi pilapuhe »karhun kypälistä», kun hän samassa tunsi kovan käden olalleen laskeuvan ja kuuli jonkun kuiskaavan korvaansa vihasta värisevällä äänellä: -- Varo, Torsten, ivaamasta karhua; voi tapahtua, että hänen kypälissään on leijonan kynnet.

Puhuteltu kääntyi päin ja näki edessään kauniin mustatukkaisen nuorukaisen, tuskin kuusitoistavuotiaan, mutta niin rehevärintaisen ja hartevan, että hän, vaikka olikin niin nuori, näytti olevan vaarallinen vastustaja. Tämä nuorukainen oli sama ratsastaja, joka oli seurannut kuningasta Drottningholmiin, ja oli hän puettu samanlaiseen ratsastuspukuun kuin se, mikä oli saattanut hänen herransa hoviväen pilkattavaksi.

Kalpea Merkurioksi pukeutunut nuorukainen koetti silmäillä toista isällisen huolestuneesti, mutta ei kuitenkaan voinut ivaansa peittää. — *Mais qu'avex-vous donc, Gustave?* — sanoi hän; — minkälainen puku! Katso ympärillesi, *mon ami*, et ole nyt metsässä. Olet ilmeisesti erehtynyt; tämä seura tässä ei ole petäjiä ja kuusia, niinkuin ehkä luulet, eläkä suinkaan luule, *mon coeur*, näitä naisia katajapensaiksi. Oletko varma siitä että olet kutsuttu, *pauvre Gustave?*

Pyydän sinua, lainaa minulta siivet ja hupene pois, tai vaihda ainakin pukua; saatathan esim. ruveta Cerberoksi.

Mustatukkainen nuorukainen, jonka käsivarsi varmaan-kin oli vahvempi kuin hänen kielensä, olisi arvattavasti antanut kiivaan vastauksen, joll'ei samassa hyvin nuori, tuskin viisitoista-vuotias tyttö, joka oli metsän-neidoksi pukeutunut, olisi tarttunut hänen käsivarteensa ja kuiskannut: — Elä huoli hänestä, Kustaa, hän on tottunut hiomaan kieltään teräviä hovineitiä vastaan. Tule, minäkin olen metsän väkeä; minä tuon sinulle viheriällä sulkatöyhdeillä koristetun myssyn, ja sitten annamme kammaripalvelijan harjata takkisi. Oletpa toki kauniimpi kaikkia muita, — lisäsi hän veitikkamaisesti, ja hänen lempeät, siniset silmänsä hymyilivät niin hellästi ja kirkkaasti, että Kustaa tunsu leppyneensä ja mielellään antoi viedä itsensä eräasen syrjähuoneeseen.

Torsten naurahti ja pyörähti kantapäillään, hakeakseen uusia esineitä sukkeluuksilleen.

— Voiko teidän armonne sanoa minulle, ketä nuo kolme nuorta tuolla ovat, — sanoi muuan äsken tullut muukalainen diplomaatti eräälle kuningattaren hovinaisista. — Yksi heistä näyttää päältä, toinen kädeltä ja kolmas sydä-meltä, kaikki samaa runkoa.

— Oikein arvattu, kreiviseni, — vastasi hovinainen. — Ne ovat kaksi veljeä ja yksi sisar, kaikki Bertelsköldin perhettä; — kenties tunsittekin kreivi vainajan; hän oli hieno, rakastettava herra, mutta hävisi reduktionin kautta. Tuo kalpea nuorukainen, kreivi Torsten, aikoo diplomaattiselle uralle ja on äskettäin saanut paikan Ruotsin lähettikunnassa Pariisissa. Nuorempi veli, kreivi Kustaa Aadolf, on kornetti henkivartija-väessä ja yksi nuoren kuninkaamme alituisia seurakumppaneita. Tuo suloinen vaaleaverinen tyttö on Ebba Cecilia Bertelsköld, josta ei edes hovin pahoilla kielilläkään ole mitään pahaa sanottavana, vaikka hän äskettäin tätinsä kreivitär Sparren välityksellä on päässyt virkaatekeväksi kammarineidiksi prinsessa Ulrika Eleonoran luona. Mutta mitä kummia! Hänen majesteettinsa on nähnyt hyväksi pukeutua sotajumala Mars'iksi. Jos alamaisimmasti rohkenen tehdä pienen muistuksen, niin sotajumalaltamme puuttuu vähäinen tuntomerkki, joka ennen muinoin aina kuului hänen ulkomuotoonsa, — *et cela, c'est la barbe*. Todellakin, kreivi,

parraton jyrjumala on minusta yhtä luonnollinen kuin viikikäs lemmetär.

Kreivi myhähti, ja hänen huulillaan pyöri yksi noita vastaväitteitä, jotka ovat asian alkain aiotut kumottaviksi. Mutta ennenkun kuuntelemme tämän keskustelun jatkoa, käykäämme saamaan selkoa siitä, miten tämä juro kuninkaallinen nuorukainen, joka vastikään oli karhun-ajosta palannut, oli saatu hovin naamiohuveihin osaa ottamaan.

Leskikuningatar Hedvig Eleonoralla oli yhtä paljon huolta pojanpojastaan Kaarle XII:nnessä kuin ennen muinoin pojastaan Kaarle XI:nnessä. Tälle rajupäiselle, takkuiselle ja kömpelölle pojalle, joka ei edes osannut ranskaakaan puhua, olisi pitänyt opettaa ihmissävyä ja kuninkaallisia tapoja; äidillisessä huoleksaan ei kuningatar luullut olevan siinä kyllin, että poika osasi harjoitella sotamiehiä ja puhua latinaa; valtakunnan hallitsijan piti myöskin osata mielitellä kauniita naisia ja heitä taitavasti tanssittaa. Äiti parka, hänen kasvatuksensa ei ollut siinä kohden Kaarle XI:nnessä suhteen ensinkään onnistunut, sen oli hän mielenmurteekseen saanut kokea viitenäkolmatta pitkänä vuotena, jolloin hovissa ei tiedetty muusta kuin jumalisuuden harjoituksista, sotaharjoituksista, kilpa-ajoista, metsästyksistä ja kalastamisesta. Kuningatar Ulrika Eleonora, vanhempi, ei ollut oppinut edes viittä lehteä ja valttia pelaamaan; mutta nyt oli aika tullut, jolloin iloisempi elämä taas oli saatava Ruotsissa vallalle. Kaarle XII oli keikariksi kasvatettava; lujaan se otti, ja sinä päivänä, jolloin tämä itse asetti kruunun päähänsä kruunausjuhlassa, alkoi vanha isoäiti aavistaa, että poika, päästyään itse hallitsemaan, ei enään olisikaan muiden hallittavissa.

Paljon vaivaa ja vastusta oli hän jo saanut nähdä pikku Kaarlestä, joka hovimaalari Behmille sanoi vasten silmiä, että tämä oli marakatin näköinen. Leskikuningatar kävi maalarin puolelle, prinssin piti pyytää anteeksi, — mutta eipä, hän ei peruuttanutkaan sanojaan; Behm oli kuin olikin marakatin näköinen. Ei ollut helppo taivuttaa niin jäykkää luonnetta kohteliaisuuteen. Mutta vanha isoäiti pysyi lujana ja tarkoitti varmaankin hyvää, oman katsantotapansa mukaan. Hän muisteli kaipuulla vanhan holhooja-ajan komeutta; tuskin oli Kaarle XI silmänsä sulkenut, ja tuskin oli

toinnuttu suuren linnanpalon jälkeen, ennenkun vainajan hautajaisia hyviksi alkajaisiksi vietettiin loistolla semmoisella, jota ei Ruotsissa oltu moneen aikaan nähty. Sitten tuli kruunausjuhla, sitten eräät kuninkaalliset häät y. m., ja niin tulivat hövitanssiaiset vähitellen tavaksi. Nuori kuningas oli myöntyväinen sillä ehdolla, että sai pitää huolta huvituksistaan oman päänsä mukaan. Mutta ei oma taipumus eikä myöskään myöntyväisyys iso-äidin tahtoon saattanut Kaarle XII:tta näiden loistavain huvitusten tielle. Siihen sai hänet rakkaus rakastettavaan vanhempaan sisarensa Hedvig Sofiaan, joka juuri silloin ikänsä kukoistuksessa ollen meni naimisiin Schleswig-Holsteinin nuoren ja iloisen herttuan Fredrikin kanssa. Tämän sisaren vuoksi virtasi reduktionin hopea Kaarle XI:n rahastohuoneesta naamiohuveihin ja hovipitoihin; hänen vuoksensa unohti Kaarle XII useasti omat metsästysseikkailunsa, käydäkseen sisaren lempeämpiin huvituksiin osalliseksi; hän se oli, tämä hyvä ja iloinen kuninkaanlapsi — kylliksi lapsi vielä vaihtaakseen hänelle tarjotun Englannin kruunun vähäiseen riidan-alaiseen herttuakuntaan, ja kylliksi viaton vielä huomatakseen niitä orjantappuroita, jotka niin aikaisin pistivät esiin hänen vähäisen ylhäisyytensä kruunusta — hän se oli, joka sai Euroopan erehtymään nuoren leijonan luonteesta ja siten välillisesti kutoi kokoon suuren pohjoismaisen sodan sekaiset langat.

Hedvig Sofia oli nyt Kielissä ja kirjoitti sieltä kahdeksantoista vuotisen ruhtinattaren kirjeen seitsentoista vuotiaalle ruhtinaalle. Sanansaattaja oli juuri tuonut yhden näitä kirjeitä, jotka ovat täynnä lapsellista viattomuutta, ja leskikuningatar oli ottanut sen vastaan kuninkaan poissa ollessa. Vanha rouva oli ymmärtänyt salata narkästyksensä siitä, että kuningas tahratussa metsästyspuvussa oli tullut hänen loistaviin tansseihinsa ja päätti vielä kerran »kasvattaa» pojanpoikaansa. Hän haki hänet käsiinsä sotaherrain joukosta, ja pyysi saada puhutella häntä ikäänkuin olisi hänellä ollut hyvinkin tärkeitä asioita ilmoitettavana. Nämä tärkeät asiat olivat Hedvig Sofian kirje ja sitä seurannut siro harlekiinin naamio, joka oli pistettyä kauniisti kudottuun holsteinilaiseen koriin.

Kuningas luki kirjeen, ja jota enemmän hän luki, sitä enemmän kirkastui hänen korkea otsansa, kunnes hän

naamion nähtyään remahti nauruun niin makeaan ja iloiseen, että selvään näkyi, kuinka lämpimästi hän rakasti sisartaan — tuota sisartaan, joka päitse äitiä oli ainoa nainen, jota Kaarle XII:n saattaa sanoa rakastaneen.

Hymyillen ojensi hän kirjeen leskikuningattarelle, joka vähän vaivaloisesti tavaili kokoon seuraavat herttaisella huolimattomuudella kirjoitetut rivit: *)

»Au roy de Suede.

Suurivaltaisain Kuningas.

Toivon tämän kirjeen kohtaavan Teidän Majesteettinne hyvässä terveydessä ja koska edellisessä kirjeessäni lupasin kertoa Teidän Majesteettilenne niistä huvituksista, joita P. Kristian silloin aikoi toimeen panna, niin ilmoitan nyt tämän kautta että perjantaina oli täällä tanssiaiset ja pidot samalla, ja kun ruoalta oli päästy, pukeutuivat P. Maria Elisabet ja P. Kristian ja me muut naiset ja herrat narrinkurisiin vaatteisiin, ja tanssimme erään aivan sievän hypyn, ja kun oli tanssittu tarpeeksi, paneuduimme herttua ja minä ja minun seuranaiseni täydelliseen narrinpukuun ja niin tulimme tanssien sisään. Herttua oli narri, minä hänen rouvansa ja muut olivat muita ilvehtijöitä. Se näytti varsin huvittavalta, ja me tanssimme aina aamuun asti. Tänne Kieliin on kokoontunut paljo kansaa ympäristöstä. Kolme kertaa viikossa on meillä iltaseura ja kaksi kertaa viikossa tanssit, ja muina viikon päivinä käymme näytelmiä katsomassa. Nyt on herttuan ja minun vuoro saada jotakin hauskaa toimeen, ja niin saattaa ehkä kohta tapahtuakin. Minä toivoisin, että voisimme olla niin onnelliset, että Teidän Majesteettinne olisi täällä, sitten ilomme olisi täydellinen. Herttua tarjoutuu alamaisuudessa Teidän Majesteettinne suosioon ja hänen ylhäisyytensä herttuatar tekee samoin; muuten pyydän aina hiljaisuudessa saada pysyä teidän majesteettinne armoissa ja olen suurimmalla kunnioituksella Teidän Majesteettinne

nöyrin ja uskollisin sisar
ja palvelija
Hedevig Sofie.

*) Tavataan alkukielellä kirjassa: Handl. rör. Skand. historia, 6:nnessa osassa.

Kielissä 16 p:nä Tammikuuta.

Minä tarjoudun alamaisuudessa kuningattaren suosioon ja pyydän teidän majesteettiänne sanomaan terveisiä sisarelleni minun puolestani. Jos teidän majesteettinne haluaisi nähdä naamiopukuni, lähetän sen tässä myötä, ja toivon, ett'ei teidän majesteettinne pahastu, että rohkenen . . .

Tämä iloinen kirje vaikutti sen, että Kaarle XII vastustelematta antoi pukea päällensä sen asun, joka leskikuningattarella oli häntä varten varalla, nimittäin sotajumala Mars'in.

Mutta sotajumala ei ollut tällä kertaa peloittava. Valon loiste hänen otsallaan vaikutti elähyttävästi kaikkiin noihin perhosiin, jotka lentää lekuttelivat kuninkaan saleissa. Tanssi kävi huimemmaksi; esitettiin baletti, jossa kaunis Stina Fleming toimitti Calypson osaa ja sittemmin niin kuuluisa suomalainen Arvid Horn näytteli Ulyssestä. Tanssi vuorotteli paimenlaulujen kanssa, jotka kreivi Kaarle Gyllenborg oli sepittänyt ja joissa Calypson kuultiin lausuilevan:

Aurinkoinen armahainen,
Meren helmaan vaipuvainen,
Anna tulla synkän yön,
Pian laata kaiken työn.

Meri, metsä, kuunnelkaa,
Kun tuo koito valittaa:
Missä, kulta viipynet,
Luokseni, kun tule et.

Kuningas ei tanssinut. Hänen opettajainsa joukossa mainitaan kyllä eräs tanssin opettajakin, mutta prinssin edistys tässä jalossa taiteessa oli ja pysyi, niinkuin erään tunnetun kadetinkin, »näennäisenä». Kaksitoista vuotias prinsessa Ulrika Eleonora oli myöskin muassa paimentyttönä. Ruusunpunaissä nauhassa talutti hän, ei karitsaa, niinkuin puvusta päättäen olisi luullut, vaan kuninkaan lempikoiraa Pompea, joka sitä varten oli koristettu kirjaellulla kaulanauhalla. Se oli sama, sittemmin niin kuuluisa Pompee, jonka latinalainen, Holmströmin kirjoittama hautakirjoitus tuli hyvin tunnetuksi ulkomaillakin ja joka suomennettuna on näin kuuluva:

»Pomppe, koira kuninkaan,
 Nukkui luona ruhtinaan.
 Väsyneenä ikään suureen,
 Kuoli vihdoin jalkain juureen.
 Moni kaunis neitonen
 Pompen lailla elää soisi;
 Monen urhon halu oisi
 Kuolla lailla koiran sen.»

Baletin aikana nähtiin leskikuningattaren toisinaan syrjäsilmillä utelevan, eikö kauneus ja hempeys toki viimeinkin tekisi jotain vaikutusta seitsentoistavuotiaasen marmorisydämeen. Hän olisi mielellään toivonut edes jotain merkkiä siihen näkevänsä ja rohkeni virkkaa muutamia sanoja Calypson lumousvoimasta, mutta kuningas vastasi kiireesti: Calypso oli noita, ja minä en aio antaa noitua itseäni.

— Mutta se päivä on kumminkin tuleva, jolloin kaunis prinsessa lumoo teidän majesteettinne ja Ruotsinmaa saa kuningattaren.

— Kenties, — sanoi kuningas naurahtaen, — kun tulen kolmenkymmenen ikäiseksi!*)

Sillä välin jatkoi vieras diplomaatti kuulusteluaan siitä, mitä kuninkaasta ajateltiin. — Sanotaanhan kuitenkin, että kuningas on rohkea ja pelkäämätön ja että häneltä voi suuriakin hankkeita odottaa, — sanoi hän.

— Jumala meitä varjelkoon semmoisesta rohkeudesta, kreiviseni, — vastasi armo nojatuolista. — Jos sanotte sitä rohkeudeksi, että taitetaan niskat hevosilta, karhuilta ja ihmisiltä — *ch bien*, silloin myönnän kuninkaallisen majesteetin voivan siinä kohden kilpailla vaikka Teiri kuninkaan kanssa. Ajatelkaahan, kesällä oli täällä meritappelu. Hänen majesteettinsa ja kapteeni Horn taistelivat pienissä venheissä Mälارين järvellä. Olihan heillä kyllä tykkien sijasta vaan kaupungin paloruiskut, ja kiväärien asemasta oli heillä käsiruiskuja. Näillä ruiskuttivat he niin kauvan vettä toistensa päälle, kunnes Hornin vene alkoi upota ja hänen itsensä täytyi hypätä järveen. — Onko se hyppäys vaarallinen? — huusi kuningas. — Ei, kun ei vaan pelkää, — vastasi Horn, joka on hyvä uimari. — Loiskis, ja silloin hyppäsi hänen

*) Tähän pilapuheesen vetosi sitten hänen sisarensa Ulrika Eleonora.

majesteettinsakin järveen, ja minä vakuutan pyhästi, että Pfalzilainen suku sillä hetkellä olisi lakannut miehiseltä puolelta hallitsemasta, joll'ei Horn olisi saanut kuningasta tukasta kiinni ja vetänyt häntä maalle.

— Kuninkaatkkin voivat olla poikamaisia, — sanoi kreivi. — Vaan osoittaahan se sentään ritarillista mieltä tuommoinen.

— Ritarillistako? *Grand Dieu!* Jos olisitte viime keväänä nähneet nuoren majesteettimme Ystadin luona Skännessä! Siellä oli ripustettu eläviä hanhia hirsipuihin, ja talonpoikaisvaimoja ja tyttöjä koottiin suuret joukot ratsastamaan täyttä laukkaa ja vetämään kaulat poikki hanhilta; ja jokaisesta hanhenpäästä saivat he tukaatin. Mitä siitä sanotte, kreiviseni?

— Kuninkaallisen majesteetin sanotaan kumminkin suurella ahkeruudella harjoitelleen tieteitä, — sanoi kreivi, kohauttaen olkapäitään.

— Kohtalaisesti! Hänen sanotaan lukeneen vähän matematiikkaa, mutta kuninkaaksi tultuaan hän on unohtanut, minkänäköinen kirja onkaan.

— Kuninkaallisen majesteetin sanotaan olevan tavoissaan ankarasti tarkan.

— Niinkuin aatelismies maaseudulla. Jumala varjelen minua virkkamasta yhtään halventavaa sanaa nuoresta herrastamme. Epäilemättä on hän oikein siveellinen nuorukainen; mutta kerrotaanpa kumminkin hänen osoittaneen eräälle Saara Törnelle, kammaripalvelijansa Dübenin vaimolle, suurta huomaavaisuutta*). *Que vouldes-vous*, — hän on tottunut olemaan itsevaltiias jo pienuudesta pitäen.

Samassa alkoi baletti, ja puhe keskeytyi.

Tanssin jälkeen oli illallis-ateria, ja luultavaa on — niinkuin kreivi Tessin sanoo — että silloin tuotiin esille 15 ruokalajia, 4 pientä vatia ja hillakekoja sekä 17 korillista konvehtiä. Illalliselta päästyä palattiin kaupunkiin, palattiin hyvinkin eriskummallisella tavalla.

Kaikki hovin herrat ja naiset, joilla vaan siihen oli rohkeutta, sullottiin kaksittain vähäisiin rekiin, jotka kiinnitettiin aisoista toisiinsa, kaikki yhteen riviin, niin että siten

*) Hovijuoruja, Lambertin mainitsemia.

saatiin 16 rekeä kuhunkin riviin. Ensimmäisen reen eteen, jossa kuningas istui Hornin kanssa, valjastettiin 16 hevosta, mutta ei parittain eli rinnatusten, vaan kaikki 16 peräkanaa yhteen riviin, niin että ratsastaja, joka istui ensimmäisen hevosen selässä, ohjasi kulkua. Ja niin lähdettiin liikkeelle, 16 hevosta ja 16 rekeä perätysten, — alussa varovasti käännösten kohdalla, mutta jälle tultua täyttä vauhtia, niin että lumi pyrysi ympärillä. Ei siinä nyt auttanut kammostella eikä kalveta, kun Kaarle kuningasta seurattiin, sillä armoa ei annettu. Jos kellahdit kumoon, niin sait auttaa itseäsi ja koettaa pyöräyttää rekeä pystyyn, muuten sait laahata lumessa, eikä kukaan huolinut seisauttaa. Senpätähden saatiinkin ennen kaupunkiin pääsöä monta naarmua ja kuhmua, mutta kuningas ei ollut milloinkaan niin hyvällä tuulella kuin oikein hurjasti ajettaissa, jolloin sekä hän että muut kellahtivat kumoon ja hengen vaara aina oli tarjona.

Kun sitten taas oltiin kaupungissa, istuutui diplomaatti vielä samana yönä lopettamaan hallituksensa varalle aloittamaansa kertomusta Ruotsinmaan nuoresta yksinvaltiaasta, jossa tätä kuvailtiin seuraavaan suuntaan: »Ruumis vahva ja kestävä, muoto ikään nähden tavallista miehuullisempi, henkiset lahjat vähäiset, opetus laiminlyöty, luonteeltaan huolimaton, halukas kaikenlaisiin lapsellisiin huvituksiin. Siihen vielä arvaamaton uhkarohkea itsepäisyys, joka epäilemättä on lyhentävä hänen ikänsä, joll'ei häntä vietellä huikentelevaisuuteen, mihin hän ei ole niin aivan taipumaton kuin on luultu. Teidän majesteettinne hallitus voi olla huoleton siitä, että rajaton valta on tämän *hurjan pojan* käsissä. Valtiolisiin asioihin ei se tule vaikuttamaan. Hän ei koskaan tule mitään suurta aikaansaamaan, ja jos hän yrittää, hän epäilemättä ajaa ojaan. Olkaamme levolliset; tästä kotkanpojasta koituu aikaa voitain vaan käki!»

Kuinka ihmisten ennustukset mainiosti toteutuvat!

2. Leijona herää.

Kukapa ei liene nähnyt ukkosen ilman kesällä lähe-
nevän ja mustia pilviä taivaanrannalle keräytyvän?
Maalaiset tanssivat niityllä, lapset leikkivät nurmi-
kolla; ei kukaan aavista vaaraa, kaikki elävät vaan
siksi hetkekseen. Hurjemmaksi käy tanssi, ilma rasittaa, hiki
valuu otsalta ja poskilta, kenenkään sitä tuntematta; huumaus
on vallannut muuten levollisimmatkin; hillitön ilo rientää
tyhjentämään huvituksien kuohuvaa maljaa, ennenkun se
kumoon syöstään; kärpäset purevat rohkeammin, linnut len-
tävät nopeammin; yltäkylläisyys valtaa luonnon ja ihmiset.

Silloin, tanssin huimuuden ja leikkijuoksujen ylimmil-
lään ollessa, välähtää salama mustan pilven povesta; jymäh-
televä jyrynä seuraa, ja sade alkaa putoilla raskaina pisaroina.
Leikkivien rivit hajautuvat, käsi irtautuu kädestä, nauru lak-
kaa, laulu ja soitanto vaikenevat; — kaikille haaroille hajaan-
tuneena rientää joukko etsimään suojaa alkavaa rajuilmaa
vastaan.

Melkein samallinen oli tila Ruotsin hovissa 1700 vuo-
den alulla. Pilvet synkistyivät näköpiirin perillä; tarkka
silmiä olisi voinut keksiä tsaari Pietarin jättiläishaamun tuolla
idässä sekä Saksilaisen Herkules-nuijan ja Juutilaisen puris-
tetun kouran eteläisten pilvien seassa. Mutta Svedenborg
oli vielä vaiti; Kaarle kuningas, seitsentoista vuotias, luotti
vielä ruhtinasten valoihin, ja harmaantuneen valtiotaidon
varoittava sana kaikui kuin ilkeä korpin rääkynä hovin jyrä-
vissä pidoissa ja pohjolan nuorison keväisillä metsästys-
retkillä.

Paeten Tanskanmaan hyökkäystä olivat Holsteinin
herttua ja herttuatar turvautuneet Ruotsin kuninkaaseen. He
tulivat kuin auringon välähdys ennen ukkosta hovin pitoja
kultaamaan; nuori herttuatar Hedvig Sofia oli unohtanut
maanpakonsa ja menetetyn herttuan-kruununsa nauttiakseen
vielä kerran kotimaansa talvisesta ilmasta ja nähdäkseen en-
tistä iloisemman hoviväen parveilevan isänsä palaneissa saleissa.

Jos silloin tanssin vilinässä joku tietäjä-akka Lapista olisi astunut esiin ja sanonut armaalle »narrin rouvalle»: »tanssi, tanssi, kaunis ruhtinatar niin kauvan kuin elämä vielä voi sinulle ruusuja tarjota! — ennen kahden kesän kuluttua kaatuu nuori herttuasi ensimmäisenä loistavana uhрина Kaarle XII:n rinnalla; seitsemän vuotta olet leskenä poikaasi holhova; tämä poika on naiva sen miehen tyttären, jota vastaan hänen isänsä on taistellut; poikasi poika on vallitseva siinä keisarinlinnassa, joka rakennetaan Ruotsin nykyiselle alueelle, minkä poikasi appi riistää veljeltäsi ja sisareltasi; — poikasi pojanpoika ja hänen jälkeläisensä tulevat polvi polvelta kantamaan idän valtikkaa; — sinusta syntyvät ne väkevät, jotka hallitsevat avarampia maita kuin mikään kuolevainen ennen heitä on vallinnut; — sadan vuoden kuluttua on pojanpoikasi pojanpoika ottava isäsi ja veljesi maasta kolmannen osan sen tähteenä olevaa aluetta; — sadan viidenkymmenen vuoden perästä on Eurooppa oleva haarniskassa poikasi pojanpojan pojanpoikaa vastaan, ja vieras kuningas-suku on vaivoin pelastava isäsi maan;» — ehkä olisi nuori herttuatar Hedvig Sofia silloin tanssimasta lakannut ja miettien luonut lempeät siniset silmänsä hänelle avautuneesen tulevaisuuteen. Mutta onnettaret säälivät nuoria ja viattomia; he kätkivät tulevaisuuden onnenvaiheet ruusun punaiseen harsoon, ja herttuatar jatkoi tanssiaan, iloaan ja hyppyään, niinkuin nuoret tekevät eläessään vaan hetkeä varten ja samalla ijäisyydestä haaveksiessaan.

Taivaanranta synkistyi, rajuilma läheni. Tanskan kuningas Fredrik IV hyökkäsi Holsteiniin, piiritti Tönningeniä, valloitti Gottorpin. Hedvig Sofia itki linnaansa ja hymyili kyynelten lomassa.

Saksin ja Puolan kuningas Frédrik August, joka oikeassa kädessään puristi hevosenkengän kokoon, vei hiljaisuudessa sotajoukkonsa Liivinmaan rajoille, samalla kuin hänen lähettiläänsä puhuivat sanoja makeita kuin hunaja ikuisesta ystävydestä. Isänmaanrakkauden ja vihan ajamana ahdisti Patkull yllätyksillään vuorottain ruhtinaita ja kansoja Ruotsin häviöksi. Ruotsin hovissa vaan huviteltiin.

Pietari I oli ruvennut jättiläis-olallaan kohottamaan Venäjää. Antaen Euroopan manner-ilman puhallella avaran valtakuntansa aromaille, hän samalla etsi huokureikää, josta

lämpimämpikin meri-ilma kuin Jäämeren ilma voisi maahan virrata. Azowin tornien huipuilta katseli hän itämaita ja Mustaamerta. Mutta nämä näyttivät hänestä vielä liian kaukaisilta; hänen ikäväänsä voi ainoastaan Itämeren laine jäähdyttää. Hän kokosi hurjat laumansa ja työnsi saksilaiselle kätensä Birnaussa. Kaarle kuningas komensi karhunajon pidettäväksi Kongsörin tienoilla.

Maan viisaat sanoivat: kuninkaamme on sokea. Mutta Kaarle kuningas ei tiennyt muusta kuin vannotuista valoista ja solmituista liitoista, jotka estivät kuin muuri hänen mitään muuta näkemästä.

Eräänä päivänä Maaliskuun alulla v. 1700 kokoontui metsästysseura Kongsöriin, neljäntoista peninkulman päähän Tukholmasta. Kuningas oli hyvällä tuulella, ja Holsteinin herttualla, joka häntä alati seurasi, oli loppumaton varasto hullunkurisia metsästysjuttuja. Milloin oli hirvi, milloin metsäsika, milloin joku vaaliruhtinas, milloin joku kaunis myllärintyttö ytimenä näissä kertomuksissa. Kuningas suvaitsi niihin hyvin mieltä. Kevät-ilma humisi raikkaana kuusikoissa, nietokset sulivat puolenpäivän aikana, ja hanki kantoi mainiosti aamusilla.

Jo ensi päivänä oli karhu saatu kierretyksi, ja Hård tuli herransa käskyjä vastaanottamaan. Kuningas kääntyi herttuan puoleen: *mon frère* sanoi Brandenburgin vaaliruhtinaan pyytävän metsäsikojaan mieluummin elävältä?

— Niin, — vastasi herttua. — Hän pyysi otuksiaan ansoilla, joita viritteli milloin pyökkimetsiin, milloin myllyn-sulkujen vaiheille.

— Ansoja en suvaitse, — jatkoi kuningas. — Mutta jos vaaliruhtinas on pyytänyt metsäsikoja, niin minä pyydän karhuja. Hård, käy verkkoja virittämään. Mutta ei yksikään metsästäjistä saa ottaa kivääriä mukaansa.

— Karhukeihäät ovat reilassa, — vastasi Hård.

— Ei yksikään metsästäjistä saa ottaa keihästä.

— Mutta . . . muistutti hämmästynyt tallimestari, — ne pedot ovat liian jykeitä kauluksesta pudistettavaksi.

— Hanki meille kaikille hyvät kanget, seitsentä korttelia pitkät, tammesta tahi koivusta, kummasta tahdot. Aseta jokainen paikalleen ja käske piestä pöly pois kontion turkista, missä ikinä hänet tavattaneekin. *Mon frère* saa nähdä,

ett'emme mekään ole Pekkoja pahempia, — lisäsi hän, hykerrellen käsiään, uuteen tuumaansa tyytyväisenä.

— Poika on hullu, — jupisi Hård itseksseen; ei ollut isäkään hätäpoikia, mutta tämä käyttäytyy kuin riivattu. Saadaanpa nähdä, että hitto hänet kerran vielä perii.

Ei kestänyt kauvan, ennenkun karhu oli pesästään ajettu ja hyökkäsi verkkoa kohti. Ensimmäisen metsästäjän hän paiskasi kumoon. Tätä likinnä seisoi Kustaa Bertelsköld. Tammikanki subahti ilmassa, isku sattui karhun korvanjuureen ja ukko muksahti maahan, eikä siitä sen koommin noussut.

— Ei, — sanoi kuningas tyytymättömästi, — ei se kelpaa, sinä olet liian kövakourainen. Valitse keveämpi ase ja malta vähän mieltäsi kun lyöt. Uskotteko, *mon frère*, — jatkoi hän, kääntyen herttuaan päin, — tuo poika nostaa aika miehen suoralla kädellä aidan yli.

Kierrettiin toinen karhu. Tuskin oli hän pesästään päässyt, kun saamistaan iskuista ällistyi niin, että kompastui lumeen ja saatiin ilman suurta vastustusta köytetyksi. Kuningas oli tyytymätön ja viritytti seuraavalla kerralla verkot niin, että karhu sai vähän aikaa arvellakseen, ennenkun häneen käsiksi käytiin. Hård kiroili itseksseen, mutta totteli täsmälleen.

Temppu onnistui niinkuin oli toivottu. Kolmas karhu hyökkäsi möristen esiin ja koetti päästä pakoon. Kun ei se onnistunut, asettausi hän, koirain härsyttämänä, takajaloilleen, paiskasi neljä metsästäjää maahan, haavoitti herttuaa ja oli vähällä päästä läpi, kun kaatui kuninkaan ja Arvid Hornin yhteisistä iskuista.

Metsästystä jatkettiin useita päiviä. Urjettiin jotenkin kauvas Kongsöristä. Syötiin talonpoikaistuvissa ja torpissa. Nukuttiin pappiloissa. Ja kohta aamun sarastaessa alkoi taas sota metsän kuningasta vastaan.

Neljäs ja viides karhu saatiin suuremmitta seikkailuita. Kuudes pääsi pakoon ja sitä ajettiin kokonainen päivä, kunnes se viimein putosi sudenhautaan. Seitsemäs asettui vastarintaan, tappoi koiran ja kouristi niin tuntuvasti erästä kuninkaan tallirengkiä, että mies vietiin pois puolikuolleena. Verkkoa vastaan karatessaan se viimein sai surmansa kuninkaan omasta kädestä. Jos urhoollisuuden mitalit olisivat siihen

aikaan olleet käytännössä, olisi Kaarle kuningas suonut sen tälle urhoolliselle vastustajalleen.

Vähitellen oli saatu kolmetoista karhua ja useampia ei oltu kierretty. Palaamiskäsky oli jo annettu, kun tuotiin sana, että vielä yksi karhu oli saatu kierretyksi peninkulman paikoilla kuninkaan kartanosta. Seurue lähti heti liikkeelle ja painui jälleen synkimpään korpeen. Kaarle kuningas oli hurjan iloisella tuulella. Ruvettiin tavallisuuden mukaan verkkoja virittämään. — Pois verkot! — huusi kuningas. — Metsästäjät tottelivat, tottuneet kun olivat näkemään herransa rohkeimmissakin seikkailuksissa onnistuvan. Ilman muita aseita kuin kankejaan asetettiin miehet suljettuun jonoon pesän ympärille, ja etumaisimpana seisoi kuningas.

Kovalle otti, ennenkun karhu saatiin pesästä ajetuksi. Turhaan koirat rähisivät; turhaan pistettiin pitkiä seipäitä pesän suusta sisään. Karhu katkoi keihäät, ja ärhentelevimmät koirat palasivat sieltä verisin kuonoin. Ei siis muuta neuvoa kuin savu. Kuusen- ja katajanhavuja kerättiin pesän ympärille ja pantiin palamaan. Vähän aikaa kuultiin karhun siellä sisällä mörisevän; jo viimein nähtiin hänen turpansa pesän suulla läähättävän.

Kaarle kuningas antoi metsästäjään jonon peräytyä noin kolmenkymmenen askeleen päähän. Vierelleen pesän suulle asetti hän ainoastaan herttuan, Hornin, Hårdin ja nuoren Bertelsköldin.

Turkki käryten ja vihoissaan ärjyen hyökkäsi karhu ulos. Vihollistaan etsien syöksi hän, tämän eläimen merkillisellä vaistolla, suoraan kuningasta kohti. Samassa jysähti neljä vankkaa iskua hänen päähänsä — viides, Bertelsköldin, luiskahti syrjään, sattui kiveen, ja tammikanki katkesi.

— Pois tieltä kaikki, ja yksi yhtä vastaan! — huusi kuningas, kohottaen aseensa toistamiseen. Mutta ennenkun hän ennätti iskeä, oli karhun raskas kypälä tarttunut hänen oikeaan käsivarteensa, reväissyt hänen takkinsa ja pudottanut aseensa hänen hervahtuneesta kädestään.

Kuningas tempasi vasemmalla kädellään kangen Hornilta, mutta syöstiin samassa kumoon; — herttua ja Horn juoksivat luo ja heidän onnistui kääntää karhun viha itseään vastaan; ankarasti he huimivat, mutta ennen pitkää olivat he aseettomina ja heidän kankensa taitetut. Metsämiehet lähenivät;

mutta ennenkun yksikään ennätti luo, oli Kyösti Bertelsköld aseetonna heittäytynyt karhun päälle, saadakseen kunniallisella ruotsalaisella ja suomalaisella tavalla painiskella voitosta.

— Yksi yhtä vastaan! — huusi hänkin.

— Oikein puhuttu! — kuultiin kuninkaan sanovan, kun taas oli noussut jaloilleen, taisteluun kykenemättömänä.

Kustaa oli, kun hänen vihollisensa seisoj pystyssä takajaloillaan, karannut häneen syliksi, toivoen voivansa yhdellä ainoalla tempauksella keikauttaa hänet lumihankeen. Hän ei ollut ajatellut, että hän siten sai karhun läähättävän kidan päänsä päälle ja hänen raskaat kypälänsä kummallekin olal-

leen. Tempaus ei onnistunut, vaikka olikin tuima. Jos karhu nyt olisi käyttänyt hampaitaan, ei Kustaa Bertelsköldistä varmaankaan olisi mitään enempää sanomista. Mutta savusta ja iskuista hölmistyneenä unohti karhu käyttämästä etuaan hyväksensä. Ainoastaan hänen kämmenensä ja niiden kahdentoista miehen voima painoivat nuorukaista vastustamattomasti maata kohden. Kustaa kaatui, vaan ei yksinään; hän veti karhun muassaan.

Nyt riensi kuningas vielä kerran esiin, huolimatta mistään aseista, ett'ei ketään voitaisi häntä etevämmäksi mainita, ja olikin häntä uhkaava vaara nyt suurempi kuin kenenkään

muun, sillä hänellä oli ainoastaan vasen käsi varanaan. Karhu luopui varmasta saaliistaan . . . hänen nähtiin horjuvan kuninkaasen päin, hänen nähtiin kohottavan hirmuista kämmentään . . . ja jo pääsi huuto ympärillä seisovilta. Mutta nostettu kämmen vaipui verkalleen alas . . . pedon voimat olivat väsähtyneet . . . muutamia askelia hoippui karhu syrjään, ikäänkuin juovuksissa; silloin tarttui kuningas häntä rintaan ja heitti hänet helposti maahan . . . ja raskas rumilas kaatui vastustamatta, ääntä päästämättä, ikäänkuin tietäen oikean ajan, milloin hänen oli kunnialla kaatuminen kahdenentoista Kaarlen eteen.

Isoääniseen riemuhuutoon remahtivat kaikki metsämiehet nähdessään karhun kaatuvan. Kuningas katseli kaatunutta otusta milt'ei ystävyydellä. — Köyttäkää hänet, mutta elkää vetäkö köysiä kovin lujalle, — sanoi hän tallimestarille. — Hankkikaa reki, nuorilla kuusilla koristettu, ja antakaa torvien soida. Tästä tulee pidot, joiden vertaisia ei ole ennen Kungsörissä nähty.

Käskeytettiin. Lujasti mutta varovasti köytettynä köysillä, joiden ympärille oli sammalia pantu, ett'eivät solmut vaivaisi, vietiin karhu riemusaatossa ja soiton kaikuessa kuninkaankartanoon. Aurinko valaisi tätä iloista kulkuetta; silmiä huikasi valkoinen lumi. Talonpoikaisnaisia ja lapsia juoksi maantielle näkemään tuon isoon ääneen riemuitsevan joukon kulkua. Ukot ja pojat heittelivät hattujaan ilmaan, hurraten kuninkaalle. Metsästäjät vastasivat heille riemusta huudahdellen. Kaarle kuningas oli onnellinen — ehkäpä onnellisempi kuin sittemmin veristen voittojensa jälkeen. Nyt vajosi aurinko verkalleen kuusten latvain taa. Sen viimeinen säde karkeloi kirkkaana ja lempeänä kuninkaan korkealla otsalla. Lapsuuden ilo lähetti tässä säteessä viimeiset jäähyväisensä suurelle Kaarle kuninkaalle. Sillä tänä päivänä laskeutui aurinko hänen lapsuutensa, hänen nuoruutensa ja koko hänen elämänsä rauhan taivaalta!

Kungsörissä pidettiin suuremmoiset pidot. Tuota pikaa pystytettiin kartanolle aituus kuusista, jonka sisällä elävät karhut — niinkuin muinoin vangitut kuninkaat Rooman keisarien voittosaatoissa — sidottuina säilytettiin ja josta niiden ärjyntä sekaantui soitannon ilosäveliin. Kuolleiden karhujen lihasta valmistivat hovin taitavimmat kokit vieraille kestitystä.

Lähikylistä kokoontui joukottain kansaa, miehiä, vaimoja ja lapsia kuninkaankartanoon, katsomaan Kaarle kuninkaan suurinta tähänastista voittoa. Paloviinaa tarjottiin, mutta kohtuullisesti; olut sitä vastoin vuoti virtanaan. Hollannin tupakkaa oli jo runsaammin tarjona; useat miehet jo purivat pikanellia ja tupakoivat lyhyillä piipuilla. Vanhukset istuivat haastelemaan kuningasvainajan ajoista ja hänen rauhallisesta ja onnellisesta hallinnostaan, nyt kun reduktioni ei enää tuntunut niin rasittavalta ja kun suuri nälänhätä oli lakannut kirvelemästä. Sekavia huhuja kaukaisista sotamelskeistä oli alkanut kuulua yhteisenkin kansan korviin. Pyrstötähti oli nähty ja Taalainmaassa oli verta satanut. Eräs näiltä seuduilta kotoisin oleva tietäjä-akka oli nähnyt unta, että koko Ruotsin valtakunta oli kullalla peitettynä ja ruusuihin puettuna. Tämän oli hän selittänyt, niinkuin unia selitetään, päin vastaiseen suuntaan, eli niin, että suurta köyhyyttä ja surua oli odotettavissa. Mutta reippaammat ja iloisemmat olivat sitä mieltä, että sellaiset unet ovat sanan mukaan selitettävät. Maa ja kansa olivat voittoihin tottuneet, ja luonnonlapsi, joka rohkeutta ja käsivoimaa ihastelee, arvosteli oikeammin kuin diplomaatit nuoren kuninkaan sankari-kykyä. Tarkka tutkija olisi aavistanut, että suurten voittojen toivo kyti kansan mielessä juuri sodan aatto-iltana.

Nuoret saivat tanssia palkollisten puolella olevassa suurimmassa salissa. Metsästysmusiikki soi; näin komeasti ei oltu milloinkaan Kongsörissä tanssittu. Kuningas tuli seurueensa kanssa tanssia katsomaan ja vastaanotettiin iso-äänisillä riemuhuudoilla. Hän oli karhunjuhlansa kaunistukseksi varustanut jahtipukunsa muutamilla senaikuisilla koristuksilla. Yhä vielä käytti Kaarle kuningas pitkää kutrinnais-peruukkia, joka näkyy kaikissa kuvissa, mitkä hänestä on tehty hänen perintöruhtinaana ollessaan ja hänen ensimmäisinä hallitusvuosinaan; vielä piti hän hienoa, valkoista pitsi-kaulahuivia; kallis kaulus oli poissa, mutta eivät nuo kalvoishihat, joita hän sittemmin nyhteli pois hoviherrainsa käsivarsista ja jotka olivatkin kovin käymättömät ankaroissa otte- luissa hänen sotaretkillään. Herttua, jonka jalka samoin kuin kuninkaankin jalka, oli vähän haavoitettu, oli mitä hauskimmalla tuulella ja näytteli leikin vuoksi, mitkä talonpojantyöt olivat hänestä kauniimpia. Hänen toimestaan

luultavasti oli viimeisen ja urheimman karhun pörheä otsa koristettu laakeriseppelillä, jonka tuoreet lehdet oli otettu kasvihuoneesta. Sitten oli karhu seppelöity ja köytetty rekeen, ja niin lykättiin se äkkiarvaamatta saliin tanssivain keskelle.

Nämät, jotka eivät edeltäkäs in mitään tienneet, riensivät hädissään mikä minnekin; soittajat unohtivat soittonsa, kaikki pyrkivät seinävieriin, ja niin jäi keskelle lattiaa tilava paikka, jossa kuninkaan nähtiin vähän kummastellen odottavan, mitä karhulla olisi hänelle sanomista.

Walpuri Eerikintytär oli kaunihin talonpoikaistyttö, pulleva ja punaverinen vestmanlantilainen, oikein lämpöinen ja raukea silmiltään, jotka olisivat sopineet kaunottarelle vaikka kuningas Augustin loistavassa hovissa. Tyttö astui nyt esille — Dianaksi puettuna ja kantaen havukoristeita, jouta ja nuolia — puhumaan karhun puolesta. Hyvin reippaasti ja karhun mörinää säikkymättä otti tyttö seppeleen hänen päästään ja kiersi sen kuninkaan otsan ympärille, lukien seuraavat tuntemattoman runoilijan sepittämät säkeet:

»Niin kaukana kuin kuus' ja koivu kasvaa pohjanmailla,
On metsän kuningas ain' ollut vertaistansa vailla;
Vaan tästä hetkest' alkaen se jaarli metsän suuren
Nyt sepeleensä laskee Kaarlen jalkain juureen.

On valtakunta se, min voitti voimallansa,
Viis' vertaa suurempi kuin peri taatoltansa,
Se ulottuu niin kauvaksi kuin metsät pohjolan
Ja nimeänsä maine viepi kautta maailman.

Kuningas oli iloisella tuulella ja otti tämän kunnioituksen sekä armollisesti että hilpeästi vastaan, sanoen, ett'ei hän tahtonut riistää kunnian seppelettä niin mahtavalta ja urhooliselta jaarlilta kuin karhu oli. Näyttääkseen heti, mitä hän näillä sanoilla tarkoitti, otti hän sepeleen päästään ja laski sen jälleen karhun otsalle. Samassa huomasi hän, että karhu vielä oli köysissä. — Ei käy laatuun, — sanoi hän, — että voittaja seppelöitsee vangittua vihollista, ikäänkuin pilkaten ja häväisten hänen tappiotaan. Nouse ja käy ja ole vapaa urhoollisuutesi palkkioksi!

Ennenkun kukaan ennätti tahi rohkeni mitään virkkaa, oli kuningas siepannut metsästyspannukonsa ja katkonut karhun

Kaarle kuningas ja Walpuri Eerikintytär.

siteet. Tämän nähtyään hyökkäsivät kaikki kauhistuksissaan ovesta ulos. Ainoastaan Kaarle kuningas ja ne muutamat hänen miehistään, jotka eivät tahtoneet olla häntä pelkurimat, jäivät asemilleen, kädet miekan kahvoissa kiinni, ja odottivat uteliaasti, mitä karhu, vapaaksi päästyään, tulisi tekemään.

Metsän pörheä kuningas ei kumminkaan näyttänyt haluavan vapauttaan käyttää. Hän nosti, hiljaa päristellen, päätään, oikoi puutuneita raajojaan ja näytti miettivän. Sitteen nousi hän vaivoin ylös reestä, katseli alakuloisesti kynttiläin valoa ympärillään, astui muutamia askelia, horjui eteenpäin, huokasi syvään, ja oikasihe liikkumattomaksi kuninkaan eteen. Käytiin häntä tarkastamaan; — hän oli kuollut, ja laakeriseppelensä, jonka Kaarle kuningas niin kauniisti oli antanut hänelle takaisin, oli hän pudottanut voittajansa jalkain juureen.

Kuningas kosketti petoa jalallaan; se makasi ääneti, hengetönnä. Ne, jotka olivat olleet karhua ajamassa, käsittivät helposti syyn tapaukseen. Mutta tuo odottamaton tapa, mihin vaarallinen leikki oli näin äkkiä päättynyt, näytti milt'ei enteeltä eikä voinut olla nuoreen mieleen vaikuttamatta. Kuningas seisoi äännettömänä pitkän aikaa.

Herttua sitä vastoin huudahti iloisesti: — Kunniani kautta, *sire*, tuo kömpelö otus on tehnyt teille kunnianosoituksen, jota hienoin hovimies häneltä kadehtisi. Hei, uljaat sankarit ja sankarittaret, jotka niin urhoollisesti olette ovia puolustaneet, tulkaa sisään, vaara on ohi; kontiolla on ollut enempi ymmärrystä kuin teillä kaikilla yhteensä.

Väkijoukko hyökkäsi sisään, ja jos riemu sitä ennen oli ollut iso-ääninen, niin se nyt kävi milt'ei hurjaksi. Mahtava karhu kannettiin riemusaatossa ulos ja ensi kiihkossa nostettiin kuningas rahvaan olkapäille. Ukot, nuorukaiset, tytöt, kaikki kilpailivat saadakseen käsillään kantaa tätä nuorta yksinvaltiasta, jonka ylevä katsanto kykeni lannistamaan metsän vapautetun kuninkaan hänen jalkainsa juureen.

— Viiniä tänne! — huusi herttua, kuninkaan vielä istuessa väkijoukon olkapäillä. Viiniä tuli. Dianaksi puettu tyttö kurotti kuninkaalle maljaa. Hän otti sen vastaan. Samassa kuiskasi herttua vallattomuudessaan niin kovasti, että likinnä seisovat sen kuulivat: — Diana anoo syvimmässä

alamaisuudessa, että teidän majesteettinne näkisi hyväksi ilahduttaa häntä armollisella suudelmalla.

Hetikohta nostettiin hämmästynyt tyttö vastustuksistaan huolimatta kuninkaan tasalle. — Suudelkaa häntä, — kuis-kasi herttua hiljemmin; — kansa selittäisi kieltäymisenne ylenkatseeksi.

Ei koskaan, ei ennen eikä sen jälkeen koko elämäsään, liene Kaarle kuningas ollut näin oudossa asemassa. Seitsentoistavuotias hän oli, malja oli hänellä toisessa kädessään; toisella puolen oli kaunis tyttö; iloa ja riemuhuutoja ylt'ympäri. Kaikki nuoruuden tunteet kuohuivat hänen rinnassaan. Hän punastui kuin poikanen, toivoen olevansa täältä senkin seitsemän taipaleen takana.

Samassa kuului aisakellon helinää kartanolta. Mutta kuningas kohotti maljansa, vaikka kohottikin sen epäröiden, ja joi uskollisten maanmiestensä onneksi. Sitten kallistui hän sivulle päin, ujustellen ja arastellen, ja suuteli Walpuri Eerikintytärtä. Ääretön riemuhuuto kajahti samassa ympärillä seisovan väestön huuilta.

Samassa aukaistiin ovi, ja sisään astui kreivi Piper, synkeänä ja pahaa ennustavan näköisenä, kokoontuneen kansan keskelle.

Väkijoukko ei häntä huomannut, mutta liki kattoa nostettu kuningas näki hänet hetikohta. Yhdellä hyppäyksellä oli hän lattialla, niin että puoleksi tyhjennetyistä maljasta roiskahti viiniä ympärillä seisovain päälle ja kauniin Walpuriin hehkuville poskille.

— Mitä uutta? — kysyi hän lyhyesti ja nopeasti uudelta vieraalta, jonka korkea arvokin heti pani tärkeitä asioita aavistamaan.

— Pahoja uutisia! — vastasi kreivi matalalla äänellä. — Suvaitseeko teidän majesteettinne puhutella minua kahden kesken?

— Pahoja uutisia! — matki kuningas, joka nyt, vaarallisesta tilastaan näin hyvään aikaan pelastettuna, jälleen tunsu itsensä aina vallattomuuteen asti rohkeaksi ja iloiseksi. — Ei, kreiviseni, pyydän teitä, säästäkää ne uutisenne soveliaampaan tilaan. Tänä päivänä emme jouda niitä kuuntelemaan.

— Teidän majesteettinne suokoon anteeksi, mutta asia on tähdellinen eikä siedä viivytystä.

— Seuratkaa minua, hyvät herrat! — jatkoi kuningas, joka ei ollut kreivin muistutusta kuulevinaankaan. — Nämä kunnan ihmiset tarvitsevat virvoitusta, ja — Hård, missä olet? Eikö karhunpaisti jo höyryä ruokasalissa?

— Ateria on valmis, teidän majesteettinne.

— Tulkaa, herra kreivi, — sanoi herttua, hienosti pisteleväällä äänellä; — vakuutan, ett'ei teillä ole pienintäkään vaaraa, sillä hirviö, jota nyt käymme voittamaan, on hajustettu kuin hovimies, lihava kuin kapusiini-munkki, makea kuin Taa-lain tyttö ja hyvästi paistettu kuin kunnan sotamies. *Allons.*

Kongsörin keittiöt ja ruokasalit esiintyivät tänä päivänä ehompina entistään. Pöydät notkuivat ruokalaitosten alla, joista mainioin oli persiljalla ja laakerilehdillä koristettu karhunpää. Ranskan ja Espanjan viinejä kimalteli suurissa hopeakannuissa. Kunkin vieraan edessä seisoi hopeamalja, kyllin suuri koettelemaan sen voimia, joka tahtoi kuntoaan näyttää. Oli kuin olisi taas eletty holhooja-ajan ylellisiä aikoja.

Ja lyhyen ruokaluvun luettua käytiin nyt vateihin ja kolpakoihin käsiksi, sillä metsämiehet olivat nälissään ja janoissaan nyt niinkuin ainakin. Ei kukaan saanut poissa olla; haavoitetut metsästäjät tulivat nilkuttaen sisään; niiden joukossa puolikuoliaaksi puserrettu Kustaa Bertelsköldkin.

Kaikkien piti juoda. Joka kerta kuin kuninkaan silmät sattuiivat hämillään olevaan ja levottomaan Piperiin, kävi hän kannuun käsiksi ja nyökäytti hänelle päätään virkkaen: *res severas in crastinum!* Ei koskaan ollut Kaarle kuninkaan nähty niin paljon juovan; ja kumminkin joi hän vielä kuin neito. Mutta siihen taitoon harjaantuneet vanhukset alkoivat toivoa hänenkin »ajan oloon mieheksi paisuvan.»

Viiniä tulvi, pidot kävivät iso-äänisiksi. Hurjia sotatekoja, hullunkurisia metsästysjuttuja, naurettavia rakkauden-seikkailuja kerrottiin. Gyllenborgia kehoitettiin sepittämään jotain runoa. Hän astui pöydälle ja lausui, tarkoitellen »Kaarle kuninkaan ensimmäistä voittoa:»

»Diana Marsille kun tarjoo suunsa terää,
Hymyilee Bacchus; Astrildille, joka herää.
Näin lausuu Venus» . . .

Nyt löi iso seinäkello kahtatoista. Piper nousi istuimeltaan, mutta kuningas antoi runoilijalle merkin että jatkaisi:

»Näin lausuu Venus: käske Vulcanusta pian;
On pantsar rikki, siveys on saanut vian» . . .

Vielä kerran kajahti riemuhuuto — kajahti kerran viimeisen — vastaukseksi runoniekkan pilanteolle. Mutta sen

jälkeen nousi Kaarle kuningas, yhtäkkiä vakaiseksi muuttuneena, pöydästä ja sanoi, Piperiin päin kääntyneenä: — Herra kreivi, minä olen luvannut ystävilleni iloisen päivän. Se on nyt lopussa, ja minä olen valmis kuuntelemaan teitä. Te näette ympärillänne miehiä, jotka voivat salaisuuksia säilyttää. Puhukaa ja puhukaa vapaasti; mitä on teillä minulle sanomista?

— Teidän majesteettinne, — sanoi Piper epäröiden, — tanskalaiset edistyvät. Holsteinia hävitetään. Tönningen on kukistumaisillaan. *Sota on välttämätön.*

— Jatkakaa! — sanoi kuningas, pikaisesti katsahtaen herttuaan, joka punastui.

— Tsaari Pietari kerää 100,000 miestä Inkerinmaata vastaan. Varmoja tietoja tulee, että hän on käynyt liittoon Puolan ja Tanskan kuninkaiden kanssa, riistääkseen Ruotsilta Itämeren maakunnat. *Sota on välttämätön.*

— Jatkakaa! — sanoi kuningas, tarttuen koneentapaisesti lähellä seisovaan Espanjan viinillä täytettyyn maljaan.

— Saksilaiset ja puolalaiset ovat hyökänneet Liivinmaahan. Flemming on väkiryynnäköllä ottanut Kobrunner linnoituksen ja pommittaa Riian kaupunkia. Kreivi Dahlberg pyytää apua. *Sota on välttämätön.*

Piperin näitä sanoja lausuessa ruiskahti veripunainen suihku valkoiselle pöytävaatteelle. Kuningas oli tietämättään puristanut kokoon kädessään olevan Espanjan viinillä täytetyn hopeapikarin. Hänen korkea otsansa oli vetäytynyt synkkään pilveen; valat oli rikottu, sanat syöty, uskollisuus ja kunnia hukattu. Mutta Kaarle kuningas vastasi vaan:

— Olette oikeassa. *Sota on välttämätön.*

Sitten kääntyi hän herttuan puoleen, ylevänä, uljaana, vakaisena, jommoisena häntä ei ollut ennen nähty. Kaikki nuo pienet ja vähäpätöiset asiat, jotka muulloin viehättävät ihmisten mieliä ja heidän intohimojaan hyvittelevät, olivat nyt kadonneet; nuoren kuninkaan silmien eteen aukeni mahdollisuus oikeutettuun taisteluun, johon oli ryhdyttävä, vaikkapa koko maailmaa vastaan. — Onpa kummallista, — sanoi hän, — että molemmat serkkuni tahtovat sotaa. Olkoon menneeksi. August kuningas on syönyt sanansa ja toiminut valoja ja sopimuksia vastaan. Asiamme on oikea. Jumala on meitä auttava. Ensin suoritan asian yhden kanssa; sitten saatan haastaa sanasen toisenkin kanssa!

Siitä päivästä alkaen luopui Kaarle kaikista koristuksista puvussaan, kaikesta ylellisyydestä ravinnossa ja kaikista huvituksista.

Siitä päivästä alkaen tuli sota olemaan hänen metsästyksensä ja kuulain vinkuna hänen soittonsa.

Siitä päivästä alkaen ei hän juonut olutta eikä viiniä, vaan ainoastaan vettä.

Siitä päivästä alkaen ei hän ikinä enää naisen huulia suudellut.

Siitä päivästä alkaen tuli hänestä sankari, jota varten tavallisten ihmisten mittamäärä ei ollut tehty; suuri myötäkäymisessä, suurempi vastoinikäymisessä, ainoa laatuaan hyveisään, ainoa laatuaan virheissään, monien ihaillema, harvain ymmärtämä, eikä kenenkään vertainen.

3. Miten leijona alkaa otusta ajaa.

irje henkivartija-väen kornetilta Kustaa Aadolf Bertelsköldiltä sisarelleen Ebba Bertelsköldille, prinsessa Ulrika Eleonoran kammarineidille.

Narvassa 7 p:nä Joulukuuta 1700.

Sangen rakas sisareni!

Aina siitä pitäen kuin viimeksi olimme yhdessä viime keväänä, jolloin niin herttaisesti huvittelimme ja minä viimeiseltä vähän kipeilin otteluiden jälkeen Kongsörin luona ja sisareni minua niin armaasti paranteli voiteilla ja harpunsoitolla, jonka kaipuussa, Jumala paratkoon, nyt saan elää, siitä ajasta on kohta kahdeksan kuukautta paljossa melskeessä

kulunut; jonka tähden rohkenen nöyrimmästi pyytää sisartani, ett'ei hän suurta laiminlyömistäni pahakseen panisi, koska olen huono kirjoittamaan, jonka kyllä maisteri Schönborg voi puolustukseksi todistaa, hän, joka ennen muinoin Mainiemessä vertasi kirjoitustani harakkain jälkiin vereksessä lumessa. Olen myös oikein saanut r. sisareni kirjeet 8 p:ltä Toukokuuta ja 17 p:ltä Elokuuta, joista en kyllin saata sanoa, kuinka suuresti ne ovat mieltäni ilahuttaneet; ja pyydän minä sisartani näistä koukeroisista riveistä huomaamaan veljellisen kiitollisuuteni. Minulla on nyt siihen enemmän aikaa kuin minulla ennen oli, sillä minä makaan täällä Narvassa sairaalassa, parantamassa naarmua, jonka sain viimeisessä kahakassa venäläisen kanssa; ei se kumminkaan pahempi ollut kuin pyssynkuula, joka sattui vasempaan olkaan, ja on se jo onnellisesti ulosotettu, niin että minulla nyt kahden viikon perästä on lupa kirjoittaa, mutta en saane minä ennen joulua ratsaille nousta.

R. sisareni on varmaankin jo kuullut ne suuret sanomat voitoistamme niin juutilaista kuin venäläistä vastaan taistellussamme; ajattelen kumminkin, ett'ei liene r. sisarelleni vastenmielistä kuulla vähän enemmänkin niistä eräältä, joka oli niissä mukana ja käsivartensa väsyksiin hutki. R. sisar muistanee sen päivän mennä talvena, kun heitin Kustaa Aadolf Douglas'in portaita alas hänen herjaustensa tähden Suomen aatelisia vastaan, että muka olisivat tolvanoita, jotka eivät hävenneet puhumasta keskenään ilkeätä suomalaista äidinkieltään itse kuninkaallisessa linnassakaan; jonka kaiken tähden Douglas palatessaan ei muistanut rappuja lukea. Ja kun sitten aretista pääsin, muistanee r. sisareni Eeva Falkenbergin sanoneen minulle: että kyllä olin rohkea käymään tuommoisen nuorempani paashi raukan kimppuun, mutta mitä miehuutta näyttäisin valtakunnan vihollisia vastaan käytäessä, sen tahtoi neiti jättää sanomatta. Ja r. sisar muistaa, että r. sisaren kirja juuri silloin oli aukaistuna pöydällä; jonka tähden sanoin, lukematta kirjan lehtien lukumäärää: sen Eeva neiti tietäköön, ett'en palaa tänne Tukholmaan, ennenkun minulla, jos Jumala suo, on voitto, tahi ainakin kunniallinen ottelu kirjoitettavana jokaiselle sivulle Ebba sisareni muistikirjaan. Ja tähän vastasi Eeva Falkenberg: en usko sitä; kornetti saa olla iloinen, kun saa nuijia karhuja;

johon minä sanoin: Mitä neiti lupaa minulle, jos tapahtuu niin kuin olen sanonut? Ja siihen sanoi hän: sitten saa kor-
netti pyytää minulta mitä hyvänsä, en ole sitä kieltävä.
Onko se varma, sanoin minä. Niin varma, sanoi hän, kun
kukko Jaakopin kirkon tornin huipulla; ennen se laulaa,
kun minä teidät petän. Ja nyt pyydän sisartani alottamaan
muistiin kirjoittamista ja pranttäämään ensi sivulle Seelannin
(eli Tiberupin) ja toiselle sivulle Narvan vähän isommilla
kirjaimilla. Sitten saan verkalleen jatkaa, kunnes lehdet
täyttyvät; en tosiaankaan tohdi sitä ennen palata Tukhol-
maan; lienee myöskin parempi, ett'en tiedä, kuinka monta
lehteä kirjassa on.

Tahdon siis tässä kertoa r. sisarelleni, että 14 p:nä
Huhtikuuta viime kevännä lähdin Tukholmasta kuninkaan
seurueessa Malmöhön, ja oli meitä siellä lähes 12,000 miestä
ja silminnähtävää oli, että nyt oli juutilaisen nahka parkkiin
pantava. Mutta sillä välin oli esteitä laivaston suhteen, joka
oli yhdistettävä Englannin ja Hollannin laivastoihin, niin
että pääsimme otteluun vasta Heinäkuun 25 p:nä*), joka oli
sunnuntai, klo 5:n ja 6:n välillä iltapäivällä. Olisinpa suonut
sisareni näkevän sen kauniin näön, joka meillä sinä päivänä
laivastosta oli, kun punainen viiri nostettiin amiraalilaiva
Fredrika Amalian isoon mastoon; mutta kuningas oli Sofia-
jahdissa. Tuuli ei ollut kovin ankara, kuitenkin niin, että
hevosemme polkivat laivankantta kärsimättömyydestä; ja oli
ilma muuten ihanan kirkas ja lämmin. Siinä oli nyt edes-
sämme vihanta Seelanti pyökkimetsineen, Humlebäckin kar-
tano ja eräs valotorni ja tuulimylly, jossa myllärillä ei ollut
aikaa jauhaa. Ja laskettiin nyt laivoista paljon veneitä
vesille, joilla soudettiin maata kohti, mutta siellä kävi vesi
liian matalaksi; silloin hyppäsi kaartin majuuri Kaarlo Numers
ulos veneestä, maihin kahlatakseen, ja hänen pataljoonansa
hänen kanssansa. Kuningas, sen nähtyään, tuli varsin malt-
tamattomaksi, niin ett'ei kukaan voinut häntä hillitä, vaan
hyppäsi hän kainaloita myöten veteen, viitaten miekallaan
muita tekemään samaten; jota esimerkkiä kreivi Piper heti seu-
rasikin, mutta naurettavaa oli nähdä Ranskan lähetin herra
Guiscardin hienoissa mustissa silkkisukissaan hyppävän mereen,

*) Kaikki vanhaa ajanlaskua.

vaikka kuningas sanoi: — Herralla ei ole tanskalaisten kanssa mitään tekemistä.

Nyt juutilainen tosin ampui rannasta kuudella pienellä tykillä, niin että vesi vähitellen punoittui; mutta 400 ratsumiestä, jotka piilivät metsänrinteessä, hakatakseen ruotsalaiset maahan, tuskin tohtivatkaan tulla esille, ennenkun kuulat meidän isoista laivakanuunoistamme alkoivat rapista kuin herneet heidän ympärillään, kiskoen hietaa ja kiviä maasta, ikäänkuin pyryilma olisi ollut, niin että hevoset juokisivat tiehensä ja olivat mahdottomat hillitä; eikä käynyt paremmin tanskalaisen jalkaväenkään, jota oli 300 talonpoikaa, joille oli luvattu vapautus orjuudesta, jos tahtoisivat sotapalvelusta tehdä. Niin ajettiin juutilainen ennen pimeätä metsään; ja kun Kaarle kuningas oli saanut tämän kauniin voiton, kävi hän hetikohta polvilleen ja kiitti Jumalaa. Samana iltana asetuttiin leiriin rannalle.

Me ratsastajat kaikkea tätä vaan kaukaa katselimme, mutta millä sydämmen halulla, voi sisareni kyllä ajatella. Emme tainneet enää sinä päivänä mennä maihin pimeän tähden, ja seuraavana maanantaina oli julman ankara luodetuuli, niin että missä vene laskettiin vesille, siinä hyökkäsi meri heti sen päälle, niin että muutamia miehiä hukkui. Oli myös ankarat aallot sinä päivänä hevosille, joista ainoastaan meidän rykmentissä kuusi taittoi jalkansa; mutta tiistaina oli ilma tyyni, ja me pääsimme maihin. Leirissä kävi hetikohta se puhe, että neuvottomuus ja peljästyksensä vallitsi Kööpenhaminassa, sillä heidän kuninkaansa oli poissa Holsteinissa, ja kaupunginpäällikkö Schack oli tulostamme niin hätäyksissä, ett'ei tiennyt seisoiko hän päällään vai jaloillaanko. Mutta ylioppilaat ja osa porvaristoa olivat nousseet valleille miehuullisesti meitä kohtaamaan ja kunnan miehinä maatansa puolustamaan; sillä eihän kenenkään käynyt muuta luuleminen, kuin että Kaarle kuningas piirittäisi kaupungin ja valloittaisi sen pikemmin kuin hänen isänsä aikoinaan oli voinut sen tehdä.

Sisareni arvelee, ett'ei sellaista voittoa, johon minä vaan katselemalla osaa otin, voi muistikirjaan merkitä. En tahdo siis jättää sanomatta, että minut ratsujoukkoni kanssa lähetettiin puhdistamaan maata tanskalaisesta ratsuväestä, joka oli metsiin turvautunut. Ja oli meillä sitä tehdessä useita

kahakoita, jotka kestimme niin hyvästi, että palasimme leiriin tuoden 40 vankia. Totta on, että meillä oli enemmän vai-
vaa Seelantia puolustaessa kuin sitä valloittaessa, sillä muu-
tammat meidän väestämme, ja vielä enemmän hollantilaiset ja
englantilaiset matruusit, jotka laivastoista kävivät maihin, ru-
pesivat ryöstämään aateliskartanoita. Sitä täytyi meidän vä-
kisin estää, eikä käynyt sitä kurittamatta tekeminen; sillä
kuninkaan tahto oli, että herran ja talonpojan piti saada pitää
omansa. Kun maaorjuudessa elävä tanskalainen talonpoika
sen näki ja ajatteli, mitenkä voudit häntä ruoskalla auran
ääreen hääsivät, ihastui hän meihin iki hyväksi; ja kun joku
talonpoika tuotiin vankina leiriin, päästi kuningas hänet heti-
kohta irti ja antoi hänelle hopeariksin sanoen: — pitäkää
töistänne huolta, vaari-kulta; en ole tullut häviötänne hank-
kimaan, vaan ainoastaan hyvää naapurisopua. — Jonka
kuultuaan juutilais-äijä itki niin sydämensä pohjasta, että
kyynelet vierivät hänen partaansa, ja hän sanoi: — Jumala
siunatkoon teidän majesteettiänne; ettehän teekään meille
pahaa; olettehan hurskaan Ulrikamme poika!

Kun kuningas Fredrik kuuli, kuinka väestö joukot-
tain riensi ruotsalaisten leiriin, niin että siellä oli melkein
suuremmat markkinat kuin Kööpenhaminassa, muuttui hänen
mielensä, ja hän teki rauhan Travendalissa, luvaten pitää
vanhat sopimukset ja maksaa Kaarle kuninkaalle 260,000
riksiä sotakulunkia. Eivätkä voineet useat meistä kyllin
kummastella, kun sen kuulimme juuri tultuamme Rungsted-
tin kapakkaan 2½ penikulman päähän Kööpenhaminasta, ja
kun luulimme nyt lujalle otettavan. Muutamat arvelivat
kuninkaan menettelevän oikein poikamaisesti, tietäen voittaa,
vaan ei voittoa hyväkseen käyttää; juutilainen kyllä purisi
meitä kantapäähän, kun häneen selin kääntyisimme. Sen
ratkaiskoon meitä viisaammat; Jumala hallitsee meitä kaikkia.
Sitä vaan en tahdo r. sisareltani salata, että koko Eurooppa
kummikseen on nähnyt kuninkaamme olevan muita ruhtinaita
niin erilaisen, ett'ei hän mitään muuta pyydä kuin oikeutta,
vaikka hänellä on valta pakottaa toista kovimpiinkin ehtoi-
hin; niinpä vaatimaan vaikka koko Norjaa; luulenpa, että
juutilaisen olisi täytynyt kirvelevin sydämmin siihen suostua.
Sen sijaan on kuningas lähtiessään sanonut talonpojille, että:
»hänen mieltään pahoittaisi, jos jotakin erittäin pahaa olisi

heille tapahtunut; mitä hän oli tehnyt, sen oli hän vasten tahtoaan tehnyt, mutta he saisivat olla varmat, että hän siitä hetkestä alkaen tahtoi olla heidän kuninkaansa vilpittömin ystävä». *)

Näin päättyi se leikki Seelannissa neljässä viikossa, kuninkaalle ja Ruotsin aseille suureksi kunniaksi. Suomalaisia ei siellä ollut, koska sisareni kirjoittaa, ett'en saa jättää suomalaisten käytöstä mainitsematta, jos niin tapahtunut olisi, että kuningas olisi vienyt heidät taisteluun sinisten poikainsa kanssa.

Sisareni ei varmaankaan enää tuntisi kuningasta sen jälkeen kuin sotaan lähdimme. Hänen majesteettinsä on luopunut pitkästä tekotukastaan ja sivellet hiuksensa ylöspäin, joka tekee hänet erinomaisen reippaan näköiseksi; käyttää niinikään mustaa kaulahuivia, jota sisareni kenties ei kiittäisi, eikä mitään peliä eikä mässäystä suvaita koko arnejassa. Tanskalaiset vallasnaiset ovat olleet kauhean uteliaita saadakseen nähdä hänen majesteettiään, niin että muutamilla leireissä käyneillä aatelismiehillä on ollut rouvansa mukanaan, mutta hänen majesteettinsä ei ole ollut siitä mielissään.

Täällä kävi leirissä myös eräs venäläinen ruhtinas Chilkoff, jonka tsaari Pietari oli lähettänyt viemään suuria ystävyvyyden osoituksia ja samalla vakuuttamaan, että rauha vallitsi itäisillä mailla; josta kuningas suuresti ihastui. Ja näytti hänestä herra Guiscard tekevän sangen pahoin siinä, että niin usein puhui niistä 300:sta rautakanuunasta, jotka hänen majesteettinsä nykyään lähetti tsaari Pietarille lahjaksi, Turkkilaista vastaan käytettäväiksi; ikäänkuin voitaisiin nämät kanuunat kääntää hänen majesteettiään vastaan; mutta sitä hänen majesteettinsä ei tahtonut uskoa, ennenkun hän Skånessa sai kuulla asian oikean laidan.

R. sisar tietäköön sitten, että hänen majesteettinsä, palattuaamme Ruotsiin, piti henkivartija-väkensä katselmuksen Kristianstadissa; ja on niitä ainoastaan 150 miestä, mutta joka mies on sankari. Kuningas itse on heidän kapteeninsa, kukaan luutnantti ei ole överstiä halvempi mies, kukin korp-

*) Vaeltaissani Tanskanmaalla, sanoi välskäri, näytti kansa vielä sadan vuoden perästä Kaarle XII:nnen lähettä Enerumissa, ja Rongstedin luona on vanha pyökkipuu, jonka latvaa sanotaan Kaarle XII:nnen kruunuksi.

raali on överstiluutnantti, ja miehistökin on paljaita ratsu- mestareita tai kapteeneja, joilla on käytös ja ryhti semmoinen, ett'ei parempi käsi ennen ole miekkaa pidellyt. Armas sisar kultani, rukoile uskollisesti edestäni, että minäkin kerta tulisin niin suureen kunniaan mahdolliseksi, silloin olisin yhtä tyytyväinen, vaikka osakseni tulisikin uhrata henkeni nuorella ijjälläni kuninkaan ja isänmaan puolesta. Mutta en tohdi sitä ajatellakaan, vaikka olen ajattelevinani; Eeva neiti lienee jo minut perin unohtanut, ennenkun se voi tapahtua.

Syksyllä marssimme sitten Karlshamniin, mennäksemme Liivinmaalle, vetämään sormikoukkaa Saksin kuninkaan kanssa, jolla kuuluu olevan niin tavattomat käsivoimat. Sillä välin tuli tietoja Narvasta, että venäläinen suurella sotajoukolla oli hyökännyt maahan ja sitä hävittänyt; ja oli se tapahtunut heti sen jälkeen kuin sota Moskovassa julistettiin. R. sisar ei liene valtiollisiin seikkoihin paremmin tutustunut kuin minäkään; jätän siis muiden mietittäväksi, miten päteviä sodan syyt lienevät olleet, esim. se, että kreivi Dahlberg Riiasa kolme vuotta tätä ennen olisi huonosti kestinnyt hänen tsaarillisen majesteettinsä lähettikuntaa, jonka mukana tsaari itsekin oli, ja kiskonut siltä suuret maksut huonoista majapaikoista y. m. Mutta yhtä asiaa en tahdo jättää mainitsematta: tottapa r. sisar muistaa hovijunkkari Kaspari Klingenstjernan, joka Jumalalle ja koko maailmalle oli velkaa; sotajulistuksessa valitettiin muun muassa sitä, että hän oli velkaa venäläisille eikä tahtonut maksaa.

Tämän kuultuaan ei hänen majeesteettinsä virkkanut paljon mitään, mutta amiraali Ankarstjernalle sanoi hän: elkää laskeko Riikaan vaan Rääveliin. Me lähdimme purjehtimaan 1 p:nä Lokakuuta, ja oli kuningas henkivartijoinen Westmanland nimisessä laivassa; minäkin sain armon olla samalla laivalla. Se oli vaikea retki, myrsky ja aallot olivat hirmuiset, niin että kuningaskin, vaikka puri hampaitaan yhteen, joutui meritautiin ja oli pakotettu menemään Sofia jahdilla Pernaun kaupunkiin, jonne muutamat laivat häntä seurasivat. Mutta muut laivat, risteiltyään kovassa ilmassa ulkopuolella Helsinkiä, tulivat hädin tuskin Räävelin satamaan. Siellä saimme tietää, että venäläinen suurella sotavoimalla piiritti Narvaa, mutta Henning Horn puolusti itseään viimeiseen saakka urhoollisen ritarin tavoin. Syksy

kului kulumistaan, eikä Kaarle kuningaskaan hidastellut. Koottiin siis kaikki käytettävänä olevat joukot kaupunkiin, jonka nimi oli Wesenberg, ja sinne vietiin suomalaisetkin joukot meren poikki Turusta ja Helsingistä. Kuningas tarkasti väkensä 6 p:nä Marraskuuta, ja huomattiin koko armeijan, hevosväki, jalkaväki ja tykkiväki yhteenluettuina, olevan 13,000 miestä; sinä päivänä saimme ylinääräisen kestityksen.

Kun nyt 5,000 miestä jätettiin Wironmaata puolustamaan, ei ollut meitä enemmän kuin 8,000 ja ehkä vielä 300 siihen lisäksi, jotka lähdimme moskovalaista vastaan. Oli sentähden useita, jotka sanoivat kuninkaalle: elkää hullutelko (en kyllä tiedä puhuivatko niin sopimattomasti, mutta muuta eivät he ajatelleet), ja erittäinkin koetti herra Guiscard saada kuningasta aikeestaan luopumaan. Hänen majesteettinsä pysyi kuitenkin päätöksessään eikä antanut itseään häiritä; vastasi vaan: »vaikka olisivat kahta vertaa lukuisamat, niin olen pelastava Narvan, sillä Jumala on meidän kanssamme, ja meillä on oikea asia.»

13 p:nä Marraskuuta aloimme marssia Narvaa kohti; huonompia teitä en ole koskaan nähnyt; me samosimme ilman kuormastoa sateessa ja usvassa, ja vihollinen oli hävitännyt koko maan ihan autioksi ympärillämme. Sisareni varmaankin käy sääliksi uskollista hevostani Bogatiria, joka niin kuin sisareni hyvin muistaa on syntynyt Mainiemessä puolalaisesta rodusta; hän ei viiteen päivään saanut kauroja kahta mittaa enempää ja vähän kuloutunutta ruohoa; suomalaisen ratsupalvelijani Tanelin rinnasta se pusersi monta syvää sydämmen huokausta. Mutta 17 p:nä saimme haltuumme erään venäläisen joukkokunnan, jonka Schermetoff oli lähettänyt rehua hankkimaan, ja otettiin silloin niin monta kimpua heiniä, että Bogatir sai syödä mahansa täyteen.

Vielä parempi onni oli meillä, kun Schermetoff lupoi Pyhäjoen solasta ja heti sen jälkeen Siltämäestäkin, jossa kaikki odottivat ankaraa ottelua syntyväksi, ja niin tulimme 19 p:nä aamulla Laggenan metsään, puolentoista peninkulman päähän täältä, mutta me olimme tuiki väsyneet ja vilustuneet; erittäinkin jalkaväki laahasi kivääreitään väsyksissään, ja hevosilla oli korvat riipuksissa aivan kuin kyytikoneilla. Jonka tähden sinä päivänä olimme pakoitettut levähtämään miltei vihollisen näkyvissä; upseerit saivat viiniä

ja sotamiehet olutta lämpimikseen, sillä ilma oli jotensakin kylmä, ja useimmat nukkuivat paljaan taivaan alla. En voi sanoa r. sisarelleni, millä kummallisilla tunteilla sen yön kulutimme; me tiesimme, että taistelu oli välttämätön ja että meidän köyhäin, väsyneiden ja värisevien sotilaiden oli käytävä 80,000:tta täysin varustetun leirin takana olevaa vihollista vastaan. Mutta me luotimme Jumalaan ja nuoreen kuninkaaseemme, joka kanssamme kävi kaikkiin vaivoihin osalliseksi ja jolla oli teltissään miekka vieressään ja raamattu pään pohjissa; ja on kuninkaan palvelija Stenbock kertonut minulle, että hänen majesteettinsa sinä yönä levitti oman viittansa hänen päällensä, kun oli niin kylmä.

Nyt, sisar kultani, minä keho kirjoittaja en osaa sitä päivää tarpeeksi kuvata, joka oli 20 päivä Lokakuuta, eikä kukaan sitä pian unohtane. Sitä en tahdo jättää mainitsematta, että vihollisen valleilla varustettu leiri, jossa oli 145 kanuunaa, ulottui pitkän puolikuun muotoisena kolmelle puolelle kaupunkia, niin että tämän kuun molemmat kärjet olivat Narvanjoen rantaa vasten, ja kaupungin takana oli joki neljännellä sivulla. Tsaari ei ollut siellä, hän oli samana aamuna matkustanut pois ja jättänyt päällikkyyden Croy'n herttualle.

Klo 10 aikana ammuttiin kahdenkertainen ruotsalainen tunnuslaukaus, ja me odotimme turhaan vihollista liikkeelle lähteväksi. Kuningas ratsasteli sinne tänne auringon paisteessa, huolellisesti tarkastaen väkensä asentoa; pysähtyessään henkivartijain luo, havaitsi hänen majesteettinsa minut, halvan palvelijansa, ja nyökäytti minulle päätään sanoen: »Kustaa, nyt ajamme karhun pesästään», mikä tapahtuikin niin kuin kuningas oli sanonut.

Kun sitten kello oli 2 iltapäivällä, näimme kaksi merkikirakettia kohoavan meidän väkemme kohdalta metsän yli, ja heti nähtiin vielä kaksi nousevan kaupungista vastaukseksi. »Jumala kanssamme!» oli tunnussanana, ja niin hyökkäsimme reippaasti eteenpäin, ja samalla alkoivat vihollisen tykit paukkua niin että maa tärisi. Siihen asti oli meillä ollut kirkas ilma, mutta nyt meni taivas pilveen ja musteni, ja pohjoisesta alkoi metsän yli kovasti tuulla, ja samalla alkoi sataa lunta, ja tuuli tuprutti lunta venäläisten

leirin yli, niin että vihollinen perin soaistiin eikä voinut tähdätä eikä liikuntojamme nähdä.

Meidän 37 tykkiämme alottivat niinikään hetikohta iloisen soittonsa lumipyryssä. Kenraali Welling'in komentama oikea sivusta hyökkäsi kohti kilvan myrskyn kanssa. Ensimmäisenä pääsi perille luutnantti Rehnsköld 50:n krenatöörinsä kanssa; näitä seurasi kaarti, kaartia taas Vestmantililaiset, Helsinglantilaiset ja Turkulaiset Tiesenhausenin johtamina. Sitten tuli hevosväki Wachtmeisterin johdolla: ensiksi henkivartijat Hamiltonin, sitten Uusmaalaiset Klingsporren komentamina; sitten Kaarle Maunu Rehbinderin suomalaiset rakuunat ja hänen veljensä Hannu Henrikki Rehbinderin karjalainen hevosväki; ja oli se tavattoman pikainen voitto, sillä venäläisten hevosväki heitettiin nurin niskoin, ajettiin täyttä laukkaa virtaa kohti, ja heitä ratsasti sen yli niin monta kuin taisi, vaan sillä paikalla oli koski ja useita hukkui. Mutta venäläisten jalkaväki ei päässytäkään yli, ja kun samassa tuli pimeä, niin ei sinä päivänä enää käynyt mitään sillä sivustalla toimittaminen.

Kovempi oli ottelu vasemmalla sivustallamme, jonka vastassa oli vahvimmat vallitukset ja jota kenraalit Majdel ja Mauno Stenbock johtivat. Majdelin pojat ryntäsivät kohti syrjemmitse oikean käden puolelta: ensiksi krenatöörit Klysendorfin, Gründelin ja Roosin komentamina; sitten pataljoona Suomalaisia*) Mellinin johtamana ja toinen Loden, ja pataljoona Hämeenlinnan rykmenttiä majuuri Bergin johdolla, joka kaatui pataljoonansa etupäässä: sitten tuli Wermlantilaisia Fockin, vielä samaa jalkaväkeä Feilitzin ja sitten taas Suomalaisia*) Sassen johdolla. Samaan aikaan tekivät Taalalaiset Stenbockin ja Turun läänin jalkaväki Hastferin johdolla ryntäyksensä; näiden takana oli kuningas Rehnsköldin ja henkivartijain kanssa; ei mikään voinut häntä pidättää, vaan hyökkäsi hän mukanaan B. Rehbinderin johtama osa henkivartijoita, Lievenin johtama aatelislippu ja osa Turun läänin hevosväkeä Wepsäkylää kohti, jota molemmat rivit voivat ampua. Saanen sanoa r. sisarelleni, koska olin muassa, ett'ei se ollut leikintekoa, vaan ryntäsimme me ankaran tulen

*) Päällikköjen nimiin näkyy voivan luottaa; useista pataljoonista tiedetään vaan, että ne olivat suomalaisia, vaan ei mistä olivat.

läpi leirin sisävarustuksiin saakka raivaten tiemme piikeillä ja miekoilla. Hetken kuluttua olimme heittäneet kaikki nurin niskoin, ja vihollinen, joka tässä häiriössä ja lumipyryssä oli niin perin hämmentynyt, ett'ei yksikään rykmentti voinut käskyä totella eikä taistella, syöksähti täyttä vauhtia alas siltaa kohti ja tunki niin hirveästi edelleen, että silta murtui hänen allaan ja tuhansia surkeasti hukkui virtaan.

Mutta pahin työ oli meillä vielä tekemättä. Kun moskovalainen näki virran olevan edessään ja tappion takanaan, pysähtyi hän ja puolustihe hurjalla rohkeudella kuormastonsa takana. Heitä oli vielä neljä yhtä vastaan; heidän ei käynyt peräytyminen eivätkä he kuollakaan tahtoneet. Kunin-gas lähetti oikean sivustan vasemmalle avuksi, mutta syys-pimeä saavutti meidät, ja nyt alkoi ankara ammunta kaartin ja taalalaisten kesken, jotka eivät pimeässä tunteneet toisiaan. Sattui toki niin onnellisesti, että venäläiset epäilivät saksalaisten päällikköjensä uskollisuutta ja huusivat kavallusta tehtävän, niin että Croy ja muut herrat, henkeään varjellakseen, olivat pakoitetut antaumaan. Sen kepposen perästä antausivat viholliset laumottain, toiset yöllä, toiset seuraavana päivänä, ja kohdeltiin heitä oikein ystävällisesti, niin että nuo nälkäytyneet raukat saivat ruokaa ja haavoitetut tilaisuutta myöten hoitoakin. Mutta kun heitä oli niin paljo, ei käynyt meidän heitä luonamme pitäminen; vaan täytyi heidän antaa aseensa pois ja astua kuninkaan ohi paljain päin, keppi kädessä; sitten saivat he mennä kotiinsa jälleen. Tällä tavoin laskimme enemmän kuin 20,000 miestä menemään: mutta Croy'n ja muut päälliköt pidimme vankina, heille kaikkea kunniaa osoittaen. Croy lienee saanut kuninkaalta 1,000 tukaattia, kun hänellä ei ollut muuta kuin vaatteet päällään.

Sisareni saanee kyllä muilta kuulla paremman kuvauksen tästä voitonpäivästä; sen vaan tahdon sanoa, että sinä päivänä kaatui tahi hukkui vihollisia 18,000 miestä; meikäläisiä oli kuolleita ja haavoitettuja noin 2,000. Ja me valloitimme koko leirin ja vapautimme kaupungin, johon vaskirumpujen rämistessä ja kellojen soidessa marssimme kolmantena päivänä.

Vaikka jokainen meistä tappeli niinkuin ei olisi arvanut henkeään lahonneita mäktivöitä paremmaksi, niin ei kuninkaalla kuitenkaan vertaansa ollut. Missä kahakka oli kovin,

siellä oli hänen majesteettinsa aina saapuvilla; sai myös luodin kaulahuiviinsa ja menetti suohon miekkansa ja toisen saappaansa; sieltä vedimme hänet hädin tuskin ylös, ja näin sai hän sukka jalassa suuren voiton. Jos sisareni tahtoo kuulla jotain Suomalaisista, niin sanon totuuden nimessä, että kaikki hevosväki, paitsi henkivartijoita, oli paljaita Suomalaisia, ja siihen vielä kolmas osa jalkaväkeä, niin että ainakin puolet armeijasta Narvan luona oli Suomalaisia; he ovat, samoin kuin kaikki ruotsalaiset, rehellisesti maksaneet sen päivän kunnian punaisimmalla sydänverellään.

Mitä minuun, halpaan palvelijaan tulee, en tahdo r. sisartani kauvemmin väsyttää, sen vaan sanonen, että hakasin hakkaamistani muiden kanssa, ja Bogatir sai naarmun kaulaansa. Ottaessani osaa viimeiseen kahakkaan rannalla, tunsin vähän pistävän olkaani, mutta en heti huomannut sitä luodiksi, ennenkun ratsastin kappaleen matkaa ja huomauttani pyörryin verenvuodosta. Maattuani siinä kolme tai neljä tuntia verisessä lumessa monien kuolleiden keskellä, olivat minut korjanneet ja välskärin luo vieneet, mutta tällä ei ollut aikaa ruveta hoitamaan minua ennen kuin toisen päivän illalla. Irvistellä täytyi, vaan eipä kannata siitä nyt puhua, sillä ilo teki minut terveeksi taas.

Sillä ei saata sisareni ajatella, millä sydämmen halulla ja innolla suuren Kaarle kuninkaan johdolla taistellaan ja voitetaan. Ei kukaan huoli haavoista, ei kuolemasta, vaan ainoastaan siitä suuresta kunniaista että saa vuodattaa verensä niin suuren sankarin rinnalla; sisareni ei usko minua, kun sanon, että halpa sotamieskin katsoo itsensä osalliseksi kuninkaan suuruuteen ja on sillä hetkellä aatelismiestä parempi. Onneksi ei r. sisareni nyt saa nähdä kuningasta; r. sisareni rakastuisi häneen kokonansa, eikä kuningas sitä ymmärtäisi. Tervehdä rakkahasti armollista äiti-rouvaa ja lähetä hänelle tämä kirje. Elä unohda muistikirjaa eläkä rakkaan sisareni vilpittöntä, uskollista veljeä *G. A. B:ää*.

J. K. Enhän tohtine Eeva neidille terveisiä lähettää. Tämä koukeroinen kirje on maksanut minulle 8 päivän työn. Hyvästi, sydän-käpyseni.

4. Aurora Königsmark.

Eräänä kylmänä talvi-iltana Tammikuulla 1702 istui kaksi nuorta upseeria teltassaan aivan lähellä Würgenin linnaa Kuurinmaalla, jossa Kaarle kuninkaalla oli pääkortteerinsa, ei kumminkaan linnassa, vaan sen luona. He olivat, kuninkaan esimerkin mukaan, peittäneet telttinsä oljilla ja parhaan vointinsa mukaan lämmittäneet sitä tulikuumilla kuulilla. Mutta kovin tehottomat olivat nämä apukeinot kirpeätä Tammikuun pakkasta vastaan. Ainoan viheliäisen, telttaa valaisevan talikynttilän valossa näkyi nuorten sotilaiden hengitys keveän savun tavoin hupenevan kylmään talvi-ilmaan.

Kreivi Kaarle Lindsköld, kaartin kapteeni, laitteli olkia paksumpaan telttatuolinsa alle, kaatoi läheisellä pöydällä olevaan lasiin jalointa Reinin viiniä, jota oli tuonut pullollisen viittansa alle kätkettynä, ja tyhjensi lasin. Pakkasta vastaan tällä tavoin varustettuna jatkoi hän tuttavallista keskustelua ikäisensä ystävän Kustaa Aadolf Bertelsköldin kanssa, joka nyt oli luutnanttina henkivartijaväessä.

— Mitä sen vietäviä oli teillä Triskissä tekemistä? Kuulin viisaan Stenbockin unohtavan tavallisen varovaisuutensa ja sanovan Piperille: *mais, monsieur le comte*, tuo ei ole enää sotaa, se on poikamaisuutta.

— Stenbock voi olla viisas mies, mutta Kaarle kuningasta hän ei silti ymmärrä. Kuinka olisimme voineet suutumatta suvaita, että Oginski joka päivä pyöri leirimme ympärillä kuin mikäkin ampiainen? Milloin oli hän kupeellamme,

milloin takanamme, ei koskaan siellä, mistä häntä etsimme, aina siellä, mistä häntä ei odotettu, tehden meille enemmän vahinkoa kolmella- tai viidelläsadalla hevosmiehellään kuin kaikki muut puolalaiset ja saksilaiset yhteensä. Piru hänet vielä perii, sanoi kuningas eräänä päivänä; — ei, ei hän kuitenkaan kironnut; tiedätkö, Lindsköld, kiroominen on tyhmää, se ei ole siunaukseksi, eikä kuningaskaan koskaan kiroa. No niin, me lähdimme liikkeelle Joulukuun alussa ja keräysimme Schaueniin; ei kukaan tiennyt, mitä nyt oli tuleva. Meitä oli 1,100 ratsastajaa, Hummerhjelmiläisiä ja Meyerfeltläisiä, ja lisäksi odotimme 400 miestä jalkaväkeä, joiden piti tulla reellä ajaen jälestämme; jos meillä vaan olisi ollut tekemistä Oginskin kanssa, olisi pari eskadroonaa riittänyt, mutta kuurilaiset ovat perhanan joukkoa. Eikö ole pirullista, että minun aina pitää kirotta? Sen olet sinä minulle opettanut, Lindsköld, se on sinun syysi, mutta siitä täytyy minun tottua pois.

Lindsköld nauroi. — Varo, ett'et jonakin kauniina päivänä saa nähdä itse paholaista hameesen puettuna edessäsi, — sanoi hän. — Luet kai raamattua, niinkuin muutkin?

— Luenpa niinkin, sitä teen melkein joka päivä, ja sitä pitäisi sinunkin tehdä. Kuningas lukee joka aamu pari lukua raamatusta.

— No, kuinkas muuten, kun kuningas tekee niin, pitää meidän kaikkein tehdä samaten. Entäs sitten, kerro nyt, miten kävi Triskissä.

— Joka paikassa, mihin tulimme, oli Oginski ollut vähää ennen meitä. Me juoksimme hänen jälessään niinkuin lapsi juoksee vesikaaren perässä. Sillä lailla tulimme Samogitiaan, eikä jalkaväki enää jaksanut meitä seurata. Eräänä iltana hämärissä näimme edessämme linnan ja muutamia viheliäisiä hökkelejä, joita muka kaupungiksi kutsuttiin. Se oli Triski; linna ja kaupunki olivat Oginskin ja siis valloitetut. Nyt oli siellä vähäinen joki, ja silta oli hävitetty; mutta meillä ei ollut aikaa odottaa. Mitäs muuta kuin miehet ja hevoset veteen — huh, se oli kuin olisi talvi-avantoon hypännyt! Mutta me pääsimme onnellisesti yli aina kaulaa myöten märkinä ja niin viluissamme, että hampaat kalisivat. Kaikki väestö oli paennut kaupungista; ainoastaan pappi ja lukkari löydettiin muutaman tallin yliseltä. Olimme kuitenkin

iloiset, että saimme tulen viritetyksi ja hitusen ruokaa suuhumme; kuningas meni linnaan majailemaan, me muut kaupungille, ja kaikki voivat oivallisesti. Juuri kun olimme jotensakin kuivaneet ja suloisesti oikoilimme oljilla raajojamme, ollen nukkumaisillamme, olivat nuo s—nan puolalaiset kuin Jehu kimpussamme — nyt taas kirosin! Me heräsimme huudoista ja hälinästä; kaupunki paloi; kello oli 11 illalla. Alastomina tai puoli-alastomina, — muutamat paitaisillaan, kun olivat ripustaneet vaatteensa kuivamaan — syöksimme ulos. Mikä on hätänä? Oginski on täällä. Missä? Eikä kukaan tiennyt missä. Sach ja Flemming joutuivat ensiksi käsikähmään ja tappelivat kuin riivatut. Oli niin pimeä, ett'ei nähnyt kättä silmänsä edessä. Hetkisen kuluttua kuulimme kuninkaan huutavan: hakatkaa päälle, pojat! Ja me hakkasimmekin, tietämättä tarkoin, mihin isku milloinkin sattui. Sitten havaitsimme, että joukko ympärillämme alkoi harveta: Oginski oli pyörähtänyt tiehensä: ennenkun olimme oikein valveillammekaan, oli hän päässyt käsistämme.

— Taikka me hänen käsistään. Ei vartijoita ensinkään; — myönnä, että se oli poikamaisesti tehty.

— Hän pääsi käsistämme ja se meitä pisteli. Me ajoimme häntä takaa Kovnoon päin ja ratsastimme vihollisen nähden Niemen-virran poikki, uittaen hevosia lossiveneen rinnalla. Oginski pakeni, me jätimme vartijaväkeä Kovnoon. Sieltä ratsastimme metsäin ja erämaiden kautta armeijaamme. — Ottakaa enemmän väkeä mukaanne, teidän majesteettinne, sillä maa vilisee vihollisia, — sanoi Hummerhjelm. — Enemmän väkeä, — sanoi kuningas, osoittaen meitä muutamia, jotka häntä seurasimme; — eikö översti näe, että itse olen kymmenes. — Sillä meitä oli vaan kymmenen. Siitä tuli vaivaloinen retki. Tuontuostakin kuulimme laukauksia pensaikoista. Puolalaisia ja kuurilaisia parveili kuin sääskiä ympärillämme. Mutta kaikki luulivat meitä suuremman sotajoukon etujoukoksi eivätkä estäneet kulkuamme. Viisi vuorokautta ratsastimme yötä päivää, tappelimme ja näimme vilua ja nälkää. Kuudentena päivänä kuulimme ruotsalaisen sotahuudon ja tunsimme lampaanpaistin käryä. Takaanpa, Lindsköld, että söimme oinaan mieheen.

— Koko leiri oli levotonna. Kuninkaan luultiin hukkaan joutuneen ja Arvid Horn lähetettiin henkivartijain kanssa

häntä hakemaan. Aiotko kirjoituttaa Triskin nimen sisaresi muistokirjaan?

— Luuletko sen kannattavan? Tiberup, Narva ja Wäinäjoki ovat siellä jo ennestään, Triski oli vaan mitätön juttu.

— Minä neuvon sinulle jotain parempaa. Oletko koskaan nähnyt noita-akkaa?

— Noita-akkaako? Olenpa, muistelen nähneeni muutamana Turussa useita vuosia sitten. Ihmisillä ei juuri ollut muuta todistusta häntä vastaan kuin että hän oli ilkeän näköinen ja että hänellä oli punaiset, vettä valuvat silmät.

— Kyösti veikkoseni, kuinka lapsellinen olet. Eivät pahimmat noita-akat ole sen näköisiä. Ajattele pitkää, uljasta naisen vartta, niin kaunista kuin kevät-aurinko on mustissa pilvissä, silmiä säihkyviä, muotoja uhkeita, vastustamatonta hempeyttä, pukua kuin kuningattaren, ryhtiä kuin keisarinnan . . . Sanalla sanoen, puhuimme vastikään hameesen pue-
tusta pahalaisesta, koska herkkätuntoisten korvaisi kuullen ei saa pirusta puhua. Tahdotko hänet nähdä? Usko minua, se olisi voitto Ebba-sisaresi muistokirjaan, joka paremmin ansaitsisi tulla Eeva Falkenbergin nähtäväksi kuin Tiberup, Narva ja Wäinäjoki . . .

— Kuulesta, mies, luulenpa liian syvälle pulloon kurkistaneesi. Aivan oikein; ei tippaakaan enää!

— Se hyöty niistä on noista jumaluus-opillisista tieteillemisistä sota-aikana. Poika parkaa, aina hän ajattelee pirun varustetuksi lyhyillä ja paksuilla sarvilla ja hevosenkavioilla tai pukinsorkilla, miten milloinkin. Mutta me vapa-aattelijat, jotka olemme maailmaa nähneet, emme usko miestä niin tyhmäksi. Me tiedämme hyvin kyllä, että ukko välistä voi tekeytyä suloiseksikin, kun niin tahtoo — ukko, tai oikeammin akka, sillä noita-akastahan nyt puhummekin.

— Mistä noita-akasta?

— Kreivitär Königsmarkista.

— Ei ole minulla kunnia tuntea hänen armoaan.

— Etkö ole jo parin, kolmen viikon kuluessa joka aamu nähnyt vaunujen lähtevän linnasta, kääntyvän kuninkaan teltille päin, ja sitten, pitkän kaarron tehtyään, jälleen palaavan linnaan? Vaunuissa istuu vallasnainen — huikai-sevan kaunis!

— Niin — muistelenpa nähneeni.

— Muistelet nähneesi? Katsopas tarkasti silmiini, Kustaa! Niin, vannonpa Amorin nuolien kautta, ett'ei se poika ole edes nähnytkään kreivitär Königsmarkia. Ja kuitenkin on kreivitär koko leirin puheen-aineena. Sanotaan, että kuningas August on lähettänyt hänet tänne ja että kreivitär on pannut kaikki keinonsa liikkeelle päästäkseen kuninkaamme puheille. Mutta muistathan, kuinka Walpuri Eerikintyt-tären suukkonen kärvensi kuninkaan huulia kuin tuliset hiilet. Kaarle kuningas on liian viisas tarttuakseen tenhottaren pauloihin. Mutta kuulesta, Bertelsköld, minulla on ehdotus sinulle tehtävänä. Asetu seitsemäksi päiväksi tien viereen, jota vaunut kulkevat, ja katsele oikein tarkoin kreivitärtä, joka niissä istuu. Jos sinulla niiden seitsemän päivän kuluttua vielä on ainoakaan soppi sydämessäsi jälellä korskeata, ruskeaveristä Eeva Falkenbergiä varten, niin voit hyvällä omallatunnolla kirjoittaa sisarellesi: armas sisareni, olen voitannut enemmän kuin Narvan; olen nähnyt Aurora Königsmarkin, enkä ole voitetuksi tullut!

— Loruja!

— Usko pois. Hyvästi, poikaseni, sinulla on hiiden kylmä teltissäsi, ja viini on loppunut. Tunnus-sana tänä yönä on Kongsör. Soisimpa olevamme siellä!

Näin sanoen lähti iloinen kapteeni tiehensä, hyräillen jotakin laulua, ja meni luultavasti hakemaan muita tovereita, joilla oli enemmän tarjoamista. Kustaa heittäysi telttavuoteelleen ja koetti kuluttaa pitkää talvi-iltaa ajattelemalla ystäviään tuolla kaukana pohjolassa. Milloin muisteli hän äitiään, jaloa ja uljasta kreivitärtä; milloin veljeään Torstenia, joka yhä vielä hengitteli Ranskan hovi-ilmaa; milloin armasta Ebba sisartaan, joka nyt oli nuoruutensa ensimmäisessä kukoistuksessa; milloin mustasilmäistä Eevaa, joka kenties jo oli unohtanut kuljeksivan ritarinsa; milloin Tukholman hovilinoja; milloin Kongsörin metsästysoittoa; milloin lapsuuden muistoja Mainiemestä, jotka sekä Kustaassa että hänen sisarensaan olivat herättäneet katoamattoman rakkauden Suomenmaahan. Kaikki nämä kuvat kutousivat nuoren sotilaan ajatuksissa yhteen, ja niihin yhdistyi kunnianhimon unelmia ja rohkeita tuumia tulevista voitoista. Kustaa Bertelsköld oli jo käynyt Kaarle XII:n koulua; hän ei katsonut hyvälle

omalletunnolle, voimakkaalle kädelle ja pelottomalle mielelle mitään mahdottomaksi; mutta kaikessa muussa ja erittäinkin siinä, mikä koski sen ajan vapaita rakkauden seikkailuja, oli hän, niinkuin hänen ystävänsä oikein oli huomauttanutkin, vielä kokonaan lapsi.

Eikä kaikesta tästä huolimatta kuitenkaan ollut kumma, että kauniin kreivittären kuva tuon tuostakin palasi yhdeksäntoista vuotiaan nuorukaisen mieleen? Hänen uteliaisuutensa oli herätetty; hän koki muistella vaunuissa istuvaa naista; hän luuli häntä todellakin tavallista ihanammaksi; ja olihan siitä aina jotain vaihtelua talvileirin yksitoikkoisuudessa! Kuta enemmän Kustaa tätä ajatteli, sitä uteliaammaksi kävi hän nähdäkseen jälleen tätä naista, josta koko Eurooppa jo oli puhunut kymmenen vuotta, ylistäen häntä älyn ja ihanuuden ihmeteoksi.

Levotonna lähti nuorukainen teltastaan. Kello oli jo 8 illalla; kirkas tähtinen taivas valaisi lumista tienoota, jossa teltat seisoivat riveissä kuin tuiskun keräämät nietokset. Näkyi tulia linnasta, joka oli tuskin 300:n askeleen päässä. Kustaa tiesi Stenbockin asuvan toisessa kylkirakennuksessa ja päärakennuksen olevan sotakanslian hallussa. Mutta hän arvasi myöskin, että eräs pienempi linnan sivurakennus oli tällä kertaa annettu kreivitär Königsmarkin asuttavaksi. Juuri tässä rakennuksessa kimalteli kynttilän valo niin kummallisen kirikkaasti.

Kukapa meistä ei liene jolloin kulloin tuntenut sitä tunnetta, joka syntyy, kun talvisena iltana tuollaista valon tuiketta katselemme ja kun mielikuvituksemme yhdistää sen johonkin, joka sillä hetkellä erittäin mieltämme kiinnittää. Kustaa Bertelsköld katseli valoa, katsoi sitten muualle ja katseli taas valoa. Milt'ei huomaamattaan oli hän tullut linnanportille, jossa vahtimiehen huuto herätti hänet ajatuksistaan.

Hän häpesi miestä; olisi näyttänyt naurettavalta, jos hän olisi kääntynyt takaisin. Saatanhan käydä nuorta Stenbockia tapaamaan, sanoi hän itsekseen, kokien rauhoittaa omaatuntoaan. — Kongsör! — vastasi hän ja oli pian joutunut linnanpihalle.

Ennen ei ollut Kustaa linnassa käynyt. Sen sisärakennukset olivat hänelle perin tuntemattomat. Kun ei hän ketään pihalla tavannut, lähti hän umpiarviolta nousemaan

portaita, jotka pimeässä arveli oikeiksi. Portaat veivät pitkään ja pimeään käytävään. — Tottapahan viimein tapaan jonkun, joka voi neuvoa minua Stenboockin huoneesen, — ajatteli nuorukainen ja hamuili käsillään seinää pitkin.

Samassa tarttui joku häntä käsivarteen. — Tekö siinä olette? — sanoi outo ääni.

Bertelsköld tapasi miekkansa kahvaa. Mutta kohta malttoi hän mielensä ja vastasi samaan tapaan: — Niin, minä tässä olen.

Taas oli hän keksinyt tekosyyn omaatuntoaan rauhoittaakseen. Kuinka olisin noin tyhmään kysymykseen voinut muulla tavalla vastata? ajatteli hän itsekseen.

— Seuratkaa minua! — sanoi tuntematon. — Voitte ottaa vyöstäni kiinni, niin pääsette haparoimasta pitkin seinää. Teidän tähtenne minua on käsketty sammuttamaan kaikki lyhdyt portaista.

Vai minun tähteni! ajatteli Bertelsköld.

— Olettepa täsmällinen, — jatkoi saattaja puhettaan. — Mutta kuinka saitte tietää tämän yön tunnus-sanan?

— Hm! — vastasi luutnantti. Keneksi luultiin häntä!

— Arvaan . . . vähän kultaa vain. Ei kannata ruotsalaisten kehua rehellisyyttään. Mutta ettehän toki liene tavannut ketään linnanpihalla? Luulisin teidän olevan pahemmassa kuin pulassa, jos Stenbock saisi vihiä teidän täällä olostanne.

— Hm! — vastasi nuori soturi jälleen. Itsekseen ajatteli hän: tästä näyttää tulevan oikein hauska seikkailu. Maltapa, herraseni, mieleni tekisi iskeä ruotsalaista rehellisyyttä selkääsi. Mutta malttakaamme mielemme! saapa nähdä, mitä tästä tulee.

— Nyt olemme perillä, — sanoi opas, heidän kuletuaan useiden käytävain kautta, jotka olivat yhtä pimeät kuin ensimmäinenkin. — Käykää sisään ja odottakaa tässä, kunnes olen teidät ilmoittanut.

Kustaa Bertelsköld seisoi noin viiden minuutin ajan yksinään pimeässä huoneessa. Kaikenlaisia kummallisia ajatuksia risteili hänen aivoissaan. Mitä oli tekeillä? Mitä odotettiin? Mitä pelättiin? Oliko hänen jääminen paikoilleen? Vai oliko pakeneminen? Ei kukaan vastannut. Hänestä oli niinkuin hän kaukaa kuulisi sitran ääniä; heti sen jälkeen oli kaikki taas hiljaista, pimeätä ja salamyhkäistä.

Nyt aukaistiin kaksipuolinen ovi huoneen perällä ja hämmästyneen nuorukaisen silmiin avautui näky niin eloisa ja huikaisevan kaunis ja samalla niin taiteellisesti mietitty, ett'ei parahinkaan maalari olisi tainnut varjoa ja valoa, ryhmitystä ja värejä vaikuttavammin ja älykkäämmin järjestää.

Kustaasta näytti niinkuin olisi teatterin esirippu hänen silmänsä edessä nostettu ylös. Hänen ja näyttämön väli oli pimeä; mutta näyttämö oli valaistu ja viehätti silmää. Näkymättömäin lamppujen valossa istui tuolla näköpiirin perällä naisen haamu, haltijatar, tai kenties joku noita Olympion jumalattaria, joita senaikuinen runollinen kuvakieli tiesi niin lukemattomia luetella.

Tämä nainen oli uljas ja varteva kuin Juno ja kumminkin niin ihana ja raukea kuin runoilijain kuvailema Afrodite. Dianan kuu ei olisi ollut liiaksi hyvä valaisemaan hänen kuninkaallista otsaansa, samalla kuin Minervan äly ja sukkeluus elelehti hänen hienoilla, täyteläisillä huulillaan ja hänen mustain ripsiensä alla. Tukka oli musta kuin etelän

yö ja valui kuin varjoisa kehä otsan ja vaaleiden poskien ympärillä. Kaikkia noiden ihmeen ihanain poskien eri osia ei hämmästyntynyt nuorukainen heti paikalla voinut erottaa. Hän ei nähnyt noiden kulmakarvain siroa kaarevuutta, joita senaikuiset runoilijat vertasivat öisiin pilviin nousevan aurin gon päällä. Hän ei nähnyt tuon suun pyöreyttä, jota runoi-lijat sanoivat milloin Helikonin ruusuksi, milloin Aganippen lähteeksi, ja joka oli niin pienoinen ja kirsikkamarjan kaltai- nen, että nykyajan kauneuden aisti ei olisi sitä hyväksynyt; mutta hänen aikansa ja useiden seuraavain miespolvien mie- lestä se oli ja pysyi kaiken ihanuuden esikuvana. Hän ei nähnyt hemmettäriä, jotka, jos saa uskoa samoja runollisia kuvauksia, vallattomasti parveillen alati karkelivat hänen huuliensa ruusuilla. Hän ei myöskään nähnyt — kenties onnekseen — tuota miltei huomaamatonta löyhyyttä silmä- luomien alla ja tuota omituisen vionoa, ilkamoista ilmausta ylähuulen äärimmäisessä hupenevassa viivassa, joka osoittaa, että kauniin naisen suu on luotu muitakin, eikä vaan tai- vaallisen rakkauden suudelmia varten.

Kreivitär Aurora Königsmark osasi oivallisesti asettaa esiytymisensä, niin että tarkoitettu vaikutus näytti aivan luon- nolliselta ja satunnaiselta. Hän istui nytkin tavallisessa asennossaan kirjoituspöytänsä ääressä, vähän huolettomasti eteenpäin nojaten ja kirjoittaen kirjettä kahden alabasteri- lampun ruusunpunertavassa valossa, jotka levittivät hienoa lemua pienoiseen, erinomaisella kauneudenaistilla koristettuun huoneeseen. Hänen pukunsa oli niin yksinkertainen kuin sen täytyi olla Kaarle XII:n leirissä, mutta samalla mitä tarkimman aistin mukaan valikoitu. Paha vaan, että Kaarle XII:n historiotsija, oppinut ja perinpohjainen Nordberg, kolmessa suuressa paksussa nidoksessaan on vaan ohimennen ja muutamilla riveillä kertonut kreivinnan käynnistä eikä sanallakaan koskettanut hänen pukuaan. Se vaan on varma, että hänen ohimollaan oleva ainoa timantti ei heloittanut kirkkaammin kuin ne kaksi, jotka luonto oli luonut vähän alemma, ja että musta samettihame, joka oli aiottu kaulan valkoisuutta korottamaan, ei ollut niitä mustia kiharoita pehmeämpi, joita laitellessaan kreivitär ei koskaan täydellisesti taipunut muodin orjuuden alaiseksi, vaan noudatti sitä ainoas- taan sen verran kuin se hänelle sopi.

Bertelsköld astui muutamia askelia eteenpäin, mutta pysähtyi jälleen. Ensi kerran elämässään häntä pelotti, sillä tämä oli ensi kerta kuin hän omasta mielestään ei ollut menetellyt avonaisesti ja ritarillisesti.

Vaikka välillä oli kaksi pimeätä huonetta, kuuli kreivittäri yhtähyvin raskaiden karoliinilais-saappaiden askeleet, kohotti keveästi päätään ja virkkoi saksaksi: — Tekö se olette, rakas Törnflycht? Astukaa sisään, *mon page!*

— Luutnantti Törnflycht, kreivi Piperin lanko — kreivittären hovipalvelija! häneksikö minua luullaankin! ajatteli kreivi Bertelsköld, rohkaisi mielensä, astui vieläkin pari askelta eteenpäin ja tuli niin lamppujen valopiiriin. Samassa astui toisesta huoneesta kreivittären puolalainen hovimestari häntä vastaan, tarttui häntä kovasti käsivarteen ja sanoi samalla äänellä, joka juuri vähää ennen oli portaissa kuiskaten puhunut: — Ettehän olekaan oikea mies. Kuka olette ja kuinka olette rohjenneet tänne tunkeutua?

Bertelsköld irroitti hiljaisesti kätensä ja kuiskasi, miehen kysymyksistä huolimatta:

— Kuka on tuo nainen?

Turha kysymys! hän jo kyllä aavisti, kuka hän oli.

Nuoren sotilaan sävyisyys vietti hovimestarin harhaan ja kävi tämä niin rohkeaksi, että tarttui Kustaata kaulukseen heittääkseen hänet ulos ovesta. — Te vintiö, te yöjuoksija, — sanoi hän, uskallatko tulla uhkaamaan armollista kreivittärtä? Te lurjus! Te miehistä mitättömin! Kyllä minä opetan . . .

Jos siinä olisi ollut saapuvilla kuka toinen tahansa kuin Aurora Königsmark, olisi nuori mies menettänyt malttinsa jo tämän puhuttelun ensi osaa kuullessaan. Mutta toinen osa oli jo sittenkin liiaksi. Vastaamatta kävi Bertelsköld hovimestaria rintaan, nosti hänet lattiasta ylös, riiputti häntä edessään suoralla kädellä, kantoi oven luo ja heitti hänet jotensakin kovakouraisesti pimeään käytävään. Mies parka ällistyi niin pahanpäiväisesti, ett'ei käytävän lattialle pudotessaan saanut sanaakaan suustaan.

Melusta häiriytynyt kaunis kreivittäri unohti kokonansa äskeisen asentonsa, kavahti ylös ja soitti kammarineitsyttään sisään. Mutta jo ennen kuin neitsyt ennätti tulla, seisoi Kustaa huoneen ovella. Luonto ei ollut koskaan aikonut häntä

hovimieheksi, mutta olihan hän elänyt kolme iloista vuotta hovissa, ja vaistomaisesti tunsi hän olevansa velvollinen antamaan tälle kauniille vallasnaiselle selityksen odottamattomasta tulostansa.

Hän mainitsi nimensä, sanoi erehtyneensä portaista ja pyysi, ett'ei hänen armonsä pahaksi panisi, että hän vastasi: minä! kun häneltä kysyttiin: tekö siinä olette?

Selitys otettiin hyvin armollisesti vastaan. Herttainen hymy, yksi noita hymyjä, jotka saattoivat puolen maailmaa haltijoihinsa, väreili kreivitär Königsmarkin huulilla. Nuoren kreivin suora selitys, ehkäpä myös hänen kookas, voimakas, vaikkakaan ei vielä täysin kehittynyt sankarivartalonsa miellyttivät kreivitärtä. Kenties välähti siinä hetikohta joku mieltekin mieleen, sillä kreivitär oli tunnettu hyväksi keinoja keksimään. Maailma, elämä ja omat kirjavat onnenvaiheet olivat opettaneet hänelle sen taidon perin pohjin. Luultavasti oli hänen älykäs päänsä heti keksinyt tuuman, miten tämä ikävä erehdys oli hyödyksi käytettävä.

Kammarineitsyt, joka nyt tuli sisään toiselta, ja hovimestari toiselta puolen, saivat viittauksen poistua. Kustaa Bertelsköld oli nyt kahdenkesken sen naisen kanssa, joka niin monen miehen rauhan oli häirinnyt. Kreivitär osoitti hänelle istuinsijan aivan lähellä itseään, ja Bertelsköld istui — jotakuinkin hämillään ollen.

— Kiitän onneani tästä erehdyksestä, — sanoi kreivitär keveästi ja luontevasti. — Tietänettekö, kreiviseni, että minulla on kunnia lukea itseni sukulaiseksi perheenne kanssa? Äitinne on Sparre! toivon hänen voivan hyvin? Onpa olemassa kaksinkertainenkin sukulaisuus meidän ja Sparrein välillä, sekä isäni että lankoni Lewenhauptin kautta. Siis, jos suvaitsette — *mon cousin* . . .

Kreivi Kustaa punastui ja vastasi vaan kumartamalla.

— Oli minulla myöskin onni tulla tutuksi isänne kanssa Hampurissa, — jatkoi kreivitär. — Sallikaa minun naisena sanoa teille, että olen nähnyt harvoja miehiä semmoisia kuin hän, *sans peur et sans reproche*. *Mon cousin*, minä toivon teistä kerran tulevan isänne kaltaisen.

Kreivittären äänessä oli hänen näitä sanoja sanoessaan, jotakin sisarellista, milt'ei äidillistäkin, ja hän jatkoi:

— Toivotan teille onnea siihen sankarikouluun, johon olette päässyt niin suurta mainetta saavuttaen taistelemaan. Kuningastanne ihailen vilpittömästi. Uskokaa minua, *mon cousin*, ei löydy lujempaa sidettä yleväin luonteiden välillä kuin kunnia on; kova onni voi saattaa heidät seisomaan vihollisina toisiaan vastaan, ja yhtähyvin he voivat ihastua urhojen voitoista. Kuninkaanne on uusi Aleksanteri. Onnitelkaa minua, *mon cousin*, ett'en enää ole siinä ijässä, jossa haaveksitaan; sillä tiedättekö, — ainoastaan yhden kerran olen hänet nähnyt, ja kuitenkin olen muistostani maalannut hänen kuvansa.

Näin sanottuaan otti kreivitär esille soikean palasen elefantinluuta, johon oli maalattu Kaarle XII:n vielä valmistumaton kuva — jotensakin hänen näköisensä, vaikka tosin paljon kaunisteltu.

— Mitä pidätte kuvasta? — kysyi kreivitär tekeytyen ylhäisen välinpitämättömäksi.

— Teidän armonne ehkä lienee nähnyt hänen majesteettinsa hovissa: silloin oli kuva hänen näkönsä, mutta nyt on se liiaksi nuoren näköinen, hänen majesteettinsa on päivettyneempi.

— Niinkö luulette? Teen sen sitten vähän tummemmaksi — paljoa tummemmaksi! Minulla onkin syytä siihen. Hänen majesteettinsa on pilviin peittynyt Jupiter; hänestä ei näe muuta kuin leimauksen. Sen voin vakuuttaa omasta kokemuksestani, *mon cousin*. Mutta kun hän viikoiksi ja kuukausiksi salpaa itsensä tuon ukonpilven taa, ett'ei olisi pakotettu näkemään naista, jonka suurin rikos on se, että hänellä on kaksi isänmaata, joita hän tahtoi sovittaa — se ei ole oikein, se ei ole jalosti tehty! Kuninkaanne on...

Törkeä — oli kreivittären varmaankin aikomus sanoa, mutta hän malttoi mielensä. Hänen äänensä, joka äsken oli kuulunut vähän kiivaalta, lauhtui jälleen lempeäksi; hänen intohimoisista silmistään paistoi taas hellä päivä. — Kuninkaanne on sankari, jonka mielestä me muut kuolevaiset olemme liian vähäpätöisiä! — puhkesi hän sanomaan, kätkien ivansa kären kuin pehmoseen villaan. — Olen ollut niin rohkea, että olen kirjoittanut hänestä runon; tahdotteko kuulla sen? Johan kohteliaisuutennekin kehoittanee teitä olemaan hiukan kärsivällinen. Leirinne, *mon cousin*, on oikein ikävä

paikka; eihän täällä tiedä, kuinka aikansa kuluttaisi? Sitrani on hiukan epäviressä, mieleni samoin. Epätoivoissani kirjoitan runoja.

Näin sanottuaan otti kaunis kreivitär lehden kirjalaukustaan ja luki siitä runoelman, jossa kaikki muinais-ajan jumalat esiintyivät toinen toisensa perästä Kaarle XII:n hyveitä ylistellen: Mars hänen urhoollisuuttaan, Apollo hänen kauneuttaan, Jupiter hänen rehellisyyttään, Minerva hänen viisauttaan, Diana hänen metsästysretkiään j. n. e.

»Näin vietiin häntä maineen temppeeliin,
Näin ylistettiin hänen hyveitensä;
Vain Bacchus pysyi vai! ja Afroditekin!»

Olisit luullut kuulevasi Afroditen itsensä lausuvan siinä mielsä karvautta ja pettymystään ja tekevän sen tavattomalla hempeydellä ja hienoudella. Paha vaan, että suorasukainen sotilas ei osannut näistä neron kukkasista oikein nauttia. Hän kyllä näki sen, mitä jokaisen nuorukaisen täytyi nähdä, näki aikansa ihanimman naisen loukatun ylpeyden voimalla kuvaavan omaa tappiotaan; — enempää ei hän nähnyt; neron tuli ja naisen sydämmen ongelmat olivat salatuja asioita hänen kokemattomille silmilleen.

Nuori aatelismies tunsi vähäpätöisyytensä: hän oli mielestään kovin saamaton ja onneton; hän ei rohjennut katsoa kohti, sillä noiden silmien loimo poltti häntä niinkuin kuumien maiden aurinko polttäisi pohjolan havumetsää. Hän nousi ylös lähteäkseen.

Kreivitär kun oli tottunut kuulemaan imartelijain hänen taitojaan ylistelevän, — ja runous oli siihen aikaan ainoastaan taito sovitella sanansa kauniisti ja sukkelasti — näytti hiukan hämmästyvän kuulijansa huolimattomuutta, mutta kohta oli hän keksinyt hänen ajatustensa juoksun. Ei ollut Kaarle XII:n sotilas sillä keinoin voitettava.

Hän alkoi heti puhua toiseen tapaan. — Ei, serkkuseni, en voi ottaa omalletunnolleni, että ikävällä runoelmalani olen teidät ikävystyttänyt. Suvaitkaa kuunnella minua vielä hetkinen. Jättäkäämme sikseen nuo joutavat huvitukset, joiden avulla koetamme saada yksinäisiä hetkiämme kulumaan. Olen tavallani vankina leirissäanne. Teillä on valta. Minulla on vaan rukouksia. Joko tahdotte mennä, kreiviseni...?

— Teidän armonne . . .

— Teillä on sisar; ajatelkaa, että olisin sisarenne. Teillä on äiti; ajatelkaa, että olisin äitinne. Te olette todellinen aatelismies, sentähden saatan vilpittömästi puhua kanssanne ja kiertelemättä sanoa teille, että pyydän apuanne eräässä asiassa.

— Jos se vaan on minun voimissani . . .

— Tuon sanotte äänellä semmoisella kuin pelkäisitte minun aikovan pyytää teitä isänmaatanne pettämään. *Fi donc, mon cousin!* Oletteko koskaan kuulleet Königsmarkin tahrannen kilpeään petoksella? Luulen, etteivät sukuni vaiheet ole teille tuntemattomat. Valittuamme Ruotsinmaan isänmaaksemme, me palvelimme sitä rehellisesti. Meillä oli se onni, että teimme valtakunnalle melkoisia palveluksia. Meillä oli ääretön omaisuus; me luotimme kuningasten sanoihin ja kunniaan. Kaarle XI otti meiltä kumminkin kaikki, mitä voi ottaa, ja loukattuina, perin petettyinä ja köyhtyneinä me jätimme sen kiittämättömän maan, joka oli hyödykseen palvelustamme käyttänyt ja nyt käytti hyödykseen ryöstettyä rikkauttamme.

Kreivitär piirteli viuhkansa varrella ajatuksissaan kirkaaksi kiilloitettua pöytälaudaa ja jatkoi: — Te ymmärrätte, että tällaiset tapahtumat olivat omiansa kylmentämään tunteitamme pfaltzilaista kuningas-sukua kohtaan. Veljeni kaatuvat parhaassa miehuutensa ijässä. Sisareni ja minä olimme kaksi turvatonta naista. Oikeutta, jonka Kaarle XI oli meiltä kieltänyt, odotimme hänen pojaltaan. Kaarle XII ei laske minua edes puheilleenkaan. Kolmen viikon kuluessa olen turhaan sitä pyytänyt. Kreivi Piperinkin puoltosanat ja rukoukset ovat tyhjään rauenneet. Olen alentaunut rukoulemaan, vaikka minulla olisi oikeus vaatia. Te, kreiviseni, olette ylpeä arvostanne; te käsitätte siis, mitä on nöyristyminen kuninkaan uskotun edessä . . . Kaarle ei tahdo minua nähdäkään. — Ah, hän ei tunne Königsmarkeja. Hänen *täytyy* nähdä minut, hänen *täytyy* kuulla minua, tahtokoon tai ei. Ja siihen, kreivi Bertelsköld, pitää teidän olla minulle apuna.

— Minunko, armas kreivitär?

— Taas tuo samainen katsanto, *mon aimable cousin*, aivan niinkuin pyytäisin teiltä jotakin rikosta! Mitä siis minusta luulette? Kenties on teille sanottu, että kuningas August

on lähettänyt minut tänne rauhaa välittämään. Ja jos niin olisikin, jonka saatatte uskoa tai olla uskomatta, aivan niinkuin teitä haluttaa, niin olisiko tuo niin jumalatonta, että koettaisin sovittaa kahta ylevämielistä ruhtinasta, jotka toisiinsa yhdistyneinä voisivat kääntyä kummankin vaarallisinta kilpailijaa, Venäjää vastaan. Saksinmaa on toinen isänmaani; sen nimessä silloin puhuisin ensimmäiselle isänmaalleni. Vaan olkoot valtiolliset asiat sinään, sukuni oikeutetut vaatimukset Ruotsin kruunulta riittävät kyllin kyllä selittämään syytä siihen, miksi minä onneton, maailman herjaama nainen, olen tullut käymään ruotsalaisten leirissä? Onko rikos, että autatte minua siinä? Ovatko ritaritavat nykyään Ruotsissa semmoiset, että kielletään vainotulta mahdollisuuskin saada oikeutensa takaisin? Ei, kreiviseni, *bon gré, mal gré*, kuninkaan täytyy kuulla minua, vaikkapa heittäytyisin hänen hevosensa kavioiden tallattavaksi. Tahdotteko auttaa minua siinä?

— En ymmärrä tarkoitustanne.

Kreivitär tarttui nuorukaista käteen ja katseli häntä silmin, joiden ilme oli olevinaan äidillinen tai sisarellinen, mutta jotka kuitenkin, kenties vastoin hänen omaa tahtoaan, olisivat voineet yhdeksäntoista vuotiaan sydämmen poroksi polttaa. — Joka päivä, — sanoi hän, — oleskelee kuningas hetkisen aikaa päivällisen jälkeen yksinään teltassaan. Muutamat sanovat hänen silloin kirjoittavan sisarelleen, Holsteinin herttuattarelle — hän tarvitsee viikon päivät yhtä kirjettä kirjoittaakseen. Toiset sanovat hänen silloin hartauttaan harjoittavan. Oli miten oli, . . . te laitatte niin, että pääsen kuninkaan teltaan siihen aikaan . . .

Nuori sotilas ei virkkanut mitään.

— Ymmärrän teidät. Se voisi herättää huomiota. Olkaa huoleti. Minä tulen upseerinkauhtanaan kätkeyneenä. Se tapahtuu hämärissä. Ei kukaan tunne minua.

Bertelsköld pysyi yhä äänettömänä. Kreivittären silmät paloivat yhä tulisemmin.

— Luulette kenties kuninkaan vihastuvan. Se on kyllä mahdollista. Mutta minä en pelkää häntä. Tunnen ruhtinasten luonteen. Osaan voittaa heidät. Kaarle kuningas on kenties ensin närkästyvä, mutta hän on eroava minusta leppyneenä.

Bertelsköld vaikenä vieläkin. Puna hänen poskillaan

kävi yhä heleämmäksi. Kreivitär huomasi sen. Hän ponnisti äärettömän lumousvoimansa viimeisilleen.

— Bertelsköld . . . panen teihin viimeisen toivoni. Kaikki muut keinot ovat kuninkaan taipumattomuuden tähden olleet turhat. Ilman teitä on kaikki hukassa. Teidän kädessänne on sukuni onni. Ja vielä enemmän — teidän kädessänne on kahden valtakunnan onni tai onnettomuus ja maailman rauha. Ja te yhä vielä epäilette! Jalo kreivi, vaa-ditteko vielä suurempaa palkintoa — vieläkin suurempaa! Haluatteko jotain vielä suurempaa, vielä ihanampaa, niin sanokaa, ja kiitollinen Aurora Königsmark on valmis palkitsemaan ritarillisen palveluksenne kunnioituksellaan, ihastuksellaan, ikuisella ystävyydellään . . .

Oi noita, noita, sinä pimeyden ruhtinatar enkelin haamussa, sinä, joka silmäisi loisteella olet puolen Eurooppaa lumonnut — sinä, jonka edessä ruhtinaat ovat polvistuneet, jolle ihailijasi joukottain ovat sytyttäneet suitsutus-uhriaan juuri kuin epäjumalalleen — sinä ihana, älykäs, vastustamaton haltijatar — sinä lupaat huikaisemallesi nuorukaiselle palkinnon, jota hän rohkeimmissakaan unelmissaan ei ole rohjennut toivoa — sinä lumoat hänet suloisimpien sanaisi soinnulla — ja nyt seisoo hän huumauksissaan jyrkänteen reunalla, eikä yksikään pelastava ääni kuiskaa hänelle: varo, varo, synnin kaunihin kummitus kietoo sinua ruusuilla, mutta niiden sisällä on teräviä piikkiä.

Mutta — tämä ääni kuiskasi kuiskattavansa; halpa, vähäarvoinen muisto — voittojen kirja, jota sisar talletti kotona Tukholmassa. Muuta ei tarvittu. Kustaa Bertelsköld pyyhkäsi kädellään hehkuvaa otsaansa, ikäänkuin saadakseen varmuutta siitä, ett'ei tämä ollut vaan pelkkää ilveilevää unta. Sitten rohkaisi hän mielensä, veti kätentä pois kreivittären kädestä ja vastasi kovasti, ankarasti — karkoittaakseen itsestään kaiken epäilyksen:

— Kreivitär — te sanoitte vast'ikään, ett'ei kukaan Königsmark vielä ole tahrannut kilpeään petoksella. Ettehän siis todella tahtone ketään Bertelsköldiäkään petokseen kehoittaa. Se, mitä pyydätte, on petosta; — vaan herraani ja kuningastau en ikinä petä. Ette voi minulle mitään palkintoa antaa, joka olisi kunniani arvoinen. Hyvästi! Ette saata minua väärin ymmärtää. Olette naisena kysyneet

minulta; minä olen vastannut teille sotilaana, ja jokainen sotilas leirissämme on vastaava teille samoin kuin minä.

Näin sanottuaan riensi Kustaa Bertelsköld pois, nopeasti, äkisti, uskaltamatta enää edes nostaa silmiään tuota vaarallista tulta kohden, joka uhkasi koko hänen olentonsa tuleen syyttää.

Telттаansa palattuaan hän koetti rukoilla. Hän tahtoi kiittää Jumalaa siitä, että oli kiusauksesta päässyt. Mutta turhaan. Hänen päätänsä pyörytti yhä vieläkin. Kaikki hänen verensä olivat kuohuksissa. Hän heittäysi kovalle vuoteelleen; unta ei tullutkaan! Hän syöksähti ulos kylmään talviyöhön vileyttä saamatta. Tulinen koski kuohui hänen suonissaan. Ehtimiseen näki hän silmäinsä edessä tuon lumoavan haamun tuolla loistavassa huoneessa. Jo viimein syytti hän kynttilän ja istui kirjoittamaan. Hän kirjoitti armaalle, rakastetulle sisarelleen; hän johdatti mieleensä erään toisen olennon, jonka armaat kasvot jo kauvan sitten olivat hänen mieleensä painuneet. Ja katso, se onnistui. Tulinen koski kohisi heikommin, se jäähtyi, sammui ja muuttui hyvän omantunnon selittämättömäksi, onnelliseksi rauhaksi. Kustaa Bertelsköld uskalsi vielä kirjeensä lopussa pyytää Ebbaa kirjoittamaan nimen Würgen voittojen kirjaan. Enempää ei hän rohjennut siitä ilmoittaa.

Mutta nuorukaisen linnasta rientäessä iskivät kreivittären silmät synkkää tulta, ja pala palalta mursi hän loistavan viuhkan pirstaleiksi sormiensa välissä. Sitten helisti hän kelloa. — Czernicki, huomenna saat virastasi erön. Kuinka uskalsit lähettää minulle mokoman tompelin! Kuinka uskalsit nöyryyttää minua mokoman marmorikuvan edessä. Lähetä tänne Törflycht! Ei, anna olla, en tahdo nähdä häntä. En tahdo nähdä ketään tuosta iljettävästä leiristä!

Hovimestari meni. Kaunis kreivitär ratkesi itkemään. Oi, hänkin oli nainen, hänelläkin oli sydän, tämä sydän oli kerran ollut jalo ja ihana niinkuin hänen ulkomuotonsakin, eikä ollut synty ja maailma voinut hävittää kaikkia sen alkuperäisen ylevyyden jälkiä. Kokonaisen aikakauden kevytmielisyys, ja kaikki viettelyksen hienoimmat paulat olivat liittäytyneet hänen häviötään valmistamaan. Kuinka monella kuolevaisella on ollut voimaa kantamaan hänen voittojaan ja hänen kohtaloaan välttämään! Joka sen voi tehdä,

heittäköön häntä kohtaan ensimmäisen kiven, tätä ihaeltua, kadehdittua ja kuitenkin sydämmensä pohjassa muserrettua naista, Maria Aurora Königsmarkia kohtaan, tätä kuninkaan lemmittyä ja sankarin äitiä!

Hänen käynnistään ruotsalaisten leirissä sopii vielä mainita, että hän pani rohkean päätöksensä toimeen ja ett'ei hän siinä ensinkään onnistunut. Eräänä päivänä onnistui hänen kohdata kuningasta muutamalla ahtaalla tiellä, jossa kuningas ei voinut päästä hänestä ohi. Heti astui hän alas vaunuistaan. Mutta kuningas kohautti hattuaan, ei enemmän eikä vähemmän kuin hän nosti sitä halvimmallekin, pyöräytti heti sen jälkeen hevosesensa pois ja ratsasti tiehensä, sanaakaan virkkamatta. Tämä oli kreivittären viimeinen yritys. Mielikarvouden kyyneliä itkien lähti hän ruotsalaisten leiristä, vieden muassaan varmuuden siitä, että hän oli ainoa kuolevainen, jota Kaarle XII oli pelännyt.

5. Rex regi rebellis.

Yhä kesti myrskyisiä aikoja ja yhä eteenpäin kulki Kaarle kuningas. Voittojen kirjaan, jota nuori Ebba Bertelsköld talletti Tukholmassa, ilmaantui alinomaa uusia nimiä uusille sivuille. Tulo Warsovaan, voitto Klissow'in luona 19 p:nä Heinäkuuta 1702 ja Krakovan valloitus olivat sen vuoden suurimmat ja mainioimmat teot.

Samaan aikaan oli juonia ja salavehkeitä käymässä Puolan kruunusta, jonka anastaminen nyt oli tullut verisen sodan määräksi. Vastoinkäymiset alkoivat pelkurin varkaan tavoin pimeässä hiiپیä voittajan kantapäille. Jesnan luona, jossa Wicnowiecki tuhosi urhoollisen Hummerhjelmin ratsumiehet, joutuivat ruotsalaiset ensi kerran tappiolle. Patkul hajotti Schlippenbachin joukon Erastferin luona. Krakovan luona, jossa Maunu Stenbock milloin kiskoi pakkoveroja kirkoilta ja porvareilta, milloin antoi jaloimpain viinien vIRRata

loistoisissa atrioissaan, taittoi kuningas jalkansa. Mutta vähät Kaarle kuningas moisista välitti.

Ei mikään kynä voi kuvailla, mitä vaivoja hänen sotaväkensä, tuo vähäinen, katkerain vihollisten ympäröimä lauma sai kestää marssiessaan nälkää nähden ja hellettä ja vilua kärsien. Usein voittivat he juuri sentähden, että henkensä edestä tappelivat. Maine kävi heidän edellään kuin tuuliaispää: peljästyksensä lamautti vihollisen käsivarren; puolalaisen kirkkaan haarniskan alla alkoi sydän tykyttää; saksilaisen kirjaillun takin alla piili pelko, kun hän kaukaa näki ruotsalaisten sotalipun metsänrinnassa liehuvan. Krakovan rautaportin takana seisoi vanha Wielopolski, lujasti päätettyään puolustaa linnaa ja kaupunkia. Kaarle kuningas meni Stenboockin ja muutamain miesten kanssa Weichselin yli. »Avatkaa portti!» huusi kuningas ranskaksi; — portit avattiin. Puolan toinen pääkaupunki joutui vihollisen valtaan.

Mutta näissä taisteluissa ja voitoissa koveni kuninkaan sydän, niinkuin rauta alinomaisesta takomisesta tihenee. Kaikki hänen kuninkaalliset ja inhimilliset hyveensä ikäänkuin jäykistyivät omasta ylenmääräisyydestään ja kävivät vähitellen tulevan häviön varmoiksi enteiksi. Hänelle tarjottiin rauhaa: ei koskaan ole voittaja suuremmalla sokeudella hävittänyt voittojensa hedelmiä. Ruotsi oli saava Kuurinmaan, kuningas August oli luopuva Saksinmaan vaaliruhtinaan arvosta, maksava 6 miljoonaa riksiä sotakulunkeja ja yhdessä Puolan tasavallan kanssa käyvä liittoon Ruotsin kanssa Venäjää vastaan. Kaarle ei suostunut näihin ehtoihin, hän tahtoi välttämättömästi temmata Puolan kruunun valapattoisen Augustin päästä, »vaikka hänen sitä varten tulisi viipyä viisikymmentä vuotta Puolan maassa.» Nämä sanat merkitsivät paljon. Ne sisälsivät Puolan häviön, Ruotsin tappion ja Suomen menettämisen. Jos Ruotsin sankari silloin olisi kääntänyt miekkansa itää kohti, josta jäävyöry raskaasti, verkalleen, mutta järkähtämättä vierä Wolgan lähteiltä länsimaille päin, silloin olisivat monet kohdat toisin kuin nyt; mutta — Kaarle XII kenties ei silloin olisi ollutkaan se mies, josta runoilija sanoo että

»Ei väistyä hän voinut,
Vain kaatua hän voi.»

Koko kesän ja syksyn v. 1703 seiso i ruotsalainen armeija hajallisessa asennossa Thornin vahvan linnoituksen edustalla. Linnassa oli 7,000 Saksilaista, kuningas Augustin armeijan parhaita miehiä, joita urhoollinen Kanitz komensi, ja olivat he yhdessä porvariston kanssa vannoneet puolustavansa paikkaa viimeiseen asti. Täällä kaatui nyt aivan kuninkaan viereen kanuunan kuulan satuttamana harmaantunut sankari Bernhard von Lieven — ja oli hänen kuolemansa tuntuvin tappio Kaarlelle sen jälkeen kuin Holsteinin herttua kaatui falkkonetin kuulan lävistämänä Klissowin luona. Vasta Syyskuulla, kun olivat saaneet jykeätä tykistöä ja lisäväkeä, voivat ruotsalaiset ruveta ampumaan linnaa, jota tähän asti olivat koettaneet nälkään näännyttää. Koko ruotsalainen leiri oli joka sivulta aukinainen eikä ollut sillä muita varustuksia kuin puolustajainsa miehuus. Tämä oli jo hurjuuden rajalla olevaa rohkeutta, — uhkamielisintä pilantekoa vaaran kanssa, mihin mikään sotapäällikkö on uskaltanut antautua; sillä kaikkialla parveili puolalaisten kevytaseellisia ratsujoukkoja Brandt'in johtamina leirin ympärillä. Ei edes multavallia ollut kuninkaan teltan eteen luotu; vihollisen kuulat lentelivät ehtimiseen sen yli ja sen ympärillä. Rintavarustukset, sanoi Kaarle kuningas, ovat enemmän sydämen arkuuden kuin varovaisuuden merkkejä.

Eräänä iltana myöhään palasi kuningas taas tienoota tarkastelemasta, hiipi varpaillaan telttaansa, ett'ei herättäisi nukkuvaa palvelijaansa, heittäysi kovalle vuoteelleen ja nukkui sikeään uneen. Varhain aamulla heräsi palvelija ankara ista iskusta, joka tärisytti teltan puitteita ja sen keveää vaatetta. Kuula oli sattunut teltan huippuun ja reväissyt siitä kappaleen: päivä paistoi reiästä sisään. Vaan kuningas nukkui.

Kuningas ja saksalaiset prinssit olivat eräänä päivänä juuri nousseet pöydästä, kun kuula mennä suoraan läpi teltan ja milt'ei hipasi pöydällä olevia hopea-astioita. Kuningas naurahti.

Eräänä toisena päivänä seiso i kuningas vallihaudassa, itse kurottaen risukimppua sotamiehelle, työtä jouduttaakseen. Kuula vinkui ohitse ja riuhtasi risukimpun hänen kädestään. Kaarle kuningas otti uuden kimpun ja jatkoi työtään, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut.

Näillä vaaroilla oli lumouksensakin; tällöinen persoonallinen sankaruus ei ollut vaikuttamatta. Halvinkin sotamies tottui pitämään henkeään yhtä vähässä arvossa kuin näki kuninkaankin sitä pitävän.

Eräänä aamuna Lokakuun alussa oli eskadroona henkirakuunoita asettautunut äärimmäisille varustuksille suojaamaan työmiehille ja kenties paraasta päästä vartioimaan niitä onnettomia puolalaisia talonpoikia, jotka pakotettiin keskellä luotituiskua luomaan valjeja ja pattereita heidän maansa vahvimman linnan valloittamista varten. Kuningas itse oli tapansa mukaan ensimmäisenä vaarassa, vähän matkan päässä työpaikalta. Rakuunat alkoivat silloin haastella keskenään, kun ei heillä ollut muutamaakaan tekemistä.

— Bogatir on aika tavalla laihtunut viime aikoina, — sanoi eräs partaniekka ratsumestari Kustaa Bertelsköldille, joka oli seisottanut hevosensa hänen kohdalleen. — Panenpa jalustimeni vetoon kulunutta hevosenkenkää vastaan, ett'ei se enää jaksa ensi ryntäystä. Ampukaa häntä otsaan, se on parasta; Thornissa saamme kyllä parempia konia.

— En ole niin hullu, — vastasi nuori luutnantti suuttuen. — Bogatir on suomalaista rotua, vaikka isä oli puolalainen, ja kaikki mikä on suomalaista on sitkeätä kuin synti; juuri kuin luulet sen olevan mennyttä kalua eikä enää mihinkään kelpaavan, niin silloin se vasta tapansa näyttääkin. Ei, parempi on suomalainen sitkeys kuin tuo puolalainen vilkkaus, joka kuohahtaa kerran, laukkaa alussa ja sitten laahaa sääriään, ennenkun ratsastus on loppunutkaan. Milloin luulet, Lagerkrants, meidän pääsevän noiden muurien sisälle?

— Silloin kuin Jumala ja kuningas sen tahtovat, — kuului vastaus.

— Tuolla seisoo hän nyt taas äärimmäisellä patterilla. Se on kuningasta se. Luodit rakeilivat kuin herneet hänen ympärillään. Ei Kaarle kuninkaan ole mitään hätää. Jumala on hänen kilpensä.

— Uskokoon kuka tahtoo. Minulla on oma uskoni?

— Ei tarvita muuta uskoa kuin uskoo Jumalaan ja hyvään omaantuntoon?

— Tietänethän, että — kuningas on *kova!*

— Loruja!

Kustaa Bertelsköld.

— Vaan sanohan minulle sinä, joka olet ollut kuninkaan mukana monessa seikkailussa, oletko koskaan nähnyt hänestä verta vuotavan?

— En, sitä en muista nähneeni.

— Siinä se nyt on. Kahdesti olet nähnyt kuninkaan kaatuvan karhun kämmenen sivalluksesta. Kaksikymmentäkin kertaa olet nähnyt hänen ikäänkuin huitovan luodeille: pois tieltä, hävyttömät! Mutta et koskaan ole nähnyt hänen verta vuotavan. Minusta tuo on selvän selvää. Kuningas on kova. Häneen ei pysty rauta eikä lyijy, ei elävät eikä elottomat aineet.

— Sitä en ikinä usko. Jumala on hänen kilpensä.

— Ei kuningas ole pahempi mies sen tähden, että on kova. Tietäähän jokainen lapsikin, että Kustaa Aadolfkin oli kova. Häneen ei pystynyt mikään muu kuin pyhimyksen kuvasta valettu hopeakuula. Sanotaanpa isoisäsin olleen kovan.

— Olen kuullut sitä sanottavan. Mutta luuloni on, että ihmiset mielellään etsivät vähii syytä suuriin asioihin. Se on suurenmoista, että miehellä on sankarillinen sydän ja että sotapäällikkö tai kuningas ei tuumankaan verran väistä vaaraa, vaan pikemmin etsii sitä enemmän kuin hänen halvin sotamiestensä. Semmoista eivät tavalliset ihmiset ymmärrä, vaan turvautuvat kaikellaiseen taikauskoon, ett'ei heidän tarvitsisi uskoa urhoollisuutta, jota eivät voi käsittää.

— Ei, Bertelsköld, nyt olet olevinasi. Ethän voi kieltää isoisäsi olleen kovan, kun eräs suomalainen noita-akka oli antanut hänelle sormuksen. Sinäkin olet suomalainen; tiedät siis paljon enemmän kuin olet tietävinäsikään. Jos voisit hankkia minulle semmoisen noitakalun en ollenkaan häpeäisi sitä käyttämästä. Silloin vasta minusta peikko tulisi; yksinäni valloittaisin koko Thornin.

— Sen voit tehdä sormuksettakin. Sitä en voi sinulle hankkia; se on veljelläni Torstenilla.

— Sepä olisi vahinko se. Kynäsankarilla moisella kuin hän on ei tule eläissään olemaan muun kuin musteen kanssa tekemistä. Mutta maltapas — nytpä johtuu jotakin mieleeni. Tapasin Torstenin päivää ennen kuin hän lähti Pariisiin. Oli puhe sormuksesta, ja silloin vakuutti hän kadottaneensa sen viikkoa sitä ennen.

— Onko se mahdollista? Ei hän minulle siitä mitään virkkanut.

— Ei kai virkkanut, kun te kaksi aina olitte torassa keskenänne. Johtuu jotakin mieleeni. Sanottiinhan isoisästäsi, että hänellä oli onni kaikessa ja että hän siitä tuli niinkuin hiukan kovaksi mieleltään, niin että vähät välitti kaikesta muusta, kunhan vaan itse onnistui siinä, mihin ryhtyi.

— Olenhan kuullut tuota noin kerrottavan.

— No, joko nyt ymmärrät? Mitä sanot kuninkaasta? Eikö hän ole niinkuin hiukan jäykkä mieleltään, niin ett'ei lempokaan saa häntä luopumaan siitä, minkä hän kerran on päähänsä pannut, vaikka se olisi kuinkakin mieletöntä?

— Niin, mutta kun hän aina tahtoo sitä, mikä on oikeata, reipasta ja hyvää.

— Seis', poikaseni, Kuningasta kyllä kunnioitan siinä missä toinenkin, sitä elköön kukaan tulko toisin sanomaan. Mutta onko se hänen syynsä, että hän on ihminen ja voi erehtyä? Silloin ei kukaan saa häntä taipumaan. Kun nyt siihen lisäksi tulee, että hänelle kaikki onnistuu, niinkuin tiedämme, niin . . .

— Niin mitä?

— Niin uskallan vannoa, että hänellä on sormus, jonka Torsten on kadottanut. Juuri sama sormus!

— Oletko hullu?

— Näetkö, — jatkoi ratsumestari — kuinka saksilaiset tuolta valliltaan ehtimiseen ampuvat vallihautaa kohti siihen paikkaan, jossa kuningas seisoo? Lempo vieköön! He ovat hinanneet sinne suurimman kanuunansa; tunnen sen, eräs karkuri on kertonut minulle, että sitä kutsutaan Kissaksi.

— Vaan sepä kissa ei voitakaan meidän kärppää.

— Jos sinulla on paremmat silmät kuin minulla, niin sano: minusta näyttää niinkuin tykkimies lähenisi kanuunaa sytytin kädessä. Lyönpä vetoa, että ovat saaneet vihiä kuninkaasta ja tähtäävät häntä. Tuhat tulimmaista, Bertelsköld! Ratsastanko sinne varoittamaan hänen majesteettiaan?

— Jos ratsastat sinne, niin käskää kuningas sinun tietämään huutia. Ei ikänä ole Kaarle kuningas vastannut annettuun varoitukseen muuten kuin kulmiaan rypistämällä ja, kun niin on sopinut, vähäisellä selkäsaunalla.

— Mutta tuohan on sulaa mielettömyyttä! Tuskin 400 askelta! Odota vähän, niin saat nähdä, että Kissa tuossa paikassa sylkäisee.

Pum! Tuskin oli ratsumestari saanut puhutuksi, ennenkun lähimmäiseltä vallilta kuului pamahdus niin kova ja ankara, ett'ei muuta ampumista sillä hetkellä voinut erottaa. Sakea tupruava pöly- ja hietapilvi osoitti selvästi, että raskas kuula oli käynyt siihen matalaan vallikopista tehtyyn varustukseen vallihaudan äyräällä, missä kuningas seisoi.

— Jumaliste! kiljasi ratsumestari. — Minne kuningas joutui?

— Vastikään näin hänen seisovan tuolla vallikoppain luona. Jumala varjeltoon, olisiko joku onnettomuus...? Pölyltä ei käy mitään näkeminen.

— Enkö sitä sanonut? — huusi ratsumestari, kannustaen hevostaan. Kustaa Bertelsköld seurasi häntä.

Vallihaudan luona oli kaikki epäjärjestyksessä. Leveä ura vallissa osoitti tien, mistä kuula oli kulkenut; se oli vienyt pään eräältä talonpojalta ja käsivarren eräältä sotamieheltä; kolmas oli ikäänkuin poislakaistuna maan päältä, ja se kolmas oli kuningas itse.

Mahdoton on selittää sitä hämmästyttä, joka nyt valtasi

kaikki ympärillä seisovat. Kuningas oli kaikki kaikessa armeijalle ja, niinkuin näytti, myöskin koko Ruotsinmaalle. Hänen muassaan kulki voitto; hänen kanssansa oli mahdotonkin mahdollista; ilman häntä oli kaikki hukassa. Armeija oli niin tottunut tähän ajatukseen, ett'ei kukaan voinut tulevaisuutta ajatellakaan, jos kuningas kaatuisi.

Tätä ensimmäistä mielenliikutusta kesti tuskin minuutin ajan. Kun tuuli oli pölyä hiukan hajottanut nähtiin kuninkaan käden ja hyvin tunnetun sinisen takin-liepeen kohoavan ja pyrkivän pois hietäläjästä. Heti riensivät kaikki sinne lastoineen ja lapioineen, luomaan multaa pois. Ja hetkisen kuluttua nousi Kaarle kuningas multaläjästä, ikäänkuin haudasta — harmaana kuin maa, mutta reippaana ja vähän muristen sitä, että oli saanut suunsa hiekkaa täyteen. Ihme oli tapahtunut: kuninkaallinen sankari oli vahingoittumaton; kuula oli vaan lakaissut hänen päälleen pienen vuoren hietaa ja soraa.

— Enkö sitä sanonut! — kuiskasi Lagerkrants, unoh- taen äskeisen pelkonsa. Hän on kova — kova kuin harmaa kivi. Kaikki maailman kissat katkovat kyntensä hänen harmaasen takkiinsa!

— Ei haittaa mitään! — huusi kuningas. — Enemmän koppia tänne! Ladatkaa, pojat! Antakaa Kissalle herneitä vasten silmiä, niin herkiää kynsimästä!

Hirmuinen tuli kaikista ruotsalaisista pattereista ja sitä seuraava kaikuva riemuhuuto ilmoitti saksilaisille, missä vaarassa kuningas oli ollut, miten hän oli pelastunut ja mikä sankari hän oli. Vähän ajan perästä korjattiin Kissa pois paikoiltaan kelpaamattomaksi käyneenä. Isoja kappaleita lin- nan valleista ja rintavarustuksista romahti maahan.

Puolenpäivän aikana pyysi Kanitz saadakseen käydä pakkosovintoon vapaata lähtöä vastaan. Kuningas ei siihen suostunut ja pommitutti linnaa kahta ankarammin. Kenties ärtyneenä viimeisestä tapauksesta päätti hän tehdä rynnäkön kaupunkia vastaan.

Ensiksikin piti kenraalien Possen ja Stenbockin 2,000 miehen kanssa vallata eräs keskellä Weichsel-virtaa oleva, kanuunoilla ylt'ympäriinsä varustettu saari. Sieltä oli sitten rynnäkö kaupunkia vastaan tehtävä. Mutta kuningas oli

eräässä asiassa erehtynyt. Oli aivan mahdoton hankkia veneitä enemmän kuin 600:lle miehelle.

Kun se ilmoitettiin, nähtiin Kaarle kuninkaan otsalla tuo hyvin tunnettu tuikea ryppy, ja hänen ainoa vastauksensa oli tämä yhtä hyvin tunnettu:

— Eteenpäin mars!

Kaarle XII oli Titaani, valmis ryntäämään vaikkapa ukkosen iskuja vastaan. Ehdottomasti johtui Kustaa Bertel-sköldin mieleen ne kolme kirjainta R. R. R. jotka olivat kaiverretut hänen sukunsa kupariseen perintösormukseen ja jotka kirjaimet oli selitetty näin: *Rex regi Rebellis**), kuningas kapinassa kuningasta vastaan. Nämä sanat olivat hänestä niin kamalan sattuvat, että hänelle vasten tahtoaan johtui mieleen Lagerkrantsin epätodenmukainen arvelu sormuksesta, ja hän päätti ensimmäisessä kirjjeessä tiedustella asiata sisareltaan Ebbalta.

Mutta yö oli tullut ja vaarallinen yritys oli pantava toimeen. Rynnäkkö näytti kuitenkin niin ilmeisen vaarallisuelta, jopa mahdottomaltakin, että urhoollisimmatkin epäröivät. Stenbock, joka oli aina viisas ja varovainen, sai rohkeutta siitä oudosta ilmeestä, jonka hän näki kaikkein silmissä ja uskalsi koko päällikkökunnan puolesta ennen kuulumattomalla rohkeudella puhutella Kaarle kuningasta seuraavin ankaroin sanoin:

— Teidän majesteetillanne on vapaa valta ryhtyä tähän rynnäkköön, vaikka se tapahtuisikin koko päällikkökunnan alamaista mieltä vastaan ja vaikka väkenne siinä vietäisiinkin varmaan kuolemaan. Uskollisina alamaisina ja sotilaina seuraamme teidän majesteettianne minne hyvänsä, mutta ilmaissamme myöskin kaikki täten, että samalla hetkellä kuin teidän majesteettinne lykkää veneensä vesille, me ryntäämme silmittömästi valleja vastaan saadaksemme kaikki kuolla siinä, missä kuninkaamme ja herramme ei voi kuolemaansa välttää.

Kuullessaan nämä sanat, jotka olivat hänen omassa koulussaan opitut, säpsähti Kaarle kuningas. Öinen synkeys

*) Kuullessaan nämät sanat, mutisi maisteri Svenonius aina jotakin munkkilatinasta, muistuttaen: *rectius: in regem*.

levisi hänen sankariotsalleen, ja hän katsoa tuijotti pitkän aikaa ääneti linnan synkkiin torneihin ja tuohon leveään virtaan, jonka tumma, myrskyn myllertämä vesi ikäänkuin odotti saadaksensa ahnaasti nielaista tuhansittain urhoollisia miehiä öiseen hautaansa.

Ensi kerran eläissään oli Kaarle kuningas kahdella päällä; voimakkaat ajatukset taistelivat toisiaan vastaan hänen raudankovassa mielessään. Mutta hänen siinä miettiessään, kumpiko uhri olisi suurempi: hänen tahtonsako vaiko tuhansien hengen hukka — lähene häntä Piper, joka muita paremmin osasi älynsä avulla taluttaa tätä hillitöntä leijonaa.

— Teidän majesteettinne, — sanoi hän varovasti, — suvaitkaa luoda silmänne kaakkoa kohti. Päivä koittaa; on myöhäistä jo tehdä rynnäkkö.

Kuningas käänsi koneentapaisesti päänsä. Myöhäisen syysaamun vieno aamurusko sarastikin jo pilvissä nukkuvan kaupungin torninhuippuja valaisten.

— Olet oikeassa, — sanoi kuningas, nähtävästi iloisaan, kun sai sopivan syyn peruuttaakseen jo annetun ryntäyskäsken, ja tapahtui semmoinen peruutus nyt ensi kerran hänen elämässään.

Kuninkaan kapina kuningasta vastaan oli tällä kertaa kukistettu.

Oikean asian voitto tuli pian palkitukseksi riemuvoitolla. Kanitz näki ruotsalaisten valmistukset rynnäkköön ja tarjosi toistamiseen pakkosovintoa. Linna antautui Lokakuun 13 päivänä; upseerit saivat pitää miekkansa; koko linnaväki tehtiin sotavangiksi. Thorn oli miehuullisesti itseään puolustanut. Enin osa kaupungin asukkaita oli kuollut puutteen ja tauteihin. 7,000:sta puolustajasta oli vaan 1,600 tervettä ja 2,500 sairasta jäljellä. Urhoollista Kanitzia kohdeltiin suurella kunnioituksella ja sai hän istua kuninkaan pöydässä. Mutta linnoitukset tasattiin maahan, ja 100,000:n riksin pakkovero vei viimeiset tähteet tämän äsken niin rikkaan kaupungin varoista.

Kaikkia edellisiä voittoja suurempi voitto oli kuitenkin se, että äly ja ihmisuus oli itsevaltiaan uppiniskaisuuden voittanut. Samoin kuin Kaarle Kustavin aikana, tuli nytkin usein esille tuo kysymys, joka aina on uudistuva, joka kerta

kuin suurten ja väkevän luonteiden ylpeys paisuu myötäkäymisen tulessa:

Mitä on sillä vielä jälellä, joka on maailman voittanut? Itsensä voittaminen.

6. Kirje Ebba Bertelsköldiltä veljelleen, luutnantille henkivartija-väessä Kustaa Aadolf Bertelsköldille.

Tukholmassa 24 p. Tammik. 1704.

her Gustave!

En voi sinulle kyllin kertoa, millä sydämen halulla minä, hyljätty sisar, olen vastaanottanut kirjeesi. Minä pidän sinua niin herrtaisen rakkaana, ett'ei maailmassa toista ole olemassa: ainoastaan yksi, joka johonkin määrin voi olla kaltaisesi, ja se on . . . *Coeur de ma vie*, Kustaa, ell'et pian tule takaisin, niin ei sisarellasi ole ketään, joka voisi häntä lohduttaa . . .

Rakas veljeni, en ole unohtanut, mitä minulle kirjoitit, että kaikki voitosi merkitseisin siihen siniseen muistikirjaan, jonka olen saanut Eerikki Falkenbergiltä. Sen olen uskol-

lisesti tehnyt, ja on siinä nyt jo koko joukko nimiä, joita en voi muistista luetella. Käydessään luonani on Eeva aina utelias tietämään, onko jotakin uutta lisäksi tullut. Olen sanonut hänelle, että se kaikki on hänen tähtensä tehty, vieläpä että Ruotsin ja Puolan kuninkaas ja Wenäjän tsaari varmaankin tekevät rauhan, jos vaan ei Eeva pane sitä vastaan ja kiihota sinua semmoiseen kunnianhimoon, ett'ei rauhaa voi syntyä ennen kuin sinisilmäinen Eeva Falkenberg siihen suostuu.

»Ne siniset, siniset ne syynä siihenkin», sanoo Gyllenberg uudessa laulussaan Daphnesta ja Chloesta. Siihen vastaa Eeva toisella värillä, jota ei ole Ruotsin lipuissa, nimittäin punaisella. Niin, rakas Kustaa, nyt on jo enemmän kuin puoliviidettä vuotta kulunut siitä kuin lähdit, ja yhä punastuu Eeva vieläkin joka kerta kuin sinusta puhumme. Mutta enpä voi taata hänen sentähden kaikkea ikäänsä punastuvan, mahdotonta, herra vaeltava ritariseni, mahdotonta. Eeva täyttää yhdeksäntoista vuotta Maaliskuussa ja minä Huhtikuussa. Vuoden tahi kaksi saa vielä sotaa kestää, muuten . . .

Ah ei, eräs Smälannin tyttö lauloi minulle tuonnoin muutaman heidän vanhoja laulujaan:

»Viis'toista vuotta ma tähdon odotella.
Ja jos et tule silloin, niin yhä odotan
Ja ruusut ne kukkivat . . .

Rakas Kustaa, onnittelen sinua ja kuningasta — ei, vaan kuningasta ja sinua — kaiken suuren urhoollisuutenne tähden, joka koko European maineellaan täyttää. Tahdon kuitenkin sinulle hiljaa korvaan kuiskata, että on monta, jotka pitävät rauhaa Bellonan urotöitä parempana, ja että moni surullinen tyttö ajattelee niinkuin minä — tarkoitan: niinkuin kaikki muutkin — elä heitä siitä soimaa. Täällä Tukholmassa sanotaan kuninkaan poissa-olon olevan valtakunnalle suureksi kunniaksi, mutta vähäksi hyödyksi; ja neuvoskunta alkaa tehdä syviä kumarruksia suurivaltaiselle neidille, armollisimmalle prinsessalleni Ulriikalle, joka on kasvanut suureksi, sittenkun viimeksi näit hänet, ja on vähän äiti vainajaansa, mutta ei hän ole niin herttaisen hyvä kuin kuningatar vainaja. Tottahan on, että hän välistä on meille

niin ystävällinen, että voisimme luulla häntä vertaiseksemme; erittäinkin silloin kuin yhdessä ruokimme kanarialintuja; mutta toisinaan hän taas on ylpeä eikä pidä meitä kreivittäriäkään kammaripiirkoja parempina, niin että se on oikein kiusallista, kuitenkin tahdon lisätä, että hän useimmittain on oikein herttainen ja minä tiedän tarkalleen, että hän on ollut neljä kertaa (neljä!) rakastunut, mutta Kustaa kulta, ethän tahtone että minä . . .

Eilen, kun oli 24 päivä Tammikuuta, vietettiin hänen kuninkaallisen korkeutensa syntymäpäivää. H. M. leskikuningatar teki siitä ilmoituksen hovimestarinnan ja lakeijainsa kautta ainoastaan ylhäisyyksille, kreivittäriille, ulkomaiden ministereille ja kaikille muille valtasnaisille, jotka tavallisesti hovissa käyvät. Klo 5:ltä illalla oli soittoa ja tanssia hänen majesteettinsa leskikuningattaren luona, jossa tanssittiin ympyräisessä huoneessa. Tavallisessa ruokapöydässä söivät sitten ylhäisistä niin monet kuin siihen mahtui, ja ylhäällä naisväen huoneessa oli pöytä vielä valmistettu 18:lle hengelle neljän vadin ja makeiskeon kanssa. Ympyräisessä huoneessa oli soikea pöytä, katettu 17:llä konvehtikorilla, mutta illallisen jälkeen ei tanssittu, kun oli lauantai-ilta *).

Sinua ei suuresti huvittane, Kustaa kulta, kuulla juoruja hovista, mutta pesästäänhän lintu mieluisimmin visertää. Sitä en toki saata olla mainitsematta, että Katariina Lillje perjantaina meni kihloihin hovijunkkari Palmfeltin kanssa, saman, joka kokonaisen puolen vuosikauden paloi ilmi tulessa Eeva Falkenbergin tähden; ole huoleti, veliseni, hän on niin varmasti kiedottu pauloihin ja kahleihin, kuin minä olen vapaa, mutta . . . Tähän suljen kirjeen rakkaalta äidiltämme, joka Jumalan kiitos on terve, ja niinkään Torstenilta; hän on viime kesänä ollut Pymontissa kylpemässä. Hyvästi, tuhat kertaa hyvästi, rakas veljeni, en ennätä enempää, tätä kirjoitan varhain aamulla kynttilän valossa ja aamupuvussani, mutta prinsessa odottaa meitä palvelukseen aina klo 8 aikana, en saa millään muotoa laiminlyödä, hyvästi, hyvästi,

aina uskollinen pikku sisaresi

Ebba.

*) Nic. Tessinin omakätisistä kirjoituksista.

P. S. klo 2 j. pp. En saata sulkea tätä kirjettä, kertomatta sinulle, mitä prinsessa sanoi tänä aamuna. Minä tulin hänen luoksensa neljännestä yli kahdeksan; hänen kuninkaallinen korkeutensa nyrpisti nenäänsä, jonka vuoksi puolustin viipymystäni sillä, että olin sinulle kirjoittanut. — Kuinka voi teidän kaunis veljenne? — sanoi hän yht'äkkiä. — Hänen majesteettinsa kuninkaan luona kaikki voivat hyvin, — vastasin minä. — Se on hyvä, sanoi hän vielä kerran; — haluaisinpa tietää, ovatko hänen kauniit siniset silmänsä mustenneet ruudin savusta? — Taas nuo siniset! Taivaan pyhät, Kustaa, olisitko tosiaankin ollut prinsessa Ulriikan ensimmäinen lemmitty. Etkä ole minulle sanaakaan siitä virkkanut... Nyt vasta johtuu mieleeni, mitä kirjeessäsi kysyt. Sormus... Kustaa, saatanko luottaa vaitioloosi ja kirjeenkulettajaan? Sanotaanhan kreivi Piperin välistä avaa- van Tukholmasta lähetettyjä kirjeitä.

Elä toru minua, hyvä ystäväni, minä olen lapsellisesta teostani hirmuisen pahoillani, mutta ajattele, että olin vaan 14 vuotias, hänen kuninkaallinen korkeutensa on syyppää kaikkeen. Tiedät kyllä kuinka hän rakastaa Kaarle kuningasta ja kuinka kuningas häntä. Kuninkaan sotaan lähtiessä hän eräänä päivänä kutsutti minut luoksensa, mielitteli minua suuresti ja antoi minulle ison pussillisen konvehtejä. Sitten sanoi hän minulle: sanokaa minulle, pikku neitiseni, onko totta, että veljellänne Torstenilla on sormus, jota kuningas Kustaa Aadolf on kantanut sormessaan ja joka tekee ihmisen haavoittumattomaksi sodassa?

— Olen kuullut sitä kerrottavan, teidän kuninkaallinen korkeutenne, — sanoin minä, — mutta en tiedä sitä varmaan.

— Jos pikku neiti hankkii minulle sen sormuksen, — sanoi hän, — niin annan Torstenille sen sijaan sormuksen, joka on paljoa enemmän arvoinen. Eihän Torsten ole mikään sotilas, ei hän tarvitse semmoisia kaluja.

— Minä kyllä pyydän sormusta Torstenilta, — sanoin minä.

— Ei, se ei sovi ollenkaan, — sanoi herttuatar, — elkää millään muotoa sitä tehkö, pikku ystäväiseni; siitä ei saa puhua kellekään, hänen majesteettinsa kuningas on julman vihainen noitakaluille. Mutta vaihtakaa sormus sormukseen,

Torstenin tietämättä, ja antakaa sitten minulle se sormus, jota minä tahdon omakseni, niin lupaan, että saatte olla niissä suurissa juhlapidoissa, jotka pidetään ennen kuninkaan lähtöä.

Voi, hyvä Kustaa, minä kadun sitä niin, ett'en voi sanoa, kuinka sitä kadun, että tein hänen kuninkaalliselle korkeudelleen mieliksi. En olisi sitä eläissäni tehnyt, ell'ei sallimus olisi tahtonut, että juuri samana iltana, jolloin Torsten vannoi ja vakuutti vanhalle Posse neidille olevansa hulluna rakkaudesta häneen (mikä oli sulaa pilantekoa, sillä sittemmin kuulin hänen lyöneen siitä veikan toveriensa kanssa) — juuri samassa veti hän hansikan kädestään ja pudotti sen, ja otettuani hansikan ylös oli sormus siinä, vaikka se muuten tavallisesti oli niin lujasti sormessa kiinni, ett'ei kukaan saanut sitä irti.

Vähän ajan perästä kysyi Torsten hansikkaansa, noin vaan pilkallisesti niinkuin hänen tapansa oli, olinko löytänyt parempaa hansikasta kuin omani olivat; meillä oli sinäkin iltana ollut sanakiistaa ja olimme toranneet kuin pienet lapset, hän oli aina niin halukas toista kiusaamaan. Johon vastasin: tässä on pahanpäiväinen hansikkasi, en panisi siihen sakarisormeanikaan. Niin annoin hänelle hansikan takaisin, mutta en sormusta, koska oli aikomukseni tehdä hänelle kiusaa, kun hän sitä alkaisi kaipailla. Eikä hän sinä iltana havainnutkaan, että se poissa oli.

En saata varmaan sanoa, ystäväni, huomasiko hänen kuninkaallinen korkeutensa riitaani Torstenin kanssa ja arvasiko hän sen johdosta jotakin, mutta kohta sen jälkeen tuli hänen kuninkaallinen korkeutensa luokseni ja pyysi sormusta, sanoen sen varmaankin minulla olevan. Josta lensin aivan punaiseksi enkä tohtinut kieltää, vaan annoin hänelle sormuksen, jota olen sitten katkerasti katunut. Torsten tuli sangen pahoilleen, huomattuaan sormuksen olevan poissa, ja antoi tarkoin etsiä kaikki huoneet, joissa olimme sinä iltana olleet; rakas veljeni voi arvata, millä menestyksellä hän sen teki. Hän kielsi minua mainitsemasta siitä mitään sinulle; kun kyllä muutenkin tahtoisit häntä moittia, sanoi hän. Niin täytyi hänen lähteä sormuksetta matkalle ja oli hänen mielensä siitä niin karvas, että minulle teki oikein! pahaa; mutta voinko sitä silloin enää auttaa? Herttuattaren sormuksen

annoin hänelle sijaan, sanoen sitä jäähyväislahjaksi hänen kuninkaalliselta korkeudeltaan, jonka hän uskoikin.

En rojhennut sitten kysyä hänen kuninkaalliselta korkeudeltaan, mitä hän sormuksella aikoi tehdä, mutta kun ajattelen hänen suurta rakkauttaan kuninkaalliseen majesteettiin ja hänen kysymystään sitä ennen, eikö ihminen sillä sormuksella voisi päästä eheänä ja terveenä kaikista taisteluista, niin olen miltei varma siitä, että hän on antanut sormuksen kuninkaalle (ell'ei ole antanut sitä herttua vainajalle, puolisolleen). Ja sitten tahdon sanoa sinulle, että kuninkaalla se on, mutta itse ei hän tiedä siitä mitään; en usko hänen tahtovan noitakalua käyttää, jos sen tietää. Olen myös kuullut hänen kantavan medaljonkia, jossa on hänen äitivainajansa kuva; en kuitenkaan saata sitä varsin varmaan sanoa. Jos tästä salaisuudesta voisit varman tiedon saada, olisi se minulle mieliksi. Kovin olen pahoillani tuosta mieltömästä teostani, anna se minulle anteeksi, Kustaa kulta, en koskaan enää semmoista tee. Ymmärtämätön ja katuvaainen sisaresi

Ebba.

7. Metsästys Liebeverdan luona.

Nyt oli kuningas Kaarle XII mahtavan voittoretkensä ylimällä kukkulalla. Mitkä pikaiset voitot! Mitkä suunnattomat myötäkäymiset! Warsova valloitettu, menetetty ja vielä kerran valloitettu; Lemberg otettu väkiryssä vähäisen hevosväen osaston avulla; saksalaiset Punitsin luona lyödyt, puolalaiset Jakobstädtin, venäläiset Gemäuerthofin luona; Liettuanmaa, Wolhynia valloitetut; juonien verkko miekalla rikki hakattu; Puolanmaan kruunu Augustin päästä temmattu ja Stanislain päähän painettu; voittaja ryntää kuin hyöky-

aalto Saksiin; koko Saksanmaa vapisee; koko Eurooppa on hämmästyksissään; Rooman keisari vapisee valtaistuimellaan ja on valmis myöntämään valtakuntansa sorretuille protestanteille kaikki, mitä he haluavat!

Ja kaiken tämän ohessa, sill'aikaa kun voitto, ikäänkuin tottelemaan pakotettu onnetar, riensi ruotsalaisten lippujen jälessä etelässä, mateli tappio hiipivän ukonnuolen tavoin voittajan selän takana ja otti, hiljaa mutta varmasti, maapalan toisensa perästä, rannikon rannikon perästä, korvaukseksi

hyödyttömistä voitoista ja mielettömästä kunniaista. Pähkinälinna valloitettiin; Nevanlinnaa ahdistettiin kolmasti väkirynnäköllä ja pakoitettiin antaumaan; Tartolinna piiritettiin ja valloitettiin; Narva otettiin väkirynnäköllä; Inkerin- ja Wironmaat joutuivat vihollisen valtaan; Liivin- ja Kuurinmaita uhattiin; Pietarin kaupunki perustettiin; Ankarstjernan karkaus Kronstadtia vastaan torjuttiin, — eivätkä mitkään näistä tapahtumista voineet luovuttaa Ruotsin sankaria hänen kunniaakkaasta, hänen onnettomasta retkestään Puolan kruunun anastamiseksi. Ei hän nähnyt, minkä kaikki viisaat hänen ympärillään näkivät, että nuo sotajoukot, jotka hänen poissa ollessaan sijoittivat Wenäjän eteenpäin ryntääviä lippuja länsimaihien, eivät enää olleetkaan samat, jotka hän oli Narvan tappelussa voittanut. Sota oli heitä kasvattanut, tsaari Pietari oli ymmärtänyt ottaa pysyväistä oppia tappioistaan, jota vastoin Kaarle kuningas niitti turmiota voitoistaankin.

Rauhanteko Altranstadtissa, jossa Puolan kruunu hetkeksi putosi nöyryytetyn Augustin päästä, oli vielä valtain välinen salaisuus, kun Menschikoff Kalischin luona löi Marderfeldtin komentamat ruotsalaiset. Ei mikään — ei edes tämäkään — voinut häiritä Kaarle kuninkaan lujaa uskoa onneensa — sitä samaista uskoa, josta Dahlberg muinoin niin sattuvasti sanoi: »Kaarle kuningas luulee onnea neliskulmaiseksi!»

Kuningas Kaarle XII oli suuri ihminen; hän taisteli, katsomatta oikealle tahi vasemmalle, sen puolesta, minkä hän katsoi oikeaksi ja hyväksi. Hän ei voinut väistyä; sentähden hän kaatui. Tsaari Pietari oli suuri hallitsija; hän taisteli valtakuntansa uudesta syntymisen puolesta; hän taisi väistyä vastoinkäymisen tieltä, sortumatta; senpätähden ei hän kaatunutkaan ennen kuin oli päässyt tarkoitustensa perille.

Altranstadtin luokse, lähelle Lützenin kuuluisaa tappotannerta, asetti Ruotsin armeija leirinsä. Kaarle XII näytti itselleen paikkaa, missä Kustaa II Aadolf kaatui. Kuninkaan kuultiin sanovan: »Olen koettanut elää niinkuin hän, ehkäpä Jumala suo minulle yhtä kauniin kuolemankin!»

Ei Kaarle XII:n kuolema kuitenkaan tullut olemaan Kustaa Aadolfin kuolema, — eikä hänen elämänsäkään ollut Kustaa Aadolfin elämän vertainen.

Kuningas Kaarle ja kuningas August olivat ensi keran tavanneet toisensa Günthersdorfissa likellä Leipzigiä. Neljällä pitkällä palstalla kertoo Nordberg tästä merkillisestä tapauksesta. Nähdä nämä molemmat kuninkaats, synnyltään orpanukset, joiden taistelut jo seitsemättä vuoden kuluessa olivat peittäneet avaroita ja hedelmällisiä maita hurmeella ja hävityksellä — nähdä heidän avosylin heittäyvän toistensa kaulaan, se oli niin liikuttavaa, että kyynelet vierivät pitkin ympärillä seisovain sotilaiden poskia. Tuo yhtymys oli herttainen, oli veljellinen; Kaarle kuningas oli, vastoin tavallisuutta, kohtelias ja huomaavainen; hän kohteli kuningas Augustia alinomaa parempanaan: he aterioivat rinnatusten, nukkuivat saman katon alla, haastelivat kauvan ja tuttavallisesti kahden kesken. Pilkkaaaja Voltaire, joka ei edes ihmetellessäänkään lakkaa irvistelemästä kaikelle, mitä näkee, kertoo, kuinka Kaarle kuningas tämän yhtymyksen aikana oli puettuna suuriin ratsusaappaisiin, mustaan kaulahuiviin, karkeaan siniseen takkiinsa kullattuine vaskinappineen, vyöllään se pitkä miekka, joka hänellä oli ollut Narvan luona ja jonka kahvaan hän usein nojautui. Ja silloin oli Kaarle XII kertonut vieraalleen, kuinka hän kuuteen vuoteen ei ollut riisunut saappaita jalastaan muulloin kuin maata mennessään, eikä silloinkaan jos vihollinen oli lähiseudulla, ja semmoista oli heidän puheensa ollut, — joka pilanteko hurskasta Nordbergia kovasti suututtaa. Mutta kuningas Augustista on sanottu, että hän oli aikakautensa täydellisimpiä hovimiehiä ja osasi esiintyä iloisesti, huolettomasti ja mitä luontevimman kohteliaasti, vaikka hänen sydämensä oli täynnä surua, levottomuutta ja kuohuvaa raivoa.

Saman yhtymyksen muistoksi lyötiin mitali, jossa oli molempain kuningasten rintakuvat ja reunakirjoituksena: »Sankarit, joiden sotakunnia on noussut tähtiin saakka, sopivat toivotusta rauhasta ja kohtaavat toisensa Altranstadtissa 17 p:nä Joulukuuta 1706.» Mitali, samoin kuin yhtymyksen oli ja pysyi muistorahana, eikä minään muuna. Raivo kuohui yhä Augustin rinnassa; Kaarlen jäykkä tahto ei antanut rahtuakaan myöten; nöyristys ja voitto pysyivät entisellään, ja Altranstadtin luona tehty rauha tuli olemaan aselepo, jonka kestäessä molemmat vastustajat uusiin taisteluihin varustausivat.

Tämä talvi Saksinmaalla — 1706, 1707 — oli loistokohta Ruotsin sankarin sotauralla. Kaksi kuningasta, joilta hän oli kruunut riistänyt tahi muille lahjoittanut, osoitti hänelle kunnioitustaan; kaksikymmentä ruhtinasta, prinssiä ja vieraiden maiden lähettilästä tungeskeli peljätyn nuorukaisen ympärillä, joka oli voittanut kuudella sotaretkellä perätysten. Malborough, aikakautensa sankari yhdessä suuren Eugenin kanssa, tuli Kaarlelta »oppimaan mitä hän ei vielä ollut sotataidossa oppinut.» Useita ylhäisiä ruotsalaisia rouvia oli matkustanut tänne Tukholmasta, miehiään tervehtimään. Hovin loisto oli yhtä suuri kuin aseidenkin. Ruotsin armeijassa, jossa useita suomalaisiakin taisteli, oli 16,000 ratsumiestä ja enemmän kuin 19,000 miestä jalkaväkeä; ei mikään armeija Euroopassa ollut siihen verrattava sotataidossa, urhouudessa, kurissa ja voiton varmuudessa.

Tähän aikaan, Helmikuulla 1707, samosi vähäinen joukko ruotsalaisia, jossa oli kymmenen rakuunaa ja yhtä monta tallirenkkiä, taluttaen irtonaisia ratsuhevosia, ja sitten vielä kaksi- tahi viisitoista metsästäjää vitjoineen ja koirineen, Elstern-virran rannalla olevan Liebeverda-linnan nostosiltaa kohti. Päivä jo pimeni, kun matkue ehti perille, eikä sen tulo näyttänyt olevan odottamaton, sillä osa linnan palveluväkeä tuli heti heitä vastaan ja vei vilustuneen metsästysseuran lämpimiin huoneihin, joissa libaruokia pöydillä höyrysi ja isoja oluella ja viinillä täytettyjä kolpakoita oli vieraita varten varustettu.

Upseeri, joka oli joukkoa johtanut, harjasi tuota pikaa sinisen ratsutakkinsa puhtaaksi metsän sammalista ja vietiin hänet kirkkaasti valaistuun saliin, jossa lukuisa seura vielä oli koolla pitkällisen päivällis-aterian jälkeen. Kylmästä tulevan ja nälkää nähneen upseerin silmä keksi heti, että seura oli hiukan liiemmältä väkeviä nauttinut; mutta yhtähyvin näkyi vielä jälkiä kursastelevasta kunnioituksesta, jolla kokoon-tuneet juomasankarit kohtelivat erästä henkilöä, jonka kaunis ja ritarillinen vartalo heti ensi näkemässä ilmaisi, että hän oli ylhäistä syntyä ja tottunut komentamaan.

Tämä mies, joka oli iloisen seuran keskuksena, ei ollut kukaan muu kuin Saksin vaaliruhtinas, nyt Puolan entinen kuningas, ja tuo mustaverinen, vaanivaisesti katseleva mies

hänen vierellään oli hänen mainio sotapäällikkönsä, Wäinän-suun valloittaja, kenraali Fleming.

Ruotsalainen upseeri astui esiin kunnioittavasti tervehdäen, sanoi nimensä ja toi sen sanoman, että hänen herransa, Kaarle kuningas, oli huomenna tuleva linnaan, ottaakseen osaa siihen suureen metsästykseseen, johon hänen majesteettiään oli kutsuttu, sekä että kuninkaan metsämiehet ja koirat sanansaattajan katsannon alla olivat tänne jo edeltäkäsin lähetetyt.

Ruotsalainen sanansaattaja oli nuori mies, tuskin yli kahdenkymmenen vuoden, mutta varteva ja hartiakas. Entinen kuningas tarkasteli häntä vähän aikaa tuntijan silmillä, rypisti kulmiaan havaitessaan, millä taidolla ruotsalainen, muuten kaikkea kunnioitusta osoittaen, vältti antamasta hänelle majesteetin arvonimeä, mutta tekeytyi pian jälleen kohteliaaksi ja alavaksi, lausuen mielihyvänsä siitä, että Kaarle kuningas tahtoi läsnäolollaan hänen metsästystään kunnioittaa, ja tarjosi viimein äsken tulleelle vieraalle sijan pöydässä. — Minulle on sanottu — lisäsi vaaliruhtinas hyvän muistinsa avulla — minulle on sanottu, että kreivi Bertelsköld on ollut urhoollisena toverina kuninkaallisen sukulaiseni karhun-ajoissa. Saksin metsäsiolle tulee olemaan kunniaksi, että saavat kaatua niin kokeneen vastustajan iskuista.

Kustaa Bertelsköld — hänhän se oli tämä kuninkaan sanansaattaja, — oli liian vähän harjaantunut puhuja, voidakseen vastata tähän kohteliaisuuteen. Hän kävi sentähden ääneti kumartaen osoitetulle sijalleen.

Kun kaikki taas olivat asettuneet paikoilleen, jatkettiin juominkia innolla, joka meidän aikoina tuskin kävisi laatuun itsevaltiaan ruhtinaan läsnäollessa. Mutta ritarillinen August oli mies, joka osasi näyttää kuntoansa yhtä hyvin viinilasin ääressä kuin rakkauden seikkailuissa, törkeimmässä pilapuheessa yhtä hyvin kuin hienoimmassa keikailussa. Olihan tunnettua, kuinka kaksi kruunattua hallitsijaa oli muutamia vuosia sitä ennen juopotellut Birsensissä! Niinpä juotiin täällä Liebeverdassakin metsäsikain peijaisia edeltäkäsin menestyksellä semmoisella, että se jommoisestikin muistutti sen eläimen tunnetusta luonnosta, jota kaatamaan nyt varustuttiin. Eivät totta tosiaan olleet puolitäysiä ne kolpakot, joita tässä metsästyssseurassa tyhjennettiin, ja luvallinen ja rehellinen

tapa vaati, että heti kun vaaliruhtinas vei pikarin huulilleen, olivat kaikki vieraat velvolliset tekemään samaten, ollen sillä välin itsekunkin vallassa maistaa helmeilevää nestettä niin usein kuin mieli teki.

Viinimarjan iltarusko nousi vähitellen kokoontuneiden poskilla yhä korkeammalle, ja yhä äännekkäämmäksi kävi puhelu, ja yhä vallattommaksi leikinlasku, eikä siellä unohdettu viittaamasta niihin kevytmielisiin hovijuttuihin, jotka ovat kerätyt mainioon *La Saxe galante*-kirjaan*), mikä sittemmin julkaistiin painosta Amsterdamissa v. 1736, 416:n kahdeksantaitteisen sivun kokoisena ja varustettuna jotenkin hävyttömällä nimikoristuksella ja siihen sopivalla lauseella *Vis inita major*. Eikä myöskään puuttunut siellä juttuja vaaliruhtinaan seikkailuista hänen nuoruutensa aikana, ja niistä muisteltiin ennen kaikkia härkätäistelua Madridissa, jossa silloinen Saksin prinssi esiintyi menestyksellä, joka kävi vaaralliseksi Espanjan kaunotarten sydämmille.

Kuningas Augustiin — miksikä kieltää häneltä arvoneimeä, jonka hän sittemmin otti takaisin? — nämät muistot eivät olleet elähyttävästi vaikuttamatta. Hymyillen otti hän hopealautasen pöydältä ja taivutti sen varsin helposti ja ilman nähtävää ponnistusta kättensä välissä kääryksi, jonka sitten nakkasi vähäisen juomarahan verosta palvelijoille.

Iso-ääninen mieltymyksen huuto seurasi tätä ruhtinaalista tekoa, ja esimerkki kehoitti tekemään samaten. Eräs roteva Saksilainen ratsumestari otti kuparirahan, veti pöytäliinaa syrjään, pani rahan pöydälle ja löi sen nyrkillään niin syvälle tammiseen pöytälautaun, että se tarttui siihen kiinni. Uudet riemuhuudot ilmaisivat hetikohta yleistä ihastusta.

Yhä enemmän innostuen, tuotatti kuningas sisään muutamia hevosenkenkiä, tutki niitä tarkoin, pani pois muutamia ja valitsi viimein yhden, jonka antoi kiertää miehestä mieheen, näyttääkseen kaikille, että kenkä oli eheä ja vankka, ilman pienintäkään rosoa. Sitten nousi hän seisomaan, otti rautakengän kättensä väliin ja väänsi sitä verkalleen kaksi

*) Joka on ollut hyvänä lähteenä prof. Palmbladille hänen historiallisessa romanissaan »Aurora Königsmark», jossa muutamat paikat ovat kirjoitetut suurella taidolla, vaan toiset syystä ovat luetut »kelvottomaan kirjallisuuteen.»

tai kolme kertaa. Kolmatta kertaa murretaissa katkesi kenkä keskeltä mutkaansa kahteen yhtä suureen osaan, joita kuningas riemuiten näytteli, toista toisessa kädessään, osoitteena siitä, ett'ei viini eikä lempi ollut hänen lujaa rautaakin lujempia jäntereitään heikontanut.

Nyt nousi ihastus ylimmilleen. Kaikki kolpakot täytettiin ja tyhjennettiin ja taas täytettiin ja tyhjennettiin »kunniaaksi uudelle Herkuleelle, aikakautensa etevimmälle ritarille, voittamattomalle, voimassa ja sulossa yhtä vastustamattomalle ruhtinaalle ja herralle, Saksin vaaliruhtinaalle ja Puolan kuninkaalle, joka murtaa raudat ja sydämmet» ...

— ja joka vielä kerran on murtava kaikki vihollistensa miekat niinkuin tämän hevosenkengän, kahdenkymmenen lumikuninkaan uhalla — puuttui puheesen viinistä ja riemuhuudoista kiihtynyt ratsumestari, huolimatta kuninkaan synkistyivistä katseista.

Kustaa Bertelsköld nousi istuimeltaan, lähteäkseen pois; — ainoa vastaus, jonka hän katsoi tässä tilassa soveliaaksi.

Mutta ratsumestari asettausi hänen tielleen. — Tosiaan-kin, — sanoi hän, — luulenpa pienen ruotsalaisen kreivin pelkäävän meitä. Siivosti, nuori ystäväni, siivosti; teidän sievät neidonsormenne eivät suinkaan ilmoisna ikänä murra rautakenkää kahtia. Juokaa, perhana soikoon — juokaa, sanon minä, hänen puolalaisen majesteettinsa malja! *Mort de ma vie*, eihän tuo ruotsalainen poika ole tyhjentänyt yhtään kunnan pikaria vielä!

Nuori Kustaa tapasi kädellään miekkansa kahvaa; harvoin oli matka pitkä kädestä kahvaan siihen aikaan. Mutta parahiksi malttoi hän mielensä, otti pikarin käteensä, tyhjensi sen pohjaan asti ja sanoi tyyneydellä, joka olisi sopinut kokeneemmallekin taistelijalle: — Tämän herran pyynnöstä juon minä hänen majesteettinsa kuningas Stanislain onneksi. Eläköön hän kauvan ja hallitkoon onnellisesti.

Tuskin oli hän sen sanonut, ennenkun muuan läsnä olevista puolalaisista aateliemiestä paljasti miekkansa ja asettausi uhkaavasti rohkean karoliinin eteen. — Paljastakaa, — huusi hän, — muuten vannon Krakovan muurien kautta, että piirrän punasella tuon maljanne sanasta sanaan siniseen takkiinne!

— Malttakaa mielenne, Wielopolski, — keskeytti hänet kuningas komentavalla äänellä; luultavasti oli hänen mielestään nyt paras aika lopettaa tämä meteli, josta voisi olla vaarallisia seurauksia. — Lobenstein, muistakaa, että kreivi on vieraamme. Hyvät herrat, miksi haaskata aikaa joutavalla toralla? Jos kreivi Bertelsköld on juonut Stanislaus Leczinskiin onneksi, niin olkoon se hänen oma asiansa, niin kuin te, hyvät herrat, olette juoneet minun onnekseni. Kysykäämme häneltä ennemmin, huvittelevatko ruotsalaiset itseään leirissään moisilla hauskoilla kokeilla kuin me täällä vastikään. Ruotsalaiset ovat yhtä kovakouraista kuin urhoollista väkeä. Lyönpä vetoa, ett'ei nuori kreivi ole teitä huonompi, rakas Lobenstein.

— Jos korkea isäntäni suvaitsee, tahdon koettaa jotakin, mikä meillä on tapana, — vastasi Bertelsköld, päästäen toistamiseen miekankahvan kädestään.

— Niin, tehkääpä se, kreiviseni; sillä huvitatte minua suuresti, — vastasi kuningas, iloissaan, että sai riidan soveliaalla leikkipuheella poistetuksi.

— Niin, näyttäkää kaiken mokomin, millaiset ovat teidän tapanne! — yhtyivät ympärillä seisovat sanomaan jotenkin ilmeisellä ivalla, — vakuutetut kun olivat, että tämä nuori mies August II:n ja Lobensteinin perästä olisi häpeään joutuva.

Bertelsköld katseli vähän aikaa ympärilleen, vastamatta. Sitten kaappasi hän yhtäkkiä Lobensteinia oikealla ja Wielopolskia vasemmalla kädellä rinnasta kiinni, nosti molemmat yhtä haavaa ylös lattiasta, piteli sääriään siristeleviä herroja suurin käsin edessään ja kantoi heidät siten, huolimatta heidän vastustuksistaan, kahdesti juomapöydän ympäri, jonka tehtyään hän varsin varovasti laski heidät molemmat hämmästyneen kuninkaan jalkain eteen.

Riemuhuutoa ei nyt kuulunutkaan hölmistyneiden taistelijain huulilta, mutta heidän äänettömyytensä todisti paremmin kuin heidän äskeinen riemunsa, minkä vaikutuksen tämä suunnaton voimanoitus heihin teki.

Tuskin olivat puolalainen ja saksilainen maahan päässeet, ennenkun he, viinin ja vihan vimmastuttamina, paljastetuin miekoin karkasivat Bertelsköldiä kohti. Kuninkaan mahtisanakaan ei näkynyt tahtovan auttaa. Kumminkin

onnistui hänen viimein saada Lobenstein malttamaan mielensä, mutta Wielopolski kiljui täyttä kurkkua, ett'ei hän antaisi ruotsalaisten eikä saksilaisten hutiloita kanssansa. Hän muka oli vapaasukuinen tasavaltalainen ja aatelismies; kuninkaan pitäisi varoa, ett'ei antaisi häväistä jaloa puolalaista aatelismiestä; jokainen puolalainen aatelismies on yhtä hyvä kuin hänkin ja ehkäpä hiukan parempikin; puolalaiset olivat teh-

neet hänelle sen kunnian, että valitsivat hänet kuninkaaksi, mutta semmoisia kuninkaita voisi kyllä löytyä tusina joka voivodikunnasta; valtiopäivät tulisivat tietämään hänen käytöksensä j. n. e.

August näytti hetkisen aikaa neuvottomalta, mutta kohta kirkastui hänen katsantonsa, hän vei Wielopolskin muutamia askelia syrjään ja kuiskasi hänelle jotakin korvaan.

Se vaikutti. Puolalainen vaikenä, katseli milloin kuningasta milloin Bertelsköldiä synkein ja epäluuloisin silmin ja lähti salista, uhkaavasti ja kopeasti liikehtien.

— Hyvät herrat, — sanoi kuningas, — toivon, ett'ei kukaan teistä pidä lukua tästä vähäpätöisestä kiistasta. Meillä on huomenna loistoinen päivä, kun kullakin meistä on tilaisuus hänen ruotsalaisen majesteettinsa silmien edessä näyttää loistavaa urhouttaan. Levähtäkäämme nyt vähän aikaa, sillä juomanlaskijani sanoo monta jaloa viiniastiaa vielä olevan jälellä Liebeverdan kellareissa. Ennenkun aurinko ensi kerran laskee ja nousee, saamme me kurkistaa niiden pohjaan, ja minä lupaan teille, että koko Saksanmaa on ihmettelevä urotekojamme. Levollista hyvää yötä, hyvät herrat!

Armollisesti silmähtäen lähti kuningas salista, ja kaikki vieraat menivät hänen muassaan.

Bertelsköldille osoitettiin vähäinen huone muutamassa linnantornissa. Talvinen yö oli kylmä, ja kuu paistoi kirkaasti lumiselle seudulle. Kustaa istui vähän aikaa ikkunan edessä, näköalaa katsellen. Kummallisia ajatuksia johtui hänen mieleensä. Mitä oli vaaliruhtinas Wielopolskille korvaan kuiskaissut? Ja mitä merkitsi se, että »koko Saksanmaa oli ihmettelevä» huomispäivän urotekoja? Tässä linnassa oli jotakin, mikä ei oikein miellyttänyt Bertelsköldiä.

Vähän ajan perästä juolahti hänelle mieleen käydä katsomaan, olivatko hevoset hyvästi varustetut kylmää talviyötä kestämaan. Ratsupalvelijat olivat kenties juovuksissa; hänestä oli niinkuin olisi Bogatir hirtahtanut. Hän lähti siis huoneesta ja hamuili alas jyrkkiä, pilkkopimeitä portaita.

Mutta linna oli konstikas rakennus, jossa oli kaikellaisia mutkaisia portaita ja kierteleviä käytäviä. Hetken aikaa pimeässä haparoituaan, löytämättä mitään ulospääsöä, tarttui hän ensimmäiseen oveen, mikä käteen sattui. Se vei eräsen vierashuoneeseen, jota lamppu himmeästi valasi. Kaksi vahdissa olevaa hovipalvelijaa istui siellä sikeässä unessa. Bertelsköld pudisteli heitä, saadakseen tietää, mistä voisi päästä ulos; mahdotonta, pojat olivat maljoja kallistelleet ja käskivät unenhorroksissa hänen mennä tuhannen tulimmaisiiin.

Kärsimättömänä meni hän edelleen, kulki erään tyhjän huoneen läpi ja vielä toisenkin. Nyt kuuli hän puhuttavan

likimmäisessä huoneessa ja seisahtui tuntiessaan kuninkaan äänen.

— Mutta jos hän pääsee pakoon . . . Jumaliste, jos hän pääsee? Ei, hyvä Fleming, ei; vaara on kovin suuri. Me saatamme saada koko parven niinkuin ampieiset päällemme, ja Kaarle serkkuni ei ole ikänä antava minulle sitä anteeksi . . .

— Kaikki on tarkoin mietitty, — sanoi toinen ääni. — Wielopolski 100:n ratsumiehensä kanssa väijyy Königs-schluchtin takana ja on kuin Jehu hänen niskassaan. Sen täytyy onnistua. Ajatelkaa, että teidän majesteettinne tulee hyvittää Wielopolski; meillä on vähän niin mahtavia ystäviä; niitä ei saa loukata. Ja toisekseen, kun se »hurja poika» *) on rautaristikkojen ja telkkien takana Königsteinissä, on teidän majesteettinne määräävä uudet rauhan-ehdot.

— Mutta mitä Eurooppa siitä sanoo?

— Eurooppa pitää aina väkevimmän puolta. Sitäpaitse on teidän majesteettinne ihan syytön. Nuo hullut puolalaiset . . . nuo maantierosvot . . . mitäpä teidän majesteettinne siihen voi, että . . . Mainitsin Königsteiniä. Siellä on kome-roita, joihin se, joka kilpailee vallasta, katoa yhtä kuulumatomiin kuin se, joka kilpailee rakkaudesta . . . Teidän majesteettinne, tuo kopea Kaarle, jonka edessä Saksanmaa vapisee, — mikä kosto, jos hämmästynyt maailma eräänä päivänä huomaa hänen kadonneen maineensa ylimmältä kukkulalta, hävinneen jälkeä jättämättä niinkuin tähdenlento öisellä tai-vaalla — ja ainoastaan Königsteinin rotat ja hämähäkit tietävät kertoa hänen lahonneen suuruutensa lopusta . . .

Bertelsköld ei kuullut enempää. Hänen silmänsä pime-nivät. Tietämättä mitenkä tuli hän linnanpihalle, tapasi Bogatirinsa ja riensi täyttä laukkaa takaisin ruotsalaisten lei-riin, johon kuusi tuntia ratsastettuaan saapui vähää ennen aamunkoittoa. Tämä ratsastus maksoi hänelle uskollisen ystävän hengen; se oli kovin ankara hänen jo vanhalle, uskolliselle Bogatirilleen. Tämä jalo eläin, joka oli kanta-nut herraansa niin monessa taistelussa ja vaarassa, joka kah-deksatta vuotta oli hänen kanssansa ottanut osaa sekä hyvien päivien iloihin että pahojen päivän kärsimyksiin, tämä

*) Patkullin sanat Kaarle XII:sta.

uskollinen toveri kaatui kuoliaaksi olkikuvolleen neljänneksen tuntia siitä kuin oli perille päästy. Kustaa Bertelsköld taputteli häntä ystävällisesti kaulalle, niinkuin tapansa oli tehdä. — Hyvä, Bogatir, hyvä, — sanoi hän kyöneleet silmissä; — kuninkaamme edestä olet kaatunut!

Mutta ei nyt ollut aikaa semmoisia ajatella. Kustaa ilmoitti hetikohta Piperille, mitä oli kuullut. Piper pudisti epäileväisesti päätään ja vei hänet Lagerkronan luokse. Tämä katsoi asian arveluttavaksi ja näytti erään vihollisilta kaapatun kirjeen, jossa muuan ystävä kirjoitti Patkull'ille: »König August gewinnt mehr durch eine Jagd, als König Carl durch eine Schlacht» *).

Seurauksena tästä oli, että Piper ja Lagerkrona yhtyivät mitä hartaimpiin rukouksiin, että kuningas heittäisi läh tonsä Liebeverdaan siksensä. Hevoset olivat jo satuloidut. Synkeällä mielellä kuunteli Kaarle kuningas ystävänsä neuvoa. Missä muussa tapauksessa hyvänsä hän tuskin olisi heitä totellut. Mutta sukulaistaan kuningas Augustia kohtaan oli hän saanut epäluulon, jota ei kukaan enää voinut haihduttaa. Nämä ruhtinaat olivat luonteeltaan ihmisinä ja henkilöinä paljoa erilaisemmat kuin valtiomiehinä. Kuningas August edusti oivallisesti aikakautensa petollista valtiotaitoa ja kaunisteltuja paheita, jota vastoin hänen ruotsalainen vastustajansa seisoi hämmästyneen aikakautensa edessä niinkuin aave muinosen ritarillisen uskollisuuden ja vanhanaikuisten hyveiden ajoilta.

Kaarle kuningas kuunteli tällä kertaa viisaiden neuvoja ja lähetti Lagerkronan sijastaan Liebeverdaan viemään semmoisia terveisiä, että kuningas oli estetty saapumasta. Taru ei mainitse, millä tavoin kuningas August ja hänen uskottunsa ottivat tämän tiedon vastaan, vaan luultavaahan on, että he vähän noloina ajattelivat otusta, joka noin oli heidän käsistään pujahtanut.

Kahdeksan kuukautta myöhemmin, kun ruotsalainen armeija lähti Saksinmaasta, tapahtui, että kuningas August eräänä iltapäivänä istui vasta puoleksi pukeutuneena huvilinnassaan Dresdenin porttien luona, kun Kaarle kuningas,

*) Historiallista. Kuningas August voittaa enemmän yhdellä metsästyksellä, kuin kuningas Kaarle yhdellä tappelulla.

muutamain upseerien seuraamana, äkkiarvaamatta astui sisään korkeata orpanaansa tervehtimään ja kiittämään kutsuista Liebeverdaan. Sekä August että hänen ministerinsä hämmästyivät niin kokonaan, ett'eivät tienneet, mitä tekisivät. Kaarle kuningas oli sillä kertaa yhtä viisas kuin rohkea; hän ei jättänyt vaarallisia isäntiään silmänräpäyksikään näkyvistään; ei antanut heille aikaa minkäänlaiseen tuuman pittoon. Jälestäpäin kertoi kuningas, että hän Flemingin silmissä oli lukenut ajatuksia, jotka eivät olleet juuri ystävällisiä. Mutta kaikki kävi kohteliaasti molemmin puolin. Palattuaan tapasi Kaarle kuningas koko armeijansa hämmästyksissään; hänet luultiin jo vangituksi, ja keinoja mietittiin hänen vapauttamisekseen. Turhaa pelkoa! Vielä oli Kaarle kuninkaan onni vastustamaton. Vasta seuraavana päivänä neuvotteli kuningas August ministereinsä kanssa, mitä heidän edellisenä päivänä olisi pitänyt tehdä.

8. Pultavan tappelun edellisenä iltana.

Kaarle kuningas istui eräänä iltana pääkortteerissaan lähellä Pultavaa, kanuunan kantaman päässä kaupungista ja aivan likellä ruotsalaisten juoksukaivantoja. Maja oli äskettäin ollut kasakkain tupana ja oli rakennettu erään hietakummun juurelle: sen seinissä oli jälkiä venäläisten kuulista, jotka joka päivä kiskoivat sälöjä sen seinistä ja nurkista. Nyt oli kuninkaan täytynyt siirtyä eräesen tyhjille jätettyyn läheiseen luostariin.

Kuningas oli jotenkin kalpea. Hän oli juuri äskente ottanut pois vähäisen luupalasen, joka ajamalla oli irtautunut hänen haavoitetusta vasemmasta jalastaan. Kuula, joka oli pysähtynyt isoon varpaasen, oli kaivettu pois, mutta joka päivä otettiin vielä luusiruja ulos, eikä koskaan ollut kuningas sitä tehtäessä muotoaan muuttanut. Ei yksikään kenraaleista ollut saapuvilla. Ainoastaan pöydänkattaja Hultman

jatko, poistaakseen herransa levottomuutta, kertomusta länsi-göötiläis-ruhtinaan Götrikin seikkailuista.

Viimein kävi kuningas kuitenkin tuskaiseksi, ja keskeytti yhtäkkiä uskollisen palvelijansa. — Uskotko loihtuihin ja merkkeihin? — kysyi hän, Hultmanin juuri päästyä kertomasta kuningas Götrikin noidutusta rautapaidasta.

Pöydäkantaja ei vastannut.

— Vastaa minulle, mies, uskotko loihtuihin? — kysyi kuningas uudelleen, kiivaammin kuin tapansa muuten oli.

— Uskon ainoastaan Jumalaan, — vastasi palvelija, vähän mietittyään. — Mutta jos Jumala niin sallii, voinee tapahtua, että noituuskin voi vahinkoa tehdä, vaan ei koskaan tosi hyvää, niinkuin tiedämme Götrikistä.

— Kuka tässä puhuu noituudesta? — jatkoi kuningas samaan ääneen. — Minä tarkoitan ainoastaan semmoista muistoa, jonka olemme saaneet joltakin rakkaalta ihmiseltä — esimerkiksi äidiltä — ja jota on kantanut lapsuudesta asti ja jolla on siunaus muassaan sentähden, että se on hurskas muistokalu eikä ole annettu pahassa aikomuksessa, vaan kristillisessä rakkaudessa. Uskotko semmoisen muistokalun onnea tuottavan?

— En ymmärrä oikein, mitä armollinen herrani tarkoittaa.

— Tahdon sanoa sinulle jotakin, Hultman; minusta on tähän aikaan välistä tuntunut kummalta, että juuri viime syksynä kadotin kuningatarvainajan medaljongin. Siinä talletin hänen kuvaansa ja hiuksiaan. Sotaan lähtiessämme panetti herttuatar siihen vähäisen kuparisormuksen, renkaaksi medaljonkiin. 20 päivänä Syyskuuta tappelimme Rajovkan luona; siellä otettiin jotensakin lujalle — minä olin sinä päivänä pahalla tuulella; minun oli täytynyt pettää kasa-koita. Menetin myös hevoseni . . . tappelin henkeni uhalla . . . painiskelin erään riiviön kanssa, joka tarttui minua rintaan kiinni. Se oli onneton päivä, Hultman; Hård kaatui; siinä kahakassa kadotin kuningatar-vainajan medaljongin.

— Armollinen herrani elköön sitä niin kovin pahaksensa panko. Kenties medaljonki vielä löytyy; joka mies kuningatar-vainajan kuvan tuntee.

— Sitä en usko, mutta ei se mitään . . . minulla on kuume-tauti, ei mitään muuta. Milloin taas saanen ratsaille nousta?

— Eikö armollinen herrani tahdo sanoa, mikä hänen mieltään painaa? Ehkä löytyisi joku parannuskeino.

— Hullutuksia! Jumala paratkoon, ihminen on vihe-
läinen. Minusta näyttää toisinaan siltä kuin olisi kaikki käy-
nyt minulle hyvin niin kauvan kuin medaljonki oli hallus-
sani. Juuri vähää ennen olimme voittaneet venäläiset Holof-
zinin luona: — sielläkö siis onneni aurinko laski? Aina
siitä asti ovat vastoinkäymiset minua seuranneet.

— Eihän armollinen herrani voinut edeltäpäin tietää,
että talvi aina Syyskuun lopusta alkaen tulisi olemaan niin
tavattoman ankara, että useimmat miehistämme kuoliaiksi palel-
tuivat ja loput kävivät taisteluun kykenemättömiksi. Ei voi-
nut armollinen herrani arvata, että Liesnan tappelussa ryös-
tettäisiin sotaväeltä sen ruokavarastot ja että niin monta kun-
non sotilasta kaatuisi . . .

— Kuka on sanonut sinulle, ett'en olisi voinut, ett'ei
minun olisi pitänyt edeltäpäin arvata kaikkea sitä? . . . Mutta
nyt se on myöhäistä. Jos vaan tuo ilkeä kuula ei olisi jal-
kaani raadellut! Olen päässyt eheänä niin monesta kovasta
leikistä, kunnes tuo . . . Hultman, et saa virkkaa mitään
siitä, mitä nyt olen sinulle sanonut. Se on kaikkityyni hul-
lutusta. Kuume on pääni huumannut. Kyllä kaikki taas
kääntyy hyväksi, kun vaan Jumala terveyttä suo . . . Kuka
siellä?

Sotamarsalkki kreivi Rehnsköld astui sisään, antamatta
ilmoittaa tuloaan. Hultman sai paikalla astua ulos. Eikä
siinä enää näkynytkään haavan vaivaamaa miestä, levotto-
muuden kalvamaa sielua, joka inhimillisen heikkouden het-
kellä, mistä ei suurinkaan ihminen ole vapaa, ilmaisee uskol-
liselle palvelijalleen umpinaisen mielensä maailmalta salattuja
huolia; — näkyi taas vaan kuninkaallinen sankari, voittaja,
tuo voittamaton, joka ei koskaan vielä ollut vaaraa väistänyt
eikä aikonutkaan väistää. Kaarle kuningas otti ylipäällikön
yhtä levollisesti ja uljaasti vastaan kuin oli ottanut hänet
vastaan Narvan tai Holofzinin jälkeisenä päivänä.

— Teidän majesteettinne, — sanoi Rehnsköld, —
tsaari kulkee parhaallaan joen yli, juuri yläpuolelta kaupun-
kia. Epäilemättä tietää hän teidän majesteettinne olevan
haavoitetun ja toivoo tapaavansa sotajoukon alakuloisena.

— Se on hyvä, — vastasi kuningas; — sitä vaikeampi on hänen kahlata joen yli takaisin.

— Hänen arvelunsa ei ole aivan perätön. Sotamiesten kesken käy kuiskeita, että teidän majesteettinne tahallaan etsii kuolemaa, kun ei enää kenelläkään ole toivoa pelastumisesta.

— Ei haittaa. Ensimmäinen voitto on näyttävä, että yhjiä lörpöttelevät.

— En saata salata teidän majesteetiltänne, että asemamme käy päivä päivältä vaarallisemmaksi. Vihollisen keveät joukot parveilevat ympärillämme joka taholla ja väsyttävät meitä alituisella valppaudellaan yötä ja päivää. Piiritystoimet eivät edisty. Walachialaisia ja Saporogeja karkaa suurin joukoin venäläisten puolelle.

— Rehnsköld, — meidän täytyy tapella!

— Minun tulee lisätä, että meiltä puuttuu ruutia ja lyijyä. Kiväärit ladataan niin heikosti, että paukahtavat juuri kuin löisi kahta hansikkaa yhteen, ja luoti lentää vaan 30 askelta. Sitä vastoin paranee venäläisten sotataito ja heidän rohkeutensa kasvaa päivä päivältä. Tsaari on väsymätön; hänellä on hyvin harkittu keino häviöksemme. Hän on hävittänyt maatansa, salvatakseen meiltä tien; hän ei ole kammoava minkäänlaisia uhrauksia hukuttaakseen meidät perinjuurin.

— Rehnsköld, — meidän täytyy tapella!

— Edessämme on vielä valloittamaton linna; ympärilläme 50,000:n miehinen armeija lukuun ottamatta maan koko väestöä, joka pitää meitä pakanoina ja on vimmoissaan karkaava kimppuumme, jos kerta tappiolle joudumme.

— Rehnsköld, — meidän täytyy tapella!

— Jos teidän majesteettinne sen kärkee. En ole milloinkaan tappelua pelännyt enkä tiedä nytkään muuta neuvoa. Se on kaikki Lewenhauptin syy, että olemme tähän pulaan joutuneet.

— Sotamarsalkki, elkää ketään syytelkö. Kuka se oli, joka kehotti minua kiirehtimään marssiamme Mohilewista, jossa aioin Lewenhauptia odottaa? Kuka se oli, joka alinomaa, vastoin Piperin ja useiden varoituksia, yllytti minua tälle retkelle Ukrainiin, ja uskotteli minua, että kasakkain vakuutuksiin kävi luottaminen? Te se olitte, kreivi Rehnsköld, te, joka nyt vieritätte edesvastauksen päältänne toisen hartioille.

— En minä — vastasi sotamarsalkki — en minä, vaan teidän majesteettinne oma tahto, joka on kaikkein muiden tahtoa mahtavampi, ja teidän majesteettinne järkähtämätön luottamus alinomaiseen voittoon, minne ikänä aseemme kääntäisimme. Se se on meidät Pultavaan saattanut; suokoon Jumala, että se saattaisi meidät onnellisesti täältä takaisinkin!

Kaarle kuningas katseli tuimasti rohkeata alamaisiaan, joka puhui tavalla, jota ei ennen ollut kuultu Ruotsalaisten leirissä. — Tämä kuuluu siltä kuin olisi tappio tulossa, — sanoi hän viimein, käyden vastoin tavallisuutta synkkämieliseksi.

— Tulevaisuus on Korkeimman kädessä, — vastasi sotamarsalkki. Päättyköön taistelu kuinka tahansa, teidän majesteettinne armeija on tappeleva niinkuin se aina on tapellut.

— Oikein, Rehnsköld, oikein! — sanoi kuningas jälleen leppyneenä. — Jumalan nimessä siis. Ei silmänräpäystätäkään saa laiminlyödä. Nyt taikka ei koskaan. Huomenna tappelemme.

— Teidän majesteettinne . . . tämä päivä on vuosisadoiksi ratkaiseva riidan pohjaisten maiden yliherruudesta. Huomenna siis?

— Huomenna.

— Minä menen panemaan teidän majesteettinne käskyjä toimeen.

— Rehnsköld, . . . antakaa minulle kätenne. Se ei vapise?

— Ei ole se koskaan vapissut, teidän majesteettinne!

— Hyvä. Huomenna raivaamme tiemme Moskovaan.

— Taikka myös hävitämme, niinkuin Croesus, suuren valtakunnan, — mutisi sotamarsalkki itseksensä.

9. Pultavan laskeva aurinko.

Nyt oli se tullut, peruuttamattomasti tullut, se päivä, joka oli ratkaiseva pohjoismaiden ja ehkäpä Euroopan kohtalon. Leijonan ja kaksipäisen kotkan oli nyt taisteltava viimeinen sankaritaistelunsa. Nyt oli tulossa kaksintaistelu elämästä ja kuolemasta kahden miehen välillä, joita suurempia ei ole pohjoismaissa

syntynyt. Tämä päivä oli vievä joko toisen Itämeren rannalle tahi toisen vanhan Kremlin muurien luokse. Narvan kunnia ei ole koskaan kuoleva; Pultavan kaiku ei koskaan vaikeneva. Holofzin ja Smolensk — Pultava ja Borodino; tappio on kaikkina aikoina kulkenut voiton portista sisään.

Lewenhaupt, Kaarle XII:n suurin sotapäällikkö, oli viimeisiä, jotka saivat tietää, mitä kuningas ja Rehnsköld olivat päättäneet muun päällikkökunnan mieltä kysymättä. Rehnsköld oli hänelle vihoissaan; muuten oli urhoollisen

sotamarsalkin käytös kaiken päivää käsittämätön. Valmistukset tehtiin niinkuin juhlapitoja varten eikä ollenkaan niinkuin olisi ollut kysymys päivästä, joka oli ratkaiseva vuosisatojen kohtalon.

Kun sairaat ja haavoitetut otetaan lukuun, oli koko Ruotsin armeijassa noin 20,000 miestä, joihin vielä tuli 12,000 Mazeppan ja Poniatovskin johtamaa kasakkaa ja puolalaista. Näiden 20,000 miehen joukossa olivat seuraavat joukot Suomen väkeä: 1) Turun läänin ratsuväen-rykmentin 8 eskadroonaa, majuri von Holdenin johdolla, joka sitten joutui vangiksi; 2) Uudenmaan ratsuväki, 8 eskadroonaa, översti kreivi Anders Torstensonin johdolla (kaatui); 3) Karjalan ratsuväen rykmentti, 8 eskadroonaa, översti Löschern von Hertsfeltin johdolla (vangittiin); 4) Porin jalkaväki, 2 pataljoonaa, kenraalimajuri vapaaherra Stackelbergin ja majuri Willebrandin komentamina (molemmat vangittiin); 5) Turun läänin pataljoona, överstiluutnantti Sinclairin johdolla (vangittiin); 6) Uudenmaan pataljoona, överstiluutnantti Modée'n komentamana (vangittiin); 7) Pohjanmaan pataljoona, överstiluutnantti De la Gardien johtamana (kaatui); 8) Porin kolmannus-rykmentti, 2 pataljoonaa, översti Wrangelin johdolla (kaatui). Kaikki nämä, samoin kuin ruotsalaisetkin rykmentit, olivat niin huvenneet, että monessa pataljoonassa tuskin oli yli 200:n miehen ja monessa eskadroonassa tuskin 50 miestä. Arviolta tehdyn laskun mukaan oli siis Pultavan tappelussa noin 2,600 tai 3,000 suomalaista. Sitä ennen oli jo moni kaatunut Liesnan luona. Kun 6,000 miestä oli jätettävä juoksuautoihin ja tykistön suojelukseksi, niin ei jäänyt enemmän kuin 12,000:n miehen paikoille Ruotsin ja Suomen väkeä tässä ratkaisevassa tappelussa käytettäväksi.

Illalla ennen tappelua näyttäytyi kuningas urhoilleen. Häntä kannettiin paareilla, toinen jalka saappaassa ja miekka kädessä. Kierroksen tehtyä laskettiin hänet maahan; kenraalit ja överstit heittäisivät hänen ympärilleen pitkäkseen muutamia tuntia levähtääkseen. Leirissä vallitsi hiljaisuus; ainoastaan vartijain huudot ja etäisen Worskla-virran hiljainen kohina häiritsi yön hiljaisuutta ja sankarien unennäköjä, näiden sankarien, jotka nyt kaukana isänmaastaan uinailivat kuninkaansa paarien ympärillä, tulevana yönä kenties kuoleman unta uinailakseen.

Ei mikään Tegnér ole runoillen tätä yötä ylistänyt, niinkuin ei kukaan ole ylistänyt sitä päivää, joka seurasi. Onnettaret katselivat synkeinä ja ääneti karoliinien viimeisiä voiton unelmia.

Heti puoliyöltä 28 päivänä Kesäkuuta 1709 komensi Rehnsköld sotaväen liikkeelle. Joukot järjestettiin jo pimeässä ja sekaannuksia syntyi. Venäläisten leirissä oltiin hiljaa kuin haudassa; ainoastaan kaukaa kaupungista kuului kirveen kal-ketta venäläisten varustuksilta.

Kaksi kuninkaan henkivartijaa, Kustaa Bertelsköld ja Eerikki Falkenberg, jotka molemmat olivat kirjoitetut ratsu-mestareiksi henkivartijajoukkoon Holofzinin tappelun jälkeen, heittivät toisilleen jäähyväiset aamuhämärissä. — Jos kaadun, — sanoi Falkenberg, — niin sano terveisiä sisarellesi mi-nulta, että olen kaatunut kuninkaani ja maani edestä, säilyt-täen hänen kuvaansa sydämmessäni viimeiseen asti.

— Ja jos minä kaadun, — vastasi Bertelsköld, — niin tervehdä sisartasi samoilla sanoilla ja sano vielä lisäksi, että voittojen kirja pysyi loppuun asti tahratonna, vaikka useita lehtiä jäikin kirjoittamatta.

Nyt kuului rummutusta venäläisten leiristä, ja ilmoitus tuli, että tsaari asetteli armeijaansa vallitusten väliin, 130 kanuunan suojaan, Pultavan kaupunki tukenaan. Oikeata siipeä komensi Bauer, vasenta Menschikoff; keskustaa tsaari itse Schermetoff apulaisenaan.

Ruotsin jalkaväki sai käskyn Lewenhauptin johdolla rynnätä venäläisten varustuksia vastaan. Se tehtiin kanuu-noitta ja melkein kivääreittäkin, sillä ruudista oli puute, ja joukkojen tuli järjestäytyä vihollisten ampuessa. Siitä huoli-matta ryntäsivät siniset paljain miekoin esiin, ja valloittivat ensi hyökkäyksessä kaksi varustusta. Menschikoff teki, mitä urhoollinen päällikkö voi tehdä; kolme hevosta kaatui hänen altansa. Mutta ei mikään voinut ryntääviä pidättää.

Nyt lähti Ruotsin hevosväki Hamiltonin, Krusen ja Schlippenbachin komentamana Venäjän hevosväen päälle kar-kaamaan. Tämä väistyi tieltä, oli vähällä joutua hämmen-nyksiin eikä paljoa puuttunut, ett'ei sitä ajettu Worskla-vir-taan tai eräisen suohon. Vanhan tavan mukaan suosieli voitto Ruotsalaisten aseita, ja Pultavan onnettaret rypistivät alussa kulmiaan Venäjän Pietarille.

Silloin alkoi ruotsalaisten päällikkökunnassa tuo keskinäinen kateus, joka sittemmin sai aikaan vuosien 1714, 1742, 1788, 1809 tappiot ja joka nyt tuotti vuoden 1709 tappion. Juuri voiton hetkellä, menestyksen ensimmäisellä askelella, horjui joka paikka ja hajosi liikuntojen yhteyden ja yhtenäisyyden puutteessa, kun ei ollut kirkasnäköistä ja johtavaa silmää, joka olisi tarkastanut asemaa ja tapausten menoa vallinnut. Kertomukset tästä ovat ristiriitaisia; useimmat vierittävät koko tämän äärettömän edesvastauksen painon Rehnsköldin hartioille, mutta kaikki viittaa siihen, että Kaarle kuninkaan jäntevä henki oli sinä päivänä veltostunut eikä leimunnutkaan enää kuin ukontuli sinistensä edessä. Samassa määrässä järjestyi ja voimistui venäläisten puolustus, jota tsaarin luja tahto johti; erehdykset korjattiin, yksityisten vähempää voimaa korvasi laumain paljous, kaikkeen toimintaan vaikutti siellä se yksimielisyys, joka kaikkea voittoa ennustaa, ja viimein muuttui puolustus hyökkäykseksi, alkanut tappio täydelliseksi riemuvoitoksi.

Lewenhaupt oli juuri aikeessa täydentää ensimmäistä menestystään ja marssi jo täyttä karkua eteenpäin, kun sai käskyn seisahtua, venäläisten rivien juuri alkaessa väistyä ja virran yli peräytyä. Seurauksena tällöisistä käskyistä oli turmiota tuottava epäröiminen. Venäläiset estivät kenraali Roos'in yhdistymästä pää-armeijaan, jonka vuoksi hän siirtyi likemmä Pultavaa ja oli pakotettu, vähän aikaa vastustettuaan, antaumaan vangiksi. Virheelliset suulliset käskyt lisäsivät hämmennystä. Ei koskaan ollut semmoinen neuvottomuus vallinnut Kaarlen itsensä johtajana ollessa. Vasen sivusta sai käskyn tehdä vihollisille vastarintaa, sill'aikaa kun hevosväki samalla siirrettiin. niin hankalalle paikalle, että »sen täytyi kuin puuro kokoon pusertua.» »Tämä näky» — sanoo Lewenhaupt omatekoisessa elämäkerrassaan — »oli minulle kuin puukonpisto; sydämeni vavahti, sillä vihollinen oli kolmea vertaa vahvempi ja saarteli meitä joka haaralta.»

Kahdellatoista pataljoonalla, yhteensä 4,000:lla miehellä, kävi Lewenhaupt vihollisen koko jalkaväen kimppuun, jota oli 20,000 miestä. — »Me menimme», sanoo päällikkö, »kuin uhrin päät seinää vasten.» — Ensimmäinen hyökkäys oli vastustamaton ja mursi avaran aukon vihollisen

rintamaan. Mutta pian kokoutuivat he jälleen ja kiersivät heikon ruotsalaisen sotarinnan, jolla ei ollut hevosväkeä apunaan. Aukkoja syntyi, ruotsalaisten vasen sivusta erotettiin oikeanpuolisesta, kierrettiin, muserrettiin ja hajotettiin. Lewenhaupt ratsasti oikealle sivustalle. Se oli niinkään tulien saarroksessa, rusentui, hajosi ja pakeni. — »Minä asettausin», sanoo hän, »miekka kädessä heitä vastaan, hutkin ja hakkasin, kun en saanut heitä pidätetyiksi. He huusivat kyllä kaikki: seiso! seiso! mutta pakenivat ja juoksivat yhtä hyvin minkä jaksoivat.»

Sill'aikaa oli Kaarle kuningas kannattanut itseään paareilla sinne, missä milloinkin tulisimmin taisteltiin. Useita kuulia oli sattunut paareihin; hevonen oli ammuttu hänen altaan, kun hän malttamattomuudessaan koetti ratsastaa, ja henkensä pelastuksesta sai hän kiittää erästä nuorta upseeria, joka, itse ollen haavoitettu, antoi hänelle hevosensa. Jalka satulanuppiin nostettuna tapasi kuningas Lewenhauptin. — Vieläkö elätte? Mitä nyt ryhdymme tekemään, Lewenhaupt? — Tämä kokosi tuota pikaa jalkaväen jäännökset vasemmalta sivustalta ja kaiken hevosväen, ympäröi kuninkaan ja vetäytyi kuormaston luo.

Kauvan vielä puolustihe oikea sivusta urhoudella, joka on mainittava karoliinien loistavimpain urotekojen rinnalla. Niiden monien esimerkkien joukossa, jotka ovat säilyneet jälkimaailmalle, mainitaan myöskin Uudenmaan rykmenttiä. Tämän urhoollisen joukon johtajana hyökkäsi nuori, suurta sukunimeään kunnialla kantava kreivi Torstenson varustusten puolustajain päälle ja heitti heidät nurin niskoin, mutta avuttomaksi jätettynä hän kaatui ja hänen kanssaan suurin osa hänen urhokkaita miehiään.

Myöskin tsaari Pietari arvasi voiton tärkeyden ja taisteli itse suurella miehuudella. Ratsastaen turkkilaisella hevosella, jonka hän oli sulttaanilta saanut, kiiti hän rivistä riviin, kehoittaen sotamiehiä ja upseereja kunnan sotilaiden tavoin tekemään velvollisuutensa. Hänen hattunsa läpi ammuttiin luoti, kun hän tahtoi uudestaan järjestää pakenevaa hevosväkeään. Katariina Aleksievna, sittemmin Venäjän keisarinna, työskenteli väsymättömästi taistelevain rivien takana. Väsynelle antoi hän jakaa paloviinaa ja leipää, haavoitetuille kääreitä ja lääkkeitä.

Vähitellen raukesivat karoliinien voimat. Useat heidän urheimmista sankareistaan viruivat kuolevina Pultavan verisellä kentällä. Rehnsköld, Piper, Würtembergin prinssi, Schlippenbach, Roos ja useat muut sotapäälliköt olivat pakotetut vangeiksi antaumaan. Kaatuneita, haavoitettuja ja vangituista oli ruotsalaisten puolella 4 tai 5,000 miestä; venäläisten puolella oli kaatuneiden lukumäärä suurempi, mutta se oli vähäinen asia voiton äärettömään tärkeyteen nähden.

Helppo on arvata, mitä sitten seurasi — surullinen paluuretki voitettun sotajoukon tähteiden kanssa. — Kaksi

päivää tappelun jälkeen, 30 päivänä Kesäkuuta klo 2 aikana jälkeen puolen päivän, seisoi Kaarle kuningas sotajoukkonsa jäännösten kanssa Dnieper-virran rannalla, »sopessa, jossa pikemmin kävi lampaista ja vuohia kaitseminen, kuin sotalaumoja väkevää ja voitollista vihollista vastaan johtaminen.» — Vihollisen sulkemana, ruumiin ja sielun ponnistuksista voipuneena, raivoten kuin se leijona, jonka näemme mitalissa, mihin on kirjoitettu *indocilis pati*, vastusti voitettu, mutta sortumaton sankari, vielä kauvan sotapäällikköjensä rukouksia, »että pelastaisi itsensä, voidakseen kerran Ruotsinmaan pelastaa.» — Vihdoin, myöhään illalla, kun venäläisten

sotajoukko jo sulki ruotsalaisen Dnieper- ja Worskla-virtain yhtymäpaikkaan, antoi kuningas viedä itsensä 1,000:n uskottunsa sekä Mazeppan ja 3,000:n kasakan kanssa joen yli — näin jättäen pakahtuvalla sydämillä sen uskollisen armeijan, josta on sanottu, että se rakasti voittoa enemmän kuin henkeään, mutta kuningasta enemmän kuin voittoa. Eikä se ollutkaan Kaarle kuningas, joka näin menetteli, se oli sortunut sielu, jolle sanottiin: heitä sotapäällikkyys ja rupea hallitsijaksi! Kumpiko oli viisaammin tehty, sen historia ratkaiskoon; sisällinen tunne sanoo meille: Kaarle kuningas olisi ollut itselleen ja maineelleen uskollisempi, jos hän, sen sijaan, että puoli väkisin vaati itselleen vieraanvaraisuutta kristikunnan vihollisilta, olisi koko sotajoukkonsa kanssa kaatunut Dnieper-virran rannoilla!

Jo 1 päivänä Heinäkuuta antautui Lewenhaupt koko ruotsalaisen armeijan kanssa Dnieperin luona ja vietiin vanhina Venäjän sisämaihin. Pultava kantoi hedelmänsä. Pultava säilytti muistojaan. Yksi niitä muistoja on se suuri lakeus ulkopuolella kaupunkia, jota vieläkin kutsutaan »Ruotsalaisten haudaksi.»

Ja tähän loppuu kertomus sinisistä ja voittojen kirjasta. Sitä jatketaan vielä toiste ja puhutaan siinä silloin vähemmin loistavista urotöistä, — mutta ovat ne kohtalot omia muistojamme ja tunteitamme lähempänä.

VÄLSKÄRIN KERTOMUKSIA.

VIII.

PAKOLAINEN.

Välskärin kahdeksas kertomus.

Pakolainen.

Kun seura taas kokoutui yliskammariin, huomattiin, että yksi sen jäsenistä ei ollut saapuvilla. Sallimus, joka toisinaan tekee oikein hauskaa pilaa inhimillisistä asioista, oli lähettänyt oppineelle koulumestarille, maisteri Svenoniukselle, ankaran säilöstäjän hänen oikeaan käsivarteensa, jota jäsentä kaikkina aikoina on katsottu koulumestarille välttämättömän tarpeelliseksi virkansa toimituksessa. Svenonius, joka samoin kuin kaikki muutkin hänen ammattiveljensä piti patukkaa kaiken koulujärjestyksen varsinaisena ohjaajana, oli nyt ahkerassa työssä saadakseen vastahakoisen, patukkaa käyttävän käsivartensa entiseen voimakkaasen kuntoon ja ilmoitti olevansa estetty välskärin iltaseuraan saapumasta.

Pikku Jonathan ja muut lapset olivat ristiriitaisten tunteiden vallassa. He eivät voineet salata riemuaan siitä, että peljättävän patukan täytyi pysyä toimetonna; mutta heidän iloaan karvastutti kuitenkin pelko siitä, että välskärin kertomukset nyt keskeytyisivät ja ett'ei aurinko enää nousisikaan Pultavan verisiä tanteria valaisemaan. Oli heidän ilonsa sentähden odottamaton, kun välskäri eräänä iltana kenenkään pyytämättä ilmoitti, että lanka jälleen tulisi rullalta juoksemaan ja että verinen vyyhti oli valmis kerittäväksi.

— Minusta on hauskeampi olla rankkasateessa, kuin ensimmäisten ukonleimausten painostavassa ilmassa, — sanoi hän, — ja minä olen oikein levoton päästäkseni pois Ukrainin aromailta. Vuosien 1700 ja 1709 välillä eläneille

se aika tosin lienee ollut ylevän mielialan ja voitonriemun aikaa, mutta me, jotka tiedämme, mitä sitten seurasi, tunnemme ikäänkuin helteen sydäntämme ahdistavan ajattellessamme sitä varjoa, joka peitti voittojen loisteen. Parempi on siis seisoa hirvittävän todellisuuden keskellä kuin surumielin katsella riemujaan tuon tulevan onnettomuuden yön mustan harson läpi.

— Ell'ei serkulla ole parempaa ja hupaisempaa kerrottavaa, on aivan yhdentekevää, jos alotamme lopusta, — puuttui vanha mummo puheesen, suorasti niinkuin tapansa oli. — Aikakirjoissa satakoon ja leimutkoon; mutta teidän kertomustenne kanssa ei sillä ole mitään tekemistä. Saatattehan taivaan nimessä antaa pahan ilman mennä menojaan ja puhua sitä seuranneesta päiväpaisteesta. Sanokaa meille siis suoraan ja muitta mutkitta: ystäväiseni, niin ja niin kävi Kaarle XII:n, hän kohosi ilmaan kuin aurinko ja putosi maahan kuin karvakinnas, tappeli kyllä paljon ja kuoli naimatonna; johonka serkku saattaa lisätä, että oli vahinko niin urhoolista miestä ja että hänen aikanaan vaski oli parempaa kuin hopea. Sitten saattaa serkku antaa nuoren Bertelsköldin mennä naimisiin ja pitää komeat häät Mainiemen linnassa, ja siten olemme, toivoakseni, onnellisesti päässeet ohi ison vihan melskeiden ja saamme kuulla hiukan lisää Ebba Bertelsköldistä, siitä kunnan ihmisestä, ja kuninkaan sormuksesta.

— Enpä toivoisi, — murahti kapteeni Svanholm, joka kyllä kunnioitti ja ihaili vanhaa isoäitiä, mutta samalla suuresti surkutteli hänen huonoa aistiaan; — en kuitenkaan toivoisi, että veli Bäck niin helposti heittää luotaan Kaarle XII:n sotasäilän ja rupee hääpöydän sokerileivoksia rakentelemaan.

— Sekä kuningas että Kustaa Bertelsköld ovat maanpaossa ja vankeudessa; meidän täytyy ensin saada heidät sieltä takaisin, — kiiruhti Anna Sofia muistuttamaan, kun hän kapteenin viiksien tempauksista luuli aavistavansa myrskyilman tuloa.

— Miehuus! — huudahti kapteeni; — se maksaa kelpo iskuja, se!

— Löikö hän kaikki venäläiset kuoliaiksi? — kysäsi pikku Jonathan.

— Ei, — vastasi välskäri. — Sill'aikaa kuin venäläiset valloittivat hänen maitaan, peittoisi Kaarle XII ystäviään turkkilaisia hengiltä. Se kuuluu suuren miehen eriskummaisuuksiin. Muuten saan sanoa serkulleni — ja samassa kääntyi välskäri hiukan närkästyneenä isoäidin puoleen — ett'ei kellään ihmisellä ole lupaa olla aikansa eli aikansa tapausten ulkopuolella. Yhtä vähän saatan hankkia häitä Mainiemen linnaan ison vihan aikana kuin kellekään voisi pistää päähän hankkia tanssia huoneesen, jonka kaikki neljä nurkkaa ovat ilmi tulossa. Rauhallisina ja hiljaisina aikoina — jos aikaa semmoista onkaan, joka sen nimen ansaitsee — silloin ehkä käy laatuun, että yksi ja toinen ikäänkuin putoaa saranoiltaan ja menettelee tässä maailmassa oman päänsä mukaan. Mutta suurina ja myrskyisinä aikoina muuttuvat kaikki niiden mukaisiksi. Kuta korkeammalle tapausten aallot nousevat, sitä korkeammalla keinuu jokainen pieni pursi, jopa jokainen niiden päällä uiskenteleva lastukin, ja lepoa ei ole ennen kuin synkässä syvyydessä. Ja suomalaisella aatelismiehellä, sotilaalla, Kaarle XII:nnen henkivartijalla ei olisi ison vihan aikana muuta ajattelemista kuin naimistaan! Eihän kuninkaalla itselläänkään ollut siihen aikaa, vaikka oli kysymys hänen suvulleen tulevasta kruunusta. Ei, serkkuseni, käydessämme istuttamaan ajantiedoista otettua siementä, täytyy meidän laskea se maanlaatuun semmoiseen, joka soveltuu sen omalle luonteelle, ja antaa sen kasvaa omista juuristaan, paikkailematta sitä millään koristuksilla. Voinhan antaa koko siemenen olla sillänsä, niinkuin luke-mattomat menneiden aikain siemenet ovat olleet hedelmälliseen maahan lankeamatta; mutta jos mieli sen kasvaa, täytyy sen kasvaa *itsestään* eikä *minusta*. En voi aikakausia uudestaan valaa. Herra on ne kerran suuressa valimossaan semmoiseksi valanut.

— No-no, — sanoi vanha isoäiti, leppeästi hymyillen niinkuin ainakin, — ei saa serkkuni panna pahakseen, että minä, joka olen rauhaa rakastava ihminen, hiukan pelästyn tuota ankaraa ryöppyilmaa historiassa. Kertokaa te vaan niinkuin asia vaatii; jos meno käy liian julmaksi, koetan pitää varani, että saan sukkani oikein kudotuksi, ett'ei toinen jalkaterä tule toistaan pitemmäksi. Täällä on kyllä kuuntelijoita, jotka ovat sotaan innostuneempia kuin minä.

Näenpä jo serkku Svanholmin sotaisasta katsannosta, että suuria tappeluita on tulemassa, ja johan näkyvät sekä Anna Sofia että Jonathan luulevan olevansa sakeimmassa kuulatuiskussa.

— Kummi kulta, kertokaapa, kuinka hän peittosi turkkilaisia hengiltä, — puuttui taas puheesen erinomaisen sotaisa pikku Jonathan, joka hetikohta rohkaisi mielensä, kun kuuli, että hänetkin luettiin Kaarle XII:n ihailijain joukkoon.

— Ei, ukkoseni, — vastasi välskäri. — Siitä leikistä saat parempia tietoja Ruotsin historiasta. Meidän on varominen kuljeksimasta liika kauvas maailmalle, voisimme silloin viipyä yhtä kauvan poissa kuin kuningas viipyi Turkinmaalla, omaksi ja valtakuntansa suureksi vahingoksi. Siitä on jo kauvan kuin viimeksi olimme Suomessa, ja meidän on nyt katsominen, kuinka tämä maa kantaa raskasta osaansa Kaarle XII:n voitoissa ja vaurioissa.

— Mikä on siis kahdeksannen kertomuksen nimi?

— *Pakolainen.* Sillä siihen aikaan pakenivat kohtaloaan kaikki, jotka paeta taisivat. Sotavanki karkasi vieraasta maasta; naapuri pakeni naapurin luo, talonpoika jätti poltetun kartanonsa, kaupunkilainen tyhjennetyin kauppapuotinsa ja oppinut kumoon kaadetut kirjahyllynsä. Myrsky pyyhkäsi mukaansa kaikki, mitä sen tielle sattui: vei ahneelta hänen raha-arkkunsä ja köyhältä hänen viimeisen äyrinsä, puhalsi satamista rauhalliset laivaliput ja maasta siemenet, hevosen valjaista, härän laitumelta, miehen auran kuresta, lesken viimeisen pojan, maan leivän ja ytimen, jopa toivonkin kansan sydämmestä. Aika, joka nyt eteemme avautuu, on mullistusten aika, jolloin voitonhuudot voitatuksiksi muuttuvat, ja silloin taisteltiin hurjia taisteluja hyljätyn ja poljetun maan tähteistä. Sillä hän, jonka lähinnä Jumalaa olisi ollut suojeltava sen rajaa ja säilytettävä sille viljelyksen hedelmiä, joita niin monet vuosisadat vaivaloisesti, jopa sanomattomalla kieltäymykselläkin, olivat erämailta vallanneet, — hän jatkoi loitolla uskottomain maassa tuota vaarallista peliään vieraista kruunuista: — hän, jonka paljas nimikin oli enempi kuin sotajoukko ja jonka pieninkin, nyt hyödytön voitto olisi pelastanut Suomenmaan häviöön joutumasta, hän kurkotti vielä maanpaossakin päänsä yli Euroopan ja yli maailman kuullakseen maineen tuhatkielistä sorinaa, joka kertoeli hänen

nimeänsä, kuullakseen osmanien sotahuudon hälinää, joka oli päästävä hänet hänen onnensa pilauksesta. Järkähtämätönnä uskossaan totuuden ja oikeuden voitosta ei hän havainnut, kuinka tutkimaton sallimus uursi hänen valtansa perustuksia ja irroitti kiven toisensa perästä hänen edeltäjiensä jättiläisrakennuksesta. Maakuntia, linnoja, sotajoukkoja sortui toinen toisensa perästä väkivaltaan ja vereen, Ruotsi hajosi, Suomi nääntyi ja kaikki horjui hänen allansa, mutta hän seiso i pystyssä, yksinään, lannistumatonna, kyeten kaikkeen muuhun, vaan ei taipumaan epävakaisen inhimillisen onnen alle; voittaen kaiken, mitä historia tietää kertoa sankariavuista, mutta kuitenkin ollen pienintäkin pienempi siinä, ett'ei tainnut unhottaa ja anteeksi antaa; — suurempi kuin kukaan muu kaikesta kieltäytyessään, mutta kuitenkin kykenemätön itseänsä kieltämään!

---

1. Ylioppilaat lähtevät sotaan.

räänä kauniina kevät-
päivänä loppupuolella
Huhtikuuta 1710 oli
muutaman pommeri-
laisen kaljaasin on-
nistunut päästä pu-
jottelemaan Aurajoen
suulla vielä ajelehte-
vien jäälauttojen vä-
litse ja laski se nyt
mihin Turun ranta-

siltain luona jyvälastiaan purkamaan. Edellisenä vuonna oli maassa ollut kova kato, niin että rukiit talvella nousivat aina 20:een ja 30:een taaleriin tynnyriltä, ja tietysti tunkeutui nyt koko joukko halullisia ostajia esille, päästäkseen osalliseksi pommerilaisen tuomasta avusta. Kansaa kaikenlaista, kauppiaita, porvareita, virkamiehiä, oppineita ja oppimattomia, sekä joukko leivättömiä käsityöläisiä ja merimiehiä tulvasi rantaan, saadakseen tarpeensa kohtuullisella hinnalla, ja

pommerilaisen oli varsin vaikea saada heitä ymmärtämään, että korkea kruunu jo oli tilannut hänen lastinsa Suomen sotaväkeä varten.

Toiveissaan pettynyt väkijoukko alkoi napista. — Mitä tämä on? — huusi eräs roteva teurastaja, jolla ei enää ollut mitään teurastamista; — pitääkö meidän nähdä nälkää lihoittaaksemme kenraali Lybeckerin jo ennestään lihavaa kukkaroa! Anna mennä viidestätoista taalerista, ja päällisiksi kunnon kimpale sianlihaa, joll'et ole juutalainen!

— Kenraali syököön vähän vähemmän, niin hän marsii paremmin, — virkkoi eräs toinen. — Kuuleppas sinä, pommerilainen naurisnaama, elä päästä ruununrottaa jyvähinkaloosi, muuten se nakertaa siihen reiän.

— Etkö häpeä, härkäsaksa! — huusi eräs paksu varusmestari, joka kyynärpäittänsä avulla tunkeusi joukon läpi. — Tässä on mies, jolla on komissariaatin käsky ottaa jyvät vastaan, ja jos joku tohtii jotain mukista, kyllä minä hänet muokkaan!

— Napauttakaa vähän tuota ruunun rosvoa! — huusivat taas toiset äänet. — Vetäkää häntä vasten kuonoa, mokomaa valtionpetturia! Nyt aikovat he anastaa itselleen kaiken viljan, nylkeäkseen sekä meitä että kruunua!

— Odottakaapa, te olutratiit, te paltunpaistajat, te tiskinnuolijat, kyllä minä opetan teitä herjaamaan hänen ylhäisyyttään kenraalia itseään, kun koko maan onni on meidän miekankärjessämme! — kiljui varusmestari vihoissaan, päästyään onnellisesti pommerilaisen laivan kannelle pujahtamaan.

— Kyllä vaan, kurkussanne on maan onni, eikä miekkanne kärjessä, — vastailtiin väkijoukosta. — Liisteröikää tuo hätähousu mastoon kiinni! Kastakaa häntä joessa! Mäikyttäkää! Poukuttakaa häntä! Pärpättää he kyllä osaavat, mutta annapas ryssien tulla, niin saamme nähdä, kuinka kypälämäkeen pötkivät!

Ajat olivat niin levottomat, mielet niin riitaiset, että pieninkin kipinä voi syyttää kaikki ilmituleen, ja niin oli tämäkin tora melskeeksi ja väkivallaksi yltymäisillään, kun kaikeksi onneksi joukon huomio kääntyi toisaalle. Kiivaimmat kiljujat aikoivat jo rynnätä pommerilaisen laivan kannelle, ajaakseen lihavan varusmestarin tuhannen tuuteriin, kun samassa siihen aikaan niin harvinaiset miesäänisen laulun sävelet saattoivat heidät seisahtumaan ja kuuntelemaan,

mitähän tuokin merkitsisi. Kohta nähtiinkin lukuisa lauma ylioppilaita järjestettyinä rintamaan marssivan esille siitä osasta kaupunkia, joka vanhastaan on tunnettu Ryssänmäen nimellä; nimi lienee saanut alkunsa — jos saa uskoa oppinutta Taneli Juslénia — siitä, että moskovalaiset juuri tuolle paikalle olivat asettaneet leirinsä, kun v. 1318 hävittivät kaupungin. Tämän nuoren joukon miesluku lienee noussut vähän yli kahdensadan, vaikka sen rivit eivät suinkaan olleet niin suorat ja niin hyvin järjestetyt, että niistä olisi käynyt heidän lukumääräänsä yhtä tarkalleen arvaaminen kuin sen voi arvata säännöllistä sotajoukkoa lukiessaan.

Puuttui myöskin tuo yhdenmuotoinen ulkonainen käytös, jota etenkin nykyaikana on totuttu näkemään yhteisessä univormussa ja sääntillisissä liikkeissä; sillä ensin osa näistä tuota pikaa haalituista satureista oli aivan ujostelematta puettu samaan harmaaseen tai siniseen sarkatakkiin, minkä pitäjän räätäli kotiseudulla oli heille valmistanut, ja ainoastaan harvat heistä olivat keltaisilla hihansuilla ja samanvärisillä nahkavöillä koettaneet hiukan mukailla maailman mainiota ja kuuluisaa karoliinilaista univormua. Ryhtiä vastaan olisi niinkään varsinaisella soturilla ollut paljokin muistuttamista, sillä monen niska oli ennen aikaansa köyristynyt latinan kieliopin

raskaan painon alla; mutta sitä vastoin nähtiin rotevia ja jäntevia vartaloita ja voimakkaita jäseniä, jommoisia tuskin missään nuorukaisjoukossa tähän aikaan nähtänee. Moni leuka oli siihen aikaan parroittunut jo ennen kouluun tuloa, ja joskin neljän- ja viidentoista vuoden vanhat ylioppilaat, silloin niinkuin nytkin, eivät olleet niin aivan harvinaisia Suomen yliopistossa, niin oli kuitenkin enin osa heistä ehtinyt kolmen- ja neljäkymmenen vuoden vakavaan ikään, kun nyt hankkiutuivat kirjaa miekkaan vaihtamaan. Kun vielä ottaa huomionsa, että noita kaikkein nuorimpia, joita vanhemmat toverit pitivät ankarassa kurissa eivätkä kohdelleet paljoa paremmin kuin juoksupoikia, ei katsottu kelvollisiksi sotaharjoituksiin osaa ottamaan, niin voi arvata, ett'ei ankarinkaan tarkastaja olisi löytänyt montakaan poiseroitettavaa tästä joukosta, joka nyt samosi pitkin Turun katuja.

Ylioppilaat lauloivat — ja milloin eivät ylioppilaat laula riemujaan ja ihastustaan! Taidokkaasti harjoitettua ei heidän laulunsa tosin ollut eikä ky'ennyt vetämään vertoja nyky-ajan neliäänisille lauluille, mutta voimakas ja uskollinen henki kaikui kuitenkin näissä sävelissä. Laulettiin Dahlstjernan tunnettua laulua herra Pederistä, joka tavoitteli pyytääkseen Narvan uljasta ja ihanaa impeä, ja Kaarle kuninkaasta, joka piti hänestä huolta.

Nyt parku kuului idän mailta kaukaa:

Voi meitä voitettuita!

Ken kyntää peltoja, ken ajaa auraa?

Voi miehiämme vangituita!

Vaan Narvasta pitävi Kaarle huolen.

Eräs tavattoman pitkä ja harteava merimiehen vaatteihin puettu mies oli vastikään astunut maalle pommerilaisesta kaljaasista ja kääntyi nyt lähimmäisen miehen, erään noki-sen sepän puoleen kysyen, mitä tämä sotainen hälinä merkitsi ja oliko vihollinen jo maassa, koska yksin ylioppilaatkin näkyivät tarttuvan aseihin sotaan lähteäkseen.

— Mitäkö merkitsee? — vastasi seppä. — Sitäpä tietenkin, että neljä viikkoa umpeensa olen nyt yötä ja päivää kiväärinputkia ja miekkoja takonut, puhumattakaan jalustimista, hevosenkengistä ja muista semmoisista, joiden tähden

ei olisi ollut aikaa korjata ainoatakaan lukkoa, vaikka itse rikas herra Wargelin olisi tullut sitä raha-arkkuunsa teettämään. Ylioppilaatko? Saakeli soikoon, he ovat nyt jo kahdeksan vuotta miekkoja heilutelleet ja äkseeranneet kuin sotamiehet, vaikka täällä on ollutkin rauhallista välimmiten. Mutta nyt on venäläinen Wiipurin edustalla ja pääsiäisyönä tuli käsky maaherra Palmenbergiltä, että kaikkein ylioppilaiden pitää käydä pyssyyn käsin ja marssia nostoväen kanssa. Tuhannen tulikekäle! se tarttui kuin tuli tappuroihin. Professorit kinaavat vastaan minkä voivat, sillä kreikka ja latina ovat joutuneet huonoon huutoon Turussa ja kirjain ääreen jääpi vaan köyryselkiä ja rampoja. Mutta sotaan ylioppilaat tahtovat, niin että savu suitsee. Niissä peijakkaan pojissa on ruutia. Tappelin heidän kanssansa seitsemän vuotta, parina kolmena iltana viikossa, siihen aikaan kuin olin kisälinä, ja monella voimahalla on vielä nytkin kuhmuja päässä minun moukarini jäleltä; mutta mestariksi tultuani pidän aina heidän puoltaan. Katsokaapa vaan noita kirkkaita musketteja; ne ovat kaikki minun pajastani — suoria ja kirkkaita kuin auringon säteet! Ja puolet niistä ovat he velaksi saaneet.

— Kuka on tuo kunnianarvoinen pitkään kauhtanaan ja tuuheaan tekotukkaan puettu mies tuolla kadun kulmassa, joka näyttää niin karsain silmin katselevan ylioppilaiden marssia?

— Se on professori Tammelin, yliopiston rehtori. Se arvon mies on pahemmassa pinteessä kuin kolmituumainen naula kaksileiviskäisen moukarin alla. Piispa on Tukholmassa, ja koko kaupunki on sekaisin. Pääsiäisyönä ammuttiin kolme luotia asessori Gyllenkrokin kammariin, hänen saunassa ollessaan. Tiesi lempo ovatko ylioppilaat olleet semmoisissa vehkeissä osallisina, vaan sen kyllä tiedän, että heidän putkassaan on parin viikon kuluessa ollut enemmän väkeä kuin luentosaleissa ja kaksi uutta munalukkoa on minun täytynyt tehdä siihen. Elkkää tehkö niistä kovin lujia, Vasara-Jaakko, sanoivat ylioppilaat; ymmärrättehän hyvinkin, että ennemmin tappelemme Kaarle kuninkaan puolesta kuin pyydystelemme hämähäkkejä putkassa. En tiedä muusta kuin virastani, vastasin minä; mutta jos teillä olisi Kaarle kuninkaan kourat, kyllä lukkojeni kanssa toimeen tulisitte,

Uskokaa minua, ne hiiden veitikat tekivät työtä käskettyä ja eräänä aamuna olivat he murtaneet uudet lukkoni rikki. Mutta sen perästä lyötätti korkeasti oppinut konspiratoriumi . . .

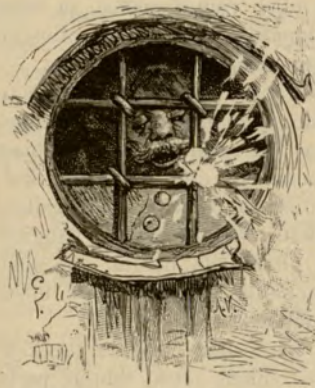
— Konsistoriumi, — oikasi merimies.

— Olkoon menneeksi. Sen perästä lyötätti korkeasti oppinut konsistoriumi vankan rautateljen oven eteen, ja siitä päivin istuvat linnut siivosti häkissään. Mutta nuo toiset kiljuvat sitä pahemmin ja kokoontuvat joka päivä Ryssänmäelle äkseeraamaan. Kulkaapa vaan! Nyt seisahtuvat he neuvottelemaan joistakin uusista vehkeistä. Panenpa alaisimeni veikkaan kaatunutta savutorvea vastaan, ett'eivät he nyt puno viisaita päitään tuumiakseen tutkintoasioita. Saas nähdä

— kulkaapa vaan! Nyt saa putkan vartija, vanha Tuuli tekemistä.

Laulu oli vaiennut ja ylioppilaat olivat seisahtuneet rantakadulle. Heidän vähän aikaa kiivaasti neuvoteltuaan kuului joukosta yhä äänekkäämpiä huutoja: — karsserille! karsserille! — Ja kohta oli koko lauma liikkeellä yliopistolle päin, jonne merimieskin paremman työn puutteessa seurasi heitä.

Kuninkaallisella yliopistolla Turussa oli siihen aikaan, niinkuin vielä sadan vuoden paikoille jälkeensäinkin, vähäpätöinen huoneustonsa juuri siinä korkeassa muurissa, joka oli kirkkomäen ympärillä lähinnä tuomiokirkkoa, ja saman muurin sivulla, kalustuhuoneen ja kirjaston välillä, oli erityinen ulkoneva rakennus, jonka tärkeänä tehtävänä oli olla vankilana eli putkana, joksi seppä sen oikein suomensi. Tänne ylioppilaat nyt ohjasivat kulkunsa, ja tuskin olivat he paikalle tulleet, ennenkun uskalsivat tehdä, mitä arvattavasti eivät olisi uskaltaneet, jos ankara ja peljätty piispa Johannes Gezelius nuorempi, yliopiston varakansleri, olisi ollut kaupungissa, nimittäin että suurilla huudoilla vaativat vangittujen toveriensa vapauttamista. — Vangit ulos! —

huusivat he. — Karsseri auki! Peldanus ulos! Miltopæus ulos! Bång ulos! Kaikki vangit vapaiksi taistelemaan kuninkaan ja isänmaan puolesta!

Vahtimestari Tuuli, eräs vanha eron saanut lipunkantaja, joka oli tullut sotaan kykenemättömäksi Lundin tappe- lussa, ei arvatukaan ollut tottumaton tällaisiin vierai- hin, sillä hän piti varansa eikä aukaissutkaan telkittyä port- tia, vaan kurkisti ainoastaan pienestä, portin päällä olevasta, rautaristikolla varustetusta ikkunasta, ja kysyi äreällä äänellä, »mitä tyhmyksiä he nyt taas aikoivat tehdä.» Pari tar- kasti nakattua mädännyttä munaa ja uudistettu huuto »van- git ulos!» oli vastaus kysymykseen, siksi selvä, ett'ei sitä käynyt väärin ymmärtäminen. Tuuli pysyi kuitenkin tyy- nenä, jota ei nimestä päättäen olisi voinut uskoa, ja lähti sen enempään sanasotaan ryhtymättä katsomaan, olivatko lukot ja ristikot tarpeellisessa kunnossaan.

Ylioppilaat seisoivat hetkisen neuvottomina. Rohkeim- mat ehdottivat, että heti tehtäisiin rynnäkö porttia vastaan ja sitä tietä väkisin tungettaisiin karsserihuoneeseen. Toiset katsoivat helpommaksi ja viisaammaksi, että käytäisiin kul- man ympäri, tungettaisiin sisään isosta portista, joka kaiken päivää oli auki, ja pihan puolelta vapautettaisiin vangitut toverit. Varovimmat sitä vastoin olivat sitä mieltä, että mie- hissä mentäisiin rehtorin luo anomalla anomaan sitä, mistä muuten voisi olla niin pahat seuraukset.

Ennenkun he vielä olivat päätöstään tehneet, keskey- tyivät heidän tuumailunsa äkisti siihen, että rehtori parin konsistorinjäsenen kanssa läheni kokouspaikkaa. Meidän on muistettava, että nuo tarmokkaat piispat, molemmat Geze- liukset, isä ja poika, lähes kahden miespolven ajan olivat pitäneet opiskelevaa nuorisoa Turussa ylen ankarassa kurissa, jota muutenkin sen ajan henki vaati ja jonka nyt ainoastaan uhkaava yleinen vaara ja ankaran esimiehen poissa-olo oli saanut horjumaan. Kun piispa Gezelius nuorempi, joka muu- ten oli punaverinen ja hyvinvoipa kasvoiltaan, tapansa mukaan tarkasteli terävillä ruskeilla silmillään ylioppilasten joukkoa, silloin ei kukaan uskaltanut suutaan avata eikä kättään lii- kauttaa muuta varten kuin osoittaakseen rajattominta kuuliai- suutta ja nöyryyttä. Nyt oli hän poissa, mutta polvesta pol- veen kulkenut kunnioitus yliopistollista virkamahtia kohtaan

ei ollut vielä ehtinyt unohtua, ja niinpian kun rehtori huomattiin, lensivät kaikki lakit päästä, ei hiiskaustakaan kuulunut, ja kaikki odottivat paljain päin, mitä yliopiston lähinnä ylimmällä päällysmiehellä oli heille sanomista.

Rehtori, professori Tammelin, oli laiha mies ja vähäpätöinen ulkonäöltään, jota kumminkin vähän ylensi hänen papillinen pukunsa ja se itsetietoisuuden tunne, joka näinä aikoina kieltämättä oli jumaluus-opillisen tiedekunnan tunnusmerkkejä. Hän astui nuorison keskelle niin varmasti kuin kirkon ruhtinaan sijainen ainakin, ja puhutteli ylioppilaita latinaksi, sillä silloin käytettiin tätä oppineiden kieltä yleisesti kaikissa opettajain ja oppilasten välisissä asioissa, ja tällä kertaa tapahtui se ehkäpä senkin tähden, ett'ei ympärillä seisova, paikalle rientänyt väkijoukko pääsisi selville yliopiston sisällisistä riidoista. — Mitä tämä melunne tarkoittaa? — sanoi hän. — Miksikä tulette tänne aseilla varustettuina, ja mikä on syynä siihen meteliin, joka jo useita viikkoja on häirinnyt yliopiston rauhaa ja sitä kunnioitusta, jonka olette velvolliset sen säännöille osoittamaan?

Gabriel Peldan *), sen urhean Israel Peldanin veli, joka tällä kertaa istui aretissa, astui nyt joukosta esiin, kumarsi syvään rehtorinsa edessä ja vastasi kysymykseen pelkäämättä ja yhtä sujuvalla latinankielellä kuin oppinut professorikin. — Teidän jaloutenne, — sanoi hän, — tietää paljoa paremmin kuin me halvat oppilaat sen hädän ja vaaran, johon maa on joutunut moskovalaisten äkkiarvaamattoman päällekkarkauksen kautta, ja kuinka kruunun käskynhaltija on kuulututtanut, että ylioppilaatkin ovat aseilla varustettavat ja harjoitettavat vihollista vastaan lähtemään. Minä uskallan sanoa sen, ja me tulemme sen kaikki verellämme todistamaan, että me ylioppilaat suurimmalla halulla ja innolla tahdomme tätä korkeata käskyä totella ja mielellämme kuolla urhoollisen kuninkaamme ja rakkaan isänmaan edestä. Mutta nyt ovat, kenties vastoin teidän jaloutenne tietoa ja tahtoa, muutamit, joiden tarkoitukset meidän ja maan suhteen eivät

*) Jos saa uskoa sitä kertojaa, joka Åbo Tidningar'issa vuodelta 1792 on kertonut sittemmin niin kuuluisan Ilmajoen provastin Gabriel Peldanin elämänvaiheita, on tämä v. 1710 oleskellut Tukholmassa, josta asiasta välskäri väitelköön mainitun kertojan kanssa.

ole rehellisiä, asettaneet kaikenlaisia esteitä ja viivykkeitä tämän meidän hartaimman halumme tielle. Ja kun me, niistä huolimatta, olemme käskettyihin sotaharjoituksiimme kokoutuneet ja kenties liian isolla äänellä hyvää tarkoitustamme ilmaisseet, ovat muutamat meistä kapinan-nostajina karseriin suljetut ja sillä tavoin estetyt isänmaata palvelemasta. Sentähden olemme, nöyrää kuuliaisuuttamme ja kunnioitustamme teidän jaloutenne käskyille muuten osoittaen, tulleet tänne alamaisuudessa rukoilemaan vangittujen toveriemme vapauttamista, että me kaikki, niinpiankuin mahdollista on, voisimme sotaan lähteä ja että kuninkaallisen majesteetin tahto siten, mitä meihin tulee, pian täytettäisiin.

— Teidän nöyrä puheenne, Peldanus, — vastasi rehtori, — ei sovi hyvin yhteen sen röyhkeän käytöksen ja sen melun kanssa, joka täällä juuri yliopiston pyhain muurien juurella on omansa ajamaan sen rauhalliset runottaret pakosalle. Nuoret miehet, te erehdytte suuresti, jos luulette isänmaan vaaraa voitavan uhkauksilla ja hälinällä poistaa, kun kaikkein pelastus vaan voidaan saavuttaa kaikkien yksimielisyyden avulla. Yliopiston viranomaiset eivät tietysti ole voineet asettua maaherran käskyä vastaan, mutta eivät tahdo myöskään tinkimättä totella sitä, mikä on julkisesti lakia ja asetusta vastaan. Yliopiston sääntöjen viimeisen luvun toisessa pykälässä sanotaan selvästi: *Studiosi habebunt vacationem militiae, cujuscunque sortis sint vel conditionis**).

— Teidän jaloutenne suvaitkoon muistaa heti sen jälkeen seuraavat sanat: *nec sub quocunque denique titulo ad eam inviti trahentur***), vastasi Peldanus, johon nähtävästi oli tarttunut tuo tavallinen akatemiallinen väittelyhalu, niinpian kuin ruvettiin roomalaisten kieltä puhumaan.

Hieno puna rehtorin poskilla osoitti, että muistutus oli sattunut, mutta hän katsoi parhaaksi olla mihinkään vastaväittelyyn rupeamatta. — Konsistoriumi, — jatkoi hän, — on tarkoin punninnut sen suuren vaaran, joka uhkaa Suomen tulevaisuutta, jos opiskeleva nuoriso, joka on kutsuttu aikaan maan virkoja hoitamaan ja sen valistuksesta huolta

*) Ylioppilaat olkoot vapaat sotapalveluksesta, missä tilassa eli suhteissa hyvänsä he olla mahtavat.

***) Ja elköön heitä siihen millään nimellä *vastoin heidän tahtoaan* pakotettako.

pitämään, kaatuisi vihollista vastaan taistellessaan ja siten pitäisi tulevia sukupolvia raakuudessa ja pimeydessä. Juuri sentähden ovat yliopiston hallitusmiehet katsoneet tarpeelliseksi lykätä sotaharjoitukset toistaiseksi, kunnes kuninkaallinen neuvoskunta on ehtinyt antaa päätöksensä meidän alamaisten epäilyksiemme johdosta, ja myöskin antaneet kurittaa niitä teidän joukossanne, jotka malttamattomimmin ovat käyneet näitä teidän esimiestenne viisaita toimenpiteitä tyhjiksi tekemään. Nyt on tästä kumminkin jo varmoja tietoja saapunut ja ovat asianomaiset säättäneet, että vaan kaksikymmentä miestä, jotka ovat ruumiiltaan kookkaat ja vahvat, vaan opin harjoituksiin vähemmin halulliset, tulee sotaan lähtemään, mutta muut pysykööt alallaan tieteiden ja taiteiden harjoituksissa. Nuoret miehet, teidän alkuansa hyvään aikomukseenne nähden ja ajan vaatimuksia huomioon ottaen tahdomme me, teidän esimiehenne, tällä kertaa antaa teidän vähemmin soveliaan käytöksenne anteeksi ja laskea vapaiksi toverinne, jotka karsserissa istuneet ovat, sillä ehdolla, että noudatatte kuninkaallisen hallituksen käskyä ja itse valitsette joukostanne nuo kaksikymmentä sotilasta. Menkää siis rauhassa te muut, ja palvelkaa maatanne, ei melulla ja uhalla, vaan kiitettävillä töillä.

Näin puhuttuaan poistui rehtori, jättäen koko tämän nuoren joukon neuvottomuuden ja epäilyksen valtaan. Mieluinen ei ollut se sanoma, että vaan harvat heistä olivat valittavat vuodattamaan vertänsä isänmaan edestä. Heidän innostuksensa ei ollut sitä laatua, joka, ollen sanoissa mahtava, kuohtahtaa maljan ympärillä ja huomenna jo on riutunut. He olivat aikansa ja kansansa tosi poikia, valmiita lähtemään ei koreihin juhlapitoihin, vaan raudankovan aikakauden tositoimeen, ja he tunsivat itsensä, samoin kuin koko Ruotsin ja Suomen kansa siihen aikaan, kyllin väkeviksi taistelemaan vaikka koko maailmaa vastaan. Sentähden masensi vanhuuden viisas varovaisuus kuin kylmä sadekuuro heidän nuorekasta intoaan, ja muutamat rohkeimmat uskalsivat ehdottaa, että hetikohta ja sen enempiä lupaa kysymättä samottaisiin vihollista vastaan. Toiset taas muistuttivat, että kenraali Lybecker jo silloin oli kovissa vihoissa yliopiston varakanslerin, piispa Gezeliuksen kanssa, ja luultavasti olisi puoltava heidän uppiniskaisuuttaan, piispaa suututtaakseen. Mutta

Lybecker ei ollutkaan mies innostuttamaan suomalaisten ylioppilasten isänmaallista mieltä. Inhon huudahdus kuului hetikohta, kun hänen nimeään mainittiin, ja kun kohta sen jälkeen vangitut laskettiin irti, päätettiin vastustamatta mukautua rehtorin käskyihin.

— Se aika tulee vielä ja tulepa ennen kuin soisimekaan, jolloin jokainen meistä, joka voi pysyä hoitaa, saa tapella oman kynnyksensä edessä, — sanoi viisas ja reipas Gabriel Peldan tulevaisia tapahtumia aavistaen.

— Mutta minä tahdon mennä nyt hetikohta vihollista vastaan — ja minä — ja minä — ja minä, — huusi viisikymmentä innokasta ääntä yhtä haavaa. Ja samassa alettiin kiistellä, kuka olisi pääsevä noiden kahdenkymmenen joukkoon ja vannottiin, kaikkein muinais-ajan jumalain ja jumalattarien kautta, ett'ei kukaan ollut »opin harjoitukseen vähemmän halullinen» kuin puhuja itse, ja jos ruumiin voimaa kysyttäisiin, niin kävisi hetikohta koetteleminen. Pyrkivien luku oli ylen suuri; täytyi viimein vetää arpaa. Ne, jotka saivat sota-arvan, kiinnittivät sen hetikohta uljaasti lakkiinsa, jota vastoin ne, jotka tuomittiin kirjan ääressä pysymään, närkästyksissään ja pahoilla mielin polkivat arpasetelinsä jalkoihinsa.

Kun arpa oli vedetty, syntyi noiden kahdenkymmenen onnellisen kesken puhe siitä, kuka heidän keskuudestaan olisi korpraaliksi valittava.

— Simon Bång olkoon korpraalimme! — huusivat useimmat äänet, ja Simon Bång nimitettiin paikalla toimeensa. Hän oli yksi noista kahdeksasta rauhan häiritsijästä, jotka olivat karsserissa olleet, ja oli hän joukon hartevimpia miehiä. Mutta Simon Bångilla oli epäilyksensä ja hän ilmoitti ottavansa tarjotun arvon ainoastaan sillä ehdolla vastaan, että joukkoa samassa johtaisi sotaan harjaantunut kapteeni.

— Joutavia! — sanoivat muutamat. — Joka yksinään on ajanut yksitoista kisällä pakoon Kerttulinmäellä, voi myöskin yksinään hajoittaa kokonaisen vihollisen armeijan.

— En peruuta sanojani, — vastasi Bång, joka oli yhtä hyvin tunnettu voimastaan kuin itsepäisyydestään.

— Bång on oikeassa, — sanoi Peldan. — Mutta kenenkä valitsemme? Täällä ei ole yhtään oikeata karoliinia enää kaupungissa, paitsi nilkku Tavast, kädetön Ridderstorm

ja juoppo Falström. Jos taas menemme Lybeckerin luo ilman omaa päällikköä, niin pistää hän meidät riveihin, tai antaa hän meille miehen, joka on häneltä oppinut peräytymään.

— Jos herrat haluavat päälliköksen ja toverikseen kunnan karoliinin, joka on ollut tulessa vähän jo ennenkin, niin olen minä valmis siksi rupeamaan, kunnes korkein päällikkyyks osoittaa minulle toisen paikan, — kuului yhtäkkiä voimakas miehen ääni virkkavan. Ylioppilaat kääntyivät päin ja näkivät tuon jo ennen mainitun merimiehen vaatteihin puetun pitkän miehen, joka oli astunut maihin pommerilaisesta kaljaasista. Simon Bång tuskin ylettyi tämän jättiläisen olkapäiden tasalle.

Kysyttiin vähän kummastellen, kuka hän oli.

— Köyhä karoliini, niinkuin jo olen sanonut, ja nimeni on Kustaa Aadolf Bertelsköld.

— Oletteko kreivi Bertelsköld henkivartijaväessä — kuninkaan seuralaisia — hän, joka on taistellut niin urhoollisesti kaikissa kuninkaan voitoissa — hän, joka haavoittui Pultavan luona ja joutui Dnieperin luona vangiksi! — kysyivät useammat äänet yhtä haavaa, ihmetellen ja kunnioittavasti, josta voi nähdä, että urhoollisen kreivin sankariteot tunnettiin hänen isänmaassaankin.

— Sama mies olen ja minulla on ollut kunnia olla läsnä kuninkaallisen majesteetin voitoissa, vaikka miekkani niissä ei ole toimittanut sen enempää kuin halvimman sotamiehenkään, — vastasi Bertelsköld. — Elämäni vaiheet sen jälkeen ovat pian kerrotut. Olin kahdeksan kuukautta vankina, karkasin sitten Puolaan ja Saksaan, ja onnistui minun viimein Pommerin kautta päästä tänne Turkuun, tarjoamaan jälleen vähäistä apuani isänmaalleni.

— Hurraa! Hurraa! Bertelsköld olkoon kapteenimme! Eläköön kuningas! Eläköön Bertelsköld! — riemuitsivat ylioppilaat.

— Nyt se käy kuin tanssi! me ajamme moskovalaiset kotiinsa suureen Nowgorodiin! — huudettiin.

— Hyvät herrat, — sanoi Bertelsköld, ja hänen kaunis miehekäs äänensä kuului hiukan surunvoittoiselta, — oli aika, jolloin minäkin ryntäsin eteenpäin yhtä voitonvarmana kuin kaikki muutkin. Monet tuhannet miehistämme ovat vangitut tai kuolleet, — voittomme seppelä on lakastunut

vaikka väkemme vertaista ei ole ollut toista, — kaikesta tästä olen sittemmin oppinut sen, ett'ei saa halveksia vihollista, joka on oppinut sotataidon meiltä itseltämme ja joka aina voi asettaa tuhansien voiman yksityisen urhoutta vastaan. Nähdessäni vastikään sen iloisen rohkeuden, jolla kaikki ylioppilaat kilvan pyrkivät kuninkaan ja maan puolesta sotimaan, sanoin itsekseni: Vielä saatamme toivoa, saatamme totta tosiaan vielä voittaakin, sillä tuommoisia olemme kaikki! Emme tiedä, mitä pelko on. Mutta me tarvitsemme viisautta voittaaksemme. Ei mitään ylimielisyyttä, hyvät herrat! Meillä on edessämme vihollinen, josta voi tulla vaarallinen, jos arvaamme hänet halvemmaksi kuin hän on. Minä otan tarjouksenne vastaan, minä rupean kapteenioksenne ja johdan teitä niin kauvan kuin saan sen muilta toimilta tehdä, ja niinkuin minä nyt vannon teille rehellisen toveruuden valan viimeiseen veripisaraani asti, niin tulee teidänkin vanhoa minulle sotilaan kuuliaisuus.

— Sen vannomme. Ole vaan meidän johtajamme! Vie meidät paikalla vihollista vastaan!

— Jos se on mahdollista, lähemme jo huomispäivänä Jumala suokoon meille onnea, hyvät herrat, että jotakin saisimme aikaan köyhän maamme hyväksi. Ainakin tiedämme sen puolesta taistella ja sen puolesta kuolla. Eläköön Kaarle kuningas!

— Eläköön Kaarle kuningas! Aseihin! Aseihin!

2. Ison vihan Klingspor.

Jo kauvan oli itäinen taivas ollut synkässä pilvessä, ja myrskyilma uhkasi. Niinkuin purjehtija kaukaisella ulapalla vähitellen näkee veden mustenevan, ukonpilven noustessa taivaanrannalta, ja levottomana kääntää silmänsä ja korvansa sinnepäin, ollakseen varuillaan vaaraa vastaan; samoin oli Suomi jo kymmenen vuotta silmin tähystellyt, korvin kuunnellut pitääkseen itäisistä ajan merkeistä

vaaria. Salamoita välähteli alinomaa noista synkistä pilvistä; mutta ne olivat vielä loitolla, ja niiden jyrähdyksiä heikoksi niiden etäisyys. Vielä toivottiin rajuilman ohitse kohahtavan, kun äkisti Pultavan nimi, niinkuin hirvittävä ukkosen pamaus, vierä idästä länteen, ennustaen uhkaa ja vaaraa. Siitä hetkestä alkaen oli turvallisuus kadonnut tältä puolen Pohjanlahden. Joka illalla meni levolle, kysyi Jumalalta, mikä aurinko mahtanee huomenna paistaa, ja kuunteli yön pimeydessä jokaista outoa ääntä metsänrannasta tai järven selältä. Joka meni töihinsä kedolle, teroitti kotiin jääviä lapsia rientämään sanaa tuomaan, jos jotakin kummallista kuuluisi naapuristosta, ja joka lähti matkalle, puhutteli ennen lähtöään naapureita, että tarkoin katsoisivat hänen taloan, jos jotakin tapahtuisi. Vanha metsästäjä koetteli joka ilta pyssynsä hanaa; äiti kiitti joka aamu Jumalata, että hänen pienoisensa vielä olivat tallella; poikalapset olivat sotasilla; tytärten kehräpyörät herkesivät surisemasta, kun joku vieras näkyi ovelsa, ja talonkoira alkoi ulvoa, kuultuaan pyssyn laukauksen läheisestä metsästä. Kun tuli joku matkustaja, sateli hänelle kysymyksiä, ja jo hänen katsannostaan koetettiin arvata, oliko vihollinen jo rajan yli käynyt. Ihmiset, jotka pitivät huolta huomisesta, kylvivät naurismaita erämaihin hätäajan varalle. Toiset muurauttivat salaisia kellareita omaisuuttaan tallettaakseen, ja moni lähetti jo aikaisin hopeansa Ruotsiin. Kaupungit harjoittivat jälellä olevia nuorukaisiaan aseita käyttämään ja asettivat vartijoita teiden varsille, saadakseen aikanaan tiedon, jos jotakin outoa kuuluisi. Kansaa kokoutui joka sunnuntai lukuisammin kuin koskaan ennen kirkolle, saadakseen tietoja sodasta, ja kesken sotarukouksen tapahtui monesti, että kaikki syöksähtivät ulos, kun joku huuto kuului tieltä tahi aisakellon ääni häiritsevästi kaikui tuolta puolen järven. Näinä aikoina oli kivääri suurempi-arvoinen kuin hopeainen taskukello, ruostunut miekka oli parempi kuin paras aura, ja lähinnä Jumalata oli Kaarle kuningas ensimmäinen ja viimeinen sana, ensimmäinen ja viimeinen toivo, jonka vielä luultiin voivan torjua uhkaavaa vaaraa.

Vuonna Kristuksen syntymän jälkeen seitsemäntenätoista sadantena ja kymmenentenä puhkesi myrsky pauhaamaan. Aluksi pyyhkäsi se pois vaan Suomen itäiset linnat,

heikkeni sitten vähäksi aikaa, mutta puhkesi ennen pitkää uudelleen maan eteläistä osaa tuhotakseen ja sitten, vastustamatonna kuin sallimus, temmatakseen mukaansa koko sisemän ja pohjoisen osan tätä avarata maata. Luonto ja ihmiset näyttivät liittoutuneen yhteen sen etenemistä auttamaan, ja kun se viimeinkin asettui, olivat sen aallot iäksi päiväksi huuhzoneet pois kaakkoisen osan Suomen nientä.

Tuskin oli sananlennättäjä tuonut tsaari Pietarille tiedon Maunu Stenbockin voitosta Helsingborgin luona, kun tsaari jo aavisti, että Stenbock voisi uudistaa Kaarle XI:n ja Kaarle XII:n vaarallisen yrityksen, menemällä salmen yli Seelantiin Tanskaa rauhantekoon pakottamaan. Tämän tahtoi hän estää ja päätti tavallisella tarmollaan antaa Ruotsille muuta ajattelemista. Hänellä oli ilmankin vanha velka-asia vuodelta 1706 Wiipurin kanssa selvittämättä, ja hän antoi sentähden hetikohta Retusaarelle kerätyt sotajoukkonsa marssia jäätä myöten Suomenmaahan. 22 päivänä Helmi-kuuta 1710 tulivat nämä joukot Wehkalahden kautta Wiipurin tienoille, mutta jatkoivat marssiaan ja asettivat leirinsä Hietalaan ja Airontaipaleesen, kolmen peninkulman päähän kaupungista, vallituksen avulla katkaistakseen viipurilaisilta kaiken yhteyden sisämaan kanssa. Wenäläisten voima oli siihen aikaan noin 18,000 miestä ja 15 kanuunaa, ja johtivat heitä Apraksin, Bruce ja Birekholtz; sotamies asui lumesta luoduissa kojuissa ja kärsi paljon kovan pakkasen kourissa. Kenraali Lybecker oli neuvoskunnan käskystä peräytynyt Wiipurista. Häntä lähinnä korkein päällikkö oli översti Sakarias Aminoff, iäkäs sotavanhus, joka tuskin voi vuoteeltaan nousta, jonka tähden urhoollinen översti Maunu Stjernstråle valittiin linnan päälliköksi. Hän oli oikea urho Kaarle XII:n tapaan, oli kyvykäs ja tarmokas soturi, ja kun hänellä oli linnassa 4,000 urhoollista miestä ja hyvät varastot, ei kukaan epäillyt hänen voivan vastustaa vihollista ainakin niin kauvan, kunnes Lybecker ehtisi apuun.

Koko Suomen, koko Ruotsin, kaikkein pohjoismaiden silmät olivat nyt Wiipuriin ja Lybeckeriin luodut. Ruotsi oli jo sitä ennen menettänyt Pähkinälinnan, Narvan ja Nevanlinnan; Wiipuri oli nyt valtakunnan itäisen rajan ja Suomenmaan viimeinen vankka avain. Lybeckerissä oli sen pelastus.

Saamme pian nähdä, kuinka hän käsitti tämän asemansa tärkeiden.

Pommitus alkoi, linnantornin huippu ammuttiin alas ja kaupunki syttyi kolme kertaa tuleen, mutta joka kerta sammutti linnanväki liekit. Huhtikuulla, kun meri oli jäistä puhdistunut, asettui vahva venäläinen laivasto yliamiraali Apraksinin johdolla ulkopuolelle Wiipuria, tukki sataman suun upottimilla ja toi lukuisia lisäjoukkoja piirittävien avuksi. Tsaari itse tuli kohta sen jälkeen jyrkään tykistön kanssa, ja Wenäjän yhdistetty armeija nousi nyt 23,000:een mieheen, 80:n kanuunan ja 26:n mörssäriin kanssa. Yötä ja päivää satoi pommeja ja tulisia kuulia onnettomaan kaupunkiin. Stjernstråle vastasi tervehdyksiin parhaan kykynsä mukaan.

Hietalan luona, toisella puolen Kivisiltaa, on kivi, jota vielä tänäkin päivänä kutsutaan Kasakankiveksi. Tälle kivelle sanotaan tsaarin nousseen kaupunkia tarkastelemaan ja ryntäys-suunnitelmiaan tekemään. Linnanväki havaitsi sen muutamana päivänä ja tähtäsi kanuunan kiveä kohti.

Mutta lähellä oleva kasakka huomasi vaaran, sai vaivoin tsaarin astumaan alas ja kävi itse hänen sijaansa. Tuskin oli se tehty, ennenkun kuula tulla suhahti linnasta ja vei kasakalta pään. Mutta tsaari ei viipynyt kauvan täällä, vaan palasi Pietariin, annettuaan ankaran käskyn valloittaa Wiipuri, maksoi mitä maksoi.

Puolustajat vuosivat verta, varat vähenivät. Lybecker oli kohta ahdistetun kaupungin ainoa toivo. Hänen tarmonsia varassa, jonka apuna oli nostoväkeä koko maasta, oli nyt Suomen avain.

Ja kuka oli tämä Lybecker, jota kaikkein silmät vartioitsivat? Hän oli yksi niitä, jotka, jos olisivat pysyneet syrjäisemmässä asemassa, eivät olisi parempia eikä pahempia kuin useimmat muutkaan kuolevaiset, mutta joiden huono maine

historian lehdillä on kallis korvaus siitä ylhäisestä sijasta, jolle sallimus heidät asetti heidän omaksi turmiokseen ja kansain onnettomuudeksi.

Kenraaliluutnantti parooni Lybecker oli urhoollisena ja onnellisena sissipääällikkönä saavuttanut kuninkaansa suosion, mutta oli korkeampaan päällikkyyteen perin kykenemätön. Vielä vähemmän kykeni hän näin vaarallisena aikana pitämään vaipuvaa Suomenmaata pystyssä ja yhdistämään sen viimeisiä urhoollisia voimia viisaaksi, pontevaksi puolustukseksi. Ihmisenä pilasi hän maineensa sillä kurjamaisella ahneudella, joka aina harrastaa omia pieniä mielietuja, kun ajan vaarat enemmän kuin milloinkaan olivat suurten aatteiden tarpeessa. Sotapäällikkönä oli hän osoittanut perinpohjaista kelpaamattomuuttaan kuuluisalla retkellä Inkerinmaahan v. 1708. Tällä retkellä olisi hän näet 14,000:n miehen avulla voinut muuttaa pohjoismaiden kohtalot hävittämällä Pietarin uuden kaupungin, mutta antoi hän Apraksinin säikäyttää itsensä kavalalla kirjeellä, joka keinoteltiin hänen käsiinsä ja jossa uhattiin 40,000:n venäläisen avulla estää hänet merenrantaan palaamasta. Ei ikinä ole loistavampaa sotatekoa kurjemmin pilattu, ei koskaan ole häpeällisempää pakoretkeä tehty. Niin päätön oli hänen paluunsa luulelun ja näkymättömän vihollisen tieltä, että, paitsi muita sotatarpeita, 6,000 hevosta ammuttiin tai vuojustettiin, että Lybecker sitä pikemmin pääsisi yhtymään Ruotsin laivastoon, jota *Anekarstjerna* komensi.

Ei ole siis ihme, että hänen nimensä jo 1710 oli Suomenmaassa huonossa maineessa. Hänen myöhempi, onneton elämän uransa teki tämän nimen vielä vihattavammaksi. Totta kyllä on, että hänen sotavoimansa olivat riittämättömät ja varastot huonot, mutta eipä vihollinenkaan, ensin maahan karatessaan, ollut paremmin varustettu. Lybecker laiminlöi tilaisuuden käydä heti Maaliskuulla taudeista ja vilusta heikontuneen venäläisen sotajoukon kimppuun ja vetäytyi sen sijaan takaisin, saman mielettömän pelvon valtaamana, mikä ajoi hänet pois Inkerinmaasta, ja vihollinen sai siten aikaa vahvistaa voimiaan, kunnes taistelun toiveet päivä päivältä kävivät yhä epätasaisemmiksi ja Wiipurin kukistus joka hetki yhä välttämättömämmäksi.

Eräänä kauniina iltapäivänä Kesäkuun alussa istui kenraali pääkortteerissaan Keltissä, tarkastellen sotarahaston tilejä, jotka, niinkuin tavallista oli, osoittivat paljon enemmän maksamattomia laskuja ja palkkoja kuin rahavaroja. Helle vähin haittasi urhoollista kenraalia; hän oli siirtänyt tekotukkansa syrjään, nuuskarasia oli vankalla tammipöydällä hänen vieressään, ja tuon tuostakin siemasi hän uusia voimia kirnu-

piimä-astiasta, jonka sisällys oli siellä täällä jättänyt selvästi näkyviä jälkiä pöydälle levitettyihin tilikirjoihin. Siitä hyväntahtoisesta hymystä päättäen, joka silloin tällöin väreili tämän korkeata luottamusta nauttivan miehen ohuilla huulilla, näytti hän tässä työssä olevan oikealla alallaan, — ollen sinäkin kohden kuuluisan jälkeläisensä, sotamarsalkki Klingsporin esikuva, hänen, jonka Suomenmaan kova onni sata vuotta

myöhemmin asetti samalla menestyksellä samaa menetystapaa uudistamaan; — kaksi Fabiusta, jotka kumpikin *cunctando restituit rem* — vihollisen erinomaiseksi mielihyväksi.

— Mitäs nyt, Rydholm, — sanoi hän sotakamreerille, joka tarpeellisen välimatkan päässä odotti tarkastuksen tulosta; — 134 taaleria saappaisin uusmaalaisille? Ja taaleri joka parista? Ne pieksusuutarit olisivat hirtettävät . . .

— Miehistö on useita viikkoja käynyt avojaloin, teidän ylhäisyytenne . . .

— Ja yhtähyvin pyrkivät he vihollista vastaan marssiin! Kylläpä kruunua nyljetään! Sarkaa hämäläisille? Jos heidän vaimonsa ja tyttärensä ovat niin nihki laiskoja, ett'eivät voi kutoa vaatteita miesväelleen, niin menkööt miehet tuhannen kattilaan.

— Teidän ylhäisyytenne, he ovat jo kauvan käyneet ryysyissä.

— Ja yhtähyvin tahtovat tapella! Selkäänsä pitäisi heidän saada . . . Mitä tämä on? Sata tynnöriä rukiita Hämeenlinnaan hankittavat? Oletteko hullu?

— Nostoväki Pohjanmaalta on tulossa, eikä ole leivänpalaakaan heitä varten varalla.

— Jos neuvoskunta on lähettänyt roistoväkeä niskoilemme, niin pitäkööt itse huolen heidän ravinnostaan. Pyyhikikää pois, se ei koske minua . . . Herra, te olette vastoin suoraa käskyäni antanut maksoja tehdessänne tukaatin käydä 14 taalerista.

— Teidän ylhäisyytenne, — änkytti sotakamreeri . . .

— Ei vähemmästä kuin 15 taalerista, mies! 15 taalerista ja 1 äyristä, ei hituistakaan sen alle. Piru teidät perii, herra, jos annatte käydä 15 taaleria vähemmästä; saatte itse maksaa eron.

Sotakamreeri aikoi sanoa jotain. — Teidän ylhäisyytenne ei kenties tiedä, mitä häijyt kielet sanovat rahanvaihetuksista . . .

— Vai niin? Mukistaanko? Puhukaa suunne puhtaaksi, herra; mitä ne sanovat? Kai ovat ne taas olleet kieltään pieksämässä nuo kielikellot, joilla ei ole enemmän ymmärrystä eikä häpyä kuin vanhalla hevoskaakilla? Mitä ne roistot sanovat rahan vaihetuksista?

— He sanovat . . . pyydän, ett'ei teidän ylhäisyytenne pahastuisi . . .

— No? Otan kai lahjoja venäläisiltä?

— Sitä eivät julkea edes pahimmatkaan panettelijat sanoa teidän ylhäisyydestänne.

— No? Puhukaa suunne puhtaaksi, tai suorikaa tiehenne!

— Sanotaan teidän ylhäisyytenne ottavan kruunun tukaatteja vastaan 13 taalerista, vaan ulosmaksuissa käyttävän niitä 15:sta.

— Loruja, puhukoot mitä tahtovat. Minä, perhana viekөөn, opetan heitä jaarittelemaan, jahka kuningas tulee.

— Sentähden ajattelin, että jos annettaisiin tukaatin käydä 14:sta, niin parhaajain suut tukkeutuisivat.

— Viidestätoista, sanon minä, viidestätoista taalerista ja 2 äyristä, sillä kultaraha katoaa yhä enemmän liikkeestä. Jos kuningas saa elää muutamia vuosia vielä, Rydholm, niin tukaattia ei saada kahdellakymmenelläkään taalerilla. Leimaus! Ja minunko pitäisi tulla kerjäläiseksi teidän vaihetusten tähden. Siinä olisi kiitos siitä, että kulutan saappaitani tässä rämeisessä syrjämaassa; — siitä, että komennan renkejä ja lurjuksia, jotka eivät muuta ymmärrä kuin juoda palkkansa olueen ja paloviinaan. Minun pitäisi mukamas ulottua joka paikkaan. Muutamilla sadoilla taalereilla, jotka hätäisesti ovat minua varten kokoon haalitut, pitää minun ruokkia kaikkia noita juoppolalluksia leppärieskalla ja makkaralla, laittaa makasiinit sinne, missä ei ole mitään niihin panemista, ommella univormut kaikille housuttomille pirttikarhuille ja karkoittaa venäläiset pivollisella rekryyttejä, jotka ovat tyhmiä kuin härät, — jotka, kohdatessaan minua, tekevät kunnioituksensa neljänneksen tunnin päästä siitä kuin olen heidät sivuuttanut!

Vahdissa oleva aliupseeri ilmoitti nyt, että eräs upseeri, joka sanoi olevansa kreivi Bertelsköld, anoi päästä hänen ylhäisyytensä puheille.

— Antaa hänen odottaa. Minä sanon teille, Rydholm, viisitoista taaleria ja kolme äyriä pitää teidän tukaatista ottaa. Minusta tulee keppikerjäläinen, saan lopuksi panna saapas-teni kannukset ja miekkani tupen panttiin. Tuhat tulimaista, he luulevat täällä kasvavan kultaa kuin variksenmarjoja.

Mitä olette maksanut voista ja sianlihasta? 68 taaleriala muutamista viheliäisistä tynnöreistä! Oletteko kokonaan järjeltänne? Saadaanpa nähdä, että vielä kuormastopojatkin paistavat läskiä voissa!

— Saan alamaisimmasti muistuttaa, että läski ja voi ovat teidän ylhäisyytenne omaa pöytää varten. Miehistö ja useat upseerit ovat monesti saaneet tyytyä puoliin ruokaannoksiin, ja sentähden valittavat talonpojat, että heidän navettansa ja kanahuoneensa kohta ovat putipuhtaiksi ryöstetyt.

— Vai niin, että talonpojat valittavat? En tiedä mitään, näettekö, Rydholm, siitä en mitään tiedä. Nuo lihavat moukat venyvät kiuvastensa takana ja ajavat puuroa makoonsa, sill'aikaa kuin maan puolustajat elävät vedellä ja leivällä. Menkööt hiiheen. Antaapa venäläisen tulla; jumaliste! Hän kyllä opettaa heille, mistä Taavetti olutta osti. Heinäin hintaa saatte tinkiä, sanon minä. Nuo hevoskaakit syövät sekä minut että kruunun suuhunsa.

— Ratsuväen hevoset laahaavat kinttujaan rehun puuteessa, ja puolet kuormaston hevosista ovat kaatuneet.

— Niin hakekoot ruokansa omin päinsä. Pitääkö meidän itsemme syödä heiniä, hankkiaksemme hevosille kauroja?

— Laitumet ovat vielä huonot, teidän ylhäisyytenne, ja kaikki ladot ovat tyhjä. Talonpojat valittavat, että ratsuväkemme tallaa viljan heidän pelloillaan.

— Minä hirtätän ne lurjukset ja komisarjukset päälliksi. Pitääkö minusta heidän ahneutensa tähden tulla kerjäläinen. Teidän pitää tinkiä heinäin hintaa, Rydholm. Sanokaa heille, ett'eivät he saa arastella kukkaroiitaan, koska ei armeijakaan arastele nahkaansa maata puolustaessaan. Soisinpä, että saisivat moskovalaiset niskoihinsa.

— Heille ehkä kävisi antaminen rahannostolippuja, jotka rauhan tehtyä maksettaisiin . . .

— Rauhan? Te puhutte asiasta, jota ette ymmärrä. Joll'ei piru vie kuningasta, ei rauhaa ole odotettavissakaan.

— Teidän ylhäisyytenne! — kuului yhtäkkiä outo ääni huoneen ovelta, ja pitkä henkirakuunain univormuun puettu upseeri seisoi siinä kunniaa tehden.

Kenraali punastui, työnsi kirnupüimänsä syrjään ja miteli äskentullutta närkästynein ja nolostunein silmin. —

Kuka te olette, joka hiipien tulette sisään ja häiritsette minua toimituksissani, antamatta ilmoittaa itseänne? — oli sotapäällikön tuima kysymys.

— Nimeni on Bertelsköld, majuuri ja kuninkaallisen majesteetin henkivartijoita. Hiipiminen ei ole koskaan tapani ollut, ja teidän ylhäisyytenne suonee anteeksi, että ilmoitutin itseni hetkisen aikaa sitten, vaan en jouda odottamaan, sillä asiani ei suvaitse viivytystä.

— Vai niin. Bertelsköld? Ja teillä on joku käsky hänen majesteetiltään. Olkaa tervetullut, herra majuuri. Rydholm saa poistua ja mennä tililaskuja tarkastamaan. Muistakaa käskyni.

— Kyllä, teidän ylhäisyytenne, tahdon tinkiä heinäin hintaa, — vastasi sotakamreeri, pilkallisesti kumartaen poistuessaan.

— Minulla ei ole kunnia tuoda mitään käskyjä kuninkaalliselta majesteetiltä, — jatkoi Bertelsköld, jonka melkein kävi sääliksi hämillään olevaa kenraalia. — Jouduin vangiksi Dnieperin luona, olen karannut vankeudesta, ja tulen nyt vapaaehtoisien joukon johtajana tarjoutumaan teidän ylhäisyytenne ja maan palvelukseen.

— Te olette tervetullut, hyvä majuuri, — toisti Lybecker. — Mutta en voi ymmärtää, kuinka tuo teidän tarjouksenne, joka tietysti otetaan vastaan, oli niin kiireellistä laatua.

— En olekaan sentähden anonut päästäkseni teidän ylhäisyytenne puheille, — vastasi majuuri kylmästi. — Minun on tänne marssiessani onnistunut saada luotettavat tiedot siitä, että sen laivaston, jonka hallitus on lähettänyt Tukholmasta Wiipuria auttamaan, on täytynyt tyhjin toimin palata, syystä että moskovalainen on tukkinut kulkuväylät ja ennättänyt varustaa ne pattereilla.

— Sepä on paha, herra majuuri, oikein paha. Stjernstrålen täytyy antautua.

— Vielä olen saanut sen tiedon, että nostoväki Pohjanmaalta on ollut matkalla Wiipuria auttamaan. 14 pitäjää pohjoispuolella Kokkolaa on tarttunut aseihin, pohjoista rajaa suojellakseen, ja 14 pitäjää eteläpuolella samaa kaupunkia on lähtenyt liikkeelle kapteeni Faberin johdolla. Joka

paikassa on innostus ollut suuri ja kansaa on elähyttänyt vilpitiön halu uhrata henkensä isänmaan puolustukseksi.

— Ilahuttavaa, varsin ilahuttavaa. Mutta, herra maajuri, te, joka olette kokenut sotilas, sanokaa minulle vilpittömästi, mitä pitää minun tekemän kaikella tuolla Pohjanmaan roistoväellä. Ilman aseita, ilman kuormastoa, ilman harjoitusta, ilman kuria, tekevähän semmoiset irtonaiset talonpoikaisjoukot sulaa häiriötä ja hämmennystä säännöllisten sotajoukkojen seurassa, eikä heistä muutenkaan ole muuta hyötyä kuin että rosvoavat maata ja kuolevat kuin karpäset lasareeteissa. Mitä pirua pitää minun tekemän kaikella tuolla roskaväellä, jota hallitus Tukholmassa näkee hyväksi lähettää niskoilleni?

— Teidän ylhäisyytenne on oikeassa, nostoväkeä on vaikea harjoittaa ja pitää ruoassa, mutta luulisin kuitenkin sen olevan mahdollista kelvollisten päälliköiden ja viisaiden toimien avulla. Mutta teidän ylhäisyytenne on väärässä, kun sanoo näitä rehellisiä talonpoikia roisto- ja roskaväeksi. He ovat todellakin maan mehu ja ydin, ja heidän rehellinen ja miehuullinen aikomuksensa käydä vihollista vastaan ansaitsee paremman nimityksen ja parempaa kohtelua. Valitettavasti lienee nyt kuitenkin koko väennosto mennyt myttyyn.

— Millä tavoin?

— Suokaa anteeksi, että sanon sen — syynä siihen on uskomaton ja ylen määrin moitittava huolimattomuus. Äsken Pohjanmaalta tullut ylioppilas kertoi minulle, että oli pidetty katselmusta Ilmajoella, ja sittenkun yksi mies kustakin talosta oli saanut luvan palata kotiinsa ja yksi tai kaksi semmoisiin taloihin, jotka jo olivat antaneet kolme tai neljä miestä kruunulle, oli siellä kuitenkin ollut tähteenä nimismiestensä ja pitäjänkirjuriensa sekä arvokkaimpien talonpoikain johtamana 4,200 miestä, kaikki hyvää ja kelvollista väkeä. Tämä joukko oli lähtenyt liikkeelle, mutta ei oltu heidän kuormastostaan eikä ravinnostaan pienintäkään tointa pidetty. Heidän kulkunsa kävi sentähden kohta mahdottomaksi. Ensin karkasivat nimismiehet ja pitäjänkirjurit, sitten ensin osa miehistöstä, niin että tästä joukosta, joka olisi voinut pelastaa Wiipurin, tuskin on muutamia satoja miehiä ja nekin paljastuneessa tilassa saapunut Kelttiin.

— No, mitäs minä sanoin majuurille? Pelkkää kokoonhaalittua roistoväkeä, joka ei sotakurista mitään tiedä. Jumalan kiitos, että heistä pääsimme.

— Teidän ylhäisyytenne — te voitte yhtä hyvin sanoa: Jumalan kiitos, että pääsemme Wiipurista ja kohta koko Suomenmaasta!

— Mitä minä siihen mahdan? Stjernstråle saa antautua. Minulla on tarpeeksi tekemistä itsestänikin.

— Ei, teidän ylhäisyytenne. Stjernstråle ei saa antautua. Meidän täytyy pelastaa Wiipuri, vaikka se maksaisi kaiken armeijamme ja vielä oikean kätemme.

— Meidän! Meidänkö? Herra majuuri olkoon hänen majesteettinsä henkivartija, niin on hänen majesteettinsa kuitenkin suvainnut uskoa minulle päällikkyyden Suomessa. Minä pyydän, ett'ei majuuri sitä unohtaisi, kun puhuu siitä, mitä *meidän* täytyy tehdä.

— Teidän ylhäisyytenne, minä vannotan teitä kuninkaan ja oman kunnianne nimessä, maan pelastuksen ja jälki maailman niissä, joka kerta on tuomitseva tekojamme, — pelastakaa Wiipuri! Jos se kukistuu, niin on kenties piankin koko Suomenmaa mennyttä kalua. Elkäämme laiminlyökö hetkistäkään, vaan lähtekäämme liikkeelle ja käykäämme rohkeasti vihollisen kimppuun, missä hyvänsä hänet tapaamme! Minä ymmärrän teidän ylhäisyytenne epäilykset; minä tiedän, että me olemme vihollista sekä mieslukuun että varustuksiin nähden paljo heikommät, mutta meillä on sitä vastoin kuninkaamme esimerkki ja lannistumaton rohkeutemme; me puolustamme maatamme, me voimme ainakin kuolla sen edestä. Peräytyminen ja seisahdus lannistaa mielet koko armeijassamme. Niin kauvan kuin seisomme toimeettomina täällä, vaikka melkein kuulemme tykinjyskeen Wiipurista ja vaikka joka päivä joku osa sen muureista kaatuu, joku osa sen harvoista puolustajista verta vuotaa, — niin kauvan on jokainen käsi hervoton ja jokainen sotilas joukossamme kuin raajarikko. Mutta käskekää meidän käydä kohti ja karata päälle, niin Jumal'auta, meidän käsivartemme tulevat lujiksi kuin teräs ja heikoinkin meistä on kymmenelle vertoja vetävä. Minä tunnen tämän kansan; teidän ylhäisyytenne pitäisi myöskin tuntea se. Se ei kelpaa leiri-elämään, se tahtoo veressä työtä tehdä, kun ei saa auran ja äkeen ääressä

työskennellä. Jos kuninkaamme olisi täällä keskellämme — minä vannon kunnan miekkani kautta, ei hän leirissä viipyisi nyt, hän olisi kuin Jehu vihollisten kimpussa ja ajaisi heidät kuin sudet pois heidän varmalta saaliiltaan. Lähtekäämme siis liikkeelle, jo tänä päivänä, nyt hetikohta! Minulla on johdossani vähäinen, viisikymmenen-miehinen joukko ylioppilaita ja teinejä. Suokaa minulle se kunnia, että saan olla ensimmäisenä etuväessä ja raivata tiemme puhtaaksi. Minä vannon teidän ylhäisyydellenne, että ellei Wiipuri ole vapaa ennen tulevan kuun syntyä, on juhannuksen aurinko paistava minun ja minun kumppanieni haudalle sen muurien vierellä.

— Herra majuuri, milloin olette oppinut noin kauniita puheita pitämään? Ne olisivat totta niinkin oivallisia maljan ääressä, mutta vanhana soturina ja *teidän päällikkönänne* ollen, herraseni, tulee minun ilmoittaa teille, ett'en ole neuvojanne pyytänyt enkä myöskään aio ottaa niitä ohjeekseni. Mitä teen, siitä vastaan minä yksistään hänen kuninkaalliselle majesteehtilleen, joka on antanut minulle selvät käskyt; ja niitä totellakseni en katso itseäni oikeutetuksi ryhtymään tyhmänrohkeihin yrityksiin riittämättömillä voimilla. Ellei Stjernstråle voi auttaa itseään, niin en ainakaan minä pane kuninkaan väkeä hänen tähtensä alttiiksi, seuratkoon siitä sitten mitä hyvänsä.

— Seuraus tulee olemaan se, että teidän ylhäisyytenne Wiipurin kukistuttua saa koko Wenäjän voiman niskaansa.

— Se on oleva minun asiani. Jääkää hyvästi, herra majuuri. Suonette anteeksi, että tähdelliset tehtävät . . .

— Teidän ylhäisyytenne, suvaitkaa kumminkin, että minä vähäisen joukkoni kanssa menen partioretkille, pyytelemään vihollisen sanansaattajia ja kuormastoja . . .

— Kuinka sanoittekaan? Ylioppilaita ja teinejä? Ei, herra majuuri, minä en voi vastata siitä, että te menetätte heidät uhka-yrityksissänne. Te jäätte tänne joukkonne kanssa, kunnnes saan sopivamman tilaisuuden käyttää teitä.

-- Veri vuotaa juuri lähellämme, kanuunat jyskävät, Suomen esimuuri kaatuu, ja te kiellätte minua tappelemasta!

-- Minä komennan teitä pysymään paikoillanne, ja te tottelette minun komentoani. Jääkää hyvästi.

— Teidän ylhäisyytenne . . . Nyt näen jo edeltäpäin Suomenmaan kohtalon! Mistä syystä täytyy kansan, joka niin mielellään tahtoi sotia, olla onnettomuudekseen kytkettyinä kelvottomaan päällikköön!

Nämät viimeiset sanat mutisi urhoollinen henkivartija partaansa ja poistui kenraalin huoneesta sydän täynnä surua ja mielikarvautta.

3. Rutto vuonna 1710.

Urhoollisen puolustuksen perästä oli Wiipuri, oman onnensa nojaan heitettyinä, ollut pakoitettu suostumaan pakkosovintoon 10 päivänä Kesäkuuta, ja Stjernstrålen täytyi suuremman osan kanssa jälellä olevia sotilaitaan antautua sotavangiksi ja jättää viholliselle 140 kanuunaa, 8 mörssäriä ja koko joukon kaikenlaisia sotatarpeita. Vielä samana vuonna 3 päivänä Syyskuuta joutui Käkisalmen linna 231:n kanuunan, 40:n mörssärin ja 381,000:n ruuti-
naulan kanssa vihollisen valtaan pakkosovinnon kautta, sitenkun sen vähälukuinen, kolmen- tai neljänsadan miehinen vartijaväki kahden viikon päivät oli puolustanut linnaa enemmän kuin kymmenkertaista voimaa vastaan. Ikuisiksi ajoiksi oli Ruotsi nyt kadottanut Suomen ja Laatokan. Hirveitä väkivaltaisuuksia harjoitettiin Wiipurin ympärillä olevissa pitäjissä, hurjia tekoja, hirmuisuuksia, joiden muistoa vuosisadat tuskin ovat voineet hävittää ja joille ainoastaan ilkityöt Pohjanmaalla muutamia vuosia myöhemmin vertoja vetävät. Emme tahdo uudistaa surullisia muistoja, tahdomme äänettömänä käydä niiden ohitse ja muistuttaa vaan, että Wenäjän sotajoukkojen ankara kuri ja ylimalkaan sääliväinen käytös maata kohtaan myöhemmissä sodissa ei onneksi ole voinut antaa mitään käsitystä isonvihan kauhistuksista.

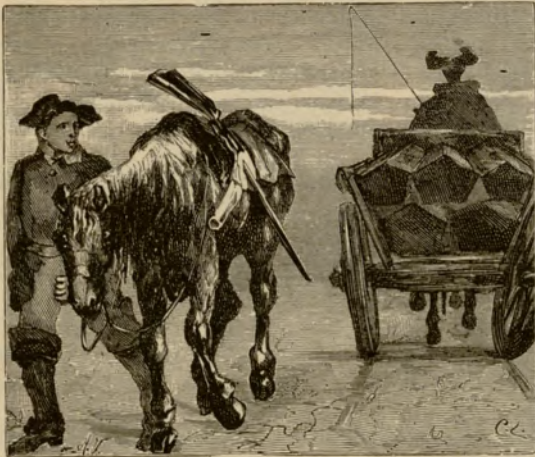
Mutta niinkuin tuomion enkelit olisivat tyhjentäneet kaikki vihansa maljat tänä onnettomana aikana, tuli vielä

kolmas murhanenkeli etsimään, mitä nälkä ja sota olivat tähän hävitettyyn maahan tähteiksi jättäneet. Ajan synkästä kohdusta syntyi uusi maanvaiva, hävittävä rutto, joka verkalleen levisi pohjoiseen ja läntiseen osaan Euroopan manerta. Vaikka olikin kotoisin itämailta, näytti se saaneen alkunsa Puolan ja Galizian tappotanterilta nousevista myrkyllisistä höyryistä keskellä Kaarle XII:n voittoretkiä vuonna 1707, ja tapasi yleensä otolliset olot leviämislleen niissä puutteissa ja suruissa, jotka sotia seurasivat. Tutkimaton hämmennys luonnon salaisissa työpajoissa näytti nyt, samoin kuin suurina nälkävuosina, irroittelevan terveyden ja elämän liitoksia. Hirmuisen kylmät talvet susilaumoineen, tukalan kuumat kesät, maanjäristykset ja katovuodet olivat kulkutaudin edelläkävijöitä. Nälkään ja kurjuuteen nääntymäisillään ovat pakolaiset Wirosta ja Liivinmaalta levittivät hävitystä Suomen ja Ruotsin rannikoille. 9 päivänä Syyskuuta tuli rutto kahden liiviläisen naisen muassa Helsinkiin. Saastuneet huoneet suljettiin hetikohta, ja kaikki meren puolelta tulevat pakolaiset vietiin kaukaiseen luotoon saaristossa (suureen Mjölöhön?). Mutta kulkutauti yltyi yhtäkaikki ja tappoi kolmessa kuukaudessa 1,185 henkeä tässä silloin vielä pienessä kaupungissa. Sitten ilmaantui se Porvoosen ja tappoi 652 henkeä, jonka perästä se levisi edelleen pitkin rannikkoa ja sisämaahan päin. Suurinta osaa Suomea, vieläpä Ouluakin, kuritti tämä hirmuinen vieras. Muutamain paikoin, niinkuin Janakkalassa ja Mäntyharjulla, se hävitti enemmän kuin puolet väestöä, ja kokonaiset kylät jäivät autioiksi. Toiset pääsivät paljoa helpommalla; muutamat näyttävät kokonaan säästyneen.

Kertomuksemme vie meidät nyt Turkuun Lokakuun keskipaikoilla samaa onnetonta vuotta.

Niiden harvain matkustajain joukossa, jotka siihen aikaan tärkeimmissä asioissaan kävivät Turussa, oli myöskin hyvä tuttavamme, korpraali Bertelsköldin vapaajoukossa Simon Bång. Hänen tulonsa sinne ei ollut loistava; se tapahtui jalkaisin siten, että hän ohjista talutti vanhaa rakuunahevosta, joka tähän asti oli häntä kuletanut, mutta nyt nälästä ja paljoista vaivoista oli kaatumaisillaan. Kunnon Bång tuskin enää tunsikaan syntymäseutuaan; — niin oli Turku muuttunut muutamissa kuukausissa. Sumuinen ja raskas etelätuuli

puhalteli hiljaa kaupungin yli, savu painui alas, ja sameaksi käyneen Aura-joen rannat olivat peitetyt paksulla viheriällä limaskalla. Nuo ennen väkeä vilisevät rantasillat olivat autiot, yliopiston salit tyhjiksi jätetyt, kadut autiot, torit peitetyt kellastuneilla syyslehdillä. Siellä täällä hiipi joku inhimillinen olento hätäisesti ja kiireesti apteekkiin päin. Suljetut huoneet olivat kuin äsken umpeen muurattuja hautoja, ja useimmat akkunat olivat valkeilla liinoilla varjotut. Tuon tuostakin jyrisivät raskaat kärryt kaduilla. Niitä ajoi synkänä ja verkalleen mies, joka päästä jalkoihin asti oli peitetty mustalla vaksivaatteesta tehdyllä mekolla ja naamarilla,

joka teki hänen ulkomuotonsa kahta kamalammaksi. Näiden kärryjen perässä juoksi toisinaan kiljuvia lapsia, muutamat itkien, toiset pienillä nyrkeillään uhaten lyödä tuota julmaa miestä, joka ei tahtonut antaa heille takaisin heidän isäänsä tai äitiänsä, joita hän kärryissään kuletti. Simon Bång ei ollut mikään itkuluontoinen mies, mutta tätä nähdessään käänsi hän silmänsä pois, ja pari suurta kyyneltä vierähti hänen mustalle takkuiselle parralleen.

Hän läheni nyt kaupungin keskustaa, arvokasta tuomiokirkkoa. Sen ovet olivat auki, vaikka oli arkipäivä, a urut siellä sisällä hyräilivät hautausvirttä. Kirkkomaalla

sen ulkopuolella oli metelöivää kansaa. Seppä, jonka jo tunemme, Vasara-Jaakko, oli yöllä haudannut sinne ruttoon kuolleen vaimonsa, ja tämä oli kovasti kielletty, sillä kaikki ruttoon kuolleet olivat ulkopuolelle kaupunkia uuteen hautausmaahan vietävät. Niinpiankuin rikos tuli tunnetuksi, otatti siis maaherra Palmenberg, joka oli ankara herra, kuolleen ylös ja panetti sepän vankeuteen. Mutta Vasara-Jaakko ei luopunutkaan niin helposti siitä, minkä hän katsoi inhimilliseksi oikeudekseen. Hurjistunut mies hutki nokisilla nyrkeillään ympärilleen kuin vimattu ja paiskasi vahtimiehistä yhden toisensa perästä selälleen maahan. Väkijoukko kävi hänen puolelleen, vahdit ajettiin tiehensä ja kuollut pantiin hautaan jälleen. Täydellinen laittomuus näytti jo päässeen vallalle. Yhteiskuntajärjestyksen siteet olivat katkeamaisillaan, ja vallattomuuden lisäksi sekaantui ryhmään joukko juopuneita kisällejä ja merimiehiä, jotka edellisenä yönä olivat tyhjentäneet äskettäin kuolleen kauppiaan viini-varaston.

Eräs vanha akka, silmät päässä hurjasti tuijottaen ja hiukset hajallaan, kiipesi eräälle hautakummulle ja rupesi ennustamaan. Yksi kiljuja toisensa perästä vaikenä hänen ympärillään ja vähitellen syntyi äänetön hiljaisuus kirkkomaalla. Kaikki tunsivat Tyrvään Inkerin, hän oli, samoin kuin Mainiemen noita-akka, jo kauvan kulkenut ihmisten kauhuna ja ollut tuomio-istuinten tutkittavana. Puolella todistuksella näytettynä noituuteen syylliseksi, oli hän istunut tunnustuksilla vankeudessa — ollen yksi sen kauhistavan noitavainon viimeisiä uhreja, josta on kerrottu Välskärin viidennessä kertomuksessa. Eipä toki sentään oltu enää niin ihan varmat kuin ennen semmoisten rikosten mahdollisuudesta; tuomarit miettivät jo kauvemman aikaa, ennenkun uskalsivat tuomita ketään roviolla poltettavaksi. Eikä Inkeri ollutkaan entisten aikain noitia. Häiriytyneessä mielikuvituksessaan hän pikemmin piti itseään pyhimyksenä, nais-profeetana kuin paholaisen palvelijana, ja hänen tapansa olikin manauksiinsa sekoittaa ankarimpia parannussaarinoja. Hänen hulluutensa olisi ollut varsin viatonta laatua, jos hänen olisi annettu olla rauhassa, mutta nyt saattoi hän ymmälle tuomarinsa, jotka eivät tienneet, hyväkö vai paha henki hänestä puhui. Näin istui vanha Inkeri vuosikausia lukkojen ja

telkien takana tuomiotaan odottaen, kunnes hän nyt rutto-
taudin häiriöiden aikana tiesi kuinka oli päässyt irti.

— Voi, voi sinua Turku! — huusi akka vimmoissaan.
— Voi, voi sinua, kirottu kaupunki, joka, niinkuin Israel,
olet polttanut profeettasi ja vetänyt tietäjäsi tuomioistuinten
eteen ja heittänyt heidät virtaan ihmisten pilkaksi! Minä

sanon sinulle, että tuli on putoava taivaasta ja pyyhkäisevä
sinut pois maan päältä, kun vihan päivä päällesi tulee, ja
rovioiden kipinät leimahtavat ilmituleen, ja polttavat sinut
poroksi. Voi, voi sinua, tuomiokirkko, joka olet porttisi
avannut kiroamaan pyhiä ja Jumalan vihittyjä! Minä sanon
sinulle, kirkko, että näitä sinun porttejasi ei suljeta, ennen-
kun hävityksen kauhistus seisoo sinun pyhimmässä paikassasi

ja hevosten kaviot polkevat kuolleittesi kammioita. Voi sinua, virta, joka olet niellyt Walpuri Kynin, minun äitini äitin, ja muut hänen kaltaisensa, joilla on ollut profeettain lahja! Minä sanon sinulle, Aura-joki, että sinun aaltosi tulevat verestä punaisiksi ja tuhasta harmaiksi, ja tulen liekit kuuvaavat sinun urasi, ja vihollisen alukset tungeksivat sinun päälläsi niin tiheässä kuin jääkappaleet suuressa kevät-tulvassa. Voi sinua, hietämäki, joka olet lainannut maasi noita-akkain roviopaikaksi! Minä sanon sinulle, sinä peitetään kuolleiden hautaamattomilla luilla ja kastetaan verellä ja sinä tulet olemaan kotkain ja sutten pesäpaikkana. Voi sinua metsä, joka olet lainannut puitasi rovioita varten! Minä sanon sinulle, että sinä olet kaatuva vihamiehen kirveen ja väkivallan liekkien edessä ja maan päältä hävitettävä, eikä ole maasi enää ruohoa kasvava. Voi sinua kansa . . .

— No mutta saattakaa nyt toki tuo hullu akka vaikenemaan! — kuului samassa maaherran voimakas ääni, kun hän hevosella ratsastaen oli tullut paikalle järjestystä palauttamaan.

Ei kukaan tohtinut ämmään koskea. Koko siinä lukuisassa joukossa ei yksikään kohottanut kättänsä, eikä kukaan muu edes aukaissut suutansa, käskeäkseen häntä vaikenemaan.

— Voi sinua, Turun kansa, — jatkoi hän, — sinä, joka pesit kätesi marttyyrien veressä ja ilkkuillen nauroit heidän valitushuudoilleen! Minä sanon sinulle, että sinä olet höystävä pelot ja kirkkomaat ruumiillasi ja sinä hajoitetaan ympäri niinkuin akanat myrskyssä. Voi sinua, koko suuren Suomenmaan kansa, jonka synnit huutavat taivaasen ja vaativat kostoja! Minä sanon sinulle, että sinun vihamiehesi käyvät sinun kimppuusi, ja katso, hän seisoo jo tupasi kynnyksellä, ja hän on tuleva sisään ja hävittävä sinut ja sinun lapsesi, niin ett'ei yhtään harmaata hiusta eikä yhtään imevää lasta sinussa säästetä, ja seitsemän vuotta on hän sinua rautaisella valtikalla hallitseva, ja hosuva sinut kuoliaaksi ja tallaaava sinut niinkuin rikkaruohon maan päältä. Voi sinua, kuningas . . .

— Hakatkaa maahan tuo kirottu noita, hän herjaa kuningasta! — huusi maaherra vihan vimmoissa. Mutta kauhistus oli hervaissut jokaisen käden; — ei kukaan liikahtanut paikaltaan.

— Voi sinua, kuningas! — puhkesi akka sanomattomassa vimmassa huutamaan, — voi sinua, Kaarle, Ruotsin, Göthin ja Vendien kuningas, joka sanot itseäsi kristilliseksi ruhtinaaksi ja olostelet kuitenkin uskottomain liitossa ja taaraat maailman verellä ja kauhistuksella! Minä sanon sinulle, että sinun onnesi tähti on laskeunut eikä ole koskaan enää yön pimeydestä nouseva. Veriset ovat sinun askelesi, ja veressä olet sinä turman tietä astuva, ja sinun vihollisesi tulevat sinusta riemuitsemaan, ja ne, joita sinä enimmin uskoit, ottavat sinun henkesi salaisesti yöllä . . .

Nyt tunkeusi maaherra kovin suuttuneena tietäjä-akan eteen, ja kaksi vahtimiestä rohkaisi mielensä ja astui esiin akkaa kiinni ottamaan.

— Elkää koskeko minuun, — huusi hän, — minussa on rutto!

Miesten nostetut kädet vaipuivat alas tämän lumoavan sanan vaikutuksesta.

Mutta nyt olivatkin onnettoman naisen voimat rauvenneet. Hän oli vähän aikaa ihan ääneti. Sitten vaipui hän verkalleen alas, mutta hänen huulensa liikahtivat vielä keran vienosti ja hänen kuultiin sanovan: — Voi, voi Inkeriäkin! Synnissä on hän syntynyt ja on synnissä elänyt ja synnissä puhunut ja henki on tullut hänen päällensä hukuttamaan häntä ja viemään häntä elävän Jumalan eteen . . .

Näin sanottuaan vaipui hän liikkumattomaksi maahan. Hänet nostettiin ylös. Hän oli kuollut.

Väkijoukko hajautui tämän tapauksen kamalan vaikutuksen alaisena. Uhkamielisyyden kapinallinen henki oli ikäänkuin poispuhallettuna joukon mielistä. Tietäjä-akan sanat olivat hillinneet myrskyn kuin rankkasade. Seppä antoi mielellään viedä vaimonsa ruumiin pois; ei yksikään virkkanut enää sanaakaan vastaan. Tulevaisuuden haamut, jotka kuoleva vaimo oli esiin loihtinut, kummittelivat kaikkien mielissä.

— Enemmän hietaa, enemmän hietaa haudoille! — komensi taas maaherran ääni . . . — Ka, Bånghan se on! Minä tiedän asianne, ja olen vastikään saanut vastauksen Tukholmasta. Hallitus on myöntynyt anomukseenne. Huomenna menee kirje kenraali Lybeckerille kuninkaallisen

senaatin kehoituksen kanssa — sillä ylipäällikköä ei käy käskeminen, — että hän antaisi kreivi Bertelsköldin vapaajoukon toimia omin päinsä vihollisen vahingoksi. Jääkää hyvästi, minä toivotan teille ja tovereillenne onnea!

Kaiken syksyn kesti terveydelle vahingollista, sumuista ilmaa — myrskytöntä, sateetonta, hallatonta, lumetonta, — alinomaa raskas ja pilvinen taivas, joka ikäänkuin lyijyinen holvi peitti onnetonta maata. Ja tämän ahdistavan ilmakehän alla jatkoi rutto yhä edelleen hävityksiään, ja raskas ja synkeä alakuloisuus vallitsi kaikkialla. Vasta itsenään jouluyönä, jolloin maailman valkeus astui alas kuoleman varjojen maahan, selkeni taipumaton taivas, ensimmäinen pakkainen tuli, ja joulupäivänä k:lo 11 edellä puolen päivän, väen kirkosta tullessa, näkyi aurinko, jota ei oltu nähty moniin pitkiin kuukausiin. Samalla virkosi toivo uuteen eloon onnettomain sydämissä, eikä se heitä nyt pettänytkään. Rutto helpotti äkisti, ja Tammikuussa seuraavana vuonna se kokonaan lakkasi. Mutta sen hävitykset olivat suuret. Turussa vei se kolmannen osan väestöä, joka silloin arvattiin noin 6,700:ksi hengeksi. Kuinka suuri kuolleitten lukumäärä koko Suomenmaassa oli, ei tiedetä, mutta yksistään Ruotsinmaan osaksi tuli vähintään 100,000 henkeä. Hovi ja virkakunnat pakenivat Tukholmasta; 20,000 ihmistä heitti henkensä; Kööpenhaminassa 23,000. Monet, jotka olivat menneet ruttoa pakoön, palasivat vasta myöhään talvella kaupunkeihin. Historia säilyttää tältä ajalta vieläkin kertomuksen eräästä suomalaisesta yli-inspektorista nimeltä Johan Erik Nordenberg, joka oli kuuluisan Nordenskiöld-suvun kantaisä. Hän varusti luotettavan aluksen kaikenlaisilla tarpeilla, astui sitten, niinkuin muinoin Noak, alukseensa vaimoineen, lapsineen, ja palkollisineen ja purjehti niin useita kuukausia ympäri Ahvenanmaan saaristoa, päästämättä yhtään venettä tai ihmistä likelle alustaan, jota menoa hän jatkoi, kunnes pahin taudin aika oli mennyt ohi.

---

4. Pääkortteeri Porvoossa.

Vuodet 1711 ja 1712 menivät ilman suuremmitta sotatapauksista. Venäläisiä joukkoja liikkui hävitysretkillä Wiipurista jaloin; venäläinen laivasto ilmaantui saaristoon; mutta tsaari Pietarille oli yllin kylin huolta turkkilaisista eikä ollut hänellä aikaa Suomenmaata ajatella. Voittaja Warsovan luona, kreivi Nieroth, rehellinen ja uskalias sotavanhus, mutta ikänsä ja kivuloisuuden heikontama, sai ylipäällikkyyden tässä maassa ja teki yriytyksen valloittaakseen takaisin Wiipurin. Se meni hukkaan tykistön ja ruokavarain puutteessa. Ei voitu hänen nostoväikeänsäkään, joka oli huonosti varustettua, saada säännölliseen piiritykseen ryhtymään, vaan karkasi se lipuiltaan kotiseuduilleen takaisin. Wiipurin kohtalo oli tähtiin kirjoitettuna.

Nieroth kuoli alussa vuotta 1712, ja Heinäkuulla samana vuonna määräsi kuningas Lybeckerin jälleen ylipäälliköksi, kenties juuri sentähden, että neuvoskunta oli tehnyt niin paljon kanteita häntä vastaan. Meteli Benderissä lensi nyt maineen siivillä ympäri Euroopan, ja rauhoittunut tsaari alkoi katsella pohjoiseen päin. »Kaarle XII on hullu», huusivat yhteen ääneen sen ajan valtiomiehet, ja tsaari Pietari oli luultavasti samaa mieltä. Ainakin oli Ruotsin leijona menettänyt kaikki toiveensa Konstantinopolissa, ja sai nyt huoletta ruveta Suomea valloittamaan ja täydentämään valtaansa Itämerellä.

Ensimmäisen iskun sai kotkan kynsistä Helsinki. Tätä tapausta kuvailee Henrik Forsius topografillisessa kertomuksessaan vuodelta 1755 seuraavin sanoin:

»Vuonna 1713 rukous-sunnuntaina k:lo 11 e. pp. tuli tänne Venäjän merilainasto vihamielisessä aikomuksessa; ja koska tsaari silloin, milt'ei kenenkään tietämättä, vedätti aluksensa Hertonäsin salmen yli, eivät tšekäläiset suomalaiset

rykmentit*) tästä hämmästyneinä voineet tehdä hänelle mitään sanottavaa vastarintaa, vaan olivat pakoitetut, kyynelet silmissä, täältä paetessaan itse pistämään kaupungin tuleen. Venäläinen astuu sitten esteettömästi maihin ja jakaa miehistönsä niin, että yksi osa kokee sammuttaa julmaa tulenliekkiä kaupungissa, mutta ei voita tällä työllään sen enempää kuin että saa muutamia puoleksi palaneita hirsii ja meripuoteja sekä rannalla olevia kartanoita pelastetuksi. Toisella osalla joukoistaan hän ajattaa meidän pakenevaa väkeämme takaa, mutta pysähtyy vähän kulussaan, kun meidän väkemme ylimenessään oli polttanut kaksi Hämeen-tullin luona likellä kaupunkia olevaa siltaa. Kuitenkin on venäläinen niin väsymätön, että jällelle jääneistä hirsistä tekee lautan ja vie väkensä yli. Sillä välin saivat meidän miehet aikaa kokoontua tekemään vastarintaa Vanhassa kaupungissa, mutta täytyi heidän kumminkin häiriötilaan jouduttuaan väistyä vihollisen tieltä. Venäläinen saa nyt kaikki paikat haltuunsa, mutta on pari päivää sen jälkeen, kun meidän ruotsalainen kaleeri-laivasto saapui paikalle, pakoitettu lähtemään takaisin Porvoosen; josta hän syksyn puoleen tuli Helsinkiin jälleen, jolloin suuremmalla rohkeudella valloittaa kaupungin, ja pitää sen vallassaan 1721 vuoteen asti. Pakolaiset, joilla tähän aikaan oli suurempi turvallisuus metsän petojen keskellä kuin kotonaan, alkoivat nyt vähitellen paremmalla toivolla hüipiä esiin. Jos venäläinen poislähtiessään ei olisi jättänyt kasarmejaan seisomaan, jotka hän täällä ollessaan oli rakentanut lähiseuduilta sinne kuljetetuista huoneista, niin asukkaat eivät olisi tienneet, mihin päänsä pistivät. He ovat kumminkin lauhemman ilman toivossa tyytyväiset siihen, että entisten hyvin rakennettujen huoneittensa ja kalliimman tavaran sa sijaan saavat sijoittua muutamiin akkipikaa kelvottomasti rakennetuihin ja pilaantuneihin kasarmeihin. Asukasten verellä tahrattu tuhka hämmästyttää heitä niin, että vavoin voivat tuntea entiset tonttipaikkansa.»

Helsinki poltettiin, kun ei ollut aikaa eikä hevosia korjaamaan pois sinne koottuja runsaita varoja. Muutamat

*) 1,500 miestä K. K. Armfeltin johdolla. Forsius ei muista mainita, että Armfelt torjui vihollisen suurella menestyksellä ja peräytyi vasta sitten kuin tsaari Pietari itse saaristolaivastonsa kanssa ahdisti Helsinkiä ja uhkasi saartaa vähäisen suomalaisen sotalauman.

sanovat sen tapahtuneen Lybeckerin käskystä, ja varma on, että neuvokunnassakin häntä siitä paljon moitittiin. Lybeckerillä oli erinomainen kyky herättämään närkästystä ja nurjaa mieltä. Kesällä tahtoi hän venäläisten lähetessä polttaa Turunkin — »vihollista vahingoittaaksensa.» Se kyllä saatiin estetyksi, mutta paljas huhu siitä herätti yleistä suuttumusta. Lewenhaupt ei näy unohtaneen esikuvaansa Lybeckeriä, kun hän 29 vuotta myöhemmin häpeällisellä pakomat-kallaan pistätti Haminan kaupungin tuleen.

Urhoollinen Kaarle Kustaa Armfelt, joka silloin oli Uudenmaan jalkaväen kenraalimajuri ja översti, peräytyi Helsingistä Suomen pää-armeijan luo Porvoosen, ja nyt odotettiin tappelua. Mutta kohta lähestyi Venäjän laivasto, ja Lybecker peräytyi pois tieltä Mäntsälään sekä sieltä vielä ylemmä Hämettä kohti. Sill'aikaa hävitti vihollinen rantamaata ja koko seutua Porvoon ympärillä. Samaan aikaan tuli sekä nuhteita neuvokunnalta että lisäväkeä armeijalle. Lybecker samosi nyt takaisin Porvoosen, ja täällä tapaamme hänet jälleen kesällä 1713.

Porvoo, joka Wiipurin kukistumisen jälkeen oli viimeinen vielä säilynyt kaupunki idän puolella, oli paljon kärsinyt venäläisten päällekkarkauksesta 11 päivänä Toukokuuta 1708, jolloin 300:n miehisen retkikunnan onnistui anastaa tämä linnoittamaton kaupunki. Tosin asettausi 80 kaupungin nuorta miestä sillalle vihollista vastaan ja ajoi hänet takaisin, jossa ottelussa vihollinen menetti 50 miestä; mutta seuraavana aamuna nousi tämä uudestaan maalle Tarkkisissa, löi puolustajain järjestämättömän joukon, ryösti kaupungin ja poltti osan siitä ynnä läheiset maatilat. Tämän onnettomuuden ja sitä seuranneen ruttotaudin jälkeen ei Porvoo vielä ollut tointunut, puolet sen asukkaista olivat kuolleet tai sinne tänne hajautuneet, ja vanha jyrkkäkattoinen ja teräväharjainen tuomiokirkko katseli äänettömän vakaisesti noita ahtaita, mutkaisia ja puoleksi poltettuja katuja ja noita sotilaslaumoja, joita pääkortteerin ympäristö vilisi.

Kaupungissa ja sen lähitienoilla oli vilkasta liikettä. Osa sotajoukosta oleskeli teltoissa sillä korkealla hiekkatöyräällä, jota kutsutaan Linnanmäeksi, ja joka on jäännös muinoisista varustuksista, toiset taas majailivat läheisissä herraskartanoissa, jota vastoin nostoväki, jolla ei ollut teltejä saatavilla, oli

ryhmittäin asettunut Näsinmäelle, vastapäätä kaupunkia. Satain leirivalkeain savu nousi sinistä elokuun taivasta kohti, ja rummut rämisivät maahan sotketuilta viljavainioilta ja paljastetuilta naurismailta.

Suomen sotavoima oli taas karttunut 9,000:ksi mieheksi, jotka olivat sekä sotaan kykeneviä että tappelun haluisia ja joista noin puolet olivat säännöllistä sotaväkeä ja loput nostoväkeä. Se tieto ja tunto, että oli vähemmälläkin voimalla lyöty suuri venäläinen sotajoukko Narvan luona, asui vielä jokaisen rinnassa, eikä siis voitosta epäillyt kukaan. Jo vihdoin viimeinkin, niin monen häpeällisen ja vaivaloisen peräytymisen jälkeen, oli nyt siis saatava toden takaa tapella, ja ensi kerran pitkästä kotvasta kaikuivat taas iloiset ja rohkeat sotalaulut Suomen koivujen alla.

Kun siis kenraali Lybecker päällystönsä kanssa ratsasti sotajoukkojensa katselmusta pitämään, unohti sotamies vanhan kaunansa ja tervehti häntä kaikuvilla hurrahuudoilla siinä varmassa vakuutuksessa, että tämä katselmus ennusti rohkeata hyökkäystä joko Helsinkiä kohti, jossa vihollisen voima oli vähäpätöinen, tai Wiipuria vastaan, jossa kovempia kolahduksia, mutta suurempi kunniakin oli odotettavana.

Nämä toiveet kiihtyivät aina ilmeiseksi riemuksi, kun tieto tuli onnellisista retkistä, joita suomalaiset partiojoukot sekä idässä että lännessä olivat äskettäin vihollisen vahingoksi tehneet. Översti Ramsay Jakarissa, vähän matkaa Porvoosta, oli alustalaisistaan kootulla vapaajoukolla retkeilyt aina Helsingin porteille asti ja toi tänne vankeja yli neljänkymmenen, joiden joukossa kaksi upseeria. Idässä oli Bertelsköld vapaajoukkonsa avulla anastanut ison kuormaston Wiipurin tienoilla, ja sitten vielä saanut kiinni erään sanan kulettajan, joka kuletti tärkeitä kirjeitä sotaministeriltä Pietarissa. Korpraali Bång, joka vei nämä kirjeet ylipäällikölle, ilmoitti, että osa Karjalan väestöä oli aseissa rohkean talonpojan Sallisen johtamana; että pelkäämätön partiolainen Luukkonen, yhdessä alipäällikkönsä Långströmin kanssa, vehkeili vihollisen selän takana, ja että lopuksi Bertelsköld toivoi voivansa estää kaiken yhdistyksen maitse Wiipurin ja Pietarin välillä, jos vaan voisi luottaa Suomen etenevään sotajoukkoon.

Ylipäällikkö vastaanotti nämä sanomat vähän hämillään. Korkeimmasta käskystä oli hän vähää ennen annattanut Luukkoselle majuurin valtakirjan sekä nimityttänyt Långströmin kapteeniksi. Mutta partiolaiset eivät olleet hänen mielensä mukaisia. Hän ei ollut hurrahuotoja kuulevinaankaan. Hän keksi niissä epäsuoran kehoituksen taistelemaan; hän tunsu väkensä. Juromielisenä ratsasti hän Armfeltin rinnalla, peitellen toisinaan nolouttaen muutamilla äreillä muistutuksilla nostoväen kirjavista puvuista ja siitä, kuinka tomppelimaisesti he kivääriä pitelivät.

— En takaa näitä miehiä paraatin eturinnassa, mutta kun ovat silmätysten vihollisten kanssa ja kun kymmenen askelen päässä laukaistaan, silloin käyn takuusen heistä, — vastasi urhoollinen Armfelt vähän närkästyen. — Teidän ylhäisyytenne antakoon vaan heille tilaisuutta siihen.

— Johan ne lurjukset Wiipurin luona näyttivät, mihinkä kelpaavat, — jatkoi Lybecker. — Eivätkö pötkineet kápälämäkeen kuin lammaslauma heti, kun kuulivat koiran haukunnan?

— Ei, teidän ylhäisyytenne, he eivät paenneet sentähden, että pelkäsivät vihollista, he pakenivat sentähden, ett'eivät saaneet kohdata häntä mies miestä vastaan käsikähmässä, ja saman he tekevät nytkin, jos eivät saa tapella. Heidän reppunsa ovat kohta tyhjä, viljat heidän pelloillaan ja niityillään ovat korjaamatta. Kuinka saattaa teidän ylhäisyytenne vaatia heitä kestäämään pitkällistä leiri-elämää, kun eivät näe siitä muuta seurausta kuin alituisia marseja eteen ja taaksepäin, sill'aikaa kun vihollinen estämättä hävittää maata heidän ympärillensä! Tämän väen kanssa ei olla sotaretkisillä, vaan tapellaan. Pitääksemme sotajoukkomme koossa meidän täytyy tapella.

— Me olemme liian heikot, meidän täytyy odottaa lisäväkeä.

— Ja sill'aikaa kuin me saamme muutamia satoja miehiä lisää, saa vihollinen kymmeniä tuhansia. Sill'aikaa kuin säännölliset joukkomme ehkä saavat pari komppaniaa rekryyttejä lisäksi, luopuu kenties kaksituhatta nostoväen miestä lipuistaan. Kaunis vuodenaika menee ohi, ja kohta tekevät syyssateet tiet mahdottomiksi kulkea. Teidän ylhäisyytenne, meidän täytyy tapella.

— Jos tiet tulevat mahdottomiksi kulkea, niin on vihollisella siitä enin haitta. Meille on eduksi, että viivyttämme häntä niin kauvan kuin mahdollista.

— Sill'aikaa kun vihollinen elämöittää miekalla ja tulella... kun maa vuotaa verta... kun närkästys, mielikarvaus ja häpeä täyttää kaikkein mielet! Ei, teidän ylhäisyytenne, sillä kannalla kuin asiat nyt ovat, ei tuumita, vaan toimitaan. Meillä on nyt 9,000 miestä, ja vihollisella tuskin on enempää kuin 12,000 yhteen paikkaan koottuna. Jos emme nyt tohdi tapella, niin meillä kolmen viikon perästä ei ole enempää kuin puolet näistä joukoista, jota vastoin vihollinen sillä ajalla on kasvattanut voimansa kahta vertaa suuremmaksi. Tässä ei ole valitsemisen varaa, meidän täytyy tapella!

— Herra kenraalimajuri, te tiedätte minun ajatukseni ja hänen majesteettinsa selvän käskyn. Tahtoni on, että keskeyttämme tämän puheen, ja te tekisitte paremmin kuin harjoittaisitte väkeänne edes kaikkein yksinkertaisimpiin käsitteppuihin. Lempo vieköön, nuot miehet tekevät kunniaa kuin rupikonnat!

— Suvaitkaa minun vielä tehdä yksi kysymys! Aikooko teidän ylhäisyytenne odottaa vihollista tänne?

— Minä toimin niinkuin asianhaarat vaativat.

— Mutta jos hän käy kimppuumme, niin toivon, että pidämme paikkamme. Asemamme on edullinen...

— Minä olen sanonut herra kenraalimajurille, että minä toimin niinkuin asianhaarat vaativat ja olen minä käyttävä teidän miekkaanne, jos sitä tarvitsemme. Haluatteko olla päivällisellä luonani?

Armfelt nosti, keveästi kumartaen, kätensä hattunsa reunaan.

— Auf Wiedersehen!

Ja molemmat sotapäälliköt erosivat — Lybecker tyytyväisenä, että oli päässyt kuulemasta muistutuksia mieheltä, jota hän sekä pelkäsi että vihasi ja jonka rinnalla hän sotilaana tietystikin tunsu itsensä tuhatta kertaa huonommaksi; — Armfelt sitä vastoin harmissaan ja punoen päässään keinon, miten hän, niinkuin muinoin Themistokles, pakoittaisi ylipäällikön taistelemaan. Tuskin oli hän asuntoonsa palannut,

kun jo istui kirjoittamaan seuraavaa kirjettä vaimolleen Lovisalle, syntyisin Aminoff, Isnäs'in kartanoon:

Rakas Lovisani!

Tämä vaan pikimmältään, antaakseni sinulle edeltäkäsien tiedon mahdollisesta käynnistäni siellä, jos tulisimme voitetuiksi ja pakoitetuiksi Ruotsiin pakenemaan. Tilamme täällä on toivoton, armeija kapinassa, ruokavarat lopussa ja ampumavarat viimeisistä sateista perin pilaantuneet. Toivon, ett'ei vihollinen toki häytytä meitä tänäpänä eikä huomennaakaan tässä kovin haitallisessa asemassa, sillä jos niin onnettomasti kävisi, niin aavistan edeltäkäsini, että tappiomme on oleva täydellinen ja välttämätön. Ole kumminkin hyvässä turvassa, minä pelastan meidät kaikki, unohtaakseni sinun uskollisessa sylissäsi onnen epävakaisuuden. Suutele pientä Kustaata, ja anna Stoltin harjoitella häntä ahkerasti sotatempuihin; muutamain päivän kuluttua olen kukaties luonanne ja kahden viikon perästä Ruotsissa. Hyvästi! Kuolemaan asti sinun

K. K. A.

Porvoossa 4 p. Elok. 1713.

Kenraali pani kirjeen sinettiin ja helisti kelloa. — François! — sanoi hän uskolliselle kammaripalvelijalleen, joka oli seurannut häntä Ranskanmaalta ja kyllin harjaantunut siihen aikaan ylen tärkeään toimeensa, ymmärtääksensä puolesta sanasta isäntänsä tahdon, — haluatko ansaita kaksikymmentä tukaattia?

Ranskalainen naurahteli. — Teidän armollanne on erinomainen taito kiihoittaa intoani, muistuttaen minua siten entisistä iloisemmista päivistä — Valenciennes'issä esimerkiksi . . .

— Vaiti, veitikka. Ei nyt ole kysymys nuoruuden hullutuksista. Hanki itsellesi niin pian kuin suinkin talonpoikaispuku ja ompele tämä kirje takkisi vuorin ja päällystän väliin, mutta elä ompele sitä kovin taitavasti . . . ymmärätkö?

— Eikö kovin taitavasti? Hyvä.

— Lähde sitten kulettamaan tyhjiä pyttyjä ja mitä muuta rojua satut saamaan vihollisen etuvartijain ohitse. He

ovat tuskin kahden peninkulman päässä täältä, Sipoossa. He ottavat sinut vangiksi, ymmärrätkö?

— Hyvä. He ottavat minut vangiksi.

— Ja sitten sinut lunastetaan takaisin, ell'ei sinua sitä ennen hirtetä.

Kammaripalvelija veti ilveillen suunsa irviin.

— Toivon, että tämä kirje tulee olemaan sinun pelastukseksi. Sinua tutkitaan — sinä puhut itsesi pussiin — sinua ahdistetaan, tarkastetaan, ja kirje, jonka olit Isnäs'iin vievä, löydetään. Välttääksesi hirsipuuta sinä valehtelet minkä osaat meidän huonosta asemastamme ja annat viimein, paljon tingittyäsi, houkutella itsesi rupeamaan oppaaksi viholliselle,

johtaaksesi heidät huomenna varhain äkkiarvaamatta päällemme. Se on hyvin mahdollista, että Lybecker vuorostaan hirtättää sinut palattuasi, mutta olethan siihen silloin jo tottunut. Maltahan, — nyt muistuu mieleeni, että voisimme paeta Mäntsälän puolelle. Sinun tulee jollakin sukkelalla tavalla huomauttaa siitä viholliselle ja toimittaa niin, että hän lähettää sotaväkeä meidän selkämme taa ja jos mahdollista joka taholta kiertää meidät. Joka taholta, kuuletko; oo, se olisi suuremmissa se! Kun ovat hirrestä ottaneet sinut alas, niin teen sinut hovimestariksi ja korotan palkkasi kahta vertaa suuremmaksi.

— Teidän armonne käskyjä olen säntillään noudattava. Rohkenen vaan alamaisimmasti anoa...

— Puhu vaan suusi puhtaaksi. Ethän ainakaan kahtakymmentä tukaattia lisää?

— *Fi donc*, kuinka teidän armonne saattaa semmoista minusta ajatella? Minä rukoulen vaan kaikkein nöyryimmästi, että jos he ottaisivat minut *liian myöhään* ylhäiseltä asemaltani alas, teidän armonne siinä tapauksessa piirittäisi seuraavan kirjoituksen haudalleni: Tässä lepää uskollinen velikulta, joka eli ja kuoli herransa konnankuria täyttäissään.

— Hyvä, hyvä, — nauroi Armfelt, — anomuksesi on kohtuullinen ja se täytetään. Mutta suorია nyt tiehesi, sillä muuten pelkään, että peräydymme huomenna.

— Kas niin, sinä urhokas ylipäällikkö! — huudahti kenraali, kammaripalvelijan mentyä. — Olet kutsunut minut päivällisille tänään; suokoon Jumala, että vuorostani voisin kutsua sinut hyvälle aamiaiselle huomen aamuna*). François ei ole mikään tyhmä poika, hän on syöttävä heille tämän tarinan kuin mämmikakun. Jospa nyt vaan kiertäisivät meidät joka puolelta! Tahtoisinpa, jumaliste, kerran saada pakoitetuksi tuon kurjan pelkurin todenteolla tappelemaan!

Päivä sai kuluneeksi, ja Armfelt oli erinomaisen hyvällä tuulella. Vaikka olikin suorapuheinen, ei hän malttanut olla silloin tällöin ylipäällikköä pistelemättä. Päivällispöydässä tuli puheeksi Rutger von Ascheberg, joka karkasi Czarneckin puolalaisten kimppuun Kunitskin luona ja hakkasi heidät maahan. — Czarnecki oli narri, — puuttui Armfelt puheeseen; — miksi ei hän vuojustanut hevosiaan ja paennut laivastoon.

Lybecker sai pitää hyvänään tämän pilkallisen viitauksen kuuluisaan peräytymiseensä Inkerinmaalta. Mutta Czarneckin kohtalo lienee herättänyt hänessä joitain pahoja aavistuksia, koskapa hän yön tullessa lähetti vakoojia kaikille suunnille pitämään silmällä vihollisen liikuntoja.

Armfelt sitä vastoin ratsasti sotajoukkoja tarkastamaan nähdäkseen, että kaikki vartijat olivat paikoillaan ja että hajalla olevat osastot olivat helposti kokoon saatavissa. Nostoväen leiristä kuljetutti hän salaa pois kaiken paloviinan, ja

*) Välskärei lisäsi, että jos ei tätä kohtausta löydetäkään arkistoista, löydetään siihen kuitenkin selitys urhoollisen kenraalin rohkeassa ja neuvokkaassa luonteessa.

uusmaalaisensa antoi hän nukkua täydessä sota-asussa ja kiväärit ladattuina, sanoen syyksi sen, että oli huomenna varhain lähdettävä seutua tarkastamaan.

Yö oli jo pitkälle kulunut, kun eräs vakoojista täyttä laukkaa palasi Lybeckerin luo sen sanoman kanssa, että hän Sipoon puolelta oli kuullut vahvan ratsujoukon lähenevän. Kohta sen jälkeen tuli toinen ja kolmaskin, molemmat tuoden samanlaisen ilmoituksen, että vihollinen oli liikkeellä pitkin koko linjaa Mäntsälään päin. Lybecker, jota ei suinkaan käy soimaaminen siitä, ett'ei hän olisi ollut *varovainen*, antoi hetikohta kaiken hevosväkensä astua ratsaille ja samota tuota pohjoisesta päin uhattua paikkaa kohti, jonka jälkeen jalkaväki sai käskyn lähteä liikkeelle. Kuormasto koottiin ja kaikki, mitä ei käynyt tuota pikaa mukaan ottaminen, poltettiin eli hävitettiin.

Armfelt raivosi. Hänen tuumansa oli ennen aikojaan tullut ilmi, mutta hän toivoi vielä sittenkin, että vihollinen koettaisi käyttää tätä näennäistä häiriötä hyväksensä. Mutta turhaan. Venäläiset, jotka eivät tavanneetkaan suomalaisia valmistumattomina, eivät jatkaneet päällekkarkaustaan, vaan palasivat entiseen asemaansa. Vähäpätöinen kahakka kasakain ja Uudenmaan ratsuväen välillä oli ainoa seuraus tästä laajalle tähdätyistä yöllisestä päällekkarkauksesta.

Kun armeija neljä päivää ankarasti marssittuaan taas seisautui Pälkäneellä, puhkesi kauvan pidätetty viha Suomen armeijassa ilmituleen. Upseereilla, ja erittäinkin sotamiesten lemmikillä Armfeltillä, oli täysi työ saada ilmi kapina esteetyksi. — Miksi emme saa tapella! — huusivat sotilaat ja sylkivät harmissaan sitä kirjallista päiväkäskyä, jossa ylipäällikkö velvoitti heitä järjestykseen ja sotakuriin. — Miksi emme saa tapella! — toisti nostoväki närkästyksissään. — Senkö vuoksi olemme niin monta peninkulmaa kotiseuduiltamme samonneet ja kärsineet kaikenlaisia vaivoja ja vastuksia, että häpeällisesti palaisimme sinne takaisin, laukaisematta kertaakaan kivääriämme, kun vihollinen sillä välin vie meiltä maat ja mannut?

— Miksikä laukkailemme ympäri maata kuin ajetut jänikset vihollisen meitä pilkatessa ja nauraessa? Emmekö ansaitsisi, että poikanulikot joka kylässä osoittaisivat meille

sormea ja että omat naisemme ajaisivat meidät luudan varrella takaisin?

— Korkein päällikkömme pötkii pakoon kuin jänis rumpua! Pitääkö meidän suvaita, että maamme kavalletaan! Pitääkö meidän suvaita, että vaimomme ja lapsemme myöhdään kuin kynityt kanat ensimmäiselle moskovalaiselle, joka säikäyttää kenraalin pakosalle?

— Hakekaamme käsiimme suurin pönttö. Pälkäneen kirkonkylästä, pistäkäämme kenraali siihen ja heittäkäämme järveen! Vahinko pönttöä, ei kenraalia...

— Niin pojat, ja sitten otamme Armfeltin päällikkösemme.

— Ja lähdemme uudelleen vihollista vastaan, vastarintaa tehdäksemme.

— Mitä nyt, te hävyttömät lurjukset! — ärjäsi Armfelt, joka juuri ratsasti ohitse. — Tunnetteko sotalakeja ja tiedättekö, mikä rangaistus kohtaa sitä, joka pitää kapinallista puhetta korkeinta päällikköä vastaan?

— Hurraa! Hurraa Armfeltille! — oli sotamiesten vastaus.

— Eläköön kuningas! — vastasi Armfelt. — Maltta-kaa mielenne, pojat! Ei kapinaa, muuten täällä silmuksia liikutetaan. Niin totta kuin Jumala auttaa, sanon minä teille, että me saamme tapella, jos ei tänäpänä, niin jonakuna toisena päivänä. Pitäkää nyt suunne kiinni, minä menen kenraalin luokse.

Armfelt meni ja tapasi kenraalin ankarassa sananvaih-dossa nostoväen lähettämän lähetystön kanssa, jonka johtajana oli eräs uljas nuori talonpoika, Lauri Larsson Isostakyröstä, yksi heidän itsensä valitsemia päälliköitä. Lybecker oli tavallisuutensa mukaan ottanut heidät ylenkatseella vastaan ja haukkunut heitä kulkureiksi ja roistoväeksi, jotka eivät muuhun kelvanneet kuin rottain tavalla syömään armeijan muonavarat suuhunsa.

Talonpojat olivat kovasti kiihkoissaan. — Me emme kärsi mitään herjauksia teiltä, herra kenraali Takaperin, tai miksi teitä sanottanee! — puhkesi nuori Larsson suomeksi sanomaan. — Me emme ole roistoväkeä emmekä kulkureita, vaan vapaita kunniallisia talonpoikia, jotka olemme tulleet tänne uhraamaan henkemme ja veremme maamme ja

kuninkaamme edestä, vaan emme semmoisten herrain haukuttaviksi, joiden suurin miehuus on heidän räiväkurkkuisessa suussansa. Me emme ole maan hylkyväkeä, vaan pikemmin sen mehu ja ydin ja se aine, josta Kaarle kuningas nyt kolmenatoista vuotena on ottanut ne sotajoukot, joilla hän on voittonsa saavuttanut. Ja sen sanomme teille, kenraali, koska niin vähän huolitte suuren kuninkaamme esimerkistä, että jos ette nyt anna meidän pysähtyä ja tapella, vaan aiotte vielä kerran antaa meidän narreina juosta ympäri maata, niin me vapaat talonpojat heitämme teille hyvästit ja palaamme jälleen kotiimme, ja sitten saatte vastata Jumalan ja kuninkaan edessä siitä, kuinka olette tämän onnettoman maan kanssa menetelleet.

— Vangitse tuo petturi! — huusi kenraali vartijasotamiehelle.

Mutta Armfelt astui väliin. — Antakaa heidän mennä, herra kenraali, — sanoi hän sillä ankaralla totisuudella, joka vielä toista sataa vuotta näkyy tämän uljaan ja urhoollisen karoliinin kuvassa. — Antakaa heidän mennä, jos henkenne on teille kallis, sillä se on hiuskarvan varassa!

Lybecker kalpeni. — Mitä puhutte, herra kenraali-majuri, — sanoi hän, annettuaan talonpojille merkin, että poistuisivat. — Kauvan olen jo tiennyt, että tekin olette vihamiehiäni, mutta en ole uskonut teidän rohkenevan ylenkatsoa kuninkaan käskyjä, jotka hän kauttani antaa. Ei herraseni, niin helposti ette voi astua sijaani.

— Hävetkää! — sanoi Armfelt, nähtyään, että olivat kahden kesken. — Hävetkää, herra kenraali, noin puhuttelemaasta miestä, jonka avutta armeija tällä hetkellä olisi ilmi kapinassa. Teidän arkuutenne ja nurinpuoliset marssinne ovat saattaneet maamme viholliselle alttiiksi ja sekä sotamiehet että nostoväen epätoivoon. Viimeisen kerran kehoitan nyt teitä muuttamaan menettelyänne ja vastustamaan vihollista. Ell'ette sitä tee, en voi enää sotaväestä vastata.

— Se on minun asiani. Minä tottelen kuninkaan käskyjä enkä tarvitse teidän neuvojanne.

— Suomi on hukassa — ja se tapahtuu teidän tähdenne! Ajatelkaa, herra kenraali, että tämä häpeä tahraa nimeänne tulevain sukupolvien silmissä.

— Onko teillä mitään muuta minulle sanottavana?

— On. Minä näen, että ummistatte korvanne sekä järjen että kunnian käskyiltä. Hyvä on, hallitus on käytöksenne tuomitseva. Minä olen menettelevä niinkuin velvollisuuteni ja omatuntoni vaativat. Hyvästi.

Ja Armfelt poistui, jättäen Lybeckerin neuvottomuutensa ja pelkonsa valtaan. Kenraali alkoi jo hämärästi aavistaa, että hän nyt oli tehnyt tehtävänsä, ja hänen aavistuksensa kävi toteen. Peräytyminen Porvoosta oli ratkaiseva tapaus. Talonpojat luopuivat joukottain armeijasta, ja suuri osa sotamiehistä seurasi heidän esimerkkiään. Muutamia viikkoja tämän onnettoman paluuretken perästä oli Suomen sotajoukko ilman taistelutta huvennut vähempään kuin puoleen ja puute ja alakuloisuus lannistivat rohkeuden niiltäkin, jotka vielä lippuja seurasivat.

5. Sissit.

Se kahteenkymmeneen nouseva ylioppilas- ja teinijoukko, joka v. 1710 lähti Turusta sotaan, oli jo kesällä 1713 huvennut puoleen määräänsä. Muutamamat olivat ruttoon kuolleet, toiset vihollisen kuulista kaatuneet, ja viisi tai kuusi heistä oli katsonut paremmaksi palvella Armfeltin johdolla säännöllisten sotajoukkojen riveissä. Sitä vastoin oli Bertelsköldin maine siitä, että hän oli rohkea sissi, tuonut hänen lippunsa ympärille koko joukon nuoria miehiä kaikista yhteiskunnan luokista, joista hän kumminkin valitsi ainoastaan kaksitoista kelvollisinta, lähettäen toiset Armfeltin riveihin astumaan. Bertelsköldin vapaajoukkoon kuului siis, siihen aikaan kuin Lybecker teki kuuluisan paluuretkensä, ainoastaan kolmekymmentä miestä, mutta miestä semmoista, jotka mieluummin taistelivat yksi kymmentä vastaan; — rohkeita, neuvokkaita jätkiä, jotka tunsivat kaikki tienoon sovet ja piilopaikat paremmin kuin jos olisivat olleet siinä syntyneitä ja jotka kuin ukkosen ilma

syöksähtivät metsistä huolettoman vihollisen niskaan ja yhtä äkisti jälleen katosivat, tehtyänsä hänelle joka kerta niin paljon vahinkoa kuin mahdollista. Semmoisia vapaajoukkoja hiipieli useampia vihollisen selän takana ja parveili hänen ympärillään joka taholla, kaapaten pois sanansaattajia ja kuormastoja, karaten päälle, hakaten maahan tai vangiksi ottaen siellä täällä liikkuvia pienempiä osastoja ja useastikin häiriten vihollisen parhaiten mietityitä sotasuunnitelmia. Kun ei vihollinen näille sisseille mitään voinut, kosti se useinkin heidän tekonsa mitä hirmuisimmalla tavalla seudun asukkaille, joiden, syystä kylläkin, luultiin olevan yksissä tuumin rosvojen kanssa ja auttavan heidän vehkeitänsä. Myöhemmät historioitsijat, niinkuin Lencqvist, ovat sentähden pitäneet näitä sissejä hyvin suurta turmiota tuottaneina, ne kun yllyttivät viatonta verta vuodattamaan; mutta varmaa on, että maamme on oikein omansa »pienen sodan» käyntiin, ja jos vapaajoukot olisivat saaneet jotain tukea maan säännölliseltä sotavoimalta, niin ne epäilemättäkin olisivat maan vapauttamiseksi suuresti vaikuttaneet. Kansan taruissa elävät heidän urotekonsa vielä tänäkin päivänä, ja vielä tänäkin päivänä kertoo vanhus pirtissään kummasteleville kuuntelijoilleen Luukkosen, Långströmin ja Löfvingin urotöistä, — Kivekäistä, Härkmannin pojista ja useista muista muinaisuuden haamuista, jotka sadun salakätköisessä hämärässä ovat saaneet milt'ei jumalaistarullisen merkityksen.

Vuodesta 1710 vuoden 1713 loppuun asti oli Vanha Suomi, eli oikeammin Wiipurin läheiset seudut ja Laatokan lounainen rannikko, suomalaisten sissien varsinaisena temmelyspaikkana. Täällä tapaammekin Elokuulla viimeksi mainittua vuotta Bertelsköldin miehineen eräässä suuressa metsässä Kivennavan pitäjässä, ei kaukana Rajajoelta ja pohjoispuolella Pietarista Wiipuriin vievää valtatieta.

Oli yö, ja alkava syyspimeä oli jo luonut pitkät varjonsa tuuheiden kuusien ympärille, jota vastoin leimuava nuotiotuli valaisi korkeiden, sammaltuneiden puunrunkojen välissä olevia kallioita ja mättäitä. Sitä myöten kuin valo välähteli tai jälleen heikkeni, kohtasi sen haaveellinen loimo etäisempiä tai lähempänä olevia esineitä, ja tässä epävakaisessa, liekkuvassa valossa näytti siltä kuin olisivat metsän jättiläiset tunkeuneet ahtaammalle valkean ääreen, sill'aikaa kuin

pöllöt lentää räpistelivät oksalta oksalle ja sudet *) säikäyksissään lymysivät luoksepääsemättömiin rotkoihin.

Valkean ympärillä istui ja loikoi kaksikymmentä hyvästi varustettua venäläisiin sotaviittoihin puettua miestä, jotka olivat ottaneet sekä vaatetavaransa että ruokansakin viholliselta. Vastikään olivat he lopettaneet yksinkertaisen ateriansa ja antoivat kutakuinkin hyvällä viinillä täytetyn hopeapikarin — sekin sotasaalista — kiertää miehestä mieheen. Tuon tuostakin herätti joku outo ääni metsässä heidän huomiotaan, mutta kun he, sitä tarkemmin kuunneltuaan, olivat saaneet selville, että ääni vaan oli läheisten vartijain huutoa toisilleen tai tuulen huminaa pitkissä kuusissa, jatkoivat he taas paki-noitaan hauskalla huolettomuudella, joka osotti, että he jo olivat tottuneet seikkailijaelämäänsä näissä metsäisissä seu-duissa.

— Pitäisipä Bängin jo olla täällä, — sanoi Bertel-sköld, — ja minä toivon hänen tuovan hyviä uutisia. Jos vaan saamme armeijan kahtakymmentä peninkulmaa likem-mäksi, niin takaan, että Bruce Wiipurissa on näkevä aaveita keskellä päivää.

— Ja joka yö näkevä unta Wiipurin pamauksesta, — lisäsi Miltopæus, yksi entisiä putkavankejamme Turusta.

— En osaa toivoa mitään, ennenkun näen Lybeckerin ratsastavan Turun katuja pitkin istuen takaperin nälkäisen kuormakonin selässä, lammasnahkainen turkki päällä ja kaksi pitkää jäniksen korvaa hatussa, — vastasi Israel Peldan, eräs toinen karsserihuoneen entisiä asukkaita.

— Hiiteen kaikki jäniksen korvat! — jatkoi Bertel-sköld. — Tyhjentakäämme tämä pikari huomisen retkemme menestykseksi. Viisitoista ruudilla lastattua vaunua, kuusi arkkua kiväärinkuulia, kahdeksansataa saksilaista kivääriä, sitten vielä läskiä ja paloviinaa, kaviaaria ja hedelmiä ynnä muita herkkuja tsaarin omaa pöytää varten, sillä hänen sano-taan aikovan käydä Wiipurissa. Maksaapa vaivan koettaa, pojat! Olen saanut tietää sen luotettavalta mieheltä. Vanha

*) Sittenkun Kivennapa myöhempinä aikoina joutui suurten lahjoitusmaiden alueeksi, tulivat sen sudet surullisen kuuluisiksi. Vuosittain veivät ne lapsia kylistä, ja väestö oli kielletty pitämästä pyssyjä, ett'ei se saisi hävittää tilain omistajain metsän riistaa.

Eero on itse ollut kuormia kuljettamassa, ja he levähtävät nyt tuskin peninkulman päässä täältä, Rajajoella. Tiesi lempo, minkätähden he eivät ole lähettäneet kaikkia noita herkkujaan meritse, mutta kenties heillä on ollut olevinaan vähän vihiä Ruotsin laivastosta. Saamme kyllä otella noin 200:n miehen kanssa, paitse kuormaväkeä, mutta kasakoita lienee tuskin 40. Ja muiden kanssa me kyllä toimeen tulemme . . .

Nuo hurjat miehet nuotion äärellä naurahtelivat. He pitivät kasakoita arvossa, ne olivat urhokasta väkeä, mutta aina sitä sentään tultaisiin toimeen 40:n donilaisen kanssa.

— Olen pitänyt huolta siitäkin, että jalka-ansoja on asetettu sinne tänne tielle, niin että ainakin muutamat hevosta tulevat nilkuiksi. Paitsi sitä houkuttelemme heidät tien viereen panemalla toimeen meteliä metsässä. Eerolla on poika, joka merkkien puhaltamisessa voi kilpailla parhaimman torvensoittajan kanssa henkivartijaväessä, ja kasakat eivät viimein tiedä mistä vaara uhkaa. Paha vaan, ett'ei Långström ja Luukkonen nyt ole kanssamme.

— He ovat aina tahtoneet omin päinsä menetellä, syytäkööt siis itseänsä! — virkkoi Miltopæus. Kateuden perisynti oli jo hiipinyt näidenkin urhoollisten sissien sydämiin.

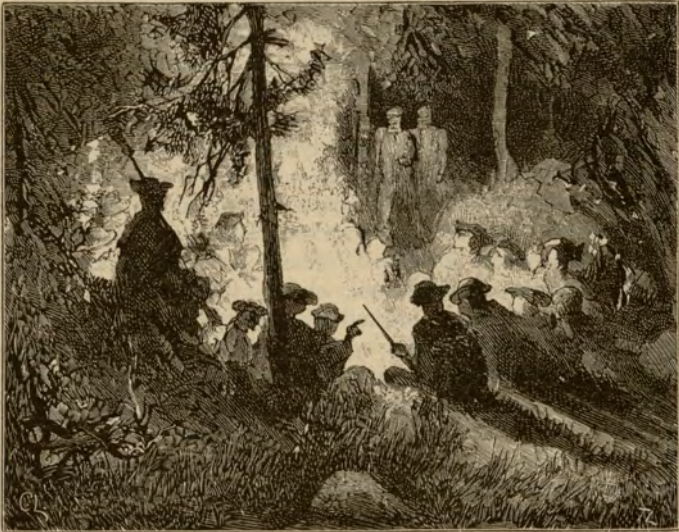
— Kautta isäni haamun! — vastasi Bertelsköld suuttuen, — sinun pitäisi hävetä puhumasta pahaa miehistä, jotka palvelevat maatansa paremmin kuin sekä sinä että minä. He katosivat kolme viikkoa sitten ja kostuttavat kaiketi nyt Wenäjän tannerta rehellisellä, suomalaisella verellään. Antaisin vasemman käteni, jos sillä voisin ostaa heidät takaisin isänmaalleni!

Tuskin oli hän tämän sanonut, ennenkun itäisellä puolella oleva vahtimies huusi: »kuka siellä?» ja askelia kuului metsästä. Nuotion äärellä levänneet miehet hyppäsivät pystyyn ja tarttuivat aseihinsa, valmiina aina henkensä uhalla taistelemaan voimallisempaa vihollista vastaan, joka usein ajoi heitä takaa kuin metsän petoja ja mihin hintaan hyvänsä koetti saada heidät tuhotuksi.

Ei viipynyt kauvan, ennenkun kaksi miestä astui valkean ääreen. He olivat puettuina vangin vaatteihin ja niin lian ja tomun vallassa, että oli milt'ei mahdollon tuntea heitä.

— Kaarle kuningas! — huudahtivat miehet ja vaipuivat, väsymyksestä nääntyneinä, valkean ääreen, kykenemättä vähään aikaan virkkaa enempää kuin nämät kaksi sissien yhteistä tunnussanaa.

— Luukkonen! Långström! — huudahti ihastunut Bertelsköld. — Hopeapikari tänne! Ei koskaan ole maljaa parempien urhojen kunniaksi kallistettu. Ja minkä näköisiä olette! Tuletteko suoraa päätä Hornasta?

— Moskovasta tullaan! — läähätti Luukkonen, vähän toinnuttuaan. — Moskovasta, eli oikeammin sanoen hirrestä! Vielä kulaus, veikkoset! Kiitoksia paljon. Kuusi päivää olemme nyt olleet suden ajossa . . . suohon kyyristyneinä, sillä aikaa kun kasakkain piikit ovat vinkuneet korviemme ympärillä. Mutta mitäpä siitä . . . nyt olemme taas täällä ja tuomme hyviä uutisia.

Nuotiolla istuvat sijoittuivat äskentulleiden ympärille, löivät heille kättä herttaisaan ja kehottivat heitä kertomaan retkistään.

— No niin, — vastasi Luukkonen, mutta Långström oli ääneti ja joi, ja taas oli ääneti ja joi, kunnes hän väsyneenä tuuskahti istualtaan nukkumaan. Mutta viinimarjan neste ja vaarasta pelastuminen olivat irroitaneet harvapuheisen suomalaisen kielenkannan. — Sen voi kertoa pitkästi, — jatkoi hän puhettaan, ja sen voi kertoa lyhyeenkin. Me olimme kuulleet puhuttavan ruutikuormista, jotka nyt ovat tulossa, ja olimme sentähden Rajajoen puolella tiedustelemassa. Vilahduksessa olivat kasakat niskassamme, ja sittenkun pari heistä oli kaatunut, saivat he meidät kiinni ja veivät sitä tietä Pietariin. He tunsivat näet Långströmin hänen ryysyisestä univormustaan, ja niin veivät he meidät molemmat tsaarin eteen. Sittenkun hän hetkisen aikaa oli meitä tutkinut ja me olimme valehdelleet niin hyvin kuin siinä kiireessä osasimme, ärjäsi hän lyhyesti: »hirteen se koira!» Koska minä olin talonpoikaisessa takissa, niin ymmärsin heti yskän ja aloin huutaa: — teidän tsaarillinen armonne, minä olen upseeri! — ja kaikeksi onneksi oli äsken saamani majuurin valtakirja vielä povellani. Tsaari silmäsi sitä ja rypisteli kulmiaan. Hänen kanssansa ei ole leikittelemisen silloin kuin hän noin tekee, ja kaikki ympärillä seisovat alkoivat vapista kuin haavanlehdet. Mutta hän viskasi vaan valtakirjan minulle takaisin ja ärjäsi: — olenko minä velvollinen kaikkia suomalaisia suomyyriä tuntemaan? Antakaa miehille sarikka paloviinaa ja lähettäkää heidät Moskovaan; he voivat olla meille hyödyksi. — Sitten rupesi hän leppeämmän näköiseksi, taputteli meitä olkapäälle ja sanoi ruotsiksi: — svedski hund bra hund (ruotsin koira hyvä koira)! — ja sitten käänsi hän taas venäjäksi ja sanoi meistä pitävänsä, koska tappelimme kuin pikku perkeleet, ja meidän piti opettaa hänen väkeänsä äkseeraamaan, — sanoi hän . . . Jumala minulle anteeksi antakoon, olinpa vähällä mielistyä moskovalaiseen! Lähinnä omaa kuningastamme tuskin tunnenkaan parempaa miestä.

— Entä sitten? Sinulla oli vielä kappale matkaa Moskovaan.

— Ei, niin pitkälle emme tulleet. Meitä kyydittiin vankikyydillä ja neljä miestä pantiin vartijoiksi. Kolmantena tahi neljäntenä yönä lepäsimme jossain kapakassa, ja vartijamme olivat tavallisuuden mukaan hiukan nauttineet. Minä

makasin valveillani enkä saanut unta, sillä siteet pakottivat kalvosiani. — Oletko hereillä, Långström? — kysyin minä. — Olen, — sanoi hän, — minä ajattelen, että saattaisimme siirtyä tuonne pihalle. — Sitäpä juuri minäkin tässä tuumin, — sanoin minä, — kun vaan saisin irti nuo saatanan siteet. — Käännypä vähän toisinpäin, — sanoi hän — ja viidessä minuutissa oli hän järsinyt köydenpätkät poikki. Sitten päästin minä hänet siteistään, ja sitten otimme sotamiesten kiväärit ja päällystakit heidän nukkuessaan ja vähän ruokaa laukuun ja lähdimme tiehemme. Mutta Långströmiä pisteli vihaksi, että yksi lattialla kuorsaavista roistoista oli edellisenä päivänä sivaltanut häntä patukallaan, ja kun mies oli hyvin ihastunut pitkään ruskeaan partaansa, otti Långström lähtiesämme sakset ja leikkasi mieheltä parran pois. Jonka tehtyä se junkkari heräsi ja alkoi hälistä, mutta me sivalsimme häntä korvalle ja syöksähdimme ulos. Kaikeksi onneksi ennätimme sulkea oven ulkopuolelta, niin että hädin tuskin ennätimme ottaa kaksi hevosta, ja niin lähdimme pimeässä yössä täyttä laukkaa ajamaan, tietämättä minnekä, koko kylä kintereillämme. Vihdoin saavuimme suolle, ja meidän täytyi jättää hevoset ja olla kyyryllämme liejussa koko seuraavan päivän. Mutta seuraavana yönä jatkoimme kulkua, ja sitä tekoa teimme joka yö kaikkiaan kahdeksan vuorokautta, eläen nauriilla ja marjoilla, ja kun niin sopi, varastimme hevosia kylistä. Eräänä iltana tuli meitä vastaan kaksi tyttöä, kumpikin maitoastiataan kantaen, ja silloin satoi rankasti ja niillä raukoilla oli vilu. Odotapas vähän, huusi Långström. Sitten joimme heidän maitonsa ja annoimme heille päällystakkimme sijaan. Kas sentähden, veikkoset, täytyy meidän nyt tehdä kunniaa näissä ryysyissä.

— Ei hätää mitään! — huudahti Bertelsköld. — Suuri Novgorod on pitänyt huolen vaatteistamme. No niin, toverit, koska teidän ja meidän hyvä onni on meidät jälleen yhteen saattanut, tahdotteko käydä oivallisen saaliin ottoon osallisiksi?

— Minä aijoin juuri samaa ehdottaa teille, — vastasi Luukkonen.

— Siis lähdet yhdessä ruutikuormastoa ryöstämään?

— Minä viisi piittaa teidän viheliäisistä ruutitynnyreistänne! Toist' sorttia!

— Ethän ainakaan aikone kokonaista arsenaalia?

— Toist' sorttia!

— Vankeja ottamaan? Joku översti?

— Toist' sorttia!

— Kenraali?

— Toist' sorttia!

— Mitä hittoja, ethän ainakaan aikone väijyä . . .

— Tsaaria!

— Selitä tarkemmin!

— Muutamilta kivekkäiltä *), jotka näillä tienoin liikkuvat, kuulin vastikään, että tsaari, ainoastaan muutamain uskottuinsa seuraamana, huomenna syö päivällistä Menshikoffin maakartanossa Valkeasaarella, neljä peninkulmaa täältä. Kun ei minulla ollut toivoa saada kokoon enempää kuin 10 tai 15 miestä, ja nekin vielä olivat harjaantumattomia ratsastamaan, niin riensin sinua etsimään, ehdottaakseni teille, että jakaisimme yritykseen yhdistetyn kunnian ja vaaran.

— Ottaa tsaari vangiksi!

— Miks'ei? Hän on urhoollinen mies, ja hänen henkivartijansa puolustavat häntä viimeiseen veripisaraan asti. Mutta pelkuriraukkoja emme ole mekään. Mitä se tekee, jos puolet meistä kaatuvatkin, kun vaan toisten onnistuu tehdä enemmän kuin kokonaisen armeijan, enemmän kuin Kaarle kuninkaan itsensäkään on onnistunut!

— Luukkonen, sinä olet talonpoika, ja minulla on kreivin arvonimi, mutta tämä ylevä ajatus korottaa sinut ylemmä kaikkia kreivejä Ruotsin valtakunnassa! Sinä olet oikeassa; mitä se tekee, jos sinä ja minä ja me kaikki kaadumme tässä yrityksessä, kunhan vaan kaksi meistä jää viemään niin kallista saalista hyvään talteen! Tuossa kourani; me koetamme!

— Luukkonen! — huudahti Miltopæus, pudistaen vuorostaan rohkean talonpojan kovaa kämmentä; — sattui tässä äsken niin, että tulin sinusta tyhmän sanan sanoneeksi.

*) *Kivekkäiksi* kutsutaan kansantarinan sankareita näiltä ajoilta. Epätietoista on, eikö tämä nimitys, kivikäsi eli kiven-nakkaaja, pikemmin liene niiden sissien yhteinen nimi, jotka ampumavarain puutteessa linkosivat kiviä vihollisten päälle tai joita muuten pidettiin tavallista lujempina käsistään. Myöhemmät tutkijat johtavat nimen eräästä Kivekkästä, joka oli karjalaisten sissien johtaja.

Nyt sen peruutan, ja joka uskaltaa muuta sanoa kuin että sinä olet paras kaikista kunnan miehistä Auran ja Rajajoen välillä, sen vieköön Lybecker karvoineen päivieneen.

— Luukkonen olkoon päällikkömme tässä yrityksessä, — jatkoi Bertelsköld. — Minä ja me kaikki rupeamme hänen komentonsa alle.

— Entä ruutikuormasto . . . musketit . . . kaviaari ja kaikki ne muut herkut? — muistutti Peldan, joka jo oli toivonut saavansa syödä hienon aterian.

— Saadaksemme kotka pyydetyksi täytyy meidän jättää rastaat rauhaan, — vastasi Bertelsköld. — Ei risahdusta, ei rasahdusta saa kuulua mistään melskeestä näillä tienoin, ennenkun olemme Valkeasaarella. Me odotamme sinun käskyjäsi, majuuri Luukkonen.

Nyt tehtiin niin hyvästi mietitty sotasuunnitelma kuin asianhaarat myönsivät. Viipymättä oli liikkeelle lähdettävä ja yön pimeyttä käytettävä, että metsäpolkuja myöten päästäisiin niin pitkälle kuin mahdollista Inkerinmaahan, ja sitten päivän noustessa levähdettävä. Sitten piti Luukkosen ja Bertelsköldin miesten, joita yhteensä oli hiukan viidettäkymmentä, talonpojiksi pukeutuneina lähestyä maakartanoa pienissä ryhmissä eri haaroilta ja niin pian kuin Luukkonen pistoolin laukauksella oli antanut merkin, tehdä päällekkäus. Vaan koska oli erittäin tähdellistä, että tämmöistä yritystä tehtäessä, jonka menestys kokonaan riippui liikuntojen nopeudesta, oli hevoset mukana, mutta kun niiden kulettaminen liejuisilla metsäteillä oli mahdotonta, niin päätettiin hankkia niin monta paria rattaita kuin saada voitaisiin ja lähettää ne Bertelsköldin hevosilla pitkin suurta maantietä määrättyyn yhtymäpaikkaan, ikäänkuin ne olisivat Wiipurista palaavia tyhjiä kuormakärryjä. Komento tässä toimesta uskottiin Miltopæukselle, joka mongersi Wenäjän kieltä kotitarpeiksi ja jonka piti olla olevinaan se komisarjus eli varusmestari, joka tavallisesti kulki semmoisten kuormastojen mukana. Heinäin alle kärryihin kätettiin miekkoja ja aseita, jota paitsi neljä nopeinta hevosta valittiin tarvittaissa kulettamaan korkeata vankia ja hänen vartijoitaan Suomen rajan yli.

Kun nukkuva Långström vaivoin oli saatu hereille, riensivät kaikki suurimmalla innolla tuumaansa täytäntöön panemaan.

6. Kotkan-ajo.

Seuvaavana aamuna oli tämä vähäinen joukko, ylen vaivaloisia taipalia metsien kautta kiireesti kulettauan, lähellä Rajajokea ja ainoastaan puolen peninkulman päässä Valkeasaaresta. Varhainen Elokuun aurinko oli jo tunnin ajan kultaillut koivujen latvoja, kun joukko paneusi levähtämään, saadakseen uusia voimia vaaralliseen yritykseensä. Onneksi oli seutu sodan kautta suureksi osaksi autioksi joutunutta ja ilmankin niin täynnä pohjattomia soita, joiden läpi Laatokan ääretön vedenpaljous tihkuu maanalaisten norojen kautta merta kohti, että pakoilevat ilvekset, sudet ja ketut tähän asti olivat ainoat elävät olennot, jotka näyttivät tahtovan vastustaa sissien tunkeumista Inkerinmaahan.

— Jospa Löfving nyt olisi kanssamme, — virkkoi Luukkonen; — liukkaampaa miestä vihollista vakoilemaan ei ole toista. Långström koettakoon onneaan; hän tuntee täällä joka pensaan, eikä ole monta tuntia siitä kuin viimeksi olimme täällä.

Långström, joka nyt oli yhtä väsymätön kuin yöllä oli ollut uninen, otti yhden kivekkäistä mukaansa ja lähti seutua tutkimaan. Aamupäivä oli jo pitkälle kulunut, ja toverit alkoivat jo pahinta peljätä, kun hän vihdoin palasi. Maakartano, sanoi hän, oli täynnä venäläisiä ja suomalaisia uudis-asukkaita, joita oli ainakin sadan paikoille luomassa oja, istuttamassa puutarhoja ja rakentamassa komeita linnoja. Komppania preobrashevskin kaartiväkeä oli majoitettu likimpään kylään virstan päähän rakennuspaikalta; tuskin oli kolmeakymmentä sotamiestä enempää itse kartanossa, ja nämäkin olivat heittäneet kiväärinsä pois ja riisuneet takkinsa kaivaakseen ja muuratakseen — niin innokkaasti joudutti tsaari tätä työtä. Hän oli, ainoastaan Menshikoff ja kamaripalvelija muassaan, ratsastanut aivan lähitse sitä latoa, jonka lattian alla sissit piilivät. — Tuskin oli viittätoista askelta väliämme, — sanoi Långström; — minä olisin aivan

hyvin voinut ampua hänet pistoolillani; mutta minä ajattelin itsekseni: olkoonpa vaikka itse perkele, vaan liian hyvä on hän kaatumaan noin häpeällisellä tavalla kunniallisen sotamiehen kädestä, ja tuskin on kolme viikkoa siitä kuin hän minulle henkeni lahjoitti. Niinpä annoin hänen ratsastaa ja, sen verran kuin ymmärsin, sanoi hän Menshikoffille, että hänen pitäisi tuoda enemmän väkeä Suomesta, ne ymmärtäisivät paremmin viljellä suomaita, sanoi hän. Johon Menshikoff vastasi, että hän oli tänne tuottanut kolmattakymmentä suomalaista tyttöä ja naittanut heidät venäläisille orjilleen, sillä eduksihan olisi aina rotujen sekoittaminen toisiinsa, sanoi hän. Ja se näytti tsaaria huvittavan.

Kun he nyt olivat selvillä siitä, että uhkayritystä kävi koettaminen, jaettiin joukko sopimuksen mukaan pieniin osiin ja niin lähdettiin sykkivin sydämin matkalle maakartanoa kohti.

Lähetäkseen sitä täytyi seikkailijaimme kulkea erään rämeisen, mutta viljavan lakeuden yli, jommoisia Inkerinmaa on melkein laidasta toiseen. Muutamat siellä täällä kellertävät ohravainiot, joita hävittävien sotien jälkeen taas oli ruvettu viljelemään, odottivat, tähkät täysinäisinä, elomiehen viikattetta ja soivat samalla hyvää suojaa eteenpäin hiipiville aina kartanoon saakka. Täten onnistui kahden Bertelsköldin ja Långströmin johtaman parven kenenkään huomaamatta päästä maakartanon portille asti.

Samoin lähenivät muutkin parvet, Luukkosen, Peldanin ja erään kivekkään, Toivosen, johtamina esteettömästi samaa määräraikkaa vastakkaisilta suunnilta pitkin maantietä, selitettyään muutamille nenäkkäille kasakoille olevansa työmiehiä rajapitäjistä, jotka tsaarin käskystä olivat tulleet tänne työhön osaa ottamaan. Kaikki näytti hyvästi menestyvän; ainoastaan Miltopæusta ei näkynyt hevosten kanssa.

Häntä odotettiin odottamistaan, mutta mahdotonta oli kauvemmin odottaa. Tsaari istui päivällisellä tuolla sisällä; hänen tarkkaa kotkansilmäänsä peljättiin, jos hän tulisi ulos ja sattuisi huomaamaan valepukuun puetut.

Luukkonen aikoi juuri antaa hyökkäysmerkkinsä, kun samassa alkoi kuulua sekavaa melua maantieltä ja heti sen jälkeen nähtiin moniaiden noista kaivatuiista hevosista ilman kärryjä ja satuloita laukkaavan maakartanoa kohti, selässään

muutamia seikkailijoistamme. Täyttä neliä heidän jälessään tuli alun toista kymmentä kasakkaa. Syynä tähän oli se, niinkuin sittemmin kuultiin, että kasakat olivat tahtoneet ryöstää kärryt, kun tarvitsivat niitä kuormastoa varten. Mutta nyt olivat aseet ja satulat heinäin alle kätkeytyt. Miltopæus tinki siis vastaan niin kauvan kuin suinkin, mutta puhui itsensä venäläisillä lauseparsillaan niin perin pussiin, että viimein yksi kasakoista jokseenkin armottomasti kosketti häntä piikkinsä varrella. Tätä loukkausta urhoollinen ylioppilas ei voinut enää suvaita, ja yks' kaks' keijotti mies piikkienensä maassa. Tappelua ei käynyt välttämisen; sissit tempasivat aseensa rattailta ja onnistui heidän vähäksi aikaa karkoittaa viholliset. Ei kuitenkaan ehditty riisua kuin kymmenen hevosta ja ottaa myötä yhtä monta kivääriä, jonka tehtyä koko joukko, ystävät ja viholliset, täyttä lentoa riensivät Valkeasaarta kohti.

Luukkonen näki heti, ett'ei tässä ollut aikaa siekailla ja laukasi yhden niitä pistooleja, jotka hän oli kätkenyt takkinsa alle, portilla seisovaa henkivartijaa kohti. Tämän merkin kuultuaan hyökkäsivät kaikki sissit esiin, nostaen kovaäänisen sotahuutonsa »Kaarle kuningas!» ja tunkivat kartanon pihalle.

Täällä loikoili noin parikymmentä miestä henkivartijaväkeä huolettomassa rauhassa päivällislepoaan pitäen ja olivat he asettaneet kiväärinsä vähäisen puuhuoneen seinämälle, jonka kohta piti väistyä komean kivirakennuksen tieltä. Ennenkun nämä ennättivät aseittensa luo, olivat sissit siellä jo ennen heitä, ja näiden onnistui, nyt hyvästi varustettuina, muutamilla kiivailla iskuilla ajaa heidät puolitekoisten matalain muurien ulkopuolelle.

Tämä oli vaan alkuleikkiä siihen varsinaiseen taisteluun, joka tähtäsi suurempaan saaliiseen. Heti ensimmäisen kehoitushuudon kuultuaan karkasi Bertelsköld pääovea kohti, tunkeakseen huoneesen ja saavuttaakseen tarkoituksensa, ennenkun puolustajat ennättivät tointua hämmästyksestään. Mutta siellä kohtasi häntä heti kookas henkivartija, joka seisoi vartijana etehisessä ja esti hänet sisään pääsemästä. Hurja taistelu syntyi tämän ja Bertelsköldin välillä — taistelu jätti läisten kesken, sillä molemmat olivat yhtä pitkät ja väkevät. Jo viimein pääsi kreivi voitolle, ollen harjaantuneempi

Kotkan-ajo.

miekkailemaan; uskollinen henkivartija kaatui paikalleen kunniallisen sotamiehen tavoin, ja Bertelsköld tunki edemmä.

Siellä kohtasivat häntä uudet vastukset. Ovet oli jo ehditty salvata sisäpuolelta.

— Ikkunain kautta sisään! — huusi Luukkonen. — Ei ollut aikaa murtaa ovia.

Långström hyppäsi ensimmäisenä sisään. Hän oli tullut kyökkiin. Makoiset paistit höyrysisivät siellä vielä, mutta ei kellään ollut aikaa niitä nauttia. Långström sysäsi likimäisen oven auki ja oli nyt keskellä kiljuvia naispalvelijoita. Mutta kun kohteliaisuus hienompaa sukupuolta kohtaan ei koskaan ollut kuulunut tämän miehevän kapteenin tapoihin, oli se tällä kertaa hänen mielestään yhtä vähän paikallaan kuin muulloinkaan. Päästäkseen eteenpäin survasi hän sentähden heitä jotenkin lemlettömästi sekä eteen että taaksi, mutta huonolla menestyksellä. Näiden orjain uskollisuus hallitsijaansa kohtaan oli yhtä suuri kuin etehisessä seisneen jättiläisenkin. He takertuivat rosvon jalkoihin, heittäysivät lattialle hänen jalkainsa eteen, hänen täytyi astua heidän ylitsensä. Isoa miekkaansa ei Långström kumminkaan hennonut käyttää ja niin sai taas muutamia minuutteja hukkaan kuluneeksi.

Sill'aikaa ja ennenkun päällekkarkaaajat ehtivät ruveta huonetta joka haaralta vartioimaan, oli useampia henkilöitä hypännyt ikkunoista ulos ja päässyt kedoilte pakoon. Yksi näistä, tavattoman väkevä ja vikkela, oli murtautunut Luukoksen miesten välitse ja antanut likimmäiselle vastustajalleen Toivoselle kuolinhaavan.

Muamat luulivat häntä tsaariksi ja tahtoivat ajaa häntä takaa. Mutta toiset väittivät nähneensä tsaari Pietarin sisimmäisen huoneen ikkunassa ja tunteneensa hänet hänen nauhoitetusta hatustaan ja tumman-viheriästä, kullalla kirjaellusta takistaan. Sissit eivät uskaltaneet hajaantua ja riensivät sentähden murtamaan sisimmäisen huoneen ovea, jota ruhtinas käytti työhuoneenaan, maakartanossa oleskellessaan.

Täällä kohtasi heitä ylen kiivas vastarinta. Ovi oli suljettu kaikenlaisilla huonekaluilla, ja kun se vihdoinkin sysättiin saranoiltaan pois, vastaanotettiin ryntääjiä pistoolin laukauksilla. Kaksi heistä haavoittui; huone oli savua täynnä.

Mutta savun lävitse nähtiin tsaari ja yksi hänen kammari-palvelijoitaan, kumotun kirjoituspöydän suojassa ja paljastetut miekat kädessä, valmiina puolustaumaan viimeiseen asti.

— Antautukaa, teidän majesteettinne! — sanoi Bertelsköld saksaksi. — Vastustus on mahdotonta, ja teidän majesteettianne kohdellaan kaikella sillä kunnioituksella, joka on tuleva teidän korkealle arvollenne.

Tsaari ei virkkanut mitään, mutta kammaripalvelija otti vastataksensa. — Polvillesi, orja, puhuessasi kaikkein venäläisten itsevaltiaan kanssa! — huusi hän. — Suuri tsaari ei antaudu rosvojen vangiksi; heidän velvollisuutensa on anoa häneltä armoa.

— Me emme ole orjia emmekä rosvoja, — vastasi Bertelsköld ylpeästi, — vaan upseereja ja sotamiehiä hänen ruotsalaisen majesteettinsa palveluksessa. Minä pyydän teitä, teidän majesteettinne, elkkää pakoittako meitä väkivaltaa käyttämään, sillä minä vannon kruununne kautta, teidän täytyy seurata meitä, ja heti!

— Hänen tsaarillinen majesteettinsa suostuu kuulemaan teidän ehtojanne, — sanoi kammaripalvelija jälleen, kuiskattuaan muutamia sanoja herransa korvaan.

— Hän kuluttaa aikaa! — huusi Luukkonen. — Hänen väkensä kokoontuu joka haaralta. Ottakaa hänet kiinni!

Bertelsköld ymmärsi hyvin kyllä, että jokainen silmänräpäys oli kallis ja juoksi sentähden pitemmittä puheitta pöydän yli tsaariin käsiksi, samalla kun Långström hirmuisella miekallaan oikaisi kammaripalvelijan lattiaan. Miekka väännettiin taistelevan hallitsijan kädestä, ja Bertelsköld kantoi hänet kiivaasta vastarinnaasta huolimatta vahingoittumattomana portaille.

— Saksan pukki! — huusi Långström, kun oli tultu savusta ulos ja kirkas päivänpaiste valaisi vangitun kasvoja; — eihän tämä olekaan tsaari.

— Hän se on! — huusivat toiset; — me tunnemme hänen kullalla kirjaellun takkinsa ja hänen hattunsa!

Luukkonen, joka vähää ennen oli ollut peljätyn hallitsijan kanssa tekemisissä, tunkeusi esille ja pyyhkäsi ruskeat hiukset vangin otsalta syrjään. — Ei, sanoi hän pettymystä

ja harmia ilmaiseksi äänellä; — tämä ei ole tsaari! Jumala meitä auttakoon, hän on päässyt käsistämme!

— Enkö sitä sanonut, — huusi joku kivekkäistä. — Se oli tsaari, joka hyppäsi ikkunasta ulos ja halkasi Toivoelta otsan.

Niin olikin. Vanki oli vaan pukeutunut tsaarin hyvin tunnettuun hattuun ja takkiin ja asettautunut ikkunaan, pettääkseen vihollisia ja viivytääkseen heitä niin kauvan kuin mahdollista, kunnes hänen herransa ennättäisi päästä hyvään turvaan. Menshikoff oli niinkään päässyt pakoon. Rohkea yritys oli mennyt kokonansa myttyyn.

— Sinä saat meille maksaa tämän kepposen, sinä kavala koira! — huusi Långström vihan vimmassa, kohottaen surman asetta vangin pään päällä.

— Iske vaan, jos mielesi tekee, — sanoi venäläinen uhkamielisesti. — Minä olen vaan herrani ja ruhtinaani halvin orja, mutta minä tiedän kuolla hänen edestään, jos niin on pyhien tahto, ja hän on pitävä huolen vaimostani ja lapsistani. Miksi viivyttelet, veren tahraama mies? Etkö näe, että tsaari, minun herrani, on päässyt pauloistanne ja on kostava teille minun puolestani. Iske siis!

Vaan Långström ei iskenytkään.

— Ei, — sanoi Bertelsköld, — tämä mies on vaan tehnyt velvollisuutensa ja käyttäytynyt herraansa kohtaan niin kuin itsekukin meistä olisi käyttäynyt omaa herraansa kohtaan. Antakaa hänen mennä!

Vanki laskettiin irti. Nämät hurjat sissit, jotka itse kuolemaan saakka uskollisina taistelivat kuninkaansa edestä, ymmärsivät ensimmäisessä närkästyksessäänkin huonosti menestyneestä yrityksestä kunnioittaa sitä uskollisuutta, jolla Venäjän kansa kaikkina aikoina on vuodattanut vertansa hallitsijainsa edestä. Totta kyllä on, että tämä kansa kävi kuolemaan tsaariensa puolesta, koska se katsoi sellaista itsestään selväksi asiaksi, kun sitä vastoin lännen vapaat miehet seurasivat vakuutustansa; mutta molempain uhraukset, molempain alttiiksiantavaisuus ja molempain käytöstapa olivat lopuksi kumminkin samat.

— Ratsaille, toverit! Ratsaille! — kaikui Luukkosen ääni. Ja jopa olikin aika täpärällä. Hajaantuneet kaartilaiset olivat yhtyneet kartanoon ratsastavaan kasakkajoukkoon

ja uhkasivat sulkea sisseiltä paluumatkan. * Osa työmiehistäkin alkoi, kirveillä ja rautakangeilla varustettuina, piirittää kartanoa. Joka haaralta nähtiin maalaisia rientävän hätään ja etäämpänä tupruava pöly ilmaisi, että preobrashenskin kaartiväki, luultavasti tsaarin itsensä komentamana, oli tulossa kurittamaan näitä rohkeita ryöväreitä.

Taistelua ei ollut kestänyt kahtakymmentä minuuttia enempiä, mutta joka hetki kävi vaara yhä suuremmaksi. Vähäinen suomalainen joukko oli jo kadottanut yhden kuolleen ja kaksi haavoitettua. Onneksi oli kymmenen miestä jäänyt hevosia vartioimaan. Mutta nämäkin olivat ilman satuloita, ja hevosia olisi tarvittu neljäkymmenen paikoille. Vaikka kaksikin miestä olisi samalla hevosella ratsastanut, olisi sittenkin puolet joukosta ollut hukassa, elleivät kasakat olisi tuoneet kartanoon niitä hevosia ja kärriä, jotka he vähää ennen olivat Miltopæukselta ryöstäneet. Luukkonen huomasi sen ja antoi kymmenen ratsumiehen Bertelsköldin ja Långströmin johdolla karata kasakkain päälle, sillä aikaa kuin toiset täyttä karkua juoksivat työmiesten kimppuun, hajoittivat heidät vähällä vaivalla ja anastivat kärriä hevosineen, joiden avulla kohta pääsivät maantielle ja sitten, kiivaasti ajaen, rajalle ja Suomen metsiin.

Bertelsköld ja Långström saivat nyt kahdeksan toverin kanssa, satulattomain hevosten selässä istuen ja ilman avun toivoa, rynnistää enemmän kuin sadan sotamiehen ja talonpojan sekä kolmen, neljäkymmenen kasakan läpi, samalla kuin kaartiväki pikamarssissa kiirehti kartanoa kohti. Heidän turmionsa näytti välttämättömältä; mutta nämät urhoolliset, kaikenlaisissa vaaroissa karaistut sissit eivät hätäytyneet. Odottamatta päällekkarkausta kävivät he itse ahdistajainsa kimppuun, hyökäten ensiksi vaarallisimpain vihollistensa kasakkain päälle.

Tulisen rohkeat ja taistelunhaluiset kasakat käyttivät kuitenkin hyväkseen sitä etua, mikä heillä oli pitkeistä piikeistään ja oivallisista hevosistaan, ja pyörähtivät syrjään, karatakseen sivulta ja takaa vastustajainsa päälle. Tila kävi tukalaksi; kaksi sissiä kaatui piikkien lävistäminä, ja kolmannen, Miltopæuksen, joka suistui hevosen selästä, otti jalkaväki riemuiten vangiksi.

Bertelsköld joutui tästä onnettomuudesta aivan raivoihinsa. Muistettava on, että hänellä oli jättiläisen voimat ja että hän sen lisäksi vielä oli aikansa rohkeimpia ratsastajia, lapsuudesta pitäen ikäänkuin kiinnikasvanut hevosen selkään.

Hän oli huomannut, että kasakkain johtajalla oli erinomaisen hyvä hevonen, paljoa parempi kuin kellään muulla, ja että hän sentähden kävi vaaralliseksi heille kaikille, kun se milloin hyvänsä voi pyörähtää heidän sivutsensa ja karata heidän päällensä takaapäin. Bertelsköld ratsasti nyt häntä kohti ja oli samalla hevosen selästä putoavinaan, niin että hän pitäen harjasta kiinni jäi hevosen kupeelle riippumaan. Heti oli kasakka hänen rinnallaan kohottamassa pitkää piikkiään häntä tuhotakseen, mutta samassa oli Bertelsköldkin jälleen ratsailla, tarttui kasakkaa oikealla kädellä rinnuksiin ja nosti hänet pois satulasta, jolla aikaa hän vasemmalla kädellään kävi irtonaisen hevosen ohjiin kiinni ja tempasi sen mukaansa. Tässä kummallisessa asennossa, kulettaen potkivaa vastustajaansa suoralla kädellä edessään ja karkuuttaen hänen hevostaan perässään, ratsasti nyt tämä mahtava karoliini jalkaväen kimppuun, huolimatta luodeista ja sapelin iskuista, ja viskasi vankinsa suin päin keskelle tiheimpää joukkoa. Kauhistunut joukko hajausi joka haaralle, luullen paholaisen itsensä heidän keskelleen ratsastavan; — mutta ensin kaikista hämmästyti Miltopæus, jonka käsiä juuri oli ruvettu selän taaksi sitomaan. Nyt antoi Bertelsköld hänelle hevoseensa ja itse otti hän kasakan hevosen, jonka tehtyä molemmat riensivät Långströmin avuksi, joka tunnetulla kauhealla lyömämiekallaan hakkasi kuin vimmatu ympärilleen.

Päästyään taas satulaan ja nauttien siitä riemusta, mikä valtaa innokkaan ratsastajan hyvän hevosen selässä, joka pärskyy kuin tulen liekki ja on väkevä kuin myrsky, oli Bertelsköld nyt kokonaan kuin toinen mies mielestään, ja sen saivat hänen vastustajansa kohta tunteakin. Vuorostaan pyöri hän nyt nuolen nopeudella joka haaralla heidän ympärillään, hätyyttäen ehtimiseen heitä heidän suojattomilta puoliltaan, ja ratsastaja toisensa perästä suistui päistikkaa maahan hänen surmaavan säilänsä iskuista. Samoin kuin muinaisajan taistelijoilla näytti hänelläkin olevan lumottu rautapaita; piikit ja iskut kimmahitivat takaisin tästä raivoavasta Herkuleesta, joka paiskasi nurin niskoin kaikki, mitä

tielle sattui, ja kohta kallistui voitto sissien puolelle. Joka mies sai nyt uutta rohkeutta ja tappeli neljän miehen voimalla; »Kaarle kuningas! Kaarle kuningas!» kaikui heidän sotahuutonsa, ja kun vihollinen alkoi epäillä olevansa tekemisissä jonkun suomalaisen armeijan etujoukon kanssa, hajausi se hurjasti paeten joka haaralle, juuri kuin kaarti lähestyi kartanoa tuskin pyssynkantaman matkan päässä.

Bertelsköld ei nähnyt hyväksi odottaa sen tuloa. Kaksi miestä kadotettuaan ja vieden muassaan useampia haavoitettuja karkasivat he tiettömiä metsiään kohti, jättäen taistelupaikalle, paitse Toivosta ja kahta ratsastajaa, enemmän kaa-tuneita ja haavoitettuja vihollisia kuin niitä nykyaikana kaa-tuu suurissakaan taisteluissa. Suureksi harmikseen täytyi heidän jättää sinne toivonsa tuosta suuresta saaliista, joka olisi koko sodan menoon niin arvaamattomasti vaikuttanut; mutta heidän mieltään rauhoitti kuitenkin tieto siitä, että taas olivat voittajina päässeet noin tuiki epätasaisesta taistelusta ja että he, niin vähälukuiset kuin olivatkin, kumminkin olivat uskaltaneet ryhtyä urotekoon, joka olisi jäänyt kokonaisilta armeijoiltakin tekemättä.

7. Mainiemen linna.

Nyt oli tapahtunut se, minkä jo edeltäpäin voi aavistaa. Lybeckerin peräydyttyä Pälkäneelle jäi koko eteläinen osa maata alttiiksi viholliselle, joka pian otti sen haltuunsa. Anastettuaan Helsingin lähti hän viipymättä Turkuja kohti, löi översti Stjernschantzin, joka 800:lla miehellä koetti viivyttää häntä Karjanjoen sillan luona, ja marssi kaupunkiin 28 päivänä Elokuuta, joka oli viimeinen rukouspäivä sinä vuonna. Kaikki virkakunnat, ynnä yliopisto ja suurin osa asukkaista, olivat paenneet pelättyä vihollista, joka nyt tapasi kaupungin autiona ja puoleksi poltettuna. Turussa oli näet vuonna 1711 ollut suuri tulipalo

— joten Inkeri-noidan ensimmäinen ennustus oli toteen käynyt. Venäjän sotajoukot asettuivat sentähden leiriin linnan kentälle. Tsaari itsekin saapui kohta sen jälkeen ja asui Wittfoothin kartanossa sillan luona. Turkuun tulonsa muistoksi lyötätti hän mitalin, jonka etupuolella oli hänen rintakuvansa ja takapuolella Herkules, nuijallaan ajamassa Neptunoa vaunuista mereen. Sen alle oli piirretty: Turku 8 päivänä Syyskuuta 1713. Kaupungin avaimet riippuvat nyt voitonmerkkeinä Pietarin-Paavalin kirkossa tsaarien valkoisten marmorihautain kohdalla.

Tähän aikaan, jolloin oli alinomaisia pikku kahakoita Suomen maaseuduilla — kun vihollinen yhä eteni ja maan säännöllinen sotajoukko peräytyi — vie meidät tapausten virta jälleen Mainiemen linnaan, josta kertomuksemme ei ole mitään tiennyt sitten vuoden 1697, jolloin linna reduktionin kautta kruunulle peruutettiin. Silloin mainittu ehdotus, että tämä suuri tila ja sen loistoisa herraskartano määrättäisiin Turun läänin rykmentin överstin puustelliksi, ei näy toteutuneen, koskapahan Kuusiston kartano, sittemmin niinkuin ennenkin, näkyy olleen sitä tarkoitusta varten määrättyä. Sen sijaan oli kruunu pitkällisen sodan kautta syntyneen ylen tiukan rahapulansa poistamiseksi koettanut saada myydyksi muitten kartanoiden mukana Mainientäkin. Mutta Suomen aatelistokin oli reduktionin ja sodan kautta niin köyhtynyt, ett'ei kellään sen jäsenistä näin epävakaisina aikoina ollut halua ruveta ostajaksi, jonka tähden kartanoa yhä vielä hoiti kruunun puolesta mies, jonka lukija edellisistä kertomuksista muistanee, nimittäin rehellinen ja reipas mestari Pietari, jonka jo kreivi Bernhard Bertelsköld nimitti isältään perimänsä tilan haltijaksi ja voudiksi, — sama Pietari, joka lapsena ollessaan sai voionmaalaisen hevosen lahjaksi Kaarle XI:ltä tuon kuuluisan metsästyksen aikana Saltvikin pappilan läheisyydessä.

Tämä kunnan mies, jolla nyt 46:n vuoden ikäisenä oli monta kovaa kannettavana aikain epävakaisuuden vuoksi, istui eräänä iltana yksinkertaisessa asunnossaan tililaskujaan tarkastaen, sill'aikaa kuin vaimo ja lapset hänen ympärillään silpivät papuja, jotka vastikään oli poimittu isosta, puoleksi metsittyneestä puutarhasta, kun yhtäkkiä koputettiin suljettua porttia. Koko perhe kavahti kolkutuksen kuultuaan

istualtaan, sillä he odottivat joka päivä vihollisen tuloa, joka jo ennen oli marssinut siitä ohi neljän tai viiden peninkulman päässä olevaan Turkuun; mutta kun Mainiemi oli syrjässä, oli se tähän asti säilynyt noilta pelätyiltä vierailta.

Pietari mestari meni sykkivällä sydämmellä ottamaan selkoa siitä, oliko heidän pelossaan perää, ja näki nyt portinvartijan ikkunasta kolmattakymmentä ratsastajaa, jotka olivat ulkopuolelle porttia seisahtuneet. Oli jo jotensakin pimeä, mutta sen hän luuli näkevänsä, ett'ei ratsastajilla ollut pitkiä piikkejä eikä korkeita lakkeja, niinkuin hän oli pelännyt, vaan että ne pikemmin olivat kuin metsästäjiä siviili-viitoissa ja omaan kansaan kuuluvia. Vähän levollisemmalla mielellä päätti hän siis avata ikkunan ja kysyä, keitä he olivat, jotka näin myöhään illalla tulivat linnan tätä nykyä niukkaa vieraanvaraisuutta hyväkseen käyttämään.

— Hyviä ystäviä! — vastattiin ulkopuolelta. — Sano-kaa Pietari mestarille terveisiä, että Kustaa Bertelsköld, jota muinoin kutsuttiin Mainiemen kreiviksi, on täällä muutamain ystävänsä kanssa yösuojaa pyytämässä.

Pietari ei malttanut edes vastatakaan, vaan harppasi tuota pikaa portin luo. — Jumala varjelkoon, — sanoi hän, ja kyyneliä herahti hänen rehellisiin harmaisin silmiinsä; — Jumala varjelkoon Mainiemen porttia olemasta milloinkaan suljettuna rakastetun herrani pojalta taikka keneltäkään niistä, joita hän ystävikseen sanoo.

— Niinpä niin, kunnan Pietari, — sanoi kreivi, — riennähän panemaan tulta takkaan ja anna hevosille vähän heiniä. Me olemme tänään ratsastaneet seitsemän peninkulmaa kelvottomia teitä ja venäläinen on kintereillämme. Me aioimme auttaa Stjerschantzia Turun puolustuksessa, mutta kuulen, että olemme myöhästyneet. No, sinä ja perheesi voitte hyvin?

— Niin hyvin kuin näinä surullisina aikoina käy voiminen, — vastasi vouti, näyttäen tietä vieraille. — Vanha äitini käski sanoa teidän armollenne terveisiä. Hän nukkui viime kesänä otolliseen aikaan tästä pahasta maailmasta 74:n vuoden iässä, hurskaana ja Jumalalle otollisena, niinkuin hän elänytkin oli.

— Vai niin, että vanha Kreetta muori on tämän ajal-lisen elämän jättänyt! — sanoi Bertelsköld liikutettuna. —

Hän oli isä vainajani nuoruuden ystävä ja valon säde tämän maailman pimeydessä . . . Mutta me häiritsemme sinua kodisiasi, kunnan ukkoseni. Etkö saattaisi majoittaa meitä joihinkuihin linnan huoneista?

— Teidän armonne täytyy tyytyä minun omaan huoneeseeni, — sanoi vouti; — siellä on lämpimämpi. Ystäviänne varten saatan siivota ison salin linnan alikerrassa. Luulen, että takkaan vielä voi virittää tulen. Voi, armollinen herra, linna on nyt toisen näköinen kuin lähtiessänne siitä kahdeksantoista vuotta sitten!

Näin sanottuaan riensi vouti tekemään tarpeellisia valmistuksia vierasten vastaanottamiseksi, ja Bertelsköld jäi ajatuksiinsa suurelle, pimeälle linnanpihalle. Kuu, joka samassa pilkisti esiin syksyisten pilvien raosta, valaisi surullisesti hänen isäinsä linnan päätyä, tämän linnan, jota hän ei ollut nähnyt sen mahtavuuden päivien jälkeen. Myrsky oli kiskonut kattopellit osaksi irti, särkenyt korkeiden ikkunain ruutuja ja pahoin pidellyt niitä suuria sankarien kuvia, joita oli linnan seiiniin liitetty. Linna oli rakennettu kolmekymmenvuotisesta sodasta ryöstetyillä aarteilla. Sen raudankovan sotilaan jälkeläinen, joka kenties oli tahrannut näitä aarteita paljolla verellä ja verikylvöstään kirouksia niittänyt, seisoi nyt synkkämielisenä noiden rapistuneiden muurien vieressä, joiden sisään hän astui kuin muukalainen pimeänä iltana. Hänen seikkaileva elämänsä oli opettanut hänelle keinon, miten sodassa rikastutaan, ja vastoin tahtoakin tunki hänen mieleensä ajatus, joka muistutti tuota vanhaa sananlaskua: »mitä synnillä ja vääryydellä kootaan, se surulla ja murheella menetetään.»

Bertelsköld oli vaipunut niin syvälle näihin surullisiin ajatuksiin, että tilanhoitajan viimein täytyi muistuttaa häntä siitä, että takkavalkea ja tuota pikaa laitettu illallinen jo häntä odottivat. — Teidän pitää tulla muoriani katsomaan, — sanoi hän. — Kelpo muori, vaikka jo kappaleen matkaa kukoistusaikaansa tuonnempana! Hänen nimensä on Larsson, isä on kauppias Vaasassa, ja me tulimme tutuiksi kuusitoista vuotta sitten, kun teidän isänne kreivi vainajan kanssa kävin siellä ostamassa jyviä sinä suurena nälkävuotena.

Astuttiin tilanhoitajan halpaan, mutta hauskaan asuntoon, jossa Bertelsköld otettiin vastaan liikuttavalla kunnioituksella

ja herttaisuudella. Vuosia oli vierinyt siitä kuin tämä urhoolinen karoliini — jolla ei ollut kotia koko avarassa maailmassa — oli tuntenut kodin hiljaista onnea ympärillään. Hänen levoton, koditon henkensä oli niin kauvan ajelehtinut elämän myrskyisellä merellä, että hän milt'ei oli unohtanut mitä rauha ja tyytyväisyys, mitä rakkauden hymyilyt ja oman takan lempeä valo ovat ihmis-sydämmelle. Hänet valtasi tunne, niinkuin hän kerran taas olisi ollut *kotonaan*, ja hän kuunteli ystävällisellä osanottavaisuudella hyväntahtoisen tilanhoitajan kertomuksia kaikista Mainiemen onnenvaiheista niinä kuutenatoista vuotena, jotka olivat kuluneet siitä kuin se joutui pois entiseltä isännältään: kuinka kruunu ei ollut määrännyt mitään varoja linnan ja puutarhan kunnossa pitämiseen, jotka sentähden olivat saaneet rapistua; kuinka avaroita tiluksia oli hyvästi viljelty ja kuinka rahvas oli tullut hyviin varoihin kreivi-vainajan kyläkoulun ja muiden älykäsikäiden toimenpiteiden kautta, kunnes sota ja rutto olivat temmaisseet puolet miehistä auran kuresta; ja kuinka kreivi-vainajan muistoa vieläkin siunattiin siitä avusta, jolla hän hirmuisina katovuosina oli pelastanut alustalaisensa nälkään kuolemasta.

Nämä kertomukset keskeytyivät, kun joku uudelleen kolkutti portille, ja mestari Pietari, luottaen urhoollisiin puolestajiinsa, meni avaamaan. Kohta toi hän mukanaan nuoren talonpoikaisessa puvussa olevan miehen, jonka jäntevä vartalo osoitti yhtä paljon voimaa kuin viekkaat silmänsä ilmaisivat älyä ja sukkeluutta.

— Löfving! — huudahti Bertelsköld hämmästyksissään ja samalla iloissaan. — Sinäkö täällä, reipas poikaseni! Ja me kun luulimme sinun jo aikoja sitten kunniallisen miehen tavoin venäläisessä niimiköydessä kiikkuvan.

— Ei vielä! — vastasi kuuluisa sissi ja vakoja Tapani Löfving iloisella äänellä. — Minä tulen Turusta, jossa olen käynyt tsaarin omassa kyökissä ja myynyt neljä tivua munia. Kokilta ja kokkipojilta sain jotenkin tarkat tiedot tilasta kaupungissa, jossa tätä nykyä emme voi mitään toimeen saada, mutta minä lähetin sanansaattajan Taubelle Ahvenanmaan saaristoon, että hän voisi käydä kaupunkia kaleereillaan tervehtimässä, sillä minä panin liikkeelle semmoisen huhun, että olin nähnyt koko Ruotsin laivaston saaristossa.

Ja kun mieleeni juolahti, että pitäisihän tässä jotain omaankin pussiin ansaita, niin tekeydyin tyhmäksi ja olin vahingossa virkkavinani jotain niistä lihavista vasikoista, joita talonpojat olivat vieneet kätköön eräälle saarelle Paraisten pitäjässä. Heti alkoivat he pakoittaa minua opastamaan heitä sinne. Paljon tingittyäni suostuinkin siihen viimein, ja niin lähdettiin me, alakokki ja kaksi muuta miestä, paisteja pyydystämään. Sitten vein minä heidät yksinäiselle kalliolle, jossa vedin pistoolit takkini alta, sanoen heille: tenka tänne! — jonka he heti ymmärsivät ja alkoivat armoa rukoilla. Näin otin heiltä kaksi kivääriä ja kaksi sapelia, mutta kun ne eivät juuri mihinkään kelvanneet, niin möin ne kahdeksasta taalerista talonpojille. Ja sain minä paitse sitä kauniin pussillisen Venäjän ruplia; mutta vangit jätin kalliolle vasikoita hakemaan . . . Kiitoksia viimeisestä, Pietari mestari. Tässä ovat ne kymmenen taaleria, jotka viimein jäin teille velkaa, kun autoitte minua olkikuormassa kasakoita pakoon pääsemään. Tahdon nyt sanoa teille jotain, eikähän haittaa jos majuurikin sen kuulee. Vihollinen on kolmensadan askeleen päässä täältä.

— Vihollinen! — huudahti Pietari mestari. Tämä ainoa sana oli silmänräpäyksessä ajanut veret iloisen perheen kasvoilta ja niinkuin myrskyilma puhaltanut pois sen hiljaisen onnellisuuden heijastuksen, joka vastikään oli Bertelsköldiä ihastuttanut.

— Kulkiessani syrjätieta lähitse lehtokujan, näin tien vieressä kasakan, joka oli tienoota tähystelemässä. Heitä oli varmaan useampiakin tuolla ulompana kylässä.

— Olet oikeassa, — sanoi Bertelsköld. — Olisipa minun pitänyt se arvata. Olihan meillä iltamassa heitä parvi kintereillämme; mutta me tahdoimme ehtiä linnaan ennen yötä emmekä pysähtyneet heitä kurittamaan. Jos tunnen sinut oikein, et häntä suinkaan niin vähällä päästänyt?

— Karkasin häneen käsiksi, niin ett'ei hän voinut pitkää pükkiään käyttää, ja koetin kiskoa häntä hevosen selästä, mutta kun hän ei tahtonut tuumaan tyytyä, täytyi minun iskeä häntä vasten otsikkoa. No, sitten ei hän enää virkkanut mitään. Paha vaan, että hevonen pääsi menemään; se kukatiesi kantelee kieliä.

— Me emme saa menettää silmänräpäystäkään, vaan täytyy meidän paikalla valmistautua linnaa puolustamaan! — huudahti uhkaavasta vaarasta innostunut Bertelsköld. — Kaiken ruudin ja kaikki aseet, mitkä voitte hankkia, kunnan Pietari, viette isoon saliin. Käskekää renkien nukkua vaatteet yllä tämä yö. Olkaa huoleti; naiset ja lapset levätkööt rauhassa. Löfving, — ota kaksi miestä mukaasi ja mene

tiedustelemaan, sill'aikaa kuin minä asetan vartijoita linnan ympärille.

Käskyt täytettiin. Nyt syntyi vilkas liike koko Mai-niemessä. Lyhtyjä kiiteli pihan yli, ja valkeita välkkyi autoissa linnan ikkunoissa. Astuessaan isoon saliin tapasi Bertelsköld toverinsa aterialla, jonka Pietari tuota pikaa oli heille valmistanut. Vielä kerran kulki pikari miehestä mieheen

Mainiemen linnassa. Nyt juotiin viimeisiä tähteitä kellarin vanhoista varoista; kunnan vouti ei ollut ennen tahtonut niihin koskea. — Tämän puoliankkurillisen jaloa Unkarin viiniä, — sanoi hän, — löysin maan alta sorasta, ja päätin sen tyhjennettäväksi ainoastaan entisen rakastetun herrani pojan onneksi. Jumala varjelkoon teidän armoanne kaikissa vaaroissa ja suokoon teidän vielä kerran ja parempinakin aikoina palata tänne takaisin ja isäntänä istua teidän isäinne pöydän ääressä.

Tuskin oli hän tämän sanonut, kun samassa kuului kova jysähdys ja heti sen jälkeen pölähti tomua seinämällä. Kantaisän, kenraali Bertelsköldin kuva, oli raskaan kehyksensä kanssa pudonnut paikoiltaan ja pudotessaan lohkaissut kiviä ja savea seinästä.

Bertelsköldin huulet vetäytyivät synkkään hymyyn. — Isäni isä, — sanoi hän, — vastaa tähän omalla tavallaan amen. Kukatiesi tämä on viimeinen kerta kuin rehelliset soturit tyhjentävät maljojaan näiden muurien sisällä.

— Elkää niin sanoko! Me tahdomme puolustaa niitä viimeiseen verenisaraan asti! — huusivat sissit.

— Kaatukoot nämät muurit, kun vaan maamme pysyy pystyssä! — jatkoi Bertelsköld. — Mainiemen hyväksi en tahdo hukata teistä ainoatakaan, ell'ei siitä ole maallemme hyötyä.

— Ei, — vastattiin. — Me olemme täällä Turkuun vievän valtatie varrella ja saatamme tehdä viholliselle paljon vahinkoa. Me puolustamme Mainientä.

— No, Jumalan nimessä! — huudahti päällikkö. — Mutta käykäämme nyt hetkeksi aikaa levolle; huomenna kyllä voimia taas tarvitaan.

Tilanhoitaja antoi nyt levittää olkia lattialle, ja väsyneet soturit oikasivat mielihyvällä kangistuneita jäseniään. Mutta sallimuksen kirjaan oli kirjoitettuna, että he, samoin kuin Muhamedin soturit, saivat sanoa: »paratiisissa saamme levätä!»

Löfving palasi. Hän oli talonpojaksi pukeutuneena käynyt keskellä vihollisten joukkoa, jotka, sata ratsumiestä luvultaan, olivat majoittuneet Arvion kylään. Hän oli istunut heidän nuotionsa ääressä, juonut heidän kanssansa, valehdellut heille kuin aika poika ja varastanut heiltä hevosen.

Pitäisipä, arveli hän, koettaa vielä tänä yönä hätyyttää heitä, sillä he odottavat varhain aamulla melkoista joukkoa jalkaväkeä avukseen ja aikovat epäilemättä silloin käydä linnaa hätyyttämään.

Sissit olivat heti valmiit. Luoden päältään iltaunensa suloisen raukeuden kavahtivat he ylös hevosiaan satuloimaan ratsastaakseen uudelleen ulos pimeään yöhön. Semmoista oli heidän elämänsä.

Sill'aikaa ryhtyi Pietari siihen varotoimeen, että vielä samana yönä lähetti kaksi uskollista palvelijaa linnan kaikkein naisten ja lasten kanssa eräälle kaukaiselle meren saaristossa olevalle saarelle, jonne hän jo sitä ennen oli kuljuttanut kalliimmat tavaransa. Surun kyyneliä vuodattaen pakenivat nämät kunnan ihmiset — niinkuin siihen aikaan niin moni muu Suomessa pakeni — rakkaasta kodistaan, jota eivät milloinkaan enää luulleet näkevänsä. Eivät suinkaan Pietari mestarinkaan tunteet olleet iloisinta laatua, kun hän saatettuaan perheensä matkalle yksinään palasi linnan autioon pihaan. Mutta eipä hän ollut niitä miehiä, jotka luopuvat paikaltaan; hän tahtoi viimeiseen asti varjella kruunun omaisuutta ja palvella entisen rakastetun herransa poikaa nyt uhkaavissa vaaroissa.

Hänen palatessaan alkoivat jo päivän ensimmäiset säteet kultailla linnan katolla kirkuvia tuuliviirejä, ja hevosten kavioiden kuminaa kuului tieltä. Pietari mestari kuunteli sykkivällä sydämmellä; kumina läheni, ja kohta karkasi ensin yksi, sitten toinen, ja sitten useampia sissejä yht'aikaa ja viimein Bertelsköldkin hevosineen linnan pihaan. Kaikki olivat niin verissään ja pölyissään, että heitä tuskin voi tunteakaan. Heillä oli ollut kova ottelu kylässä, sillä vihollinen oli herännyt hevosten hirnunnasta ja tehnyt miehuullista vastarintaa. Kaikeksi onneksi olivat vihollisen ratsumiehet hajallaan siellä täällä taloissa eivätkä voineet yön pimeydessä saada selkoa päällekkärajain vähäisestä lukumäärästä. Neljäkymmentä miestä oli maahan hakattu; kolmekymmentä vankia ja kuusikymmentä hevosta tuotiin saaliina. Bertelsköldin väestä oli kaksi kaatunut ja kuusi saanut haavoja tässä yöllisessä taistelussa.

Kun vangit oli salvattu linnan kellariin ja hevoset korjattu tilaviin talleihin, heittäysivät soturit, tuiki väsyneinä

olkilyhteille pitkäkseen ja nukkuivat muutamain minuuttien kuluttua niin levollisesti kuin elomies, joka illalla korjasi viljansa öisen pakkasen pantavilta. Päällikölle ja kaikille niille, joita tarvittiin linnan vartioimiseen ja haavoitettujen sitomiseen, ei kuitenkaan lepoa riittänyt. Myöskin Löfving, joka oli kenties kaikista tehokkaammin tuohon yölliseen seikkailuun osaa ottanut, nousi niinikään jo varhain aamulla hevosenensa selkään vakoiluretkelle lähteäkseen.

Kello kymmenen paikoilla aamupäivällä tuli hän taas takaisin, tuoden sen tiedon, että odotettu vihollisten jalkaväki, neljäsataa miestä kolmen kentäkanounan kanssa, oli tulossa linnaa kohti. Pakolaiset olivat luultavasti jouduttaneet sen marssia ja tappiostaan kertoen yllyttäneet sen kostonhimoa. Nyt oli siis päätettävä, paettaisiinko vastakkaiselle suunnalle vaiko hengen uhalla taisteltaisiin monin kerroin lukuisampaa ja vihastunutta vihollista vastaan.

Vähän aikaa keskusteltuaan valitsivat sissit jälkimmäisen keinon. He tarkastivat joukkoaan, jossa sairaiden poisluettua oli vaan kolmekolmatta miestä; mutta kun tähän vähäiseen joukkoon liittyi vielä mestari Pietari linnaan jääneine palvelijoineen ja joukko pakolaisia lähikylistä, niin nousi Bertelsköldin vähäinen armeija kuitenkin viidenkymmenen miehen paikoille, jotka kaikki olivat hyvästi varustetut viholliselta äsken otetuilla aseilla. Paitse tätä oli Pietari mestari linnan alimmaiseen kellariin kätkenyt koko joukon kruunun ruutia, jota ei oltu ennätetty korjata pois vihollisen lähestyessä. Havaittiinpa vielä, että ne kuusi vanhaa, pientä tykkiä, joilla ennen onnellisempina aikoina oli tervehdyslaukauksia ammuttu, olivat käyttökelpoisessa kunnossa, vaikka ne kuulain puutteessa olivatkin pienillä kivillä ladattavat.

Tuskin oli tarpeellisimpiin valmistuksiin ryhdytty, kun vihollinen puolenpäivän aikana alkoi näyttäytyä Turun puolelta tulevalla tiellä. Ensimmältä lähenei hän varovasti pienissä parvissa, peläten väijytyksiä; mutta kohta kävi hän rohkeammaksi ja lähetti jääkärijoukon tunkeutumaan linnan ja meren välillä olevaan puistoon. Tämä yritys oli kaiken mokomin estettävä, sillä puistossa olevat kukkulat olivat korkeammalla kuin linna, ja olisi vihollinen siellä saanut vanhat niinipuut suojakseen. Bertelsköld oli sentähden asettanut

parhaimmat pyssymiehensä sinne, ja jääkärit ajettiin tappiolla takaisin.

Tämä oli vaan alkunäytelmä. Vihollinen oli vastikään saanut kokea, kuinka vaarallista on yön viettäminen näiden hurjain seikkailijain läheisyydessä ja toivoi sen vuoksi vovansa jo ennen iltaa valloittaa tämän varustamattoman maa-kartanon, jota vaan kourallinen talonpoikia ja metsäritareja puolusti. Hän tuotatti siis viipymättä kenttätykkinsä esiin ja asetti ne kiväärin kantamattomiin siitä matalasta tiilikivi-muurista, joka ympäröi linnan pihaa. Jo kello 2 aikana alkoivat kuulat rapista muuriin ja linnan seiniin saamatta kuitenkaan mitään muuta aikaan kuin että sieltä täältä varis-tivat rappausta seinistä ja rikkoivat ikkunanpieliä. Ei yhtään laukausta, ei yhtään hiiskausta kuulunut linnasta vastauk-seksi tähän tehottoomaan hätyytykseen. Ainoastaan nuo van-hat sinikeltaiset liput — samat, joita ennen muinoin iloisem-mat tuulet heiluttivat kreivitär Bertelsköldin juhlallisissa tuliai-sissa — liehuivat vieläkin rohkeasti ja yllyttävästi ylimyk-sellisen aateliskartanon viidestä pienestä tornista.

Vihollinen alkoi tuskautua. Tehdäksensä asiasta ker-rassaan lopun, lähetti hän kolme komppaniiaa puistoa valloit-tamaan, sill'aikaa kuin hänen muu väkensä hätyytti linnaa etu- ja itäpuolelta.

Tämän oli Bertelsköld jo edeltäpäin arvannut. Sill'ai-kaa kuin toinen puoli hänen väkeään taisteli vihollisen kanssa puistossa, hyppäsi hän kahdenkymmenen nopeimman miehensä kanssa ratsaille, ratsasti takaportista ulos, teki kierroksen ja ryntäsi vihollisen kylkeen puiston muurin läntiseltä puolelta. Jos ukkosen nuoli olisi iskenyt ryntääjien keskeen, eivät he olisi voineet siitä enemmän hämmästyä kuin tästä äkillisestä, arvaamattomasta, hirmuisesta hyökkäyksestä. He hajausivat kuin akanat tuuleen, kaatuivat kuin kypsynyt vilja viikatteen edessä, ja kun melkein koko heidän ratsujoukkonsa oli viime yönä hävitetty, ei ollut heillä muuta neuvoa kuin kiivetä kiviaidan yli puistoon ja yhtyä toisten kanssa linnan puolus-tajia ampumalla ahdistamaan. Kuormasto, aseet, ampuma-varat ja tykit, sanalla sanoen, koko vihollisen sotavarasto joutui täten Bertelsköldin valtaan, ja hänen kuultiin sittem-min monesti sanovan, että olisipa hänellä vaan ollut kaksikym-mentä miestä enemmän väkeä linnan ulkopuolella ja saman

verran lisää puistossa, olisi vihollinen sillä kertaa joko joutunut vangiksi tai tullut viimeiseen mieheen asti maahan hakatuksi.

Vähäinen ratsastajajoukko oli hädin tuskin ennättänyt naulata nuo kolme kanuunaa umpeen, kun sovittu merkki, punainen lippu keskimmäisen tornin huipussa, ilmaisi Bertelsköldille, että linnan sisässä oltiin ahtaalla. Hänen täytyi sentähden hetipaikalla kääntyä takaisin ja täyttä laukkaa ajaa portille. Täällä kohtasi hänet Pietari mestari, joka oli saanut haavan käsivarteensa ja huusi: — Jumalan tähden, teidän armonne, rientäkää puistoon! He ovat valloittaneet Floran linnan ja ampuvat sieltä tulikuulia linnaan!

— Floran linnan! — kertoi Bertelsköld, viehättyneenä niistä lapsuuden muistoista, joita tämä kauvan unohduksissa ollut nimi johdatti hänen mieleensä. — Siellähän prinssi Talvilumi ja prinssi Syysyö kerran leikillään voitosta taistelivat *). Nyt me käymme samaan leikkiin, mutta totta tehden!

Ennenkun Pietari ennätti vastata, olivat Bertelsköld ja hänen hevostensa selästä hypänneet miehensä jo täydessä karussa puistoa kohti. Asema ei ollut kehuttava. Ne kaksikymmentä pyssymiestä, jotka oli asetettu tänne vihollista vastaan, hupenivat avaraan puistoon ja voivat ainoastaan sieltä täältä, puiden suojassa seisoen, kaataa jonkun vihollisista, voimatta estää heitä tiheiden lehtokäytäväin ja entisten, nyt jo rappeutuneiden kasvihuoneiden välitse tunkemasta aina korkeimmalle ja keskimmäiselle kummulle asti, joka ennen muinoin komean huvihuoneensa mukaan oli saanut nimekseen »Floran linna.» Tappiostaan kovin kiukustunut vihollinen alkoi täältä ampua linnan ikkunoihin ja heitellä tulipalloja niiden vierellä olevain vanhain puuhuoneiden katoille, joissa Pietari mestari ja hänen perheensä oli asunut. Linnan ikkunoista ampuivat tosin tykit kivikuuliaan parhaan taitonsa mukaan ja joka laukauksen jälkeen kuului kahinaa niinipuiden latvoissa, samalla kun katkenneita oksia putoili maahan. Mutta tämä tykistö oli vaan lasten leikkiä eikä voinut vihollista kummulta karkoittaa.

Vielä kerran kokosi Bertelsköld väkensä; he olivat nyt sulaneet kolmenkymmenen paikoille. Mutta huolimatta

*) Välskärin kertomuksia, toinen jakso.

siitä, oliko heitä enemmän vai vähemmän, ja välittämättä sadan pyssyn tuiskuavasta tulesta, ryntäsivät kaikki kumpua kohti. Täällä taisteltiin nyt viimeinen murhaava taistelu Mainiemestä — mies miestä, miekka miekkaa vastaan. Ei milloinkaan ollut Kustaa Aadolf Bertelsköldin raudankova käsi semmoisella raivolla paiskinut kenttään kaikkia, jotka sen tielle sattuiivat; ei milloinkaan olleet hänen urhonsa niin vastustamattomasti rynnänneet vihollisen horjuvien rivien keskeen. Vaikka vastarinta olikin urhoollista, syöstiin venäläinen kuitenkin kukkulalta alas. Floran linna tulvehti kaatuneiden verta, ja lammikon vesi punotti. Vielä kerran näytti voitto hymyilevän Mainiemen urhokkaille puolustajille; mutta se oli hyvästijättöhymyily — viimeisen toivon säteen heijastus Mainiemen lipuilla koristettujen tornien ympärillä, jotka sallimus oli määrännyt kukistumaan.

Tuskin oli Bertelsköld saanut kukkulan valtaansa, kun hänen takanaan nousi huuto, että linna alkoi palaa. Hän katsahti taakseen. Ilta loi jo varjojaan korkeaan rakennukseen, ja neljässä tai viidessä paikassa näkyi jo katonrajasta esiin luikertelevien tulenliekkien punaista hohdetta. — Linnaan pojat! — huusi hän jylisevällä äänellä. — Jos meidän onnistuu sammuttaa valkea, ei vihollinen enää tohdi meitä hätyyttää ja voitto on meidän!

Nämä sanat kuultuaan riensivät kaikki linnaan. Mutta he myöhästyivät. Sakea tukahduttava savu esti pääsemästä ylisille tulta sammuttamaan. Kun puurakennuksetkin linnan vierellä leimahtivat tuleen, olivat kaikki sammutusyritykset sikseen heitettävät.

Kaikki rummutettiin sentähden isoon saliin ja saivat käskyn lähteä paluumatkalle. Pietari mestari ja muut haavoitetut nostettiin kärryihin, jota vastoin taisteluun kykenevät miehet, tiheinä riveinä ja vastarintaan valmiina, asettuivat hevosineen kuormien ympärille.

Bertelsköld oli ryhtynyt kaikkiin näihin toimenpiteihin rauhallisesti ja kylmäverisesti, mutta nyt viimeisen kerran isäinsä linnasta lähtiessään kadotti hän rohkeutensa. Tahtoi hän sentään vielä kerran sanoa jäähyvästit sukunsa kuville isossa asosalissa. Hän riensi sinne.

Palavista puuhuoneista nouseva liekki loisti kirkkaasti korkeista akkunoista sisään, valaisten savulla täytettyä salia

kuin päiväpaiste. Kanta-isän uudelleen seinälle nostettu kuva näytti synkein ja uhkaavin silmin katselevan jälkeläistään ja liekkien lekkuvassa valossa näytti siltä kuin olisivat nuo rautaan puetut urhot kolmekymmenvuotisen sodan ajoilta alkaneet liikkua ja tahtoneet astua ulos kehyksistään. Katkera tunne vihiasi karoliinin sydäntä. Hänen veljensä Torsten oli huolimattomuudessaan jättänyt taulut poiskorjaamatta; niiden täytyi nyt hävitä, hänen sukunsa mainehikkaiden muistojen täytyi kadota, eikä voinut hän niitä pelastaa. Kanta-isä oli aaltoihin hautautunut; hänen kuvansa oli tullessa palava. Tutkimaton sallimus, mikä oli tarkoituksesi?

Vielä kerran katsahti Bertelsköld taaksensa. Silloin kohtasivat häntä taulusta nuo unhottumattoman kauniit, haa-veilevat silmät, joilla Regina von Emmeritz kerran oli lunonnut hänen kovan isän-isänsä. Pojanpoika seisoi kuin kivettyneenä; — nuo mustat silmät säihkyivät, nuo ruhtinaallisen ihanat kasvot näyttivät elelehtivän; leppeä, sanomattoman haikea hymy väreili jalon ruhtinattaren vaaleilla huulilla... hän tahtoi puhua... Mitä tahtoi hän sanoa?

Mutta ovensuusta kuului nyt hätäilevä ääni: — Tulkaa Jumalan nimessä, herra kreivi! Pietari mestari käskää sanoa, että holvi on täynnä ruutia...

Bertelsköld syöksyi ulos. Hänen väkensä oli jo portilla; sanoma ruudista joudutti kaikkien juoksua. Ja niin riennettiin pois illan pimeydessä, eikä yhtään vihollista ollut näkyvissä.

Oli jo päästy pohjoiseen päin vievälle tielle, kun Bertelsköld äkisti pysähdytti hevosensa ja katsoi taaksensa. Hänen isoisänsä linna oli nyt joka taholta liekkien ympäröimänä — yhtenä ainoana suunnattomana tulipatsaana, jonka hohde kirkkaasti valaisi seutua.

— Vangit! — huudahti Bertelsköld. — Onko kukaan päästänyt vankeja pois kellarista?

Kaikki vaikenivat. Ei ollut kellään ollut aikaa ajatella näitä onnettomia.

— Kaksi vapaaehtoista seuratkoon minua, — jatkoi kreivi, — muutoin ratsastan yksinäni, ja muut saavat jatkaa marssiaan.

— Seis, teidän armonne! — huusi Pietari! — Panette henkenne alttiiksi! Muutamissa silmänräpäyksissä on tuli ehtinyt holviin.

— Vihollinen on itse sytyttänyt linnan; hän vastatkoon vangeistaan! — virkkoivat toiset.

— Hävetkää! — vastasi Bertelsköld kiivaasti. — Ystävää tahi vihollinen — ovathan he ihmisiä hekin, nuo kolmekymmentä vankia! — Ja näin sanottuaan ajoi hän täyttä karkua linnaan takaisin. Kaksi miestä lähti hänen mukaansa — hänen uskollinen Bång'insa ja rohkea, neuvokas Löfving. Linnanpiha oli niin savun peitossa ja kuumuus niin ankara,

että he suurimmalla vaivalla ja vaaralla pääsivät kellarin ovelle. Se oli raudasta, vahvalla lukolla varustettuna, ja avainta ei löydetty mistään. Mutta vaaran enetessä enenivät yhä Bertelsköldin jättiläis-voimatkin. Hän kiskasi isoista portaista polttavat, rautaiset käsipuut; toiset seurasivat esimerkkiä; vankka ovi lenkousi heidän ponnistuksistaan ja halkesi. He hyökkäsivät sisään ja tapasivat vangit kuumuudesta melkein puolikuolleina. Ne olivat pihalle kannettavat ja sieltä puistoon. Onneksi oli jo joukko sotarosvoja vihollisen puolelta tullut saalista hakemaan. Bertelsköld viskasi rahakukkaronsa vangeille, jätti heidät heidän maan-

miestensä hoitoon ja saapui toveriensa kanssa syrjätieta puiston kautta takaisin maantielle.

Täällä seisautti hän vielä kerran hevosensä. Kirkkaassa tulen valossa näki hän vihollisten yhä sakeammassa parveilevan niin likellä linnaa kuin suinkin oli mahdollista. Tuli oli jo ennättänyt perustuksiin asti. Viiden minuutin ajan tulipalo vielä punasi pilvistä iltataivasta... Yhtäkkiä tärisytti silloin hirvittävä pamaus maata... hevoset vavahitivat... raskas tuhkan harmaa savu- ja sorapatsas kohosi linnasta ja tukahutti tuossa tuokiossa hohtavan valkean, niin että äsken kirkkaasti valaistu seutu yhtäkkiä kävi pilkkosen pimeäksi. Sitten seurasi rapiseva kivisade; joka taholta tuli kiviä alas, tunkien maahan useamman jalan syvyyteen. Koko tuo korkea, vastikään vielä niin komea linna oli tornineen päivineen kadonnut maan päältä, haudaten raunioittensa alle kaikki elävät olennot kahden pyssyn kantaman päässä linnasta.

Sillä paikalla, missä Mainiemen linna muinoin seisoi, nähdään nyt kauniin merenlahden rannalla vähäinen varakas, pitkien koivujen ympäröimä talonpoikais-talo. Entinen puisto on laidunhakana, ja karjain kellot kilisevät, ja paimentyttö laulelee yksinäisiä laulujaan siellä, missä ylhäiset neidit muinoin tanssivat Floran linnan kukkulalla.

8. Ison-Kyrön tappelu.

Seuraukset Lybeckerin onnettomasta peräytymisestä näyttäytyivät pian sekä hänelle itselleen että koko maallekin. Hän pantiin kuninkaan tietämättä viralta pois ja kutsuttiin vastaamaan toimistaan neuvoskunnan edessä. Siellä hänet viimein julistettiin syyttömäksi, kun Armfelt jalomielisesti otti häntä puolustukseensa. Tällä välin oli hän ankarasti riitautunut piispa Gezeliuksen kanssa ja vaati nyt hyvitystä piispalta. Tästä syntyi uusi ja kat-

kera oikeuden-käynti, joka päättyi siihen, että Lybecker todistettiin syylliseksi tuohon tunnettuun lausumaansa: »ell'ei piru peri kuningasta, ei ole meillä toivoakaan rauhasta». Tämä vähäinen, ajattelemattomasti lausuttu sana luettiin hänelle suuremmaksi syyksi kuin koko Suomenmaan hukka. Hänet tuomittiin henkensä, kunniansa ja omaisuutensa menettäneeksi, sai armon kuolemanrangaistuksesta uudenvuoden päivänä 1718, mutta kuoli muutamia kuukausia sen jälkeen, ollen enemmän surkuteltava kuin tahallisesti rikollinen, sillä historia on puhdistanut hänen muistonsa kavalluksen häpeästä, vaikk'ei olekaan voinut vapauttaa häntä siitä taakasta, jolla häntä hänen aikalaistensa viha painoi.

Syyskuulla 1713 sai urhoollinen Kaarle Kustaa Armfelt ylipäällikkyyden Suomessa, mutta silloin oli jo myöhäistä korjata Lybeckerin erehdyksiä. Suurimmillaan ollessa oli hänen sotaväessään vaan 6,000 miestä, ja koko eteläinen osa maata oli venäläisten hallussa. Estääkseen heitä edemmä pääsemästä, asettui hän vastarintaan Kuokkalan solassa Pälkäneellä, keskellä Hämettä. Mutta varhain eräänä sumuisena syys-aamuna, 6 päivänä Lokakuuta 1713, onnistui 7,000 venäläisen päästä hirsilautoilla Pälkäneen järven yli ja karata Armfeltin niskaan. Urhoollisinta vastarintaa tehtyään täytyi tuon vähäisen suomalaisen joukon peräytyä, menetettyään 12 kanuunaa, 8 lippua ja enemmän kuin 500, — muutamat sanovat 1000 miestä. Tampereella tahtoi Armfelt taaskin pysähtyä; mutta täällä horjui ensi kerran suomalaisen sotamiehen, eli oikeammin sanoen, vielä tähteinä olevan nostoväen sitkeä kestäväisyys. Puolialastomat, nälkiintyneet ja kylmissä syys-sateissa marssiessaan väsyneet miehet seurasivat samaa tapaa, mihinkä Lybeckerin aikana olivat tottuneet, ja karkasivat niin isoissa laumoissa tiehensä, että Armfelt oli pakoitettu Waasan tienoille peräytymään. Enin osa nostoväkeä oli näiltä seuduilta; täällä he varmaankin tulisivat viimeiseen mieheen vastarintaa tekemään.

Sillä aikaa samosi Venäjän armeija Tampereen, Pirkkalan ja Hämeenkyrön kautta Poriin. Marraskuu kului sinne marssittaissa ja talvi tuli aikaiseen ja oli ankara.

Joulukuun alussa teki Venäjän ratsuväki partioretken Närpiötä ja Ristiinankaupunkia kohti ja ryösti seutua. Suomen armeija keräytyi sentähden Sulvaan, ja talonpoikaisia

vartijoita asetettiin Laihialle ja Ilmajoelle . . . Täällä, Kauhajoen kappelissa, tapaamme nyt jälleen Kustaa Bertelsköldin vähäisen vapaajoukkonsa kanssa, uutterasti harjoittamassa talonpoikia aseiden käyttämiseen ja sotakuriin, jossa toimesta reippaat veljekset Gabriel ja Israel Peldan ovat hänelle apuna. Hänen joukkoonsa, joka vähitellen oli kasvanut 290 mieheen, liittyi vielä kuusi Larsson nimistä veljestä Isosta-Kyröstä, vanhimman veljen Laurin johtamina, saman miehen, joka Pälkäneellä puhui talonpoikain puolesta Lybeckerin edessä. Vihollinen pysyi kuitenkin talvimajoissaan, ja niin sai joulu ja koko Tammikuu v. 1714 kuluneeksi ilman erityisiä seikkailuja tulevaisia tapauksia odottaessa.

Mutta alkupuolella Helmikuuta tuli sanoma, että vihollinen on lähtenyt Porista ja kulkee talviteitä ja Hämeenkyrön ja Ikaalisten jäätyneitä järviä myöten pohjoista kohti. Talonpoikaiset etuvartijat saivat 12 päivänä Helmikuuta käskyn rientää Kurikan kappeliin vihollisen liukkeitä vakoilemaan ja tulivat sinne kaksi päivää marssittuaan.

Oli hämärä kuutamoyö, ja vakoilijat olivat ennättäneet kolme neljänestä peninkulmaa eteläpuolelle Luopan kylää, kun saatiin tietää, että vihollisen etuvartijat olivat vajaan peninkulman päässä toisella puolen metsää. Nyt oli hänen asemaansa tutkittava ja aikeitaan urkittava niin likeltä kuin mahdollista. — Ystävät, — sanoi Bertelsköld, — hevosemme eivät voi päästä lumen ja metsän läpi. Onko joukossa kuutta reipasta suksimiestä, jotka uskaltavat panna henkensä alttiiksi kuninkaan ja isänmaan puolesta?

— Herra majuuri, — vastasi Lauri Larsson kerkeästi, — meitä on juuri niin monta veljestä kuin haluatte, ja aina lapsuudestamme asti olemme tottuneet susien jälessä hiihtämään. Käskekää, ja me olemme valmiit.

— Oikein puhuttu, kunnan Larsson, — vastasi päällysmies. — Jos sanani jotakin merkitsevät kenraalin korvissa, niin on se kynä jo teroitettu, joka on allekirjoittava upseerinvaltakirjasi. Mutta varokaa aukeita ketoja; jos kasakat saavat teidät kiinni, olette hukassa.

— Ei hätää mitään, — vastasi talonpoika, — ell'emme päivän koittaissa ole palanneet, viekää terveisiä vanhalle isällemme. Ja mitä upseerin-valtakirjaan tulee, herra majuuri, niin kiitoksia paljo, mutta siitä en pidä lukua. Sukumme

pitää kansasta kiinni, ja te olette ainoa aatelismies, jonka kanssa tähän asti olen kättä pudistanut. Jumalan nimessä, eteenpäin mars!

— Uppiniskaista, kansanvaltaista sukua nuo Larssonit! — sanoi Bertelsköld Gabriel Peldanille. — Isäni ja isäni isä ovat olleet riidassa heidän kanssansa. Mutta reippaita miehiä, Jumal'auta, ja rehellisiä talonpoikia!

— He asuvat vieläkin entisen talonpoikaiskuninkaan Perttilän talossa, — vastasi Peldan; ainoastaan yksi haara samaa sukua on kauppiaina Vaasassa. Mutta tulkaa, majuuri, levähtäkäämme muutamia tuntia tuolla torpassa.

Yö kului, eivätkä Larssonit palanneetkaan. Päivä alkoi valjeta, eikä heitä vieläkään näkynyt. Nyt lähti Bertelsköld kymmenen miehen kanssa erästä kaartotietä metsän ympäri ratsastamaan ja sai tietää, että vihollinen jo oli lähtenyt liikkeelle siitä autiosta kylästä, jossa se oli levähtänyt. Mutta hevosten jäljet veivät erälle lakealle, milt'ei lumettomalle niitylle metsän liepeessä, ja täältä löydettiin Larssonit. He olivat nähtävästi uskaltaneet liian likelle kylää ja luultavasti olivat vihollisen ratsumiehet lumettomalla maalla heidät saavuttaneet. Kaikki kuusi lepäsivät vierekkäin verisillä mätäillä kuoleman uneen vaipuneina; tapettu hevonen ja veriset kylään vievät jäljet osoittivat, että he olivat kalliisen hintaan nuoren henkensä maksattaneet. He olivat kaatuneet kuin veljekset ainakin; ei yksikään ollut yrittänyt toisistaan lupumaan, ja niinkuin veljekset he haudattiinkin kaikki kuusi vieretysten.

Surumielin riensivät Bertelsköld ja hänen toverinsa pääjoukkoon yhtyäkseen. Tämä vähäinen alkutapaus oli ikäänkuin entenä suureen veriseen Ison-Kyrön tappeluun.

Kun Armfelt 16 päivänä Helmikuuta sai varman tiedon vihollisen lähenemisestä, kutsuttiin koko päällikkökunta Ison-Kyrön pappilaan neuvottelua pitämään. Useimmat äänestivät tappelua vastaan, ja olletikin hevosväen päällikkö, kenraalimajuri De la Barre, vetäen syyksi, että tuskin puolet niistä vapaaehtoisista, joita joka haaralta tulvasi sotajoukkoon, vielä olivat ennättäneet saapua. Mutta urhoollinen Armfelt oli nähnyt surullisia esimerkkiä peräytymisen seurauksista; hänen sotilaskunniaansa oli loukattu Tukholmasta tulleilla nuhteilla, joissa tätä urhoollisista urhoollisinta oli syytetty

muka siitä, että hän, niinkuin sanat kuuluivat, »arasteli omaa ihoansa». Han vaati tappelua, eikä ollut hän ainoa, joka sitä vaati. Ulkopuolella odottavat sotamiehet pistivät lakkinsa piikkiensä neniin, vaatien isolla äänellä taistelua ja talonpojat lisäsivät siihen, että jos heidän kotiseutunsa nyt jätettäisiin vihollisen hävitettäväksi, he miehissä luopuisivat tästä kata-lasta armeijasta, joka ei muuta osannut kuin paeta vaaraa.

Päätettiin siis tapella, ja Suomen sotajoukko, jossa silloin oli 4,500 miestä säännöllistä väkeä ja 1,500 miestä nostoväkeä Ison-Kyrön, Vähän-Kyrön, Laihian, Mustasaaren, Vöyrin ja Maalahden pitäjistä sekä Vaasan kaupungista *), asetettiin peltovainioille kahden puolen jäässä olevaa Kyrön-jokea, niin että selän suojana oli avonainen kuohuva koski ja laajat erämaat ja kivimäet. Napuen lähellä oleva, kuuden talon suuruinen kylä, joka oli liki neljän peninkulman päässä kaakkoa kohti Vaasasta, revittiin alas ja siirrettiin rintavarustukseksi. Tässä asemassa odotettiin vihollista kolme päivää pakkasessa, jommoista ainoastaan Kaarle XII:n soturit olivat tottuneet kestämään.

18 päivänä ilmaantui joukko vihollisen ratsuväkeä ja tervehdittiin sitä pääkortteerista tykinlaukauksilla, »jotka», sanoo aikakirja, »surulliseksi enteeksi eivät sen paremmin sattuneet kuin että ammuttiin hevonen etuvartijana seisovan piispa Gezeliuksen aatelisratsastajan alta», jonka jälkeen venäläiset, asemaa hyvinkin likeltä tarkasteltuaan, taas vetäytyivät takaisin.

19 päivänä puolenpäivän aikaan nähtiin Venäjän armeijan täydessä marssissa tulevan jäätynyttä jokea pitkin. Sen suuruuden arvaavat venäläiset itse 8,384:een, mutta ruotsalaiset 15—20:neen tuhanteen mieheen, ja sen päällikkönä oli urhoollinen ruhtinas Galitzin, joka sittemmin valloitetun Suomenmaan ylimmäisenä päällikkönä »lempeydellään ja jalomielisyydellään pystytti itselleen ikuisen muistopatsaan onnettomain asukasten sydämissä». Armfelt oli siis saanut arvoisensa vastustajan, ja vaikka ei yksikään suomalaisen olisi epäillyt, kummalleko heistä hän ennemmin

*) Koko Pohjanmaan sotaan kykenevä väestö oli käsketty maata suojelemaan, ja olikin osaksi jo tulossa. Uuden Kaarlepyyn rahvas oli tappelun aikana vaan peninkulman päässä Isosta-Kyröstä.

olisi voiton kunnian suonut, voitiin todellakin sanoa, että kumpikin oli sen ansainnut niin hyvin soturina kuin ihmisenä. Armfelt ratsasti ennen tappelua rintamaa pitkin väkeänsä tarkastaen ja rohkaisi miehiään, jotka paleltuneissa sormissaan tuskin voivat kiväärejiään pidellä, lyhyellä puheella ja rukouksella. He olivat, sanoi hän, maan viimeinen sotajoukko ja heihin perustui maan viimeinen toivo. Heidän tunnussananansa tuli olla »Jumala meidän kanssamme», ja Jumala oli totisesti auttava heitä, jos yksimielisesti ja miehuullisesti taistelisivat, niinkuin olivat luvanneet, viimeiseen veripisaraan asti.

»Jumalan avulla!» kajahuttivat sotamiehet vastaukseksi, ja tappelu alkoi. Eräs venäläinen osasto nousi jäältä pohjoiselle joenrannalle, yhdistyi eräisen toiseen, metsästä tulevaan joukkoon ja kävi suomalaisten vasemman sivustan kimppuun. Samalla sytyttivät venäläiset Turpalan talon ja suomalaiset maahan revytyistä huoneista tehdyt varustuksensa. Taivas, joka kaiken aamua oli ollut pilvessä, alkoi nyt itäisen myrskyn raivotessa viskoa lunta, jotenka sekä savu että lumiräntä ajautuivat vasten suomalaisten silmiä, niin että tuskin näkivätäkään vihollistaan. Mutta eipä sittenkään maltanut vasemman sivustan jalkaväki odottaa vihollisten päällekkarkasta, vaan ryntäsi rohkeasti eteenpäin ja ampui, niinkuin sen päälliköt olivat oppineet Kaarle XII:n koulussa, ensimmäisen laukauksensa vasta kymmenen askeleen päässä vihollisesta. Seurauksena siitä olikin, että vihollisen ensimmäiset rivit kaatuivat toistensa päälle ja loput heitettiin kiihkaasti takaisin. Mutta ne keräysivät uudelleen ja karkasivat päälle toistamiseen. Sillä aikaa oli kumminkin suomalaisten oikea sivusta pyörähtänyt jään yli vasemman avuksi. Venäläisten toinen hyökkäys torjuttiin sentähden vielä suuremmalla menestyksellä. Nyt karkasivat suomalaiset vuorostaan päälle ja ottivat viholliselta 6 tykkiä, jotka viipymättä tähdättiin venäläisiä kohti. Turhaan ratsastivat kasakatkin, helpomman voiton toivossa, nostoväen tiheisiin riveihin; heidät lyötiin verissä päin takaisin, ja tappelu kääntyi silmännähtävästi venäläisten tappioksi.

Ruhtinas Galitzin seurasi levottomasti näitä liikuntoja ja kutsutti likimmäiset päällikkönsä neuvotteluun. Noin hurjistunutta väkeä vastaan, sanoivat he, olisi pantava kaikki

alttiiksi, sillä jos vielä kolmaskin hyökkäys torjuttaisiin, olisi Venäjän armeija auttamattomasti hukassa näissä rämeissä ja metsissä, aseellisten talonpoikain kesässä. Päätettiin siis hyvässä järjestyksessä peräytyä; ja kenraali Bruce lähetettiin neljän rakuuna-rykmentin kanssa estämään Suomen ratsuväkeä häiritsemästä peräytyviä. Kun nyt Bruce oli tätä käskyä toimeen panemassa, ja ennenkun hänen väkensä oli ainoatakaan pistoolia laukaissut, kummastui hän suuresti nähdessään De la Barren käännähtävän pois päin ja komentavan peräytymään*), ja sen teki hän semmoisella kiireellä, että kun viimeinen ratkaiseva taistelu alkoi, Suomen ratsuväen päällikkö oli jo puolen peninkulman päässä tappelukentältä Kumsilan tilalla, jossa hän kehoitti nimismies Gumsea pakenemaan. Näin jäi Suomen jalkaväen oikea sivusta suojattomaksi, ja Bruce sai heti käskyn antaa rakuunainsa astua alas satulasta ja rynnätä päälle. Siellä yhtyi hän ensiksi talonpoikiin ja onnistui hänen saada heidän rivinsä epäjärjestykseen. Samalla kääntyi Venäjän karkoitettu jalkaväki takaisin ja syöksähti kolmannen kerran suomalaisia kohti, jotka nyt joutuivat joka haaralta paljoa lukuisamman vihollisen kierrokseen. Ja nyt alkoi yksi noita hirvittäviä verilöylyjä, joiden muistoa eivät vuosisadatkaan saa häipymään ja joissa urhoolliset sankarit eivät enää taistelleet henkeänsä pelastaakseen, vaan yhdessä kuollakseen.

Koko Suomen jalkaväki oli ikäänkuin puserrettu keihäistä ja pyssyistä muodostuneen kehän sisään, johon laukaukset välähtelivät savun ja lumipyryn läpi. Armfelt teki kaiken, mitä hänen aikalaisensa ja tulevat polvet voivat häneltä vaatia näin ratkaisevassa tilassa. — »Sydämmeni tahoo vielä tänä päivänä pakahtua, sanoo eräs läsnä ollut, ajattellessani, kuinka kenraalimajuri, sofamiehiä liikuttavasti

---

*) Brucon oman kertomuksen mukaan provasti Wahlille 1718. »Hän on, sanoi hän, kenraali De la Barrelle suuressa kiitollisuuden velassa, sillä jos tämä vaan olisi käskenyt ratsuväkensä seisoa alallaan ja syyttää piippunsa, olisi voitto ollut ruotsalaisten.» Semmoinen oli yleinen käsitys suomalaistenkin kesken, ja siihen lisättiin, että De la Barre kateudesta Armfeltiä kohtaan ei suonut tälle voitto. Mutta Armfeltin antamat viralliset ilmoitukset sanovat, että kaikki tekivät velvollisuutensa; eikä De la Barrea milloinkaan pantu syytteeseen tästä käytöksestään, vaan pysyi hän edelleenkin virassaan ja teki Armfeltin kanssa tuon onnetoman retken Trondhemiin v. 1718.

kehoitellen, ratsasti edes takaisin; kuinka sotamiehet rohkeudella, jota tuskin voi todeksi uskoa, lupasivat kuolemaansa asti taistella ja sillä välin, nähdessään vihollisten suuren paljouden, kyyneleet silmissä lankesivat polvilleen ja rukoilivat Jumalalta apua ja sitten taistelivat viimeiseen hengenvetoon asti. Näin siellä silloin monta kaatunutta suomalaista, jotka kangistuneissa käsissään vielä pitelivät kiväärejään, joiden pistimet olivat uponneet niinkään kaatuneitten vihollisten ruumiiseen». — Eikä se ollutkaan mikään lammaslauuma, joka aituukseen ajettuna vastustelematta antaa teurastaa itsensä. Ne olivat hurjistuneita miehiä, jotka jokaisesta saamastaan iskusta antoivat kaksi takaisin ja jotka ammuttuaan ruutinsa loppuun, hakattuaan miekkansa poikki ja taitettuaan pistimensä, vielä sittenkin paleltuneilla kourillaan tarttuivat kiväärin kuumuneesen piippuun ja löivät perän palasiksi vihollisen päähän. Useamman kerran koetettiin murtuneita riviä järjestää ja rynnätä vihollisten läpi; joka kerta kaatuivat upseerit komppaniainsa etupäässä; joka kerta heitettiin nämät takaisin jalkaväen veristä, kokoon puristettua keskustaa kohti. Ainoastaan kolme komppaniiaa Turun läänin hevosväkeä puolusti miehuullisesti aseittensa kunniaa Akseli Buren sekä Kuhlfeltin ja Freudenfeltin johdolla, joista edellinen kaatui ja jälkimäiset pahoin haavoitettuinä pääsivät pakenemaan.

Kolme tuntia riehui tappelu, ja sen loputtua oli Suomen sotajoukko hävitettynä. Kolmatta tuhatta miestä lepäsi kaatuneena verisellä nurmella: sotamiehet ruodittain, talonpojat pitäjittäin, upseerit niin miehissä, että kolmen rykmentin tähteitä viime lopussa komensi eräs aliupseeri. Venäläistenkin tappio oli suuri, mutta sen korvasi yltäkyllin saavutettu voitto, josta oli seurauksena Suomen valloitus.

Armfelt itse oli viimeisiä tappotantereella ja oli vähällä vangiksi joutua. Muutamain harvain kanssa riensi hän halki metsäin Laihialle ja sieltä Vaasaan. Mutta vasta Kokkolassa kokoontuivat jälleen Suomen viimeisen sotajoukon tähteet, jossa nyt, kun De la Barre oli pitänyt huolta väkensä pelastamisesta, oli suurimmaksi osaksi hevosväkeä; ja hyvin harvinaista oli, sanoo senaikuinen aikakirja, nähdä jalkaväen upseeria, joka hengissä oli päässyt tappelusta, mutta sitä useampia nähtiin ratsailla istuneita.

Näin päättyi siis Ison-Kyrön onneton tappelu, joka sen pohjoiseen paikkaan ja ankaraan pakkaseen kuin myöskin taistelijain urhouteen ja mieshukkaan nähden — noin kolmas osa taistelevista jäi tappotanterelle — on huomattavimpia tapahtumia kaikkien maiden sotatapahtumain joukossa. Suomenmaan onnettaret näyttävät määränneen tämän seudun

kohtalojen uhrialttariksi; sillä yhdeksänkymmentä neljä vuotta sen jälkeen oli, eräänä pilvisenä syyspäivänä, tappelu Oravaisissa, tuskin neljän Ruotsin peninkulman päässä Ison-Kyrön tappotanterelta, ja kun aurinko meni mailleen valaistuaan näitä molempia päiviä ja näitä molempia kenttiä, pimeni siihen aikaan eläneiden toiveiden yö niin synkäksi, ettei enää uskottu huomispäivän koittavankaan heidän verta vuotavassa ja sortuneessa isänmaassaan.

Mutta Kustaa Bertelsköldistä sanoo tarina, että hän ja hänen urhoollinen joukkonsa koko tappelun ajan seisoivat tulisimmassa taistelussa vasemmalla sivustalla. Siellä olivat hänen miehensä, yksi toisensa perästä, kaatuneet hänen rinnallaan; hartiakas rehellinen Simon Bång, uskollinen ja reipas Miltopæus ja kaikki entiset ylioppilaat, paitsi Peldanusveljeksiä, kaatuivat siellä kunniakkaista haavoista viimeisessä taistelussa isänmaan puolesta. Ja silloin oli Bertelsköld kuolemaa etsien hyökännyt vihollisten tiheimpiin joukkoihin; mutta kaikki väistyi, kaikki sortui hänen hurjain iskujensa alla, ja milt'ei tietämättään ja tahtomattaan pääsi hän vihollisten läpi, ja oli seuraavana päivänä, kummeksien itsekin, että vielä oli elossa, Vaasan seuduilla. Kerrottiin, että hän tällä pako-matkallaan oli ajanut De la Barrea takaa, kostaakseen hänelle kaiken sen häpeän, kaiken sen vahingon, jonka tämä oli saanut aikaan Isossa-Kyrössä; mutta Suomen hevოსvään päällikkö oli jo ennättänyt melkoisen matkan häntä edelle eikä käynyt häntä enää saavuttaminen. Varmaa vaan on, että Bertelsköld kohta sen jälkeen katosi, ja se luulo oli yleinen, että hän rajattomassa raivossaan joutui surman suuhun tai venäläisten vangiksi. Oliko tässä arvelussa perää, sen saamme nähdä seuraavasta kertomuksesta.

Sillä kedolla, jota 19 päivänä Helmikuuta 1714 monen urhoollisen miehen veri kostutti, aaltoilee nyt joka kesä heiluvana satona se oivallinen jyvälaji, joka on tunnettu Vaasanrukiin nimellä. Se imee ytimensä mehun sankarien luista, jotka mätänevät tuomiopäivään asti vihannoivain sarkojen alla; ja välistä tapahtuu vielä nytkin, että kun aura tunnettua vakoa uurtelee, kolahtaa sen rautaista vannasta vasten ruostuneita miekan kappaleita tai joku muinoin jäntevän ja taisteluun harjaantuneen käsivarren haurastunut nikama. Se leveä virta, jonka jäätyneellä pinnalla niin moni mies on viimeisen kerran hengähtänyt, juoksee hiljaisella kohinalla näiden viljavain ketojen kautta, ja sen tasaisilla ahteilla kohoa miellyttäviä kyliä, joiden punaisiksi maalatuissa kuneissa taloissa asuu uutteroita ihmisiä. Koko maisema on niin hyvästi viljellyn ja varakkaan näköistä, että vaeltaja kummastellen kysyy, onko Luojan tarkoitus se, että rauha niittäköön, missä sota on kylvänyt. Metsä on kadonnut tai kauvas syrjään siirtynyt; ainoastaan kivikkomailla tuolla

kaukana kylän takana nähdään vieläkin noita seudun rai-vaamattomuuden ajoista asti säilyneitä jylhiä kalliomöhkäleitä, jotka kerran olivat Suomen sotajoukon tukipaikkoina. Väestön luonteessakin on vielä ikäänkuin arpi muinaisista taisteluista; jonkunlainen hurjuus asuu sen uutteran, rauhallisen mielen pohjalla, ja kun talven lumi taas tupruten hillittömästi lentää avaran lakeuden yli, on ikäänkuin vieläkin kuulisit Armfeltin komentohuudot, Bruцен rakuunain ja lumipyryssä pakenevan suomalaisen hevosväen kavioiden kapseen, joiden alle Suomenmaan toivo kerran tallattiin.

Sekä Ison-Kyrön että Oravaisten yöstä on nyt päivä koittanut. Sen aurinko ei ole tarpeeksi synkkä ainoastaan muinaisuuden hautoja valaistakseen, mutta ei myöskään kyl-
lin iloinen, luodakseen ainoastaan iloisia ruusuisia värejä tulevaisuuden onnen vaiheihin.

VÄLSKÄRIN KERTOMUKSIA.

IX.

ERÄÄN NIMEN VARJO.

Välskärin yhdeksäs kertomus.

Erään nimen varjo.

Eräänä iltana Lokakuun lopulla kuului askelia pimeissä vinnin portaissa, ja joku hamuili välskärin kammarin oven lukkoa. Kaikki kääntyivät uteliaina oveen päin, koska ei ketään odotettu enää tulevaksi. Seura oli nimittäin täysilukuinen, paitse koulumestari Svenoniusta, joka useita viikkoja oli sairastanut ja tällä kertaa ei häntä osattu odottaa senkään tähden, että kaupungin kaikkietävät kielikellot tiesivät kertoa, että oppinut maisteri samana iltana oli aikonut kuppauttaa itseään.

Ukko Svenoniushan sieltä nyt kuitenkin astui kuin astuikin sisään, vähän laahaten jalkojaan ja lähättäen hankaloita portaita kiiettyään. Hänen pitkä, laiha vartensa, joka tuskin oli kämmenen leveyttä lyhyempi välskärin omaa vartta, näytti kuluneessa mustassa takissa vielä laihemmalta kuin ennen. Silmälasien sangat haihtuivat hänen takkuiseen mustaan tukkaansa, joka ympäröi hänen vaaleita kasvojaan niinkuin havumetsä ympäröi talvista lampia eivätkä mitenkään tahtoneet pysyä tuolla terävällä kuivettuneella nenällä, joka aina herätti terveellistä kunnioitusta ja pelkoa kaupungin koulupojissa. Ei tämän oppineen herran kasvoja, jotka olivat varustetut kahdella ohuella huulella, ulkonevalla leualla ja kahdella vilkkaalla ruskealla silmällä, juuri käynyt miellyttäviksikään sanominen, mutta niitä lauhensi nyt melkoisesti koulumestari paran teeskentelemätön ilo siitä, että hän taas oli seurassa, jota hän niin kauvan oli kaivannut, sillä vaikka tuo seura olikin vähän särmikästä, yhtä särmikästä kuin

hän itsekin, niin olivat ne kaikki kuitenkin pohjaltaan perin hyviä ihmisiä.

Eikä ollut helppo tavata kahta jyrkempää vastakohtaa kuin tämä välskärin oppinut kuuntelija ja hänen ystävänsä ja riitakumppaninsa, lyhytvartinen, lihava ja pyylevä postimestari, kapteeni Svanholm, joka ainakin omasta mielestään oli hyvin sotaisen näköinen lyhyeksi leikattuine vaaleine hiuksineen ja pitkine viiksineen, joiden alkuperäisen punaisen värin aika oli muuttanut harmaaksi ja joista hänen hamuileva peukalonsa aina tärkeissä tiloissa puseri viisaita mietteitä ja vaikuttavia väkisanoja. Postimestari oli tavallisuuden mukaan puettu ruumiin mukaiseen, viheriään metsämiehen takkiin, jonka napit olivat koristetut postitorvilla ja joka oli yhtä nukkavieru kuin koulumestarinkin; sitten oli hänellä vielä nuuskanruskeat housut, kultapistooli kellon vitjain koristuksessa, keltaiset liivit ja väriltään epämääräinen kaulahuivi. Kaikki nämä hiukan kirjavat pukimet verhosivat miestä, jonka vertaista vanhoillaan eläjää ei löytyne merienkään takaa ja joka olisi seurassa voinut käydä hyvinkin kyllästyttäväksi, ellei luonto olisi tehnyt hänestä tuittupäistä ja hutikassa ollessa riitaista miestä — vaikk'ei nyt hutikassa olo koskaan tullut kysymykseen ankarata raittiutta rakastavan välskärin iltaseuroissa.

Svanholm ehättikin ennen muita sanomaan oppinutta ystävänsä tervetulleeksi ja ilmaisemaan iloaan siitä, että tämä taas »näytti niin virkulta kuin kasakka illan hämärässä», johonka tervehdykseen iso-äiti, Anna Sofia ja välskäri itsekin täydestä sydämmestään yhtyivät, samalla kuin lapset ehdottomasti tunsivat entisen kunnioituksensa melkoisesti nousevan huomattessaan nuo uudet ja terävämmät särmät, jotka tauti oli koulumestarin muotoon uurtanut. Eniten ihmeteltiin kuitenkin sitä, että tämä kaikkia terveyden sääntöjä noudattava mies oli Döbelnin tavoin sysännyt kaikki lääkkeet loukkoon, kuunnellakseen välskärin sotatarinoita.

— Minä viisi teidän sotatarinoistanne! — vastasi koulumestari iloisesti. — *Quidquid delirant reges plectuntur Achivi.* Uroiden kunnian saavat kansat maksaa. Ei, veikkoseni, »Sinisistä» sain jo kylläni; minä olen hyvänä kristittyinä ja rauhallisena ihmisenä antanut enimmän osan ison vihan myrskyjä riehua ohitseni ja tulen nyt pahimman melskeen

tauottua kuulemaan uuden ja rauhallisemman ajan alkua, sittenkun ruti-hullu Pohjan leijona on aikansa raivonnut.

— Tuhat tulimmaista! Sanooko veli niin? kuohahti Svanholm ja kavahti seisoalleen kuin tappelun haluinen kukko.

— Sanon kuin sanonkin, — vastasi koulumestari. — Parempi on pala leipää kuin kappale lyijyä, parempi olkikaton alla kuin sodassa paljaan taivaan alla, parempi kirja kuin säällä, parempi elovainio kuin tappotanner. Ja tapahtui niin, että Kaarle XII hankki valtakunnalleen lyijyä, miekkoja ja tappotanteria kyllin, mutta sitä vähemmän leipää, kirjoja ja elonkorjajia.

— Tuon olemme kuulleet jo ennen, — vastasi välskäri, joka ei tahtonut antaa vanhan toran alkaa uudelleen, — ja sentähden olisi veli Svanholmin pitänyt elää menneen vuosisadan kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä ja veli Svenoniuksen lähinnä seuraavina vuosikymmeninä, niin olisi kumpikin teistä elänyt oikealla ajallaan, sen sijaan että tässä nyt turhia kinaillette ja olette yhtä yksipuolisia molemmat. Veli Svanholm saa vielä kuulla, mitä sodat maksavat, ja veli Svenonius tulee näkemään, kuinka tarujen jättiläiset luovat varjonsa kauvas tuleviin aikoihin. Tarun laita on kuin laskevan auringon: kuta alemma se painuu muinaisuuden yöhön, sitä suuremmaksi kasvaa niiden maallisten esineiden varjo, jotka ovat sattuneet tulemaan sen valopiiriin.

Luulenpa, että serkku Bäck vielä osaa hävitystenkin kauhistuksista kertoa — sanoi isoäiti, estääkseen hänkin osaltaan riidan syntymistä. — Toivon kuitenkin, ett'ei tämä kertomus tule olemaan likimäärinkään niin verinen ja julma kuin edellinen.

— Ei tulekaan, — sanoi välskäri. — Nyt olemme tulleet vuoteen 1714. Seurasi vielä seitsemän pitkää ja surullista vuotta onnettomalle Suomelle. Mutta suuri pohjoismainen sota oli jo silloin, samoin kuin Kaarle XII itsekin, varsinaisen merkityksensä menettänyt, ja mitä sen jälkeen tuli, se oli haavakuumetta; se oli pitkällinen ja kamala kuolonkamppaus, täynnä tuskallisia ponnistuksia sortuneen suuruuden pelastamiseksi; se oli raukeiden rauhan töiden aikaa, jolloin uusia tulevaisuuden siemeniä alkoi juurtua kukistuvan jättiläisrakennuksen soraan, yksi noita ihmeellisiä aikakausia, joilla tuskin on mitään nykyisyyttä, vaan jotka kokonaan

elävät menneiden aikain muistoissa ja tulevaisten toivossa, tyytyväisinä mihinkä muutokseen hyvänsä, kunhan vaan pääsevät siitä hirmuisesta epätietoisuudesta, joka niitä rasittaa ja lamauttaa. Merkillistä on nähdä, kuinka kansa vanhenee. Niinä kahtenatoista vuotena, jotka seurasivat vuotta 1709, muuttui Ruotsin kansa pojasta ukoksi; onneksi jäi pojan luonto vielä jällelle ja on sitä siinä vielä nytkin olemassa, niin ett'ei tiedä taata, minä päivänä nyrjähtänyt käsivarsi on taas valmis iskemään. Mutta on arpia, jotka eivät koskaan oikein parane, sielun arvet paljoa vähemmin kuin ruumiin, ja totta on, että pohjolan suojelushenki vuoden 1721 jälkeen ei enää ollut sama kuin sitä ennen. Ei Kaarle XII eikä Pietari Suuri eikä heidän aikakautensa synny kahdesti.

— Serkkuni on nyt kertonut meille yhtä ja toista Kustaa Bertelsköldistä, mutta ei paljon mitään hänen veljestään Torstenista, — puuttui puheesen iso-äiti, jonka käytännöllinen aisti aina vei hänet »*from sounds to things*», tuumista toimiin. — Minä epäilen, tuleeko heistä kummastakaan semmoista miestä kuin heidän isänsä oli; eihän heillä, poika paroilla, siihen ole aikaa noiden ainaisten sotien tähden.

— Serkku unohtaa, — vastasi Svanholm tolkussaan, — että Kustaa Bertelsköld karkasi vankeudestaan ja otti näinä vuosina sissisoturina osaa vähintäinkin viiteenkymmenen kahakkaan, puhumattakaan suuremmista tappeluista. Esimerkiksi se, kun hän viidenkymmenen urhon kanssa puolusti Mainiemen linnaa ja vähällä oli tulla haudatuksi sen rai-
nioiden alle.

— Onko Mainiemi hävitetty? — kysyi Svenonius.

— Tulimmaista! Eikö veli sitä muista? sehän tapahtui sen maalle nousun aikana, jonka tarkoituksena oli häiritä venäläisten vehkeitä Turussa, — vastasi postimestari.

— Mutta siitähän en ole kuullut sanaakaan, — jatkoi koulumestari.

— Jo pitää miehen olla innostunut vitsoihinsa ja kielioppeihinsa, kun voi semmoisia unhottaa! — vastasi postimestari. — Veli kai ei muista sitäkään, mitä Turussa ja Porvoossa tapahtui, eikä sitä, kuinka koetettiin ottaa tsaari vangiksi, yhtä vähän kuin muistanee Löfvingin urotöitä tai De la Barrea, jonka vieköön karvoineen päivineen se ja se, — koska täällä ei ole lupaa kiroilla.

— En sanaakaan kaikesta tuosta, veli Svanholm!

— Tulimmaista! Hän on koulumestari ja opettaa pojille ihmistapoja eikä tiedä hölyn pölähtävää Ison-Kyrön tappelusta! Maisteri on hän vielä päälliseksi ja saisi minä päivänä hyvänsä repposet ylioppilastutkinnoissa!

— Veli Svanholm elköön huoliko sekoittaa asiaan, mitä ei siihen kuulu, — vastasi Svenonius, nähtävästi närkästyneenä. — Luulen tietäväni yhtä paljon Ison-Kyrön tappelusta kuin veli itsekin, mutta veli Bäckiltä en ole kuulut siitä halaistua sanaa.

— Taivahan turkkilainen! Ja hän on kertonut siitä kokonaisen iltakauden!

— Niin, mutta silloinhan oli setä Svenonius poissa, — puuttui pikku Jonathan puheesen, ollen vähän miestä mielestään, kun noin sattuvalla muistutuksella yhtäkkiä voi tehdä lopun herrojen kiistasta. Välskäri oli iskenyt silmää iso-äidille, että annettaisiin heidän otella, ja Anna Sofia, joka nyt kerä lankaa, oli nauranut niin, että lanka oli kahdesti katkennut.

— Olet oikeassa, poikaseni, — vastasi postimestari, vähän hämillään. Veli Svenonius ei ollut läsnä Ison-Kyrön tappelussa. Sen sijaan, että olisi ollut haltuunsa ottamassa Viipuria, otti hän sisään seljaistettä.

— Jos veli olisi ollut Isossa-Kyrössä, ei veljen olisi tarvinnut juosta Karstulassa, — jatkoi koulumestari, joka ei voinut sulattaa sotaisen kapteenin pilkkapuheita hänen korkea-oppisuudestaan.

— Herra, minä en juossut, peräysin vaan hyvässä järjestyksessä! — ärjäsi postimestari, ja hänen viiksiensä nenät kohosivat melkein kuin vanhan talonkissan turpakarvat, kun se yhtäkkiä näkee nälistyneen juoksukoiran kyökissä.

— No, mutta sanokaa heille, serkku Bäck, että olemme onnellisesti päässeet Kyröjoen jään yli ja olemme nyt — niin, enpä tiedäkään missä, — huudahti isoäiti, johon myöskin iloisuus oli tarttunut, mutta joka kapteeni Svanholmin viiksistä päätäten alkoi ennustaa myrskyä ja sadetta, aivan niin kuin niitä kuun kehistäkin on tapana ennustaa. — Heittäkää jo, — sanoi välskäri lepytellen. — Me olemme tätä nykyä, vuonna 1714, Tukholmassa, ja meillä on täysi työ tutkiessamme valtiöviihsasten juonia, jotka olivat kaikkialla maata uurtamassa,

missä pohjolan leijona astui viimeisiä rohkeita askeleitaan. Ja koska minussa ei mielestäni ole miestä tuntemaan kaikkia niitä, jotka milloin sieltä milloin täältä kurottivat kätensä horjuvaa kruunua ja lahonnutta yksinvaltiutta anastaakseen, niin katsokaamme ennemmin, mikä on tullut Torsten Bertelsköldistä, joka siihen aikaan oli tulevaisuuden mies ja edusti sitä, jota sopii sanoa veli Svenoniuksen aikakaudeksi, samoin kuin karoliini Kustaa Bertelsköld ruumiineen ja sieluineen kuului veli Svanholmin aikaan, joka nyt on loppuun kulu- maisillaan.

— En sinä ilmoisna usko, että veli Bäck tahtoo syöt- tää meitä kynäkiistoilla niin kauvan kuin Kaarle XII vielä on elossa, — virkkoi kapteeni jurosti.

Välskäri oli vähän aikaa vaiti. — Lapsellista olisi, — sanoi hän viimein, — odottaa harppausta kansain onnenvai- heissa ja aikakausien kehitymisessä. Saattaa olla aikoja, jolloin kehitys käy tavallista uraansa, niin että kaikki näyt- tää olevan entisellään, mutta yht'äkkiä tulee puuska, joka mullistaa kaikki tyyni ja ikäänkuin synnyttää uuden ajan täysikasvuisena. Mutta jos tarkemmin katselet, niin havait- set, että tuo uusi aika jo aikoja sitä ennen on tehnyt juurtansa menneeseen aikaan eikä olekaan muuta kuin kyp- synyt hedelmä siemenestä, joka vuosia ja miespolvia sitten istutettiin. Ei ole ollut eikä ole semmoista aikaa, joka olisi itseensä niin sulkeutunut, ett'ei se samalla olisi jonkin uuden vaihekohta. Minä otan esimerkin ja sanon, että jokainen aikakausi kohoo arvossa askel askeleelta. Sitä esim. ei saata kukaan kieltää, että veli Svanholm aikansa oli luutnanttina; no niin, mutta veljen ollessa luutnanttina oli veljessä vän- rikki vielä jälellä ja kapteeni tekeillä, ja kas sentähden veli oli luutnanttina ainoastaan sivumennen.

— Mutta kapteeni on iskenyt lippunsa kenttään ja asettunut talvileiriinsä, — vastasi Svanholm pyylevästi, huoaten samalla sitä, että hänenkin repussa ehkä olisi voinut olla sotamarsalkan sauva kätkettynä.

— Aikaa voisi ehkä paremmin verrata postimestariksi, — muistutti Svenonius.*

— Niin, tai koulumestariksi tahi välskäriksi, — vas- tasi isäntä-vanhus. — Aikaa sopii verrata jos mihinkä, ei vaan harmaapäisiin ukkoihin, niinkuin me olemme, vaikka

aikaa kyllä ukoksi kuvataan. Ajan oikea omituisuus on ikuinen nuoruus; se ei suvaitse mitään lahoa, vaan liehtoo sen pois suurilla myrskyisillä siivillään, pannakseen ehtimiseen jotain uutta ja verestä sijaan. Mutta vanhat eivät sitä käsitä, vaan luulevat ajan ja maailman alinomaa vanhenevan sentähden, ett'eivät itse voi tottua siihen ajatukseen, että uusi aika ilmestyy uusissa muodoissa.

Anna Sofia, joka Kaarle XII:n ihastelijana melkein voitti postimestarin ja jolla oli vertaisensa vaan mahtipontisessa pikku Jonathanissa, oli kauvan aikaa töin tuskin malttanut hillitä kieltänsä; ja kävi nyt, ikäänkuin etuvartija-taistelua aloittaen, välskärin kimppuun sanoen: — kummi ei nyt kumminkaan voi kieltää, että aika Kaarle XII:n jälkeen näivettyi kääpiöksi!

— Niinpä niin, tahrimiseksi ja töhrimiseksi ja viheliäiseksi ja kurjaksi! — lisäsi kapteeni Svanholm.

— Malttakaa, malttakaa, vielä on meillä hyvä palanen matkaa sinne, — vastasi välskäri kartellen. Tarkoin punnitte me kaikki olemme vaan varatuomareita tuomitsemaan semmoista äytäriä kuin ihmiskunta on. Paras on, että jätämme hänet oman itsensä tuomittavaksi.

— Eikö serkkuni aio viedä meitä vähäksi aikaa takaisin Suomeen? — kysyi iso-äiti.

— Kukaties, ell'ei sitä käy välttäminen. Minä osaltani olen suuresti mielistynyt luonnon alkuperäiseen jylhyyteen, mutta keinollisesti tehdyistä erämaista en välitä, olletikin siellä, missä esi-isäni ovat asuneet.

— Ne hyvät, kunnan ihmiset! Paljon kovaa he mah-toivat kokea!

Välskäri ei vastannut, hänen harmaat kulmakarvansa rypistyivät, ja huomaamattaan taittoi hän hammasluun vanhasta hopeoidusta visapiipusta.

Kun kaikki olivat vaiti, kysyi mummo viimein, eikö hän aikonut alottaa. — Aion, — vastasi hän yksikantaan.

— Ja mikä on yhdeksännän kertomuksen nimi?

— Erään nimen varjo.

1. Valtiopäiväklubi.

räänä iltana Maaliskuussa v. 1714 oli viisi-kuusi-kymmen henkinen seura kokoontunut överstin, kreivi Kustaa Lewenhauptin asuntoon, lähellä Ritarihuoneen toria Tukholmassa. Ikkunain luukut olivat huolellisesti suljetut ja palvelijoista päättäen, joita ilman näennäistä syytä oli asetettu sekä portaille että portin pieleen, näkyi isäntä tahtovan osoittaa, ett'ei kokous suinkaan ollut salainen, ja samalla olla varuillaan kaikkia odottamattomia vieraita vastaan.

Kokenut silmä voi kuitenkin seuran hyvin kirjavasta kokoonpanosta helposti huomata, ett'eivät nämä olleet mitkään tavalliset iltahuvit, joissa ylhäiset herrat virvoittelevat heitänsä päivän monista huolista; eikä myöskään mikään niitä puoluekokouksia, jotka olivat niin tavallisia tänä levottomana aikana ja olletikin nyt valtiopäiväin aikana, kun »hiiret kisan poissa ollessa pöydällä hyppivät», niinkuin muuan kuninkaan ystävistä pittelemättä lausui ritarihuoneessa. Täällä

nähtiin vanhoja, kokeneita miehiä Kaarle XI:n ajoilta, jäseniä nöyryytetystä ja nyt köyhästä ylhäis-aatelistosta, jotka eivät voineet antaa pfaltzilaiselle suvulle reduktionia ja yksinvaltaa anteeksi; keski-ikäisiä miehiä, jotka olivat tuskastuneet sotiin, veroihin, palkanvähennyksiin ja sotilasvaltaan; nuoria miehiä, »täynnä tulevaisuutta», mutta varsin tyhjiä sisällykseltään, jotka eivät mitään sen kernaammin suoneet kuin voivansa millä keinoin hyvänsä nostaa melua tässä maailmassa. Nämä kaikki olisi kumminkin saatu yhteen puolueeseen mahtumaan, jos he vaan kaikki, niinkuin talon isäntä, olisivat kuuluneet ylhäis-aatelistoon; mutta paitse tätä ruotsalaisen ylimyskunnan kermaa, jota täällä useat loistavat nimet edustivat, nähtiin joukossa myöskin useita alempaan aatelistoon kuuluvia, niinkuin Stjerneld, Leijonmark, Wulfvenstjerna, ja sen lisäksi vielä useita aatelittomia pappeja ja virkamiehiä, joiden nimien kaiku oli hyvinkin jokapäiväistä laatua, niinkuin Lauri Molin, Eerikki Benzelius, Aatami Schütz, mutta jotka yhtäkaikki olivat kutsutut tehokkaasti osaa ottamaan ajan valtiollisiin mullistuksiin.

Vähän erillään muista erään ikkunan syvennyksessä seisoj ryhmä miehiä vilkkaasti keskustellen. Siinä oli kenraalimajuri kreivi Abraham Brahe ja ali-amiraali vapaaherra Akseli Lewenhaupt, jotka olivat seuraansa vetäneet Turun hovioikeuden varapresidentin Sven Leijonmarkin ja hiljaa, mutta vilkkaasti näyttivät tätä mahtavaa puoluesankaria omaan puoleensa pehmittävän. Tähän ryhmään liittäysi kohta myöskin eräs kolmas, senaikuinen kunink. kirjaston hoitaja Upsalan yliopistossa, Benzelius, joka erään hänen aikalaisensa arvostelun mukaan olisi voinut hyvinkin korkealle kohota, — ell'ei hän olisi pyrkinyt Upsalan arkkipiispan istuinta ylemmä. Keskustelut koskivat sitä kirjallista lausuntoa valtakunnan viheliäisestä tilasta, jonka Leijonmark oli jättänyt ritarihuoneeseen, osoittaakseen sillä, että näin epätoivoisissa oloissa ja kun ei näkynyt olevan enää mitään toivoa kuninkaan takaisin tulosta, olisi välttämätöntä asettaa — uusi hallitsija.

Nuo rohkeat sanat olivat saaneet melkoista hämmennystä aikaan. — Sittenkun hänen majesteettinsa loistavista sotaretkistä ei ole meillä mitään muuta kuin kunnia jällellä, on tarpeellista, että pidetään huolta sen säilyttämisestä, niin kotona kuin kylässä, — lausui Akseli Lewenhaupt.

— Kuninkaallinen majesteetti ei suinkaan pahastune, että eräät asiat, joista ei Demotikassa käy mitään päättämisen, otetaan täällä pikemmin ratkaistaviksi, — virkkoi Kustaa Lewenhaupt varovasti.

— Jumala on asettanut kuninkaillekin rajansa, joiden yli ei kukaan taida astua, ja semmoisen kuolemantapauksen varalta katsokoot Ruotsin miehet ajoissa eteensä, — vastasi jumalinen ja taitava puoluemies Sven Leijonmark, hänelle omituisella rohkeudella.

Ivansekainen hymyily väreili Benzeliuksen huulilla. — Te laaditte hyvät herrat, — sanoi hän, korottaen ääntänsä niin, että kaikki olivat pakoitettut kuuntelemaan, — te laaditte täällä valtio-oikeudellisia järjestelmiä ja kuiskitte toisenne korviin sanoja, joissa tuntuu sekä haat että kannukset, arvellen, ett'eihän kukaan tarkoin tiedä, milloin luodetuuli vie ne kaikki Demotikaan. Suoraan puhuen, hyvät herrat aatelistet, me papit ja porvarit olemme kutsutut tänne keskustelemaan ja sopimaan siitä, mitä on tehtävä isänmaan pelastukseksi.

— Talonpojat tahtovat prinsessan hallitsijaksi! — huusi majuuri Stjerneld, tavallisella karkealla tavallaan katkaisten kysymyksen vaikeimman solmun. Hän se sitä innokkaimmin puuhasikin, vaikka toistaiseksi menestyksettä, sillä talonpojat olivat kaikista enimmin kuninkaasen mieltyneitä.

— Herra majuuri puhuu siitä kumman varmasti, — virkkoi püspa Molin valtiomiehen varovaisuudella.

— Minulla on todistukset taskussani, ja ne esitetään huomenna aatelistolle, — vastasi Stjerneld arvelematta.

— Minä olin luullut, että talonpojat ennemmin pyrkivät tuon kuuluisan saappaan hallittaviksi *), — virkahti siihen laamanni vapaaherra Konrad Ribbing. Benzelius, joka itse oli talonpoikaista sukua kuohahti ja närkästyi. — Herra laamanni, — sanoi hän, — tietää yhtä hyvin kuin me kaikki, että saapas on vaan jonkun ritarihuoneen suutarin tekemä; ja tietäköön senkin, ett'eivät Ruotsin talonpojat nyt eivätkä vastedes suvaitse saapasten hallitusta, vaikka ne olisivat kuin-kakin kultaisilla kannuksilla kaunistetut.

*) Tässä tarkoitetaan sitä hyvin tunnettua ja Voltairenkin levittämää valhetta, että Kaarle XII olisi lähettänyt saappaansa neuvoskuntaan, hänen sijassaan hallitsemaan.

— Eivätkä myöskään tarvitse viidettä pyörää vaunujen alla, — vastasi närkästynyt Ribbing, tarkoittaen sitä ehdotusta, että valtakunnan aatelittomista virkamiehistä muodostettaisiin viides sääty, joka ehdotus silloin luultiin olevan Benzeliuksen aikaan saama.

— Elkäämme riidelkö, hyvät herrat, — puuttui piispa puheeseen. — Me olemme tänne tulleet sopimaan parhaista keinoista voimakkaan hallituksen aikaan saamiseksi kuninkaan poissa ollessa. Asia tulee huomenna esille ritarihuoneessa, ja isänmaan ystäväin tulee vetää yhtä köyttä, ett'ei kaikki menisi myttyyn.

— Me katkasemme käpälät holsteinilaiselta puolueelta, kun asetamme tuossa paikassa hänen kuninkaallisen korkeutensa prinsessan hallitsijaksi.

— Antaen hänelle kumminkin sen rajoitetun vallan, jota valtakunnan menestys moisessa tilassa vaatinee, — virkkoi kreivi Brahe, nakaten ylpeästi aatelista niskaansa.

— Kreivi on oikeassa, — sanoi tasavaltalaismielinen Leijonmark. — »*Fata trahunt nolentes*». Siltä varalta, että joku onnettomuus, josta Jumala varjelkoon, sattuisi kohtamaan kuningasta, on välttämätöntä, että kaikki onnen onkijat estetään panemasta valtiollisia vehkeitään toimeen valtakunnan turmioksi.

— Valtakunnan menestys vaatii, että ennen vuotta 1680 olemassa ollut hallitusmuoto uudistetaan ja että säädty saavat takaisin heille tulevat etuoikeutensa, — lausui Kustaa Lewenhaupt.

— Menneet ajat todistavat, että milloin kukin sääty on nauttinut oikeutensa mukaisia etuja, silloin on myöskin valtakunta ollut parhaissa voimissaan, — arveli kreivi Brahe.

— Te hyvät herrat aateliset, — huudahti Benzelius, jonka luonto taas oli kuohahtanut, — puhutte aina niin kuin vanha hyvä aika olisi vaan porstuaan ajettu ja te vaan tarvitsisitte avata oven ja pyytää häntä suosiollisesti sisään astumaan. Te ette muista, että kuningas vainajan aikana tehtiin paljon muutoksia, jotka olivat valtakunnalle suureksi eduksi ja joista aatelittomat säädty eivät liene halukkaat luopumaan. Te tahdotte hallitsijan, joka pantaisiin vitsan ja kurin alle — tietystikin vaan siinä surullisessa tapauksessa, että joku onnettomuus tapahtuisi nyt hallitsevalle kuninkaal-

lemme, jota Jumala varjelkoon hengen ja terveyden puolesta. Mutta sen sanon minä teille, että jos niin tapahtuu, tahdomme me aatelittomatkin sananvuoroa asiassa, emmekä tule enää sallimaan, että kourallinen pikkukuninkaita kynii meitä kuin pyitä, kutsukootpa he sitten itseään valtakunnan tai kuninkaan neuvoksiksi tai neuvottomiksi.

Nämä rohkeat sanat synnyttivät sanomattoman hälinän salissa. Yhdet huusivat yhtä, toiset toista, ja sillä välin kuin kaikkein kiivaimmat kirkuivat, että puhuja olisi ovesta ulos ajettava, kuultiin sukkelan Wulfvenstjernan virkkavan Ribbingeille: — Hirttäkää tahi aateloikaa hänet, kummassakin tapauksessa hän vaikenee kuin siivo lapsi.

Molin koetti turhaan rauhaa rakentaa, muistuttaen, ett'ei oltu tultu tänne eri säätyjen eduista riitelemään, vaan koko valtakunnan menestyksestä neuvottelemaan. Yhteisten onnettomuuksien ajat riitauttavat mieliä yhtä usein kuin yhdistävät, ja eripuraisuuden vitsaus ei suinkaan ollut pienimpiä niistä onnettomuuksista, joista pohjoismaat nyt saivat kärsiä. Oli näet silminnähtävää, että kaikki läsnäolijat, joiden joukossa oli monta valtakunnan parasta tarkoittavaa miestä, olivat yhtä mieltä ainoastaan siinä, että muutos oli tarpeen; mutta niinpiankun tuli kysymys siitä, mitä olisi muutettava, mitä muutoksen pitäisi oikeastaan tarkoittaman, hajautuvat mielet eri lahkoiksi, jotka taistelivat toinen toistaan vastaan. Benzeliuksella oli kohta ympärillään melkoinen puolue, joka näytti lujasti päättäneen sekä täällä että säätyjen istunnossa vastustaa ylhäis-aateliston etuoikeuksia, ja pelko tämän puolueen loukkaamisesta hillitsi noiden korkeain herrain vihan ilmi tuleen leimahtamasta. Schütz istuutui pöytäkirjaa tekemään, ja niin tehtiin kuin tehtiinkin se päätös, että prinsessa Ulriika Eleonora olisi korotettava hallitsijaksi kuninkaan poissa ollessa.

— Yksissä neuvoin säätyjen valiomiesten kanssa, — lisäsi Stjerneld, jota heti Benzelius ja tämän ystävät voimakkaasti kannattivat.

— Mitä nyt? — huudahti Akseli Lewenhaupt. — Tahdotaanko asettaa meille pitkä parlamentti ja Cromwell?

— Leijonmark on sopivin mies Cromwellin osaa toimittamaan, — kuiskasi Wulfvenstjerna Schützille.

— Olkoon menneeksi valiomiesten kanssa! — huudahti siihen sukkelapäinen Konrad Ribbing. — Onhan siinäkin luupalanen vastustuspuolueen rakkien kitaan ja se soipi kaulilta veroitus-kysymyksissä.

— Hyvät herrat, — sanoi Kustaa Lewenhaupt kaksi-mielisesti hymyillen, — pelkäänpä pahoin, että olemme myyneet nahkan karhulta kysymättä. Ell'en erehdy, tulee tuossa mies, joka voinee vähentää epäilyksiämme siinä kohden.

Samassa astui sisään vähän neljännellä kymmenellä oleva mies, joka oli varreltaan hoikka ja kasvoiltaan vaalea, mutta muuten älykkään näköinen. Hänen erinomaisen hieno ja huolellinen pukunsa, hänen kirjaillun takkinsa mahdottoman avarat hihat ja hänen luonteva, vähän ylpeä ryhtinsä osoittivat hetikohta, että hän kuului korkeimpaan aateliin ja että hän oli saanut sivistyksensä ulkomaisten hovien salongeissa, eroten siinä kohden aikakautensa nuoremmista aatelmiehistä, joiden esiintymisessä oli jälkiä tappotantereella saadusta karkeammasta kasvatuksesta.

— Kuka on tuo ylpeä herra? — kysyi muuan äsken tulleista valtiopäivämiehistä vierellään olevalta Schütziltä.

— Se on mies, — vastasi Schütz, — josta ei tiedä, kumpi on vaarallisempaa: ollako hänen ystävänsä vaiko hänen vihamiensä, kohdatako häntä salongissa vaiko kabinetissa; suurikykyinen mies, mutta vielä kunnianhimoisempi; mies, joka tutkii ja näkee kaikkein mielet, mutta jonka mieltä harvat tai ei kukaan tutki eikä näe; mies, joka synnyltään ja taipumukseltaan on ylhäistä aatelia, mutta joka kuitenkin on osannut tekeytyä kaikille puolueille välttämättömän tarpeelliseksi, vaikk'ei yksikään voi sanoa häntä omaksensa; liitossa kaikkein kanssa, vaan ei kenenkään oikea ystävä; syrjäytetty kaikissa virkanimityksissä ja kuitenkin käytetty tärkeimmissä tehtävissä; vielä milt'ei nuorukainen ja jo harmaantunut valtiopiisauden teeskentelytaidossa, sanalla sanoen, suuren mestarinsa ja suosijansa, kreivi Arvid Hornin oivallinen oppilas — lähetyskunnan sihteeri kreivi Torsten Bertelsköld.

Ei kestänyt kauvan, ennenkun parvi erimielisiä puoluemiehiä oli kokoontunut äskentulleen ympärille, joka ujostelemattomalla suorudella kertoi, mitä hän tiesi tai luuli tietävänsä. Holsteinilainen puolue, sanoi hän, pani kaikki kei-

nonsa käymään; kuningasmieliset olivat taipuisat yhdistymään yritykseen; prinsessa ei ollut päätöstään tehnyt; kreivi Horn oli sekä häntä että herroja kohtaan suosiollisella kannalla, eikä ensinkään epäillyt asian päättyvän kaikkein mieliksi.

— Kreivi Horn on siis ehdotuksen puolella! — huudahtivat Lewenhauptit. — Silloin on voitto varma.

— Kreivi Horn, — vastasi Bertelsköld, — ei ole lausunut mielipidettään herrojen aikomuksesta, mutta minä luulen tietäväni, että hän, kuninkaallisena neuvoksena on huomenna istuvan neuvoskunnan edessä ja prinsessan läsnäollessa, antava kuudelle tahi seitsemälle herroista vakavan muistutuksen.

— Mitä? — huudahtivat taasen Lewenhauptit y. m. — hän on siis ehdotusta *vastaan!* Hän tahtoo siis häväistä meitä! kukistaa meidät!

— Minä olen vakuutettu siitä, että kreivi pitää sekä herroja että heidän asiataan suurimmassa arvossa ja että hänen kuninkaallisella korkeudellaan prinsessalla ei tule olemaan syytä olla kreiviin tyytymätön.

— Mutta onko hän siis puolellamme, vai onko hän meitä vastaan?

— En tiedä sanoa muuta kun, että kreivi epäilemättä on tekevä velvollisuutensa.

— Kirottu mies, hänestä ei milloinkaan tiedä millä oksalla hän istuu! — huudahtivat puoluemiehet, ja klubi hajausi epä tietoisuuden ja hämmingin vallitessa.

2. Valtioviisaan sodan-julistus.

Klubin kokouksen jälkeisenä iltana astui kreivi Torsten Bertelsköld korkeiden koristeltujen tammisten ovien kautta kreivi Lieven'in huoneeseen. Kenraali oli lähetetty kuninkaan luo Turkinmaalle, neuvoskunnan puolesta esittämään hänelle valtakunnan todellista tilaa ja kehoittamaan Kaarle XII kotiinsa palaamaan; ilmoit-

tamatta itseään jatkoi Bertelsköld kulkuaan näiden tyhjään huoneiden läpi, kunnes saapui kreivittären makuuhuoneeseen. Kohteliaasti, milt'ei sydämmellisesti, suuteli hän kreivittären kättä ja tiedusteli hänen terveytensä tilaa.

Kreivitär oli noin kolmenkymmenen vuoden ikäinen, pikemmin lyhyt kuin pitkä, mustiin puettu nainen; näöltään ei hän ollut juuri erittäin kaunis, mutta suloinen ja herttai-

nen hän oli. Vähääkään loukkautumatta tuosta helposti ymmärrettävästä tuttavallisuudesta näytti hän tulevan siitä vielä liikutetuksikin; kostea kiilto ilmaantui hänen kauniisiin silmiinsä, ja hän vastasi Bertelsköldin tervehdykseen vielä suuremmalla lämmöllä kuin millä Bertelsköld oli häntä tervehtinyt.

Ne, jotka muistavat Mainiemen linnan ja pukutanssit Drottningholmassa, tuntenevat vielä kreivittären entiseksi

herttaiseksi Ebba Bertelsköldiksi, joka siihen aikaan oli hovineitinä, nyt valtarouvana hänen kuninkaallisen korkeutensa prinsessa Ulrika Eleonooran luona. Monen pitkän vuoden kuluessa oli eräs surullinen muisto saattanut hänet hylkäämään kaikki naimistarjoukset, kunnes kreivi Torsten muutamia vuosia sitten sai hänet seitsemänkolmatta vuoden vanhana suostumaan avioliittoon jo harmaantuvan leskimiehen, hänen nykyisen puolisonsa kanssa. Mutta mustan murhepuvun riisui hän yltään vaan silloin kuin hovissa esiytyminen sitä välttämättömästi vaati.

— Toivon, ett'en sinua häiritse? — sanoi kreivi Torsten, istuutuen sisarensa viereen.

— Niin harvinainen vieras ei voi häiritä, vaikk'ei olikaan niin tervetullut kuin sinä, — vastasi kreivitär.

— Luulenpa tosiaankin useampia viikkoja kuluneen siitä kuin minulla viimeksi oli ilo nähdä sisartani. Työt ja toimet . . .

— Siitä on jo kolme kuukautta. Olkoon se nyt unohdettua . . .

— Samoin kuin tuo silloinen pieni riitammekin. Sinä pidit puolesi kuin — karoliini. Toisesta toiseen, oletko kuulut päivän uutisia?

— En. Mutta jotain erinomaista lienee kai tapahtunut; tiedänhän, ett'et sinä koskaan tule ilman syytä. Saatanko olla sinulle hyödyksi jollain muulla tavalla kuin viimeksi pyytämälläsi, ystävänä?

— Ebba, sinä olisit viisas nainen, jos vaan ymmärtäisit käyttää asemaasi hyväksesi. Mutta elköämme siitä enää riidelkö. Tärkeitä asioita on täällä tekeillä. Puolueet ovat ilmi kahakassa keskenään; kruunua katsotaan milt'ei avonaiseksi. Suoraan sanoen, mitä hyvää on kuninkaasta, joka on kolmen sadan peninkulman päässä täältä ja jota yksi luulee hulluksi, toinen kuolleeksi, kolmas vangituksi? Ajatteles, että Görtz ja holsteinilaiset ovat saavuttaneet tänäpäpä voiton, tietystikin uskollisuuden ja laillisuuden nimessä ja sen hyväksi. Prinsessan vehkeilijät, puoluelaiset, joiden joukossa on useita hyvinkin epäiltäviä henkilöitä, ja joita rehellinen Creutz johtaa, ovat tänäpäpä saaneet muistutuksen istuvan neuvoskunnan edessä. Herrat saivat aika puskuja

meidän suomalaiselta sarvikuonoltamme *); Crusbjörn esim. sai kuulla, että hän on yhtä keho valtiomies, kuin on hyvä soturi. Valtiopäivät ovat armollisesti hajoitettut; prinsessa on pyytänyt, että sen tulisi tapahtua hellävaroen. Kuitenkin on aatelisto äänestänyt prinsessan hallitsijaksi. Arvaappa kuinka? Heillä oli kaksipalstainen pöytäkirja; toinen palsta oli niitä varten, jotka heti tahtoivat auttaa hänen kunink. korkeutensa tuolle loistavalle istuimelle; toinen niitä varten, jotka alamaisimmasti tahtoivat kehoittaa häntä malttamaan mieltänsä niin kauvan, kunnes joku janitsaari auttaisi valtakunnan näistä selkkauksista.

— Ne kavaltajat! Jatka!

— Läsnaolevia oli 235 aatelismiestä. Ensimmäiseen palstaan kirjoitettiin 137 nimeä, toiseen ei yhtään. Tunnetuhan Cederhjelmin?

— Sukkelin mies ja suurin veijari Tukholmassa — lähinnä veljeäni.

— Paljon kiitoksia. Hänellä oli olevinaan hyvin kiiru, tuhri jotain ensimmäiseen palstaan ja riensi sitten tiehensä *tout éperdu*. Kun tarkastettiin hänen tuherrustaan, havaittiin se näin kuuluvaksi: »*att anmoda hennes höghet nekar jag intet är det nyttigt för oss och henne, Carl Gustaf Cederhjelm*».

— Hän oli hallitsijan asettamista vastaan?

— Taikka sen puolella, — miten kukin tahtoo ymmärtää. Kaikki riippuu siitä, kummalleko puolelle sanaa »*intet*» pilkku pannaan.

— Oikein sinun tapaasi. Minua ihmetyttää, ett'et sinä itse...

— Minä en kirjoittanut kumpaankaan palstaan. Mahdotonta, sarvikuono katsoo parhaaksi olla mieltänsä ilmaise-matta ja hänen politiikkansa on tätä nykyä minunkin politiikkani. Mutta asiain nykyisellä kannallaan ollen luulen minä prinsessan ennemmin tahi myöhemmin pääsevän voitolle ja silloin ei hän ikinä unohda, että olemme hänen etujaan vastustaneet. *Me voilà*. Olen oleva sinulle suuressa kiitollisuuden velassa, jos ilmaiset prinsessalle, että minä olen hänen

*) Kreivi Arvid Horn. — Horn = Sarvi.

hartaimpia puoluelaisiaan ja työskentelen hiljaisuudessa hänen eduksensa.

— Arvasin siis oikein; huomasit minun voivani olla sinulle hyödyksi, ja muistit että sinulla oli sisar. Torsten — ei ole minulla suuria vaatimuksia ystävydestäsi, mutta sinä tiedät, mitä minä ajattelen valtiollisista vehkeistäsi. Mitä hyödyttää tuo puolinaisuus, joka hyvittelee ja pettää kaikkia puolueita? Eilen olit kuningasmielinen, tänään olet hessiläinen, huomenna holsteinilainen, ylihuomenna vähän sitä vähän tätä, tai et mitään. Valitse puolueesi, *mon frère*; ainakin on sinulla kolme osaa valittavana, ja mille puolelle kallistunetkin, aina on valtiollinen kykysi sinua auttava. Mutta salli minun sanoa sinulle, tuommoinen kaikkein puolueiden palveleminen hankkii sinulle vihamiehiä kaikkialla eikä ystäviä missään. Torsten, käytöksesi ei ole nimesi arvoinen, enkä minä aio ruveta kätyriksesi.

— Taas nuhdesaarna. Etkö ihmettele kärsivällisyyttäni, kreivittäreni, kun en ole pelästynyt sitä ankaraa varoitusta, millä minua viimeksi kunnioitit, kun pyysin sinua rupeamaan liittolaisekseni ja tiedustelemaan prinsessan puuhia ja toimia. No niin, en tahdo nyt siitä enää puhua . . .

— Se ei ole ainoastaan mieletöntä, se on halpamaista. Isämme ei olisi milloinkaan niin menetellyt.

Kreivi Torsten punastui. Tottunut kun oli pitämään hyvin suuressa arvossa omaa valtiollista älyään, — jota muuten monet muutkin pitivät suuressa arvossa, — katsoi hän tietysti nämä naisen antamat nuhteet varsin sopimattomiksi. Mutta hän malttoi mielensä. — Sydänekäpyseni on oikeassa, — sanoi hän. — Ei olisi viisasta eikä jaloa tehdä moista järjestelmää elämänsä ohjeeksi. Mutta oletko ajatellut, millainen on se aika, jossa elämme? Me seisomme kaikki kolmen kuulun partaalla, joista yksi tahi toinen on tänään taikka huomenna nielaiseva kitaansa kaikki ne, jotka ovat vastakkaisella puolella. Joko kuningas tai prinsessa tai Holsteinin herttua on voittava; ja voi silloin heidän vihollisiaan! Ja jospa asia koskisi ainoastaan henkilöitä, vaan kun se koskee myöskin periaatteita. Sinä mainitsit isäämme. No niin, minä tahdon kertoa sinulle, mitä hän sanoi minulle elämänsä lopulla. Sinuun minä luotan, Torsten, sanoi hän. Muista, että jos en jätäkään sinulle muuta perintöä, niin

jätän sinulle periaatteeni perinnöksi, ja se periaate on yksinvaltaa ja monivaltaa, kuninkaan yksinomaista oikeutta ja rahvaan hillitöntä valtaa välittävän vallan kannattaminen, joista edellinen kieltää kaikilta muilta oikeuden ja jälkimäinen hajottaa kaikki puolueiksi. Lupaa minulle, Torsten, että alati taistelet kuningasta ja kansaa välittävän aateliston puolesta!

— Niinpä pysykin siinä lujana eläkä tingiskele muiden puolueiden kanssa.

— Ei, sinä olet väärässä. Minä tiedän puolueeni, se on sama kuin kreivi Hornin, ainoa puolue, joka on sukumme arvoinen. Kerran olen minä oleva tämän puolueen tuki ja turva; ja olisiko minun nyt, kun kaikki horjuu, heittäydyttävä ajan pyörivän rattaan alle ja annettava ensimmäisen tielleni sattuvan kuninkaallisen, prinsillisen tahi herttuallisen lakeijan musertaa itseni! Oi — jospa minulla vaan olisi sormukseni, sormukseni, niin nauraisin kaikille noille katailoille matelijoille, sen sijaan että minun nyt...

— Sulaa taikauskoa tuo kuninkaan sormus.

— Sen kyllä tiedän, ja kuitenkin antaa se niin ihmeellisen voiman, että kaikki salaisimmat toiveetkin toteutuvat... Mutta se sikseen, tahdotko siis valvoa etujani prinsessan luona?

— Sisarenasi olen sen tekevä. Valtiollisena kätyri-näsi en.

— Sinä pakoitat siis minun heittäymään holsteinilaisen puolueen ja Görtzin turviin?

— Niin kauvan kuin Ruotsilla on Kaarle XII, ei uskollisten alamaisten kesken voi olla puhetta kuin yhdestä puolueesta. Pysy kuninkaan miehenä, Torsten, käytä älyäsi saadaksesi ilmi hänen vihollisensa, vahvistaaksesi hänen valtaansa ja palvellaksesi...

— Yksinvaltaa? En milloinkaan! Jalomielisyytesi vie sinut harhaan, Ebba. Minäkö palvelisin miekkaa, tuota raakaa valtaa, joka polkee kaikkia oikeuksiamme — tuota sotilasjoukkuetta, joka kohtelee meitä vapaasukuisia aatelmiehiä kuin janitsaareja; minäkö palvelisin tuota kuningasta, jonka olemassa olosta valtakunta saa tietää ainoastaan silloin kuin hän tarvitsee veroja ja niitä kiskottaa; noita kukistuvia suuruuksia, menneiden voittojen varjoja, jotka ovat tappioihin huppenneet; voimattomia valtoja, joilla ei ole muuta jäljellä

kuin itsekäs kunnianhimonsa ja hillittömät vaatimuksensa! Minäkö, mies, jossa asuu uusi aika, vapauden ja oikeuden aika, joka en salli vallan ylvästellä enkä heikkouden purra häntä kantapäähän, — minäkö kuluttaisin kykyni ja tulevaisuuteni menetetyt asian vuoksi, joka tänään voi meidät musertaa, mutta huomenna on vaan satu tarujen aikakaudelta! Ei... sen tehtävän jätän tuhansien vaarojen retkeilevälle ritarille, rakkaalle Kustallemme, jolla juuri tällä hetkellä on oiva tilaisuus pystyttää Suomessa karoliinilaisia tuulimyllyjä...

— Torsten, elä herjaa Kustaata! Hän on oikea ritari, yhtä vilpitön kuin pelvoton, kuolemaan asti uskollinen sille kuninkaalle ja asialle, joidenka lippua hän on vannonut palvelukseen...

— Epäilemättä. Mutta Kustaasta muistuu mieleeni, että Eeva Falkenbergin sanotaan jääneen leskeksi vanhan Rhenfeltin jälkeen. Lupasit minulle vastikään sisarellisen suojelukseksi. Annan nuhteeksi anteeksi ja toivon, että autat minua, jos näkisin hyväksi kilpailla tuon armaan lesken omistamisesta.

— Taas kauppa-asia! Taaskin tuumia ja laskuja! Te suuret valtioviisaat, kuinka vähän te tunnette naisen sydäntä!

— Olkoon menneeksi. Niinkuin itse tahdot. Tiedät kuitenkin, että olen ihaillut Eeva Falkenbergiä aikoja ennen hänen naimistaan. Ja se, että alinomaa olimme riidassa keskenämme, pitäisi osoittaa, ett'ei kaunis vastustajani toki ollut minusta aivan kokonaan välittämättä. Tiedän, mitä aiot sanoa: se oli vaan nuoruuden rakkautta niinkuin sinunkin rakkautesi, se oli vaan niitä haaveita, jotka himmenevät kahdenkymmenen ja katoavat kolmenkymmenen iällä! Kustaa on jo aikoja sitten unohtanut hänet samoin kuin Eeva on Kustaan unohtanut; se naimiskauppa sopii minulle, enkä käsitä miksi en...

— Te luvunlaskijat, moiset kuin sinä, ystäväni, las-kette tavallisesti koko joukon pieniä numeroita ihmissydäm-messä yhteen ja unohdatte suuremmat. Sinun pitäisi tuntea Eeva Falkenberg, hän on itsenäinen luonne, paljoa tarmok-kaampi kuin minä. Hän hylkää tarjouksesi...

— Miksi, jos saan kysyä?

— Siksi, että hän vieläkin rakastaa Kustaata, ja siksi, ett'ei hän koskaan ole voinut kärsiä sinua, ystäväiseni. En voi tehdä mitään sinun hyväksesi.

— Sitä enemmän on minulla syytä valloittaa hänen sydämensä. Kreivittäreni, minä olen nyt haastellut kansanne niinkuin veli ainakin, mutta te ette nähnyt hyväksi vastata minulle sisaren tavoin. Olen tunnustanut teille muutamia tuumiani, toiveitani; ette kuitenkaan ole päässyt kaikkien aikeitteni perille. Olette unohtanut, että minullakin on melkoinen määrä isältä perimääni ylpeyttä. Sentähden voimme nyt lopettaa. Mutta sen sanon teille edeltäkäsini, että me tästälähin tulemme olemaan ilmi-sodassa keskenämme. Minä olen kukistava prinsessanne, jos näen sen periaatteelleni hyödylliseksi; minä olen hänet valtaistuimelle asettava, jos näen sen edullisemmaksi. Mitä rouva Rhenfeltiin tulee, niin tulee hänestä, myöten tahi vasten teidän tahtoanne, myöten tahi vasten suomalaista Don Quixote'amme, vuoden tahi parin kuluttua kreivitär Bertelsköld. Teidän nöyriin palvelijanne, kreivittäreni!

— Torsten! — huudahti kreivitär, mutta kreivi oli jo mennyt. Kreivittären kauniit silmät täytyivät kyynelillä. — Miksikä täytyy, — sanoi hän itsekseen, — suuren itsekäisyyden himmentää noin suuria ominaisuuksia! Oi, te miehet, te miehet, jotka aina asetatte oman itsenne tarkoituseräksenne ja kaikki muut välikappaleiksenne, — kuinka usein unohdatte, että paitse teitä vielä löytyy sydämmiä, jotka kärsivät ja Jumala, joka hallitsee!

---

3. Pakolaiset.

Ruotsin senaikuinen suurin valtiomies, suomalainen kreivi Arvid Bernhard Horn, istui työhuoneessaan, yhdessä lähetystön sihteerin kreivi Torsten Bertelsköldin kanssa, sepittämässä kiertokirjettä ulkomaisissa hoveissa oleville ruotsalaisille ministereille. Kreivi Horn oli uljas ylimys, vartalo oli kookas, kasvot erinomaisen suorat ja säännölliset. Kasvojen arvokasta ilmettä lisää taapäin taivutettu, erinomaisella huolella kammattu tekotukka, joka pöyheinä kiharoina valui hänen niskalleen ja kaulalleen, nenä oli kyömy, alahuuli paksunlainen ja lujaa luonnetta osoittava suu muutenkin ulkoneva — otsa korkea ja kaunis ja silmät suuret, vaaleansiniset ja terävät. Koko hänen pukunsa oli hänen työhuoneessakin ollessaan suurimmalla huolella hoidettu ja erinomaisen aistikas; kirjaillussa sinisessä yönutussa ja mustissa alusvaatteissa ei näkynyt pienintäkään tahraa eikä ryppeä; hienot silkkisukat peittivät pohkeita, joissa ei ollut moitteen sijaa, ja jalat olivat pistetyt ylen hienoihin samettitohveleihin. Huonekin oli erittäin komeasti sisustettu siihen aikaan vallitsevan ranskalaisen tyylin mukaan ja olisi, vaikka ajat olivatkin köyhät, voinut vetää vertoja mille Ludvig XIV:n ministerin työhuoneelle tahansa Versailles'issa.

Kreivi nousi istuimeltaan ja läheni Bertelsköldiä, ontuen vielä siitä haavasta, jonka hän 13 vuotta sitten oli saanut polveensa Väinäjoen yli mennessään. — Joko se on valmis? — kysyi hän tottuneen esimiehen päättäväisellä ja kuitenkin kohteliaalla äänellä.

Bertelsköld ojensi hänelle konseptin, jonka kreivi tarkkaavasti luki läpi. — »Teidän on hovissanne tarkimmalla huolella pidettävä silmällä niitä yrityksiä, joihin mahdollisesti ryhdytään vallanperimyksen järjestämiseksi Ruotsissa, kun Hänen Majesteettinsa, kaikkein uskollisten alamaistensa iloksi, vielä elää ja on täysissä voimissaan. Kaikella ahkeruudella on teidän koetettava estää puuhia semmoisia, jotka voisivat olla Hänen Majesteetilleen ja valtakunnalle varsin vahingol-

Arvid Horn ja Torsten Bertelsköld.

lisiä ja loukkaavaisia, niin että niiden onnistuminen käy peräti mahdottomaksi siellä Teidän hovissanne. Kuninkaallisen senaatin tietoon on tullut, että parooni Görtziä käytetään semmoisiin tarkoituksiin Ranskan hovissa. Senaatti on kunink. kansliakollegin kautta antanut lähettiläs Cronströmille käskyn masentaa Görtzin vaikutusvaltaa; jota paitse mahdatte huomata että, paitse Tanskaa ja valtakunnan hoitajaa, myöskin Hollannin ministeri on se, joka enemmän kuin muut vallat on tehnyt Hänen Majesteetilleen kiusaa ja saattanut valtakunnalle vahinkoa . . . j. n. e.»

— Hyvä on, — jatkoi kreivi, luettuuan kirjoituksen. — Minä näen, että olette tarkoitukseni ymmärtänyt, ja minua ilahduttaa, että minulla on mies, johon saatan luottaa. Me tahdomme säilyttää kruunun Hänen Majesteetilleen niin kauvan kuin mahdollista.

— Niin kauvan kuin mahdollista, — toisti Bertelsköld, hienosti, melkein huomaamattomasti hymyillen.

— Tuo Görtz voi tulla meille vaaralliseksi, — jatkoi kreivi, ollen olevinaan ymmärtämättä Bertelsköldin kaksimielistä vastausta. Hän on valtiöviusaudessa samallinen kuin Kaarle XII on sotakentällä, mies joka aina pelaa *va la banque*. Jos sallimus kerran saattaisi nämä näin erilaiset ja kuitenkin näin yhtäläiset miehet yhteen, niin miehet semmoiset kuin te ja minä olisimme liikaa.

— Peli-onni on epävakainen, vastasi lähetystön sihteeri, niinkuin ennenkin.

— Saatatte olla oikeassa. Pitäkäämme nyt vaan huolta pelastuslautan hankkimisesta tässä uhkaavassa yleisessä haaksirikossa. Mitä uutta?

— Teidän ylhäisyytenne kenties ei tunne sitä huhua, jonka Suomesta tulleet pakolaiset tänä aamuna ovat levittäneet?

— Sittenkun vihollinen sulki Suomen rantatien, ei hallitus ole saanut yhtään postia pohjois-Suomesta.

— Armfeltin sanotaan joutuneen kokonaan tappiolle jossain Pohjanmaalla ja koko armeija lienee hävitetty.

Kreivi Horn kalpeni kovasti, mutta maltoi mielensä melkein samassa tuokiossa ja sanoi: — Minä toivon, ett'ei huhussa ole perää. Viimeisten tietojen mukaan oli Armfelt saanut lisäväkeä Pohjanmaalla ja Galitzin oli vielä Porin tienoilla. Pitää kumminkin pakolaisia kuulustella. Muistelen

kuulleen, että teidän veljenne muutaman sissijoukon kanssa on yhtynyt Armfelttiin. Ettekö ole saanut tietoja hänestä?

— Veljeni on kokonaan unohtanut kirjoitustaidon. Sen vaan tiedän, että hän turhan typerän puolustuksen kautta härsytti vihollisen perinjuurin hävittämään isäimme linnan Mainiemen, lähellä Turkuu.

— Tuomitsette kovin ankarasti sitä koulua, jossa Ruotsin mainehikkaimmat voittoseppeleet ovat kasvanee, — vastasi Horn, olkapäitään kohauttaen.

— Minä suurimmasti kunnioitan koulua, jossa teidän ylhäisyytenne on ollut oppilaana, — vastasi Bertelsköld; — mutta minä vetoan teidän ylhäisyytenne äsken lausumaan arvosteluun pelareista. Veljeni on pannut kaikkityyni yhden kortin varaan ja — tapannut.

— Veljenne on urhoollinen mies; minä en saata syyttää häntä onnettomuudestaan. Mutta olkaa hyvä ja tiedustakaa, mitä meteliä tuolla kadulla pidetään.

Kreivin huomio olikin jo vähän aikaa ollut kiintyneenä tavattomaan hälinään ulkona. Ulos mentyään tapasi Bertelsköld suuren kiljuvan ja karjuvan väkijoukon hieromassa tappelua poliisipalvelijain kanssa, jotka kaksikymmen-miehisen sotilas-patrullin avustamina näyttivät vielä olevan kahdella päällä siitä, oliko käytettävä väkivaltaa vai ei. Tukholma oli näet jo jonkun aikaa ollut niin täynnä pakolaisia Virosta, Liivinmaalta ja Suomesta, ett'ei viimein enää tietty, mihin heitä majoittaa. Kaupunkilaiset, jotka itse saivat kovan ajan rasituksista kärsiä, olivat niin kauvan kuin mahdollista kokee-neet auttaa hätää kärsiviä; mutta kun ehtimiseen uusia laumoja tulvasi kaupunkiin, tyhjenivät vähitellen kaikki varat, ja ensimmäinen hyväntahtoisuus muuttui kärsimättömydeksi ja nurkumiseksi. Kun siis taas toista sataa pakolaista, vilustunutta ja nälkäytynyttä väkeä, saapui jäätä myöten enim-mäkseen Ahvenanmaalta, nousi napina ylimmilleen, ja nämät onnettomat ajettiin pois joka paikasta, missä ikänä ilmaantui-vat suojaa anomaan. Poliisimiehistö tahtoi nyt saada pakolaiset lähtemään pois kaupungista ja hakemaan jotain turva-paikkaa maaseuduilla, mutta kun nämä perin väsyneinä vai-keasta matkastaan meren yli eivät suostuneet lähtemään oli heitä nyt väkivallalla siihen pakotettava. Tämä toimenpide hellytti nyt taas tukholmalaisten sydämmet pakolaisten eduksi;

väkijoukko kävi heidän puolelleen ja vaati kovilla huudoilla hallitusta pitämään huolta heidän elatuksestaan. Kapina oli syttymäisillään, ja oli sitä vaarallisempi, kun tyytymättömillä tavallaan oli oikeus puolellaan ja se kääntyi neuvoskuntaa vastaan, jolla oli korkein hallitseva valta kuninkaan poissa ollessa. Tunnettua oli myöskin, että kuninkaallinen neuvos kreivi Horn sekä totutusta tavasta että taipumuksesta eli ylellisesti ja komeasti silloinkin kun yleinen hätä oli ylimillään eikä kukaan tiennyt tai muistanut, että jalomielinen kreivi, joka oli yhtä antelias kuin rikas, oli tehnyt suurempia yksityisiä uhrauksia kuin kukaan muu sekä valtakunnan puolustukseksi että hätääntyneiden maanmiestensä avuksi.

Sekä pakolaiset että muu väkijoukko samosivat sen-tähden, aseellisen voiman uskaltamatta heitä estää, kreivi Hornin kartanon luo ja täyttivät vähitellen tiukkaan ahtautuen koko kadun. Tungosta lisäsivät ne monet reet, joita pakenevat suomalaiset muassaan kuljettivat, mitkä hevosilla mitkä käsivoimilla, täpösen täynnä saamattomia ukkoja, itkeviä äitejä, parkuvia lapsia ja kaikenlaisia huonekaluja ja arvokkaampia kapineita, joita ei ollut tahdottu jättää viholisten saaliiksi. Koko tämä surkuteltava lauma päästi nyt pahan porinan, johon uhkaavampiakin huutoja sekaantui.

— Leipää, leipää! Me kuolemme nälkään!

— Huoneita ja lämmintä! Me palellumme kuoliaiksi!

— Pois poliisi!

— Onko meillä huoneita kaiken maailman kerjäläisille?

— Se on hallituksen asia.

— Pitäkööt ne siitä huolta, jotka ovat syypäät kaikkien pahaan.

— Ja jotka estävät kuningasta rauhaa tekemästä.

— Saadakseen itse hallita sitä kauvemmin.

— Kuninkaan syy se ei ole!

— Ei, ei, semmoista kuningasta ei ole toista.

— Eläköön kuningas!

— Hän elää itse kuin halvin sotamies.

— Ei se ole hän, joka rasittaa meitä veroilla.

— Ei, ei, vaan herrat ne rasittavat!

— Ne ne ylellisyydessä elävät.

— Ne ne meitä nylkevät.

— Saadakseen itse olla mahtavia ja elää herkullisesti.

— Sentähden he estävät kuningasta palaamasta; hän kyllä pian ajaisi heidät neuvospöydän äärestä.

— Ja sitten ne vielä yllyttävät venäläistä hätyyttämään meitä, saadakseen yhä edelleen nostaa sotaveroa.

— He ovat ottaneet lahjoja Tanskalta.

— Ja tehdäkseen meidät perin saamattomiksi, ottavat he kaiken nuoren väen pois ja lähettävät sen vihollista vastaan surmaansa saamaan.

— Täällä on niin *monta* *), jotka ovat viluissaaan ja nälissään, mutta rikas kreivi istuu vaan tuolla sisässä samettitakissaan ja sukii suutansa paistilla ja Espanjan viinillä.

— Hukka neuvosherroille! Hukka Hornille!

— Rauhaa ja leipää! Hukka kaikille pettureille!

— Eläköön kuningas! Hurraa!

Ja samassa alkoivat ensimmäiset kivet lennellä kreivin ikkunaruutuja vastaan, mutta vielä meni vaan yksi kulmaikkuna rikki.

Bertelsköld huomasi pian aseman vaaran. Hänen ensimmäinen käskynsä palvelijoille oli, että portti oli salvatava ja luukut alikerrassa suljettavat, sitten että heidän tuli varustautua aseilla, joita sattuisi olemaan saatavilla. Kenenkään huomaamatta ladattiin muutamia vanhoja väkipyssyjä kartanon pihalla. Mutta tuo tuhoa tuottava käsky *massaerex la canaille*, joka sitä ennen ja sen jälkeen on syössyt niin monen suuren miehen hänen korkealta asemaltaan, ei toki päässyt tämän ylpeän nuorukaisen huulilta. Hän muisti, miten hänen isänsä kävi Mainiemen puolustuksessa, ja ilman kin oli käskijän valta tässä talossa toisella. Hän ilmoitti asian vaan muutamin sanoin Hornille.

— Tehkää, mitä tahdotte — virkkoi kreivi olematta koko asiasta milläänkään ja tuskin kohauttaen kynäänsä paperista. Hänen työhuoneensa oli pihalle päin.

— Mutta teidän ylhäisyytenne itse on vaarassa.

— Teettekö hyvin ja kirjoitatte konseptinne valmiiksi?

— Mutta rahvas ryhtyy väkivaltaan, tyytymättömyys kasvaa, kapina uhkaa, neuvoskunnan valta on vaarassa, ja ell'ei

---

*) Välskäri pani painon tälle sanalle, syystä että, sanoi hän, kyllä ennenkin osattiin puhua *monesta*, mutta että vasta vuodesta 1789 ruvettiin »kansasta» puhumaan.

onnistuta väkijoukkoa rauhoittaa, voi prinsessa ennen iltaa olla hallitsijaksi huudettuna.

Nyt lasi kreivi Horn kynän kädestään, katseli Bertelsköldiä, muotoaan vähääkään muuttamatta, ja sanoi aivan huolettomasti: — no niin, rauhoittakaa joukkoa, jos teitä haluttaa; mutta antakaa miesten pihalla purkaa pyssyt; minä en tahdo, että lapset leikkitelevät ruudin kanssa.

— Olen käyttävä teidän ylhäisyytenne antamaa valtakirjaa, — vastasi Bertelsköld, kiukuissaan siitä, että vielä sai seisoa tuossa kuin koulupoika mestarinsa edessä. Ennen pitkää ilmaantui hän eräisen ikkunaan toisessa kerroksessa. Aika olikin jo ilmaantua; sillä kiviä alkoi sataa tiheämmin, ainakin puoli tusinaa ruutuja oli jo säretyt, ja joka ruudun kilahdukselle hurrasi väkijoukko. — Koetetaan olla puskuksilla tuon suomalaisen sarvikarjan *) kanssa! — huusi joku pilkkakirves joukosta, ja tämä raakamainen pila sai palkakseen uusia hurraahuutoja.

Niinpiankuin Bertelsköld nähtiin ilmaantuvan ja seisovan siinä näöltään tyynenä ja seinää vasten rapisevista kivistä mitään huolimatta, vaikenä hälinä vähäksi aikaa. Haluttiin kuulla, mitä hänellä oli sanomista.

— Hyvät ystävät! huusi hän, hyvillään siitä, että tuo ylimys ainakin sai maksaa jotain ylpeydestään; — hänen ylhäisyytensä kreivi Horn, syntyään suomalainen, katsoo olevansa velvollinen omalla kustannuksellaan elättämään äsken Suomesta saapuneita pakolaisia ja tarjoo heille maksuttomat asunnot ja elatuksen Fägelvikissä, Stjernebergissä ja Hvitvikissä, missä vaan mieluummin tahtovat ruveta asumaan.

Pakolaiset räjähtivät kova-ääniseen ilohuutoon.

— Ja ett'ei yhdenkään heistä tarvitsisi puutetta kärsiä ennen sinne saapumistaan, tahtoo hänen ylhäisyytensä jakaa

Sarvi = horn.

Suoment. muist.

10 taaleria matkarahoiksi jokaiselle perheelle ja 5 taaleria jokaiselle naimattomalle tahi lapsettomalle pakolaiselle.

— Hurraa! Eläköön kreivi Horn! huusivat suomalaiset. Mutta nyt alkoi melua taas kuulua tukholmalaisten joukosta. Tuo vaarallinen huuto: — me tahdomme kuninkaan takaisin! — kuului uudestaan.

Samassa näki Bertelsköld korkeammalta asemaltaan komppaniin sotaväkeä, kiiltävät kiväärit olalla, pikaista marssia lähenevän kadun päästä. — Vielä yksi sana! — huusi hän pilkallisen kohteliaasti. — Ystävät ja naapurit tukholmalaiset, hänen ylhäisyytensä saattaa teidän tietoonne, että hän lahjoittaa teille — ne ruudut, jotka te hyväntahtoisesti olette korjanneet hänen huoneissaan!

— Hukka Hornille! Hukka neuvoskunnalle! Eläköön Kaarle kuningas! — kiljui joukko uuden vihan vallassa, ja pakolaisten rukoilevat äänet hupenivat yhä yhtyvään melskeeseen.

4. Karoliini.

Käsittääksemme tämän katumetelin merkitystä, joka muissa tiloissa olisi päättynyt vaan vähäiseen rähinään ja tuottanut hiukan ansiota lasimestarille, on meidän muistaminen, että neuvoskunta äskettäin oli päästänyt säädyt tyhjin toimin kotiin menemään, että tyytymättömyys oli yleinen, tila epätoivoinen, mitä kummallisimpia huhuja oli kuninkaasta kulkemassa, kaikki puolueet olivat riidassa keskenään ja pääkaupunki melkein kokonaan vailla sotaväkeä. Ei kukaan voinut edeltäpäin arvata, mihin liike oli pysähtyvä, jos sattumalta joku kipinä sytyttäisi kaikki tulenarat aineet palamaan.

Tulossa oleva sotavoima oli eräs äskettäin kokoonpantu varakomppaniia Uplannin rykmentistä, enimmäkseen ihan nuoria rekryyttejä, joita muutamat Maunu Stenbockin jällelle jääneistä ja Tönningenin tappiossa pelastuneista sotamiehistä

olivat aseiden käytäntöön harjoittaneet. Komppaniia seisahtui likimmäiseen kadunkulmaan, ja päällysmies komensi: kivääri jalalle. Näytti niinkuin tahdottaisiin hieroa rauhaa väkijoukon kanssa, joka eneni ehtimiseen. Kaikkein silmät kääntyivät nyt kreivi Hornin asuntoon; odotettiin tämän kuuluisan neuvosherran tulevan näkyville. Mutta ei hän tullutkaan; hän halveksi rauhan hieromista kapinallisen roistoväen kanssa.

Katu oli nyt kokonaan suljettu. Eräät vaunut, jossa nähtävästi oli matkustavia maaseudulta, eivät päässeet tungoksesta eteen ei taa. Muutamat vallattomat pojat sivalsivat hevosia ruuskalla, ne hyppäsivät pystyyn ja työnsivät vaunuja takaperm väkijoukon päälle. Lähinnä seisovat siirtyivät syrjään, haukkuivat ja uhkailivat ruvetakseen vaunuja kaatamaan. Eräs naisen ääni käski ajajaa hillitsemään hevosia, mutta se oli mahdotonta; melu ja tungos oli hurjistuttanut hevoset.

Samassa tunkeutui tavattoman kookas ja hartiakas mies väkijoukon läpi. Sotainen ryhti ja harmaalla talonpojan takilla peitetyt univormun jäännökset osoittivat miehen ammatin; mutta kulunut huoleton asu, tuo kummallinen, riutunut, milt'ei hurjistunut ilme miehen alkujaan jaloissa ja kauniissa kasvoissa teki hänet pikemmin rosvon näköiseksi, joka vasta oli tullut metsästä ja nyt ihmeekseen huomasi olevansa keskellä pääkaupungin vilinätä.

Muukalainen näytti huomanneen vaaran, johon vaunut olivat joutuneet, ja työnteli vankoilta käsivarsillaan väkijoukkoa pois tieltään melkein niinkuin harjaantunut uimari halkoo aaltoja uidessaan. Ennen pitkää seiso i hän vaunujen vieressä, tempasi oven auki ja huusi selvällä ruotsinkielellä vaunuissa olevalle vallasnaiselle, että hän astuisi ulos eikä hätäilisi, sillä hän kyllä hoitaisi hänet hyvään turvapaikkaan.

— Minä en pelkää, — vastasi nainen, joka oli tavattoman kaunis, surupukuun puettu ja näöltään 30 vuotias; — mutta onhan yhtä mahdotonta jäädä tähän seisomaan kuin ajaa eteenpäin. Olkaa hyvä ja viekää minut kreivi Hornin asuntoon tässä vastapäätä.

Outo mies ei vastannut, hänen jo ojennettu kätensä vaipui alas, ja hän seiso i tuokion liikkumatonna. Sill'aikaa tunki väkijoukko päälle, ja ahdinko kävi niin ankaraksi, että tuskin voi liikauttaa kättä tai jalkaa vaunujen vierellä.

— No...? — sanoi mustiin puettu nainen malttamattomasti. — Tekö tässä pelkättätkin?

— Jalkaisin ette pääse kulkemaan, — vastasi vieras epäröiden.

— Niin olkaa siis hyvä ja kantakaa minut. Näytättepä kantaneen raskaampiakin taakkoja ja rynnänneen tiheämpäinkin muurien läpi.

Vaikka taalalaishattu oli syvälle painettuna muukalaisen otsalle ja hänen poskensa tuulista kaikenlaisista ahavoittuneet, saattoi kuitenkin nähdä, kuinka hän punastui. Mutta tässä ei ollut aikaa viivyttellä. Hän nosti kauniin taakkansa keveästi kuin lapsen vasemmalle käsivarrelleen, samalla kun oikealla kädellään alkoi työnnellä väkijoukkoa syrjään, niin kuin myrsky kallistaa aaltoilevaa viljavainiota. Molemmin puolin häntä kaatui kiroillen ja kiljuen kansaa yksi toisensa perästä. Jo viimein pääsi hän osoitetun talon portille. Siellä laski hän taakkansa maahan ja asettautui puolustusasemaan kantamansa naisen eteen, sillä portti oli sulettu.

Joko lienevät lähinnä seisovat närkästyneet muukalaisen vähän kovakätisestä kohtelusta, tai lience häntä hänen portin edessä seistessaan ruvettu luulemaan kreivin väkeen kuuluvaksi, oli miten oli, ei kestänyt kauvan, ennenkun väkijoukon kiukku kääntyi miestä vastaan portin luona. Ensimmäisten herjaussanojen jälkeen alettiin kiviä heittää ja keppiä heilutella. Mies ei kumminkaan näyttänyt vaarastaan mitään huolivan; hänen ainoana tarkoituksenaan oli olla kilpenä kaikkia niitä aseita vastaan, jotka voisivat sattua mustiin puettuun vallasnaiseen. Pari likinnä seisovaa miestä, eräs vaskisepän kisälli ja muuan oluenpanijan renki, lienevät luulleet tätä pelonilmaukseksi ja astuivat rohkeasti esiin tarttuakseen tuota pitkää miestä kaulukseen ja heittääkseen hänet maahan ja antaakseen hänelle selkään. Mutta tästä erehdyksestä oli heille käydä hullusti. Muukalainen tarttui kummallakin kädellään miehiä rinnuksiin, nosti heidät molemmat suoralla kädellä ylös maasta ja paiskasi heidät sitten niin ankarasti kenttään, että kaikki jäsenet rutisivat ja veri purskahti molempain urbojen suusta ja sieramista.

Voiman osoitus vaikuttaa aina kansaan, varsinkin kun se on noin tavaton, ja ruotsalaiset olivat siihen aikaan niin ihastuneet kaikellaisiin hämmästyttäviin urotekoihin, että

Karoliini.

ympärillä seisovain mieliala yhtäkkiä muuttui kunnioitukseksi, milt'ei ihastukseksi, jota vastoin kaatuneita alettiin pilkata. — Kas siinä sinua koputettiin, kupariseppä! Siinä sait näppäyksen henkitappiisi, oluenpanija! — kiljui joukko.

— Hän tuolla portilla ei olekaan mikään kyyhkysen poika! Ketä haluttaa koettaa uudestaan?

— Antakaa hänen olla! — huusi eräs toinen ääni. — Ettekö näe tuota pitkää säilää, joka rippuu hänen talonpoikaisen takkinsa alla? Ettekö ymmärrä, pöllöt, että hän on kuninkaan sinisiä poikia?

— Aa . . . onko hän kuninkaan sinisiä! Onpa kyllä, sen näin heti hänen tempauksistaan. Eläköön Kaarle kuningas!

— Eläkööt hänen reippaat poikansa! Hurraa!

— Kas, näetkö vaan? Mies nostaa hattuaan. Olipa tyhmästi, että ruvettiin toraamaan sinisen kanssa. Kuuleppa toveri siellä portin luona, elä ole leikkipuheista milläskään, tule juomaan lasi meidän kanssamme, me panemme kolme äyriä mieheltä ja annamme noiden toisten riidellä kreivin kanssa niin paljon kuin heitä vaan haluttaa.

— Kiitoksia vaan, — vastasi vieras, leppyneenä noista eläköön-huudoista kuninkaalle, jonka nimeä mainittaissa hän aina hattuaan kohautti. — Minulla on teille terveisiä tuotavana, — lisäsi hän, — mutta niistä saamme sitten puhella. Auttakaa minua nyt saamaan tämä nainen turvalliseen paikkaan.

— Odottakaa, — vastasi eräs hansikkaiden tekijä, joka oli tekemisissä ylhäisten kanssa, — jättäkää se asia minun huolekseni. Kreivi Bertelsköld! kreivi Bertelsköld!

Vieras punastui taas, mutta huomasi samalla, että huuto tarkoitti erästä toista henkilöä, joka taas näkyi ikkunassa. Hansikkaiden tekijä virkkoi ikkunassa olevalle miehelle vielä muutaman sanan, eikä kauvan kestänyt, ennenkun portti avattiin ja Torsten Bertelsköld tuli näkyviin, tarjoten kätensä mustiin puetulle naiselle. — *Madame Rehnfelt!* — huudahti hän. — Teidän kätenne, tehkää hyvin; nyt saatatte olla aivan huoleti.

— Kiitän teitä, kreiviseni, mutta suvaitkaa minun tuoda urhoollinen puolustajani muassani! — sanoi sotaneuvos Rehnfeltin nuori leski, sillä hän se oli. Mutta pitkä vieras oli jo kadonnut.

— Lundberg, — virkkoi kreivi Torsten eräälle palvelijalle, — hae käsiisi se pitkä mies, joka seisoj tässä portilla ja anna hänelle tämä rahakukkaro. Olen onnellinen, Eeva hyvä, voidessani pelastaa teidät. Seuratkaa minua, kreivinnan huoneet tuolla ylhäällä ovat toki onneksi pihalle päin.

Mustiin puettu nainen seurasi häntä. Mutta vielä portilla katsahti hän taaksensa ja virkahti ikäänkuin ajatuksiinsa: — kummallinen mies! Tahtoisin kumminkin saada itse kiittää häntä.

— Elkää olko millännekään, — vastasi kreivi Torsten hymyillen; — hän kukatiesi jo parhaallaan istuu kapakassa ja juo kuninkaan onneksi. Hänen laisilleen miehille on siinä aina tarpeeksi aihetta maljan tyhjentämiseen.

— Oli kuitenkin hänen käytöksessään jotakin . . . Mutta te saatatte olla oikeassakin. Kummallista! minä tiedän vaan yhden, joka voisi hänelle voimissa vertoja vetää.

— Ja kuka se olisi, jos rohkenen kysyä.

— Teidän veljenne.

— Mikä päähänpisto! Mutta te tarvitsette levätä. Tulkaa, niin menemme kreivittären luo.

5. Hatut päästä pois!

Meteli kreivi Hornin talon edustalla jatkui yhä. Puolueiden salaiset nuuskijat olivat nähtävästi liikkeellä yllyttämässä väestöä mielenosoituksiin ja pakoittamassa hallitusta johonkin puolueeseen yhtymään. Tuo sekava, kuohuva tyytymättömyys nykyisiin oloihin piti mielten hehkua yhä edelleen vireillä, ja sekä ne, jotka tiesivät, että ne, jotka eivät tienneet, mitä muutoin tahtoivat, olivat kuitenkin kaikki siinä kohden yksimielisiä, että tahtoivat muutoksia — joitain muutoksia nykyisiin sietämättömiin oloihin.

Vaikutukset puolueiden tahallisista yllytyksistä huomattiin kohta siitä, että ensimmäiset hajalliset huudot vähitellen keskittyivät yhdeksi ainoaksi, joka silloin todella olikin kaikkien puolueiden yhteinen tunnussana »*rauhaa! rauhaa!* Me tahdomme rauhaa!»

— Kuulkaapa roistoväkeä tuolla ulkona! — sanoi kuninkaallinen neuvos Falkenberg, joka yhdessä useampain muiden neuvoskunnan herrain kanssa oli rientänyt paikalle ja päässyt sisään erään takaportin kautta. — Siellä pidetään uusia valtiopäiviä paljaan taivaan alla, se ero vaan, että ovat vähän meluisemmat kuin entiset. Tekisi mieli sanoa: Ruotsin suu nyt puhuu!

— Ruotsin suu on ollut niin kauvan puhumatta, että se nyt oudokseltaan kiljuu, — virkkoi eräs toinen neuvoskunnan jäsenistä, kreivi Hornin appi, sotamarsalkka kreivi Niilo Gyllenstjerna, joka, samoin kuin Falkenberg, oli epäsuosiossa ja milt'ei ilmeisessä epäsovussa äärimmäisten kuningasmielisten kanssa.

— Tyhjää kiljunaa! — virkkoi kreivi Horn. Hän, joka paremmin kuin kukaan muu tunsi valtakunnan aseman, tiesi myöskin, ett'ei uusi aika vielä ollut kuin hedelmä puusta poimittavaksi kypsynyt. — Tehkää hyvin ja antakaa jakaa luvatut apurahat pakolaisille! — lisäsi hän, kääntyen Torsten Bertelsköldin puoleen.

— Rauhaa! rauhaa! — kiljui väkijoukko yhä kovemmin, ja taas kilahti ikkunanruutu viereisessä huoneessa.

Naiset, jotka olivat paenneet pihanpuoleisiin huoneisiin, eivät voineet pysyä niin tyyninä kuin herrat. Kreivitär Horn rukoili isäänsä lepyttämään joukkoa, ja Eeva Rehnfelt pyyteli samaa enoltaan, vanhalta Falkenbergilta. Kaikki ahdistivat sitten yksissä tuumin kreivi Hornia.

Tämä uljas aatelismies, josta eivät edes hänen kadehtijansakaan voineet sanoa, että hän koskaan olisi pelännyt, oli ennen valtiomieheksi tuloaan ollut soturi. Vaikka hän vast'ikään oli kieltänyt kaikki kovat toimenpiteet väkijoukkoa vastaan, välttääkseen vähintäkin epäluuloa siitä, että hän käytti väkivaltaa oman itsensä suojelukseksi, niin on kuitenkin luultavaa, että hänen soturina oli vaikea taipua valtiomiehelle välttämättömän maltin alaiseksi. Tiedustelijoita lähetettiin kadulle ja ne toivat uusia tietoja tilasta tuolla ulkona.

Sanoivat havainneensa, että väkijoukolle jaettiin rahaa ja että kapakoissa annettiin juomatavaroita ilmaiseksi. Kreivi Horn neuvotteli muiden neuvoskunnan herrain kanssa, ja tuloksena siitä oli se, että lähetettiin sana sotapäällystölle käskyllä puhdistaa kadut kiväärin perää käyttäen ja vangita metelin-nostajat.

Tahdottiinko siis jouduttaa yleistä kapinaa? Mutta kuka voi sanoa, milloinka toimenpiteet järjestyksen palauttamiseksi ovat lailliset ja oikeuden mukaiset? Nämä ylhäiset herrat tiesivät, että he enemmän kuin kukaan muu tahtoivat rauhaa; mutta sota oli kuninkaan tunnussana. Rahvas vaati rauhaa! ja löi Hornilta ruudut rikki, samalla kuin huusi: eläköön kuningas! Tällöistä on kaikkina aikoina rahvaan johdonmukaisuus ollut.

Tuskin oli tämä käsky annettu, kun Bertelsköld, joka kiikari kädessä oli seisonut ikkunassa, kuiskasi kreivi Hornille jotain korvaan, ja seurauksena siitä oli, että vastakäsky hetikohta lähetettiin. Kreivin vieraat lähenivät nyt yksi toisensa perästä ikkunata ja näkivät, että ilmeinen muutos oli tapahtunut väkijoukon käytöksessä. Hälinä oli melkein kokonaan lakannut, vihollisuudet tauonneet, ja joukko alkoi ahtautua yhteen. Kaikki tunkeusivat yhden ainoan paikan ympärille tuolla tuonempana kadun kulmassa. Tuontuostakin kuului hyväksymisen sekavaa sorinaa, tahi nureksimisen hillittyä jupinaa, niinkuin olisi kaukainen koski jymissyt; sitten olivat kaikki niin hiljaa, että etäisimmätkin, jotka eivät voineet tietää, mistä oli kysymys, vaikenivat, kun huomasivat etumaisten olevan ääneti, ja koettivat tunkeutua likemmä kuullakseen, mitä oikeastaan oli tekeillä.

— Valtiopäivämme ovat aina samanlaiset, — sanoi Falkenberg, vähän pilkallisesti. — Nuoralla tanssijoilla siellä aina on parhaat markkinat.

— Enpä luule, että rahvas tänä päivänä välittää moista huvituksista, — arveli Gyllenstjerna. — Vai olisiko kreivi Horn lähettänyt jonkun narrittelijan heille ilveilemään?

— Minä tunnustan, — vastasi kreivi, — että olisin saattanut sitä koettaa. Mutta ajat muuttuvat, rahvas, joka aina on leikkikaluihin mieltynyt, huutaa nyt jotain uutta — kenties meidän päitämme. Yritys ei olisi luullakseni tällä kertaa onnistunut. Tuolla he tunkeutuvat erään puhujan

ympäri, ja mieleni tekisi tietää, mitä hänellä on heille sanomista.

— Lundberg on lähetetty kuulustelemaan ja on kohta ilmoittava, miten asiat ovat, — sanoi Bertelsköld, ojentaen kiikarin esimiehelleen.

— On kuin näkisin pitkän haamun keskellä väkijoukkoa, — sanoi kreivi Horn.

— Kenties se on teidän ylhäisyytenne kassööri, Långström, joka jakelee rahoja.

Kokenut valtiomies naurahti. — Kun ihmiset palvelevat kultaista vasikkaa, he hyppivät ja riekkuvat sen ympärillä; ei olisi sen voima riittänyt melua noin yhtäkkiä vaientamaan

eikä olisi se voinut saada noita satoja äänettöminä yhteen ainoaan paikkaan kokoontumaan. Katsokaapa tarkemmin, hyvät herrat, se on varmaan pappi, joka tuolla saarnaa.

— Melu alkaa taas . . . ei, nyt se vaikenee . . . kuulkaapa! siellä huudetaan: hatut päästä pois! hatut päästä pois!

— Kautta Jupiterin, hatut lentävät pois, kaikki päät paljastuvat . . . katsokaahan, liikunto käy keskeltä ulospäin, niinkuin ympyrät tyyneen vedenpintaan viskatun kiven ympärillä.

— Miehet pyyhkivät hihoillaan silmiään ja naiset esiliinainsa liepeillä.

— Joll'ei se kunnan mies Isogaeus olisi kuollut jo useita vuosia sitten, luulisin hänen nousseen haudastaan Klaa-

ran kirkkotarhasta pitämään nuhdesaarnaa noille ilkeiltäisille veitikoille tuolla kadulla.

— Hyvät herrat, — jatkoi Horn puhettaan, — lähinnä Jumalan nimeä on vaan yksi nimi Ruotsinmaassa, jolle kaikki päät paljastetaan. Jos ei tuo puhuja ole pappi ja hänen puheensa saarna, niin hän varmaankin on joku kotiin palannut sotamies, joka kertoo heille . . .

— Eläköön Kaarle kuningas! Kaarle kuningas! . . . Rajaton hurraahuuto kaikui väkijoukosta, alkaen etummaisista riveistä ja leviten viimeisiin asti, täydentäen kreivi Hornin keskeytyneen lauseen. Sitten oltiin taas hiljaa; puhuja pitkitti puhettaan ja väkijoukko kuunteli, mutta matkan pituus esti herrain täällä ylhäällä eroittamasta, mistä oli kysymys.

— Mitähän se heille sanoo? — kyseli kreivitär Horn naiselle luonnollisella uteliaisuudella.

— Mitäpä voinee hän sanoa kansalle, joka näkee nälkää ja vilua, nääntyy kaikenmoisten kuormain alla ja on joka haaralta vihollisen ympäröimänä — mitäpä voinee hän muuta heille sanoa kuin mitä kansa itse vast'ikään huusi: rauhaa! rauhaa! — vastasi Gyllenstjerna.

— Olen varma siitä, että hän lupaa heille rauhaa kevääksi, sanoi Falkenberg. — Se mies on talteen otettava. Kenties on hän joku salainen Tanskan lähetti.

— Jos se on hän, joksi minä häntä luulen, — kuis-kasi rouva Rehnfelt enolleen, — niin rauhaa hän viimeksi vaatii.

Tuskin oli tämä sanottu, kun uusi sekava sorina syntyi kadulla, ja selvästi voitiin erottaa sanat: sotaa! sotaa! eläköön kuningas! Suomeen! Suomeen!

— Mitä? — huudahti Gyllenstjerna. — Vast'ikään he tahtoivat kukistaa neuvoskunnan, saadakseen rauhaa; nyt tulevat he meitä ahdistamaan, saadakseen sotaa. Minun täytyy sanoa, että heidän edellisessä pyynnössään oli koko joukon enemmän järkeä.

— Rahvaan järkeä! huudahti Falkenberg, ylenkätseellisesti hymähtäen.

— Niin, — sanoi Horn. — Ja rahvaan innostusta. Mitä olisikaan tämän kansan avulla voitu tehdä, ell'ei sitä olisi kuolemaan asti ahdistettu! Se on vuosikymmeniä vuotanut verta sadoilla tappotantereilla; se on antanut auran

äärestä ainoan miehensä; se on antanut itseään teurastaa, ryöstää, polkea, ollakseen pylväänä tuolle sankarille, joka nyt täyttää maailman uroteoillaan ja hullutuksillaan. Ja kun se kurjuuden kuorman alle nääntyneenä huokaa rauhaa, silloin ei tarvita muuta kuin että joku sininen ilmaantuu joukkoon ja kertoo heille taruja, niinkuin niitä lapsille kerrotaan, Kaarle kuninkaasta ja hänen voitoistaan — ja heti paikalla on tämä kansa valmis unohtamaan kaikki tappiot, kaikki kärsimykset ja jälleen huutamaan eläköönsä hänelle, joka on sen veren vuodattanut, ja jälleen huutamaan: sotaa! sotaa! ikäänkuin ei koskaan olisi päässyt tietämään, mitä sodat maksavat! Hyvät herrat — tätä kansaa sopii moittia, sitä sopii sanoa hyvin kevytmieliseksi, — mutta ihmetellä sitä sentään täytyy.

---

6. Sanansaattaja Suomesta.

reivi Hornille saapuneet ilmoitukset vahvistivat kohta sen, että tämä kokenut valtiomies oli oikein arvannut. Eräs tavattoman pitkä oudosti puettu soturi oli ilmaantunut väkijoukkoon ja alkanut voimakkaasti vastustaa rauhan vaatimuksia. Hän oli yksinkertaisella ja miltei raa'alla sotamiehen kielellä, joka parhaiten pystyikin kuulijoihin, puhunut heille kuninkaan ihmeellisistä sankariteoista ja hänen erinomaisesta alttiiksi antavaisuudestaan: kuinka hän ei milloinkaan ollut säästännyt itseään enemmän kuin halvin sotamieskään; kuinka hän kourallisella urhoollisia miehiään oli tuhansia voittanut ja oli vieläkin voittava! kuinka hänen suurin virheensä oli se, että oli luullut ja vieläkin

luuli ruotsalaisia voittamattomiksi; kuinka hän nyt oli kovassa pulassa ja varmasti toivoi, että vaikka koko maailma hänet hylkäisi, hänen kansansa ei sitä tekisi; kuinka hän kerran vielä oli palaava ja rautakädellään rusentava kaikki valtakunnan viholliset; kuinka se hänen mieltänsä pahoittaisi, jos ruotsalaiset hänen poissa ollessaan olisivat alkaneet luulla omaansa ja hänen asiaansa menetetyksi; kuinka vihollinen nyt oli valloittanut Itämeren maakunnat ja viimeksi Suomenmaankin, joka kaikkina aikoina oli niin uskollisesti vertaan vuodattanut ja taistellut Ruotsin etuvartijana; kuinka Armfeltin armeija nykyisin oli sotinut verrattomalla urhoollisuudella, mutta joutunut tappiolle Isossakyrössä De la Barren pelkuriuden tähden, ja kuinka häpeällistä olisi ruotsalaisille, jos he tässä ylen suuressa hädässä jättäisivät aseveljensä tuolla puolen meren apua vaille. Seuraus tästä kertomuksesta oli tuo kiihkeästi kajahtava uusi sotahuuto, ja väkijoukko pakkausi uudelleen kreivi Hornin asunnon ympärille pyytämään pikaista apua hävitetylle Suomelle.

Nämä sanomat saatuaan, katselivat neuvosherrat toisiaan vähän hämillään. — Koko maailma tietää siis, että olemme kärsineet tappion Pohjanmaalla, ja hallitus ei tiedä siitä mitään, — sanoi Falkenberg.

— Onhan mahdollista, — vastasi Horn, — että joku yksityinen henkilö on ennättänyt Merenkurkun poikki, ennenkun Armfeltin sanansaattaja ehtii tuoda sanoman Tornion kautta.

— Oli miten oli, sanansaattaja on talteen otettava ja häntä tarkoin tiedusteltava, — arveli Gyllenstjerna.

— Se pitkä sotamies seisoo portilla ja anoo päästäkseen teidän ylhäisyytenne puheille, — ilmoitti juoksija Lundberg, joka taas oli ollut ulkona tiedustelemassa.

— Laske hänet sisään, — vastattiin lyhyesti.

Kaikkein silmät kääntyivät ovea kohti. Torsten Bertelsköld, joka tällä aikaa oli hoitanut yksityisiä asioitaan ja selittänyt sotaneuvos Rhenfeltin ihanalle leskelle, kuinka väärin tämä tekisi, jos hän, joka oli syntynyt ja kasvatettu mitä loistoisimmassa asemassa elämään, kuluttaisi elämänsä kukoistus-ajan maatilallaan Smälannissa, havaitsi harmikseen, ett'ei hänen mielittelynsä mitään vaikuttanut. Kaunis rouva Rhenfelt näytti hajamieliseltä ja hänen ihailijansa tarkka

silmä huomasi hyvin, että nuo kauniit silmät, samoin kuin muidenkin silmät, olivat ilmeisellä mielenkiinnolla luodut ovea kohti, josta tuota kovan onnen sanansaattajaa odotettiin sisään astuvaksi.

Torsten Bertelsköld arvasi syyn. — Teitäkin, kaunis Eeva, — sanoi hän pisteliäästi, — miellyttää niinkuin muitakin naisia kummalliset asiat. Pelkään kuitenkin, että nuo onneaan ajелеvat ritarit Suomen pirteissä ovat pitäneet miellesään vaan toisen puolen muinaisten ritarien tunnussanasta. Meidän aikamme ritarit ovat *Orlando furioso*’ltamme oppineet pitämään kunniaa suuressa arvossa, mutta kauneutta sitä vähemmässä, ja suuresti erehtyisin, jos ei esim. veljeni, joka on niin mainio jäsen tuossa kuljeksivassa ritarikunnassa, pitäisi suuremmassa arvossa hevosta kuin hovinaista, ja arvaisi jonkun rämeen valloittamista Pohjanmaalla ansiollisemmaksi teoksi kuin hempeimmän naissydämmen voittamista Tukholmassa.

— Te olette kenties oikeassa, — vastasi Eeva Rhenfelt, — ja mitä veljeenne tulee, niin voivat asiat paljo muuttua neljässätoista vuodessa, jotka ovat kuluneet siitä kuin hänet viimeksi näin. Mutta sitä en usko, että Kaarle kuninkaan välinpitämättömyys sentään estää ketään ruhtinatarta, ketään naista Europassa, *häntä* ihailemasta, häntä rakastamastakin, jos joku rohkenisi kurottaa rakkautensa niin korkealle.

— Olen kyllä kuullut sanottavan, että naisen sydämeen ratsastetaan suurinta tietä pölyisin saappain ja verisin kannuksin, mutta en ole voinut uskoa ovien olevan niin selki-selällään. Miesten ja naisten osat mahtavat näinä aikoina olla vaihdoksissa, koska kuulen, että kaunottaret väkisin tahtovat ensi askeleen astua. Mutta jätetään se asia siksensä. Minä odotan hyvin malttamattomasti tuota sanansaattajaa Suomesta. Olemme joutuneet tappiolle; veljeni oli epäilemättäkin taistelussa, ja kun tuntee hänen uhkarohkeutensa, voisin sanoa hänen hurjapäisyytensä . . .

— Niin te, kreiviseni, toivotte, että tämä urhoollinen ja ritarillinen sotilas ei enää ole oleva esteenä, kun valtioviisaus ryhtyy vähemmin vaarallisia voittojaan voittamaan . . .

— Rouvaseni, meillä ei ole mitään perintöä toisiltamme kadehdittavana, — vastasi vihastuen Torsten Bertelsköld.

Samassa astui sotamies sisään.

Eeva Rhenfelt tunsu heti suojeijansa, joka pari tuntia sitten oli kantanut hänet väentungoksen läpi. Hänen eriskummaisessa puvussa ja harmaassa talonpoikaisessa takissaan, joka oli vedetty miltei repaleiksi kuluneen sinisen univormun päälle, näkyi merkkiä äskeisestä ahdingosta kadulla, ja nuo partaiset posket, jotka eivät moneen aikaan olleet partaveistä nähneet, tekivät hänet villiityneen näköiseksi ja olivat omittuisena vastakohtana hänen muutoin komealle varrelleen ja jaloille, miehuullisille kasvoilleen — vastakohtana, jonka tuo loistava seura ja hovilaisten huolelliset vaatteet tekivät vieläkin tuntuvammaksi.

Vieras itsekin nähtävästi huomasi esiintymisensä outouden; hän kävi hämilleen ja tapaili sanojaan.

— Astukaa lähemmä! — sanoi kreivi Horn sillä ylhäisen kohteliaalla äänellä, millä mies hänen asemassaan puhuttelee alhaisempaansa, kun tämä pelkästä kunnioituksesta kadottaa rohkeutensa. — Olette tahtonut puhutella minua. Mikä on nimenne?

— Nimeni ei ollut tuntematon silloin, kun minulla oli kunnia lainata teidän ylhäisyydellenne hevoseni Narvan luona, tai kun minun suottiin Wäinäjoen, Klissovan ja Thornin luona taistella teidän ylhäisyytenne komennon alla, — vastasi vieras uljuudella, joka sopi hänelle oivallisesti, parrasta ja sarkatakista huolimatta.

— Mitä! — huudahti kreivi tuolla tuttavallisella äänellä, jolla hän aina puhutteli vanhoja asekkumppaneitaan — ja missä rykkmentissä palveli — *au diable*, minä olen unohtanut nimen; suokaa se minulle anteeksi, kunnan ystävänä!

— Nimeni on Kustaa Aadolf Bertelsköld, siihen aikaan kornetti henkirakuunoissa, sittemmin henkivartijain joukossa, ja tätä nykyä jälleen henkirakuunoissa; majuuri teidän ylhäisyytenne palvelukseksi.

Ylhäinen seura sai suuret silmät, ja Torsten Bertelsköld kaikista suurimmat. Ollen mestari teeskentelemään, tervehti hän hetikohta veljeään mitä herttaisimmalla sydämmellisyydellä. Tähän yhdistyi kreivi Hornkin, ja kilvan riennettiin nyt äsken tulleelle huomaavaisuutta osoittamaan. Ainoastaan kreivitär Horn osoitti, ollen hämmästyvinään, niitä selviä jäl-

kiä, joita odottamattoman vieraan märät, kannuksilla varustetut saappaat olivat kalliille matoille jättäneet.

Kustaa Bertelsköld irroittautui pian kyselevien käsistä ja astui suoraa tietä kreivi Hornin eteen ja sanoi yht'äkkiä:

— Teidän ylhäisyytenne! Armfelt on voitettu ja Suomi menetetty. Minä olen henkeni uhalla tullut Merenkurkun yli ja ratsastanut tänne yötä ja päivää pyytämään pikaista apua. Toivon teidän ylhäisyytenne sentähden suovan anteeksi, että tällä tavoin astun teidän eteenne.

— Mikä onnettomuus! — huudahti kreivi Horn pane-matta mitään huomiota viimeisiin sanoihin. — Herra kreivillä on luultavasti ilmoituksia ja ohjeita kenraalimajuri Armfeltiltä?

— Minä jouduin tappelussa pääjoukosta erilleni ja murtausin Waasaan; sieltä tulin Pirkkiön saaristoon ja sieltä jäitse Länsipohjaan.

— Tehkää hyvin ja kertokaa tappelun meno.

Kustaa Bertelsköld kertoi sen.

— Se on ääretön onnettomuus, — jatkoi Horn totisena. — Valtakunnan varat ovat tyhjennetyt; on aivan mahdotonta lähettää Suomalaisille täältä mitään apua.

— Teidän ylhäisyytenne lienee oikeassa. Ja yhtä-kaikki — suokaa rohkeuteni anteeksi — ei sovi, ei saa Suomea menettää. Ruotsin varat ovat lopussa, mutta sillä on toki vielä kädet vapaat kotonansa. Kun jäsen omasta ruumiista on vaarassa, kun veri omaa verta, sydän omaa sydäntä apua huutaa, silloin täytyy keino pelastukseen keksiä. Teidän ylhäisyytenne tietää, mitä Suomi on ollut Ruotsille ja mitä se tällä hetkellä vielä on. Se puolustaa vielä itseään niinkuin viimeinen soturi valtakunnan ulkovarustuksilla, mutta se sortuu ylivoiman alle, se vuotaa verensä kuiviin, se kuolee. Teidän ylhäisyytenne! Suomi *täytyy* pelastaa, vaikka se maksaisi kaiken, mitä meillä on, oikean kätemme ja puolen elämästämme!

— Nuori mies, — sanoi Gyllenstjerna, — hallitus on tekevä, mitä sen voimissa on; sen enempää ei saata kukaan järjellinen mies meiltä vaatia. Rahavarastomme ovat tyhjät . . .

— Me otamme hopeat pöydiltämme . . .

— Se on jo tehty. Prinsessa itse syö tina-astioista.

— Timantit kuninkaan kruunusta! Tukaatit lastemme säästö-astioista! Vihkisormus äitimme kädestä!

— Miksi ei toteutettaisi Stjerneldin esitystä, että Breitenfeldin, Lützenin, Warsovan ja Narvan voittomerkit olisivat säätyjen suostumuksella huutokaupalla myytävät! — huudahti Falkenberg pisteliäästi*).

— Eikö mitään muita keinoja löydy? Asetettakoon vapaajoukkoja.

— Naiset, lapset ja ukot kyntävät peltoja. Tilat joutuvat autioiksi. Koko Skånessa tuskin on 12,000 miestä.

— Ne 12,000 lähtekööt sotaan. Lapset asettavat kivääriin ukkojen olkapäille ja laukaisevat. Äidit valmistavat ruutia ja valavat luoteja. Tyttäret puolustavat Ruotsia, niinkuin Wärendin tytöt muinoin tekivät.

— Tanska karkaa niskaamme.

— Ruotsilla on useampi kuin yksi Stenbock.

— Joka haaralla vihollisia, kateutta ja petosta; kaikkialla odotetaan Ruotsin sortumista.

— Kuningas tulee!

— Rauha — vaan ei kuningas, voi meidät pelastaa.

— Jalot herrat ja valtakunnan hallitushmiehet! — puhkesi Suomen sanansaattaja sanomaan, ja kuuma kyynel vierii hänen miehekästä, ruskettunutta poskeaan pitkin — kun on taisteltava hengen, veljen asunnon, tyttären kunnian puolesta — silloin ei ole aikaa arveluun. Silloin ei kysytä, mistä ase saadaan ja kuka sillä lyö, — silloin lyödään nyrkillä, silloin taotaan, niinkuin karthagolaiset, muinoin miekkoja porttien sarnoista, liesien arinoista ja viimeisestä aurasta! Naiset leikkaavat hiuksensa köysien punontaan, ja lapset antavat viimeisen paitansa sotavöiksi... Oi, jalot herrat, huomenna riennän takaisin Suomeen; elkää kieltäkö minua viemästä sinne lohdutusta, toivoa — sillä toivoton taistelu on sama kuin taistelu kuolema povessa. Kreivi Horn, jalo, urhoollinen kreivi Horn, te olette niinkuin minäkin suomalainen syntyänne! Nämät toiset herrat ja kuninkaan neuvokset ovat rehellisiä, viisaita ja isänmaataan rakastavia miehiä, — minä pyydän

*) Ehdotuksen tekikin siihen aikaan Stjerneld leikillään ja säädyt myöntivät siihen, jonkatähden S., joka oli tuittupäinen, lausui: »minä olin väärässä, kun en muistanut, ett'ei saa heittää helmiä sioille, sillä ne syövät niitä kuin herneitä.»

heitä antamaan anteeksi soturille, joka puhuu kotimaansa puolesta ja joka jo ammoin on unohtanut asettaa sanansa niinkuin ehkä vaadittanee valtakunnan korkeimmasti uskotuin miesten edessä — mutta he voivat vielä ajatella Ruotsin ilman Suomea — me, kreivi Horn, emme voi sitä ajatella — me emme jaksakaan enää elää, jos Suomi kuolee — pelastakaa se! pelastakaa se! muutoin täytyy meidän hukkua sen pirstoihin!

Kreivi Horn nousi istuimeltaan. Vaikka hänen mielenmalttiaan olikin monesti koeteltu, vaikka hänen ryhtinsä olikin järkähtämättömän luja, oli hänen äänensä nyt kuitenkin tavattoman lämmin. — Herra kreivi, te olette puhunut niinkuin mies, ja minä olen varma siitä, että me kaikki täällä ymmärrämme toisemme. Minä lupaan teille, että niin pitkälle kuin valtani ulottuu, on kaikki tehtävä mitä tehdä voidaan. Enempää en saata, en saa luvata. Onko teillä mitään erityistä ehdoteltavaa?

— Suvaitseeko teidän ylhäisyytenne, että koetan täällä Tukholmassa saada toimeen värväys-toimiston vapaaehtoisia varten?

— Tehkää se, jos sillä voitte jotain aikaan saada. — Ja koska vastikään olette pitäneet puheen tuolla ulkona väkijoukossa, niin koettakaa, kreivi hyvä, jälleen tyyntyttää mieliä. Sitten pyydän teitä hyväntahtoisesti olemaan luonani tänä iltana; meillä on vielä teiltä paljon kyseltävää.

Kustaa Bertelsköld kumarsi ja poistui. Hänen menessään seisoi Eeva Rhenfelt häntä vastassa ja puristi hänen kättään. — Jumala teitä siunatkoon, kreivi Kustaa, ja suokoon sydämmenne toivon toteutuvan! — sanoi hän äänellä, joka pani tämän naisia kainostelevan soturin kasvot punaisina hehkumaan.

Väkijoukko oli jo suureksi osaksi hajautunut — olkien liekki oli leimahtanut ja sammunut, hätä ja huolet jäähdyttivät pian heidän innostuksensa. Paikalle jääneet saivat tyytyä siihen puolinaiseen lupaukseen, jonka neuvoskunnan herrat olivat uskaltaneet antaa... ja vähitellen hajausivat hekin.

Bertelsköld tuli takaisin. Kaiken iltaa puhuttiin Suomesta. Sieltä oli niin paljon ja niin surullista kerrottavaa; aivan vähän tiedettiin siitä Tukholmassa. Parastaikaa puhel-

taissa kello löi 7. Silloin keskeytti kreivi Horn puheensa puolilauseeseen, kaikki talonväki kutsuttiin sisään, raamattu avattiin, ja kaikki kävivät polvilleen iltarukoukseen, niinkuin sen ajan hurskas tapa vaati.

Kun taas oli noustu ylös, jatkoi jalo kreivi puhettaan siitä, mihin oli lopettanut. — Hyvät herrat kanssaveljeni, — sanoi hän, — keskustelkaamme nyt siitä kirjeestä, joka tänäpäpä tuli hänen majesteetiltaan ja joka koskee — prinsessan kihlausta.

7. Voittojen kirja.

sojen, rajujen myrskyjen raivotessa, jotka kukistavat valtakuntia, poispyyhkivät valtoja ja heittävät ajat uusia uria kulkemaan,

katoaa tuhansia huokauksia kuulumattomina niiden pauhinaan. Kuninkaat, sotapäälliköt, valtiomiehet seisovat niissä kuin huojuvat mastonhuiput meren mainingissa; kuka lukee ne lukemattomat aallot, jotka hyökyvät heidän ympärillään, kimmeltävät hetkisen aikaa laskevaa aurinkoa vasten ja sitten painuvat alas, unohdettuina kadotukseen. Historia piirtää muistiinsa ainoastaan suuret joukot ja huiput, noiden uhrien summat, noiden kyynelten virran; yksityiskohdat katoa-

vat ja virkoavat kuitenkin yhä uudestaan eloon; ihmissydän sykkii alati samaa sykintäänsä aikojen sisimmässä syvyydessä.

Edellisessä luvussa kerrottujen tapausten jälkeisenä päivänä sykki kolme semmoista sydäntä kreivitär Liewenin kabinetin kodikkaassa hämäryydessä. Useita vuosia olivat he olleet ajan myrskyjen eroittamina, jokainen heistä oli syvistä haavoista verta vuotanut ja kuitenkin kohtasivat he toisensa murtumattomina, vaikk'eivät enää olleetkaan samalaisia kuin ennen nuoruuden ensi kukoistuksen aikana, jolloin elämä liekehti heille ruusunpunaisena nuoren kuninkaan hovissa; kohtasivat toisensa olentojensa pohjalta muuttumattomina, yhtä jaloina, yhtä rakastavina, elämän koetuksista vaan vahvistuneina. Kätensä sydämmelleen painaen, voivat nämä kolme harvinaisen jaloa ihmistä sanoa toisilleen, että he neljännentoista myrskyisen vuoden kuluessa eivät hetkeksikään olleet luopuneet velvollisuudestaan, rakkaudestaan ja muistoistaan!

Kustaa Bertelsköld oli värväystensä tähden pakoitettu viipymään Tukholmassa. Hänet oli saatu sisarensa luona majoilemaan, ja hän oli nyt ulkonaisesti jotensakin entisessä kunnossaan; parta oli ajettu ja univormu tarpeenmukaisesti paikkailtu. Olipa hän suostunut tulemaan naistenkin seuraan — hän, joka ei ollut rohjennut naista silmiin katsoa aina tuon vaarallisen illan jälkeen Aurora Königsmarkin luona! Mutta nämä naiset olivatkin vaan hänen sisarensa, kreivitär Liewen, ja molempain lapsuuden ystävä Eeva Falkenberg, tätä nykyä Rhenfeltin leski, jotka olivat saaneet tämän yksipäisen soturin yhdeksi illaksi jäämään heidän luoksensa. He olivat saaneet hänet houkutelluksi kertomaan muutamista seikkailuistaan — lyhyviä, reippaasti kerrottuja juttuja, joissa kuningas, välisti Horn, Lewenhaupt tai Armfelt, vaan ei koskaan hän itse, olivat kertomuksen päähenkilöinä. Ja naiset vuorostaan kuvailivat hänelle voittojen tuottamaa ihastusta, tappioiden tuottamaa tuskaa, sitä hirveätä, kuukausittain kestänyttä epätietoisuutta, joka näiden sotaisten harharetkien aikana milloin oli ihastuttanut, milloin kiusannut ja kiduttanut kotona olevia.

Oli kumminkin eräs kipeä kohta, jota kaikki olivat vältelleet koskettamasta, kunnes Bertelsköld kovalla kourallaan tarttui sisarensa hienoon, pehmeään kätöseen, katsoi

häntä hellästi ja uskollisesti silmiin ja virkkoi: — Ebba, minulla on sinulle terveisiä Eerikki Falkenbergilta.

Kreivitär oli vaiti ja hänen herttaiset silmänsä, joista ei koskaan kyynelten lähde ollut kaukana, kostuivat vähitellen, kunnes kirkkaat vesi helmet alkoivat niistä pisaroida pitkin hänen armaita poskiaaan. Hän vaan nyökäytti päätänsä merkiksi, että oli ymmärtänyt veljensä ajatukset.

— Yöllä vasten Pultavan tappelua, — jatkoi Bertelsköld, — ja vähää ennen keskiyötä lepäsimme me kumpikin valveilla saman vartiotulen vierellä ja sanoimme jäähyväiset toisillemme. Jos minä kaadun, sanoi Eerikki Falkenberg, niin tervehdä sisartasi ja sano, että minä kaaduin kuningastani ja isänmaatani puolustaessa, hänen kuvansa sydämmessäni, viimeiseen asti . . . Lopun tiedät. Hän kaatui seuraavana päivänä puolenpäivän aikana, meidän suojellessa kuninkaan paluuretkä; ja minä ennätin vaan puristaa hänen kättänsä, sillä ei ollut enää aikaa viipyä.

Molemmat naiset olivat itkuunsa sulaa. Eeva Rhenfelt puristi Bertelsköldin kättä. — Veljeni haamu kiittää teitä minun kauttani, että olette perille saattanut hänen terveisensä, — sanoi hän hellästi.

— En ole voinut tehdä sitä ennen, — sanoi Bertelsköld — ja pusersi, tietämättään, ojennettua kättä niin kovasti, että kaunis Eeva puri huultaan tuskasta. Bertelsköld havaitsi sen ja punastui kovasti; se oli vaan hänen tottumattomuuttaan, kun harvinainen sattumus oli saattanut hänet naisten seuraan.

— Tietänettekö myöskin, kreivi Kustaa, — sanoi Eeva häntä rauhoittaakseen — tietänettekö, että teidän sisarenne suri viisi vuotta veljeäni, ja kun hän vuosi sitten suostui rupeamaan kreivi Liewenin puolisoiksi, niin se tapahtui vaan sillä ehdolla, että hän aina vast'edeskin saisi kantaa surupukuaan kaikkialla, missä eivät hovitavat välttämättä vaadi iloisempia värejä . . . Mutta se siksensä. Kreivi Kustaa on täällä niin rakas ja harvinainen vieras, ett'emme saa peloittaa häntä pois näillä surullisilla muistoilla.

— Eeva hyvä, — puuttui kreivitär puheeseen, — suvaitse minun vedota vanhaan ystävyyteesi. Kutsu häntä sinuksi!

— Jos ei kreivillä ole mitään sitä vastaan . . . vastasi Eeva Rhenfelt, ja ennenkun kyynel oli ehtinyt kuivaa hänen pitkiltä mustilta silmänripsiltään, ilmaantui jo entinen veitikka silmäkulmaan.

— Minullako? — toisti Bertelsköld, kovin hämmästyen, ja toivoi varmaankin jo olevansa sadan peninkulman päässä kasakkain piikkien keskellä Isonkyrön jäällä.

— *Allons*, — sanoi kreivitär; — olkoon se siis päätetty. Meitä on tässä kolme ikäänkuin samasta juuresta, samasta ajasta, samoista iloista ja samoista suruista kasvanutta. Harjoittakaamme kerta mekin kolmen kesken valtioviisautta ja tehkäämme keskenämme päällekkarkaus- ja puolustusliitto . . . tietystikin mieheni suostumuksella. Eihän tiedä, mitä voi tapahtua. Me saatamme kaikki tulla luotettavan ystävän tarpeeseen.

Bertelsköldin ei käynyt kättänsä kieltäminen, mutta nyt hän varoi sitä liian kovasti pusertamasta. Hänestä tuntui nüinkuin hänen kättänsä polttaisi, kun hän kosketti Eeva Rhenfeltin kättä. Kreivitär hymyili. Se onni, että hänellä taas oli rakastettu veli luonaan, kuivasi pian kyynelten lähteen.

— Tunteeko urhokas veljeni erästä kirjaa — *le voici*. — Ja samassa ojensi kreivitär hänelle vähäisen sievästi sidotun muistikirjan vihreissä, kullalla silatuissa sahviaani-kansissa, jotka kumminkin selvästi osoittivat, että sitä usein oli auvottu.

Kustaa Bertelsköld avasi kirjan ja luki sen ensimmäisellä sivulla Ebban käsialalla kirjoitetut sanat:

»*Voittojen kirja. Kustaa Aadolf Bertelsköld. Anno 1700*».

Tämä koski herkkään paikkaan karoliinin sydämessä. Hän nauroi ja itki yhtä rintaa; hän heittäytyi niin rajusti sisarensa kaulaan, että tämä, joka oli vähällä tukehtua, väkisin kiskoutui irti hänen sylistään.

— Koska muutamat henkilöt tässä seurassa kenties ovat unohtaneet, miten tämän vähäisen kirjan laita on, niin tahdon verestää heidän muistiaan, — jatkoi kreivitär. — Sattuipa muuanna kauniina talvipäivänä, että minun pikapäinen veljeni näki hyväksi heittää hovipalvelijan Kustaa Otto Douglas'in Drottningholman portaista alas, syystä että Douglas sanoi suomalaisia aatelismiehiä tolvanoiksi, jotka eivät hävenneet kuninkaan linnassa puhumasta ilkeätä suomalaista

äidinkieltänsä. Tästä uroteostaan sai veljeni arestia, ja päästyään sieltä joutui hän riitaan Eeva Falkenbergin kanssa, joka nuhteli häntä näyttämästään miehuudesta hovipalvelijaparkaa kohtaan, mutta uskalsi epäillä hänen uljuuttaan valtakunnan vihollisia vastaan. Minun uusi kirjani, johon ei vielä ollut mitään kirjoitettu, oli juuri silloin hänen edessään pöydällä; herra Kustaa otti kirjan ja sanoi, lehtiä lukematta: sen Eeva neiti tietäköön, ett'en palaa Tukholmaan, ennenkun minulla on voitto tahi ainakin kunniallinen kahakka kirjoitettavana jok'ainoalle kirjan lehdelle . . . Ja koska hän lähti matkalle seuraavana päivänä ja nyt ensikerran neljäntoista vuoden kuluttua palaa Tukholmaan, on aika lukea lehdet ja katsoa, onko hän sanansa pitänyt.

— Se on totta, — sanoi Eeva Rhenfelt. — Miehen tulee näyttää, että nuorukainen on pitänyt sanansa.

Kreivi Kustaa alkoi selailla kirjaa. Useimmat lehdet olivat jo kirjoitetut Ebban käsialalla. Ensimmäiseltä lehdeltä luki hän: *Tiberup 25 p. Heinäkuuta 1700*. Toiselta: *Narva 20 p. Marraskuuta 1700*. Ja samoin yhä eteenpäin yhdessä jaksossa, lehti lehdeltä, vuosi vuodelta, voitto voitolta, aina onnettomaan vuoteen 1709 asti. Mutta siihen loppuivat kirjoitukset, ja 10 tahi 15 lehteä oli vielä kirjoittamatta.

8. Kirjoittamaton lehti voittojen kirjassa.

— **E**i ole minulla voittoja enää! — huudahti Kustaa Bertelsköld puoleksi leikillään, puoleksi surumielin, katsellessaan tyhjiä lehtiä vuoden 1709 jälkeen.

— Taikka myös kunniallinen kahakka — sehän luvattiin! — sanoi hänen sisarensa, jonka hyvä sydän aavisti, että voitetun karoliinin sydäntä sentään mahtoi kirkvällä, vaikka hän hymyilikin.

— Minäkin suostun siihen, — kiirehti Eeva Rhenfelt lisäämään. — Suostun sitä kernaammin, kun Narva, Wäinä-

joki, Klissova, Holofzin, Warsova, Thorn ja niin monet muut voitot, jotka täyttävät pitkiä sivuja historian lehdillä, tässä täyttävät vaan yhden ainoan sivun, yhden ainoan rivin voittojen kirjassa, jonka tekijä on Kustaa Aadolf Bertelsköld.

— Jonka tekijä on Kaarle XII, — oikasi Bertelsköld.

— Niinkuin tahdot. Jonka tekijä on nyky-ajan ja ehkä kaikkienkin aikain suurin kirjailija tämänkaltaisen kirjallisuuden alalla, mutta joka on painettu hänen soturiensa verellä ja sidottu kansiin, joiden kullattu reunakoriste on otettu Ruotsin kansan viimeisestä tukaatista. Jatka; yksi kahakka siis jokaisen jällellä olevan lehden osaksi!

— Olkoon menneeksi. Minä myönnyn esitykseen, sillä ehdolla, että kahakka ei pääty tappioon ja että asekunnia jääpi tahraamattomaksi.

— Tiedän tappioita, jotka ovat tuottaneet katoomattoman kunnian, kun voitto sitä vastoin on tuottanut varsin vähän. Ja ilmankin — milloinkaan ovat ruotsalaiset häväisseet aseitaan, lieneepä voitto tahi kova onni niitä seurannut?

— Soisin voivani tähän vastata: eivät milloinkaan. Mutta kirkkaimmatkin aseet voivat joskus saada tahran, ja me olemme kaikki kuolevaisia, jotka emme voi tehdä kerta tehtyä tekemättömäksi, vaikka jälestäpäin katkerasti kadummekin, mitä taistelun riehussa olemme rikkoneet. No niin, minä kirjoitan, koska minun on pidettävä sanani. Mutta siitä on kauvan aikaa kuin viimeksi olen kynää ja mustetta käsitellyt.

— Siltäpä näytätkin, ystäväiseni, — sanoi Ebba leikillään. Ja Bertelsköldin ensimmäinen kirjallinen yritys olikin iso mustepilkku voittojen kirjaan.

— Kovin kamaloita variksen jalkoja nämä ovat noin hienolle paperille, — vastasi soturi hämillään, mutta jatkoi kuitenkin kirjoitustaan ja oli vähitellen täyttänyt jokaisen lehden jollakin nimellä ja päivänmäärällä, aina siihen saakka kuin kirjoitti »Pälkäneellä 6 päivänä Lokakuuta 1713.» Viimeinen lehti jäi kumminkin kirjoittamatta.

Molemmat naiset katselivat kirjan uutta sisältöä — isoja, jäykkiä kirjaimia, piirretyt juuri kuin miekan käreellä. — Entä viimeinen lehti! — huudahtivat molemmat yhteen ääneen.

— Tyhjä!

— Ja miksi ei Isoakyröä?

— Me jouduimme tappiolle.

— Mutta vasta urhoollisinta vastarintaa tehtyänne, vasta sitten kun kahdesti olitte ajaneet vihollisen pakosalle ja vallanneet 6 kanuunaa, niinkuin itse olet kertonut...

— Me jouduimme tappiolle, sanon minä.

— Kaksituhatta suomalaista kaatui kauniimmassa järjestyksessä, rivi rivin, mies miehen viereen, upseerit kompaniainsa, aliupseerit ruotuinsa etupäässä; he kaatuivat kunnialla saaduista haavoistaan, askeltakaan paikaltaan väistymättä ja lyötyjen vihollisten ympäröiminä. Sinä olet soturi, Kustaa, ja kiellät tältä tappiolta sijan voittojen kirjassa!

— Kaatua osaa jokainen kuormastopoika. Iskeä osaa jokainen palkkasotilas. Mutta tehdä velvollisuutensa!... Sitä emme tehneet Isossakyrössä, ja sentähden se päivä ei tule Ebban kirjaan. Me kaikki, jotka sen päivän jälkeen jäimme elämään, olisimme sota oikeuteen vedettävät.

— Mutta Armfelt, sinä, te kaikki, paitse hevosväkeä, taistelittehan te verrattomalla miehuudella aina loppuun asti.

— Paitse hevosväkeä, niin kyllä. Olkoon syy kenen hyvänsä, mutta meillä ei ole tapana jäädä elämään semmoisten päivän jälkeen. Asia on mutkaton; kaadutaan vaan, ja siitä ei ole sen enempää sanomista. Minä puolestani tein voitavani, saadakseni saman lopun kuin muutkin, mutta koska en tappelematta voinut sitä saada, satuin pääsemään hengissä. Mutta elkäämme nyt siitä puhuko.

— Mutta mitä kirjoitamme viimeiselle lehdelle?

— Sitä en tiedä. Ehkä antaa Eeva sen köyhälle soturille velaksi, uusien voittojen korkoa ja luotettavaa velkakirjaa vastaan hänen sydänveressään?

— Tuleva kerta on petturi.

— Sitten en tiedä mitä tehdä.

— Ell'et pane itseäsi pantiksi, — keskeytti Ebba. — Se olisi luotettavampi pantti kuin sydänveresi, jota jokainen vihollisen kuula on vaatimassa.

— Ei Eeva tahdo niin halpaa panttia, eikä olekaan se minun vallassani tätä nykyä, — vastasi Bertelsköld ja taittoi huomaamattaan sievät englantilaiset saksat, jotka oli ompelupöydältä ottanut.

Eeva katseli ikkunasta ulos ja rummutti ruutua vasten Kaarle XII:n marssia Narvan luona.

— Tiedämpä vielä yhden keinon, — jatkoi kreivitär, jonka oli hauska nähdä, millaiseen pulaan hän oli saattanut yhden sen ajan urhoollisimpia miehiä ja yhden sen ajan uljaimpia naisia. — Etkö voi sitä arvata?

— Minä olen varsin huono arvoituksia selittämään, — vastasi Kustaa. — Anna Torstenin arvata minun puolestani, hän osaa tehdä sen paremmin kuin minä.

— Epäilenpä, olisiko Torsten nyt samaa mieltä minun kanssani, — naurahti Ebba, — ja sentähden on parempi, että me kolme liittolaista arvaamme yhdessä. Tässä on yksi lehti, johon on kirjoitettu: *Vürgen* 20 päivänä Tammikuuta 1702. Ystäväni on sen ehkä unohtanut. Tahdon siis muistuttaa hänelle, että hän on saanut voiton, joka syystä kyllä voi käydä kahdesta, sillä lähinnä hänen majesteettiaan kuningas Kaarle XII:tta Kustaa Bertelsköld arvattavasti on ainoa kuolevainen, joka yhdeksäntoista vuotisena on voittamattomana eronnut Aurora Königsmarkista.

— Siis tarkoitat...?

— Että kirjoitamme viimeiselle lehdelle: Saldoa yksi voitto vuodelta 1702. Hyväksytään maksettavaksi: Eeva Rhenfelt, syntyään Falkenberg.

— Hyväksytään, — vastasi Eeva.

— Protesteerataan, — väitti Bertelsköld.

— Mitä? huudahti kreivitär. — Oletko siis pettänyt?... olet kenties sortunut taistelussa?

— En, vaan...

— Salli minun virkistytää muistoasi eräessä asiassa, joka kenties tekee suotavammaksi, että viimeinenkin lehti on täyteen kirjoitettuna. *Voici*. Samassa kirjeessä, kirjoitettu Narvassa 7 päivänä Joulukuuta 1700, jossa ystäväni kertoo lupauksestaan, minkä hän teki Tukholmasta lähtiessään, lue-taan vielä: »Ja tähän vastasi Eeva Falkenberg: en sitä usko; kornetti saa olla iloinen, kun saa karhuja nuijia; johon minä sanoin: mitä neiti lupaa minulle, jos tapahtuu niinkuin olen sanonut? Ja siihen sanoi hän: sitten saa kornetti pyytää minulta mitä hyvänsä, en ole sitä kieltävä. Onko se varma? sanoin minä. Niin varma, sanoi hän, kuin kukko Jaakopin kirkontornissa; ennen se laulaa kuin minä teidät petän». — No niin, eikö Eeva Rhenfelt tahdo täyttää Eeva Falkenbergin lupausta?

— Toivoni on Pyhän Jaakopin kukon varassa, — vastasi Eeva hymyillen.

— Niinpä siis, — sanoi kreivitär, — jos viimeinen lehti voittojen kirjassa tulee kirjoitetuksi, on tämän velkakirjan omistajalla oikeus nykyiseltä sotaneuvoksen leskeltä, vapaasukuiselta rouvalta Eeva Rhenfeltiltä, syntyään Falkenberg, vaatia sitoumuksen täyden summan, nimittäin *mitä hyvänsä*.

— Minä vetoan tornin huipussa olevaan oraakeliin, — toisti Eeva samaan tapaan.

— Kun velkakirja on kirjoittamatta, joutuu, paha kyllä, laillisinkin saaminen mitättömäksi, — huudahti Bertelsköld, yhtyen pilaan hänkin. Näin armaiden opettajattarien koulussa käy edistyminen nopeasti.

— Näin harvinaisessa riita-asiassa täytyy poiketa tavallisesta oikeudenkäyntijärjestyksestä. Minä ehdotan riitapuolille sovintoa. Velkakirja kuoletetaan, mutta velkoja ottaa sen sijaan kiinnityksen velanalaiseen.

Riitapuolet eivät virkkaneet mitään. Molemmat tunsivat hyvin kyllä, että koko heidän elämänsä onni nyt oli kysymyksessä. Aina ensimmäisen nuoruuden ajoilta oli Eeva Falkenbergin kuva lähtemättömäksi juurtunut tämän urhoolisen karoliinin sydämmeen; tämä kuva oli kulkenut hänen kanssaan sadoissa taisteluissa, tappotanteren surmain keskellä ja yöllisen vartiotulen ääressä yksinäisiä ajatuksia hautoessa; se oli varjellut häntä lukemattomista vaaroista hänen hurjan, monivaiheisen sotilaselämänsä retkillä, ja tätä armasta kuvaa sai hän kiittää siitä, ett'eivät hänen huulensa koskaan olleet naisen huulia kohdanneet ja että hän tähän hetkeen asti, yhteenneljättä ikävuoteensa saakka, oli säilyttänyt ensimmäisen nuoruudenajan kaiken kainouden ja viattomuuden. Eeva taasen — leskeksi jääneenä kahdeksankymmenen vuotisen ukon jälkeen, jonka riutuvaa elämää hän ystävyystensä oli kaksi vuotta alttiiksi antautuen holhonnut — millä ihastuksella oli hän kuullut noista voitoista puhuttavan, joiden maine täytti maailman ja joihin hänen lapsuutensa ystävä otti kunnialla osaa! Mikä lumous hänen uljaalle ja ylevälle luonteelleen kaikissa noissa tarumaisissa vaaroissa ja seikkailuksissa! Kuta vanhemmaksi hän tuli, sitä selvemmäksi kävi hänelle, että vaan tämänkaltainen mies, mies kaikista uljain,

ansaitsi hänen rakkautensa. Ja nyt, yhdeksänkolmatta vuoden iällä, jolloin naisen rakkaus on koko hänen elämänsä, — nyt seisoi hänen edessään tuo tarujen sankari, kaino kuin hän itsekin, yhtä hehkuva, mutta myös yhtä äänetön, ja leikkiä laskettiin siinä sanoin, jotka, miten milloinkin sattuivat, kuitenkin aina sisälsivät kummallekin kokonaisen tulevaisuuden. Sentähden vaikeni Kustaa Bertelsköld. Sentähden vaikeni Eeva Rhenfelt. Kevään myrskyt humisivat lumisin siivin ikkunanruutuja vasten, ja huoneessa syntyi pitkälinen rajujen tunteiden täyttämä hiljaisuus.

Bertelsköld nousi istuimeltaan ja otti hattunsa. Jäähyväiset olivat pitkäksi ajaksi sanottavat. Ebba Liewen tunsu sen ja otti puhuakseen. — Kustaa, sydän käpyseni — sanoi hän hellästi, — elämäsi on tähän asti ollut pelkkiä vaaroja ja taisteluita; ei kukaan rohkene epäillä sinun urhoutasi. Sinä olet tähän asti ollut maanpakolainen, jonka nuoruus on verenvuodatuksissa vierailta mailla huvennut; mutta isänmaasi tarvitsee sinua yhtä hyvin täällä kotona meidän luonamme. Sinä et saa enää elää kunnian vuoksi yksistään, sinun pitää elää meidänkin vuoksemme, jotka sinua rakastamme, sisaresi ja — Eevan vuoksi. Elä lähde enää luotamme; jää tänne Ruotsiin! Kreivi Horn tarvitsee sinun kokemustasi; kenties kättäsikin, jos tanskalaiset karkaavat päällemme. Jää meidän luoksemme!

— Elä puhu siitä! Minä ymmärrän hyväntahtoisuutesi, — teidän ystävyyttenne; eikö Ruotsi olisi minulle rakas! Mutta Suomessa olen minä syntynyt; Suomi on oman onnensa nojaan heitetty ja suurimmassa hädässä; jos jäisin teidän luoksenne, silloin hylkäisin syntymämaani.

— Koko Suomi on vihollisten vallassa, se on menetetty, ja sinä et voi sitä pelastaa. Jää meidän luoksemme.

— Jos se on menetetty, ja jos en voi sitä pelastaa, niin voinpa kumminkin kuolla sen edestä. Minun täytyy palata Suomeen.

— Ajattele, mitkä sanomattomat vaivat sinua odottavat; en puhu vaaroista, sillä niitä sinä ylenkatsot, — mutta olla kuin metsän peto vihollisten ajettavana noissa asumattomissa metsissä, nääntyä nälkään ja viluun ilman mainetta, ilman voittoa tuossa hävitetyssä maassa, jossa ei enää ole mahaakaan, missä voit saada lepoa ja hoitoa, sittenkun tais-

teluissa olet veresi hukkaan vuodattanut! Oi, jää meidän luoksemme!

— Lumi on useasti ennenkin ollut vuoteeni ja taivaan tähtinen laki öinen kattoni. Minä lepään siellä levollisemmin kuin kotona sinun luonasi pehmeimmällä vuoteella.

— Kotona meidän luonamme sinulla on muutakin kuin lepoa, muutakin kuin hyvää hoitoa, on mainehikas toimintala! Täällä on sinulla muutakin kuin sisar — ah, en puhukaan itsestäni! — on sydän, joka on sykkinyt sinulle kaikissa onnenvaiheissa, sydän niin jalo ja uljas kuin omasi on

ja jota Ruotsin urhoollisimmat aatelismiehet tulevat sinulta kadehtimaan. Jää tänne Kustaa! Siellä kaukana odottaa sinua erämaat, yksinäisyys, kylmyys, pimeys, epätoivo, kuolema, — täällä onni, ystävyys, valo, rakkaus, elämä! — Valitse!

— Olen valinnut. — Hyvästi Ebba.

Sisar heittäysi hänen syliinsä. — Eeva, Eeva! — huusi hän, — auta minua pidättämään häntä! Sinä voit sen tehdä, sinä.

Mutta Eeva Rhenfelt astui ylevällä ryhdillä lähemmä, ja hänen silmänsä loistivat uljuudesta. Ennenkun kukaan vielä arvasi hänen tarkoitustaan, oli hän tarttunut kynään ja ripeällä kädellä kirjoittanut voittojen kirjan viimeiselle lehdelle:

»Tukholma 24 päivänä Maaliskuuta 1714».

— Mitä olet kirjoittanut? — kuiskasi Ebba. — Tämänkö päivän?

— Tämän päivän.

— Voitonko?

— Voiton suurimman.

— Entä lupauksesi?

— Se täytetään, jos ja milloin kreivi Bertelsköld sitä vaatii. Mene Jumalan haltuun, jalo, uljas sankari, taistelemaan onnettoman maasi puolesta. Tullet takaisin tahi et, muistanet minua tahi unohtanet — lupaukseni on luettavana voittojen kirjan viimeisellä lehdellä!

9. Kun leijona palaa otuksen ajosta.

päivänä Joulukuuta
1714 — tämä päi-
vä on merkkipäivä
— oli muutamia

rohkeimpia puoluemiehiä kokoontunut Sven Leijonmarckin luo Finstaholmaan vähän matkan päähän Upsalasta. Rekikeli oli tullut varhain ja talvi oli tuima, niinkuin aina oli ollut silloin, »kun ryssät ovat liikkeellä»; sanottiinhan niiden olevan liitossa luonnonvoimain kanssa. Ylt'ympärinsä kuului susien ulvontaa lumituiskussa, ja rengit pystyvalkean ääressä kuiskasivat toisilleen, että susien ulvonta tuolla ulkona merkitsi jonkun uuden ihmisuhrin jäällä tapahtuneen. Kuusi tai kahdeksan suomalaista pakolaista oikoi väsymyksestä nääntyneitä jäseniään valkean ääressä; tuon kamalan äänen kuultuaan kuulostivat he ja katselivat toisiaan silmissä synkeä alakuloisuus. He tiesivät hyvin kyllä, että harvoin sai siihen aikaan yhtä päivää kuluneeksi, ett'ei jälkeisenä aamuna kuultu yksinäisen matkustajan, toisinaan kokonaisten perheiden, jotka viluissaan ja

nälissään kulkivat talosta taloon, joutuneen susien raadeltaviksi talvisen yön yksinäisyydessä.

Herrat tuolla sisällä eivät hekään näyttäneet paremmalla mielellä olevan. He olivat tavallisella kellonlyömällä käyneet yhteisiin iltarukouksiin, joita harvoin laiminlyötiin; mutta rukoukset toimitettiin nyt hajamielisesti. Ei edes Leijonmarck itsekkään, joka useasti sanoi anovansa pyhäältä hengeltä neuvoa, ollut nyt saanut mitään välitöntä ilmoitusta ylhäältä. Neuvotonna selaili hän muutamia pöydällä olevia kirjoitettuja paperilehtiä, joilla oli päällekirjoituksena: »Kaikkein Suomenmaan neljän säädyn puheet ritaris-, pappis- ja porvarissäädyille Tukholmassa.»

Syynä herrain kokoontumiseen oli huhu, että kuningas oli paluumatkalla Turkinmaalta. Mutta huhu oli niin kauan ja niin useasti tuhansin kielin valehdellut, ett'ei kukaan tiennyt, mitä oli uskominen, mitä tekeminen. Varovainen tuomioprovasti Molin pysyi vaiti, robkea Eerikki Benzelius mietti uusia keinoja, sukkela laamanni Gyllencreutz oli hukanut aivojensa avaimet ja Leijonmarck, joka muutoin oli kohtuullinen mies, maisteli tavallista useammin seuran kestitykseksi esille pannusta isosta olut-astiasta.

Tämän herrojen suuren epätietoisuuden keskeytti kulkusen kilinä pihalta, ja kohta astui Torsten Bertelsköld sisään, mielihyvällä heittäen hienon soopeliturkkinsa päältään. Herrat tunkeusivat hänen ympärilleen, kysellen uutisia Tukholmasta, ja merkillistä oli kuulla, kuinka viisaasti he ymmärsivät sanansa sovittaa, ennenkun vastauksesta saivat jonkunlaisen varmuuden siitä, mitä tuleva oli.

— Kreivi näyttää tuovan lohdullisia tietoja tullessaan, — sanoi Molin. — Hänen majesteettinsa taitaa piankin ilahduttaa uskollisia alamaisiaan kaivatulla kotiintulollaan.

— Sen Jumala suokoon! huudahti Leijonmarck.

— Antaisinpä viimeisenkin taalerini köyhille, kun vaan varmaan voisimme siihen luottaa, — puuttui Gyllencreutz puheeseen.

— Lähinnä valtakunnan menestystä on kuninkaan onni hartain toivomuksemme, — virkkoi Benzelius, kovin vilpitön mies voidakseen tässä epätietoisuudessakaan tekeytyä laille liian kuuliaiseksi.

— Mitä uutta? — huudettiin yhteen ääneen.

— Ei mitään erinomaista, minun tietääkseni, — vastasi Bertelsköld hiukan pahanilkisesti, sillä häntä silminnähtävästi huvitti tehdä pilkkua herrain uteliaisuudesta.

— Mutta tottapa hallitus on saanut sen sanan, jota eilen odotettiin Stralsundista, — sanoi Molin.

— Sanantuoja tuli kyllä tänä aamuna, mutta sen on täytynyt tehdä kierros, välttääkseen tanskalaisia.

— Ja mitä tiesi se kuninkaan kotiintulosta?

— Ei mitään — paitse että kuningas August on pannut kokonaisen armeijan siepposissejä liikkeelle, pyytääkseen, jos mahdollista, armollisen kuninkaamme paluumatkalla paluulaansa.

Seurasi äänettämyys, jolla aikaa herrat vähän hämillään katselivat toisiaan. Jo pelkkä mahdollisuus, että kuningas joutuisi tämän kavalan verivihollisensa vangiksi, oli sitä laatua, että Kaarle XII:n katkerimmatkin vihamiehet sitä kammoksuiivat.

— Me olemme rehellisiä miehiä, — sanoi Benzelius hartaasti, — ja me suomme kuninkaalle hyvin käyvän, vaikka ei kukaan saata lukea sitä meille viaksi, että asetamme *salutem regni* silmämääräksemme. Kreivi voi siis jättää pois kaikki kiertelemiset. Kreivi tulee Hornin luota ja tietää sekä hänen että muiden neuvosten arvelut tässä asiassa. Suoraan sanoen, mitä neuvoskunta siitä ajattelee?

— Neuvoskunta ajattelee alamaisimmasti aina samaa kuin hänen majesteettinsa, — vastasi Bertelsköld. — Ja koska hänen majesteettinsa arvelee kohta seisovansa Ruotsin manterella, niin neuvoskunta arvelee samoin. Luulen, että herrat kaikki ovat samaa mieltä.

— Epäilemättä, — arveli Gyllencreutz. — Mutta koska tässä ei ole mitään tosiasioita olemassa, vaan ainoastaan arveluita — mitä kreivi Horn siitä ajattelee?

— Hyvät herrat, minä en tiedä mitään — ja tuo diplomaattinen olkapään nykäys sopi hänelle mainiosti — minulla ei ole kunnia tuntea neuvoskunnan arveluita. Pelätään vaan hänen majesteettinsa paluumatkan jollain ikävällä tavalla keskeytyneen. Varmoja tietoja on siitä, että hänen majesteettinsa on lähtenyt matkalle 20 päivänä Syyskuuta

klo 10 e. p. p.,*) ja kun tiedetään, miten hänen majesteettinsa matkustaa . . .

— Meillä on tänään 1 päivä Joulukuuta, — virkkoi Molin.

— Ja 10 päivänä Marraskuuta illalla, kun sanantuoja lähti Stralsundista, ei ollut vähintäkään tietoa hänen majesteetistaan, — lisäsi kreivi Torsten huolettomasti.

— Lähtö oli varmaan sekä tsaari Pietarin että kuningas Augustin tiedossa, — puuttui Gyllencreutz puheeseen.

— Ja luultavasti on, — sanoi Leijonmarck, — Belialin ruhtinas Dresdenissä lähetellyt hänen majesteettinsa muotokuvia kaikille teille, joita majesteetin on sopinut kulkea.

— Turhaa vaivaa! — sanoi Benzelius. — Kaarle XII:n muotokuva on jo ennestään jokaisessa töllissä koko Euroopassa.

— Kun nämä kaikki laskemme yhteen, — arveli Gyllencreutz . . .

— Kuninkaan tunnetun uhkarohkeuden kanssa, — keskeytti hänet rauhaa rakastava Molin . . .

— Ja jumalattomain vehkeilijäin neuvonpiteiden kanssa, — lisäsi Leijonmarck . . .

— Ja Ruotsin kohtalon kanssa! — huudahti Benzelius . . .

— Niin . . .

— Niin on hyvin todenmukaista, että hänen majesteettinsa on . . .

— Vangittu!

— Ei . . . Kaarle XII ei ikänä anna ottaa itseään elävältä, — virkkoi Benzelius synkästi. Kaikki kävivät vähäksi aikaa ihan äänettömiksi. Paljas ajatus, että moinen jättiläinen olisi kukistunut, hervasi jokaiselta kielenkannan.

— Hyvät herrat, — sanoi viimein kreivi Torsten, ainoa, jolla vielä oli rohkeutta vetää suutansa nauruun; — arvelua kaikki, *rien de plus!* En ole mitään sanonut.

— Mutta asianhaarain yleiseen menoon katsoen, — arveli Gyllencreutz . . .

---

*) Kuninkaan matka kävi alussa hitaasti. Vasta 26 päivänä Lokakuuta alkoi hänen maailman mainio ratsastuksensa Pitest'istä Stralsund'iin.

— Ja kaikkea alamaista uskollisuutta ja kunnioitusta vaarinottaen, — lisäsi Molin . . .

— Niin on meidän toimiminen, — sanoi Benzelius.

— Aika on tullut! — säesti Leijonmarck rohkeasti. — Saul on syössyt miekkansa kärkeen, ja Herra on pelastava Israelin filistealaisten käsistä.

— Jos niin onnettomasti olisi käynyt, että kuningas on sortunut, — jatkoi Molin, — niin varovaisuus vaatii meitä olemaan valmiit siihen, mitä tuleva on. Neuvoskunta tulee siinä tapauksessa hetikohta kutsumaan säädyt kokoon, ja minä luulen, että näiden ensimmäisenä toimenä on oleva rauhan solmiminen niin pian kuin mahdollista ja mihin ehtoihin hyvänsä.

Benzelius kuohahti vihasta. — Herra tuomioprovasti menee rauhankiihkossaan kovin pitkälle, — huudahti hän. — Ennenkun niin kauvas tullaan, pitää Ruotsilla olla kuningas.

— Tai kuningatar!

— Ainakin vapaus!

— Me olemme yksinvaltaa tarpeeksi kokeneet emmekä tahdo enää olla missään tekemisissä turkkilaisten pashain kanssa.

— Meitä on polettu, sorrettu!

— Paljastettu, vertamme vuodatettu vierasten varjo-kuningasten vuoksi!

— Kaikki Puolan, ei mitään Ruotsin vuoksi.

— Käytetty astinlaudaksi Molokille!

— Teurastus-uhriksi Dshingiskhanille!

— Hekatombiksi raivottarelle!

— Mekö alistuisimme Ahabin tyranniuden ja Saulin hulluuden alaisiksi?

— Ei milloinkaan! Hyvät herrat, tehkäämme hetikohta ehdotus uudeksi valtiomuodoksi!

— Asettakaamme säätyjen erikoisoikeudet entiselleen!

— Tarkastakaamme reduktionin toimet!

— Puhdistakaamme virkakunnat!

— Vähentäkäämme armeijaa!

— Poistakaamme verot!

— Hyvät herrat, se on jo kaikki edeltäkäsinkin tehty, — puhkesi Leijonmarck kiirehtivällä innolla sanomaan, otti eräästä salakaapista paksuja paperikimppuja esille ja alkoi

isoon ääneen lukea kauvan tekemäänsä ehdotusta, joka pääasioissa oli sisällykseltään samallinen kuin se, mikä viittä vuotta myöhemmin tuli valtakunnan perustuslaiksi, mutta melkoista jyrkempi, joka todisti, että mies oli tulevaisuuden miehiä. Tuon tuostakin keskeytyi hänen lukunsa toisten iso äänisistä suostumushuudoista tai vastaväitteistä. Sanomaton innostus valtasi koko seuran. Eivätpä nyt nuo hengellisetkään herrat huomanneet, kuinka tiheään he kurkistivat aina uudestaan täytetyn olutkannun pohjaan.

Torsten Bertelsköld yksinään seisoi siinä välinpitämättömän ja tyynen näköisenä, mutta liehtoi yhä vaan taitavasti syttynyttä tulta.

Kiisteltiin juuri riemastuneimmalla mielellä kuningasvallan rajoittamisesta ja tasavallan mahdollisuudesta puolalaisen mallin mukaan, kun samalla lumettunut sanansaattaja, itseään ilmoittamatta, astui sisään ja jätti Bertelsköldille kirjeen. Sinetti oli Hornin. Mestarin oppilas ei voinut salata kalpenemistaan. Läsnaolevat huomasivat sen ja hälinä salissa vaikeni.

— Hyvät herrat, — sanoi Bertelsköld, turhaan koettaen puhua tavallisella pilkallisella äänellään, — pahat arvelumme ovat toki olleet perättömiä. Kreivi Horn ilmoittaa minulle, että uusi sanantuoja on tullut kahta tuntia myöhemmin edellistä ja tuonut sen iloisen sanoman, että hänen majesteettinsa meidän armollisin kuninkaamme 11 päivänä Lokakuuta klo 1 aikana aamulla on terveenä saapunut Stralsundiin.

Herrat katselivat toisiaan — kummallisen hartaasti. Siinä tuli loppu hallitusmuodosta, loppu tarkastuksista, puhdistuksista, vapauksista, loppu Ahabista, Saulista, Molokista ja Dshingiskhanista, loppu hiiristä, jotka juoksivat pöydällä kissan poissa ollessa. Leijonmarck pistää sukasi mitään hiiskumatta paksun ehdotuksensa uuniin; se leimahti tuleen ja paloi! Itsekukin siirtyi siivosti kotiinsa. Erään nimen varjo oli heitä kauhulla lyönyt.

---

10. Kohtaus Stralsund'in luona.

Eräänä kauniina kesäamuna lopulla Heinäkuuta v. 1715 purjehti vähäinen ruotsalainen kuunari Stralsund'in satamaan. Särkyneistä raakapuista, puhko-tuista purjeista ja höllällään rippuvista mastonuorista päättäen oli alus vast'ikään kärsinyt suuremman haaksirikon, tai myös hädin tuskin pelastunut vihollisen kuulien keskestä. Jälkimmäinen olettaminen osuikin oikeaan. Tordenskiöld'in ja Scherstedt'in tanskalaiset laivastot risteilivät herroina näillä vesillä, ja likeltä piti, ett'ei yritys päästä lyhyen kesäyön pimeässä läpitse puikahtamaan, käynyt tälle rohkealle purjehtijalle kalliiksi. Se oli pelkäämättä vaihtanut laukauksia parin kolmen tanskalaisen fregatin kanssa ja sen oli viimein onnistunut lähellä Rügenin rantaa päästä matalammalle vedelle, jossa isot laivat eivät enää voineet sitä seurata. Nyt oli se pelastunut ja tervehti reippaasti linnaa ruotsalaisella tunnusmerkillä, jota antaessa kaksi leimauksen ja paukauksen seuraamaa kevykäistä savupatsasta tuprahti ilmaan laivan keulalaidalta.

Eräs hieno ja kalpea herrasmies, joka oli puettu kal-liisen soopeliturkkiin, vaikka kirpeä merituuli jo aikoja sitten oli luovuttanut valtansa lauhoilte maatuulille, ilmaantui nyt

peräkannelle kiikarilla katselemaan noita ammottelevia tykin-suita. Hänen kääntyessään laivan päälliköltä jotain kysymään, kuvautui hänen muutoin kylmissä kasvoissaan äkillinen hämmästys, kun hän aivan selkensä takana näki tavattoman kauniin, solakan naisen, joka samalla uteliaisuudella kuin hän itsekin katseli linnan varustuksia.

— Puhuvatko silmäni totta? Rouva Rhenfelt täällä, ja minä en ole osannut aavistaakaan, missä suloisessa seurassa olen tullut Ystad'ista! — huudahti soopeliturkkiin puettu herra.

— Se tulee siitä, että kreivi Torsten tällä matkalla kaiken aikaa on vartioinut kajuuttaa, — vastasi Eeva Rhenfelt vähän kärkevästi, linnaa yhä katsellen. — Ei edes ottelu tanskalaisten kanssa voinut herättää kreiviä hänen tyynestä rauhastaan.

— Mitä tahdotte, että olisin tehnyt, ihana Eeva? — vastasi Bertelsköld vähän närkästyen — sillä hänen oli vaikea tunnustaa oikeata syytä, joka ei ollut pelko, vaan meritauti; — antautua alttiiksi teidän pureville pistopuheille ja samalla tanskalaisten kuulille, se olisi ollut sama kuin joutua kahden tulen väliin. Mutta suvaitkaa minun kysyä! mikä tuottaa Stralsund'ille sen onnen, että se saapi vastaanottaa näin peljättävän lisävoiman muuriensa sisälle? Lyön vetoa, ett'ei rouva Rhenfelt tavoittelekaan vähempää kuin ollaksensa Ruotsin Jeanne D'Arc.

— Ja mikä on saanut kreivin ensi kerran elämässään lähtemään sotaan valtakunnan vihollisia vastaan ja näin hirveästi panemaan alttiiksi Ruotsin diplomaattisen tulevaisuuden?

— Eräs vähäpätöinen asia, eräs lähetystoimi neuvokunnalta, joka toivottavasti kyllä onnistuu, saatuani vaan armollisen sotaneuvoksen rouvan liittolaisekseni. Minä olen huomauttava hänen majesteettiaan siitä, ett'ei Stralsund'illa enää ole mitään hätää. Ei tarvitse muuta kuin käyttää teidän pistopuheitanne paalutukseksi linnan ympärille: kyllä vainen tanskalaiset ja preussiläiset niihin seivästyvät . . . *Eh bien*, teemmekö rauhan?

— Kun valtioviisaat puhuvat rauhasta, he tarkoittavat sotaa. Minä tyydyn sodanjulistukseen.

— Kuulkaa minua, Eeva, tehkäämme se sanomattoman suuri uhraus, että kärsimme toinen toistamme. Vaikka olem-

mekin vihollisuudessa keskenämme, niin olen yhtäkaikki teidän ystävänne enemmän kuin luulettekaan. Kun teidän laisenne järkevä nainen . . .

— Oh, herra kreivi, te alatte imarrella! Totta on, teidän asemanne on arveluttava, te tarvitsette vaikutusvaltaa hänen majesteettinsa tykönä, mutta kääntykää kernaammin jonkun toisen puoleen, joka paremmin voi teitä auttaa.

— Heittäkää nuo pistopuheenne, näettehän, ett'eivät ne minuun pysty. Kun sanon teitä järkeväksi naiseksi, niin olen lausunut teille suurimman kohteliaisuuden, minkä mies voi naiselle lausua . . .

— Te erehdytte; hän lausuu hänelle suurimman kohteliaisuuden, kun sanoo häntä sydämmelliseksi.

— Sallikaa minun puhua loppuun. Te olette vielä vähän harvinaisempi, te olette lujaluonteinen nainen. Minä pyydän, elkää minua keskeyttäkö; miksikä teitä imartelin. Tiedänhän, että vihaatte minua. No niin, vihatkaa minua, jos niin haluttaa, mutta tehkäämme liitto, sillä me voimme vahingoittaa toisiamme vihollisina ja auttaa toisiamme ystävinä. Sallimus on saattanut meidät yhteen kaidalle laudalle, johon sama kuula helposti olisi voinut sattua. Aika on lyhyt, minä käytän tilaisuutta hyväkseni ja pyydän teitä vaimokseni.

— Vaikka vihaamme toisiamme?

— Minä kunnioitan teitä, te pelkääte minua. Siinä kaikki, mitä tarvitaan.

— Te petytte. Minä en pelkää enkä tarvitse teitä.

— Te olette itsenäinen ja rohkea; kaksi ominaisuutta, jotka voivat saattaa teidät korkeimpaan loistoon tai myös pikaiseen kukistumiseen, aina sen mukaan, kuinka niitä käytätte. Miettikää kerran elämänne päämäärää, miettikää sitä vakavasti ja viisaasti, niinkuin taidatte, jos tahdotte. Jos viisaasti mietitte, tulette huomaamaan, että prinsessa kumminkin kerta on tuleva kuningattareksi, ja silloin te minun puolisonani voitte kaikki. Mutta jos sidotte kohtalonne nykyisyyteen, joka rippuu minkä tanskalaisen tykkijunkkarin kuulasta hyvänsä, ja jos hylkääte liiton minun kanssani, niin etsikää ajoissa leskenmajaa Smälamin kaukaisissa metsissä, sillä maailma on kohta unohtava, että Eeva Rhenfelt'ia oli olemassakaan.

— Oletteko puhunut puhuttavanne, herra kreivi . . .?

— En vielä. Teissä on vielä eräs kolmas ominaisuus, joka kukistaa kaikki teidän järkenne laskut. Te olette hie-
man haaveileva, armollinen rouva, ja siihen olette tavallanne
oikeutettukin, sillä koko Ruotsin kansa, ja erittäinkin naiset,
on nyt viisitoista vuotta umpeensa haaveksinut, niinkuin tekin,
samaa miestä ja samoja poikamaisuuksia ihaellen. Te näette,
mihin se on vienyt, ja seuraus tulee olemaan teillekin sama.
Haaveksikaa, haaveksikaa vaan kahdennettatoista Kaarleanne,
ja te heitätte todellisuuden ja syntyperäisen asemanne luot-
tanne, ajellaksenne unelmia, valekuvia, kangastuksia — kun-
niata, joka viimein hajoaa riekaleiksi, ja korkeutta, jota vii-
mein ei säiky kamarineitsytkään. Ja puhuakseni lopuksi
tuosta hiukan romanttisesta mieltymyksestä minun veljeeni...

— Millä oikeudella, herra kreivi...?

— Malttakaa mielenne, minä pyydän; tosin on tämä
hyvin arka kohta, mutta parastahan on, että viritämme kitaran
kielet täysin sointuviksi, niin ne eivät enää häiritse mei-
dän duettoamme, armollinen rouva. Niin, puhuakseni siis
tuosta hiukan romanttisesta mieltymyksestänne minun veljeeni,
niin saan sanoa teille, ett'en sitä ensinkään pelkää. Teidän
taipumuksenne on hyvin luonnollinen. Kustaassa on mie-
huutta, ja alkukuva Stralsundissa luo aina hiukan heijas-
tusta jäljennökseensä Lapinmaassa; — sillä tällä haavaa Kus-
taa luullakseni on Lapinmaan tienoilla; hänen urotekonsa
eivät enää mahdu mihinkään muuhun osaan Eurooppaa. Mutta
nähkääs, jos teidän taipumuksenne on mahdollinen ja ymmär-
rettävä, niin on hänen sitä mahdottomampi ja käsittämättö-
mämpi. Minä panen Drottningholman linnan vetoon suo-
malaista pirttiä vastaan, että Kustaa, aina siitä asti kuin hän
lähti, on ollut kasakkain tappamiseen niin kokonaan inno-
stunut, ett'ei hän hetkeäkään ole joutanut teitä muistamaan,
ihana Eeva...

— Niinkö kreivi luulee? — vastasi Eeva Rhenfelt
pilkallisesti, näyttäen Bertelsköldille kirjettä, jonka kankeasta,
kuin hiilihangolla kirjoitetusta osoitteesta Torsten heti tunsi
veljensä Kustaan käsialan.

— Se ei minua liikuta, — vastasi kreivi ylpeästi. —
Olen puhunut puhuttavani ja pyydän teiltä vastausta.

Kuunari oli lähestynyt satamaa vasten olevia ulkova-
rustuksia ja valmistui ankkuria laskemaan. Nuori leski näytti

linnan katselemiseen niin ihastuneen, ett'ei hän enää huomannutkaan vieruskumppaniaan peräkannella. Sattumalta pudotti hän sillä välin matkalaukkunsa; hovimies kreivi Torsten otti sen ylös ja ojensi leskelle, sitä sen enempää ajattelemtta.

— Antakaa minulle sisällys, niin kreivi saa pitää kuoren, — sanoi Eeva Rhenfelt huolettomasti, linnan varustuksia yhä tähystellen.

Nyt vasta huomasi Bertelsköld, että matkalaukku oli tehty viheriästä sahviaanista yhteen käännetyin korin muotoiseksi*). — Tämä on siis vastauksenne? — kysyi hän, huultansa purren.

— Näettekö, — jatkoi sotaneuvoksen rouva, joka, kiihari silmän edessä, ei ollut kreiviä kuulevinaankaan; — näettekö, tuolta kaukaa heittelevät tanskalaisten ja preussiläisten mörssarit pommeja Stralsundiin. Teille käy vaaralliseksi, kreivi Torsten, kohdata heitä kynä miekkana ja mustetolppo kilpenä. Mutta vielä arveluttavammaksi käy kohdata tuolla linnassa häntä, jonka tarkka silmä on pystyvä teihin paremmin kuin luulettekaan. Aina te puhutte viisaista laskuistanne. Kuinka voitte te niiden avulla minulle selittää, että tuo kuningas, joka palaa voitettuna, yhden ainoan matkatoverin kera, puoli Eurooppaa vastassaan, joka tulee valtakuntaan vielä köyhempään, vielä enemmän paljastettuun kuin hän itse on — kuinka voitte selittää, että paljas varmuus hänen paluustaan, hänen sinisen takkinsa ja keltaisen vyönsä paljas näkeminen ikäänkuin taika-iskulla varustaa muurit kanuunoilla, meret laivastoilla, tömistää uusia armeijoja maasta esiin, karaisee joka käden, elähyttää joka rinnan ja, jos se mahdollista olisi, herättää kaatuneetkin heidän verisistä haudoistaan? Kaksi kuningasta piirittää häntä täällä monta vertaa suuremmalla sotavoimalla; kaikkien laskujen mukaan olisi Stralsundin jo pitänyt antautua. Selittäkää siis, minkä tähden kaikki pysyy pystyssä niin kauvan kuin hän pysyy, minkä tähden kaikki toivovat niin kauvan kuin hän elää, ja minkä tähden maailma, joka muutoin aina menestystä myöten jakaa ylistystään, tämän ainoan kuolevaisen suhteen on tehnyt

*) Korin antaminen = rukkasten antaminen.

poikkeuksen ja ihmettelee häntä, jos mahdollista, vielä enemmän kovan onnen kuin menestyksen päivinä? Kreivi Torsten, te olette sukkela luvunlaskija; te laskette yhteen ja vedätte pois ainoastaan pieniä numeroita ihmiskunnassa ja saatte niistä vaan pieniä summia ja murtolukuja; mutta te unohtatte, että yksi ainoa suuri numero saattaa merkitä enemmän kuin lukemattomat pienet ja voittaa arvossa kaikkien teidän laskujenne tuloksen. Olkaamme suorat: minä en pidä suuriin päihin kätkeyyistä pienistä sieluista, ja te, kreivi Torsten, olette epäilemättäkin liian suuri valtioviisas katsoaksenne niin huonoa luvunlaskijaa kuin minä olen sen suurempaa huomiota ansaitsevaksi . . . Ankkuri on laskettu, arpa on heitetty. Teidän nöyryin palvelijanne, kreiviseni!

— Olkoon menneeksi, — vastasi Bertelsköld suutuksissaan, — te olette sen sanoneet, kopea nainen, arpa on heitetty; te tahdotte leikkisotaa, ja sotaa tulettekin saamaan, — mutta sotaa, jossa taistellaan elämästä ja kuolemasta.

11. Kaarle XII:n puheilla.

Kolme tahi neljä päivää oli kulunut siitä kun lähetyskunnan sihteeri kreivi Torsten Bertelsköld, jonka neuvoskunta Tukholmassa oli lähettänyt viemään tärkeitä tietoja kuninkaalle, saapui Stralsundiin, eikä ollut hän vielä kukaan päässyt kuninkaan puheille. Milloin oli hänen majasteettinsa poissa Rügenin saarella, milloin oli hänellä jotain tekemistä vihollisen kanssa, milloin oli hän parooni Görtzin kanssa kahden kesken huoneesensa sulkeutuneena. Näytti siltä kuin kuningas tahallaan olisi tahtonut nöyryyttää neuvoskuntaa käyttäytymällä tyyliä sen lähettilästä kohtaan; tai epäili hän syystä kyllä, että sanansaattaja virallisten tointensa ohessa oli kreivi Hornilta saanut salaisia käskyjä urkkia asiain laita, tiedustella kuninkaan aikeita, kuulustella, miten hänen itsensä laita oli ja salavehkeillä Görtziä vas-

taan, joka tuota pikaa oli kohonnut kaikkia mahtavia mahtavammaksi.

Bertelsköld meni kenraali Dükerin luokse. — Niin, mitä voimme tehdä? — vastasi Düker vähän ilkkurisesti. — Tulkaa illalla kanssani sisusvallitukselle Frankenportilla, niin siellä kenties saamme vähän loma-aikaa pommeilta. Sillä tavalla diplomaatit tavallisesti puhelevatkin Kaarle XII:n kanssa.

Nyt jätämme kumminkin hovimiehen vähäksi aikaa, seurataksemme Eeva Rhenfeltiä, joka tähän asti yhtä turhaan oli koettanut päästä kuninkaan puheille. Ei yksikään päälliköistä tohtinut häntä ilmoittaa; tiedettiin hyvin kyllä, että pohjan leijona katsoi kauniit naiset aivan liikanaisiksi leirissä ja linnassa; ja missä Aurora Königsmark oli niin loistavasti tappiolle joutunut, siellä ei muillakaan naisilla ollut toivoa paremmin menestyäkseen.

Luultavasti oli kuitenkin kuninkaan likimmässä seurueessa joku, joka, ollen ritarillisempi ja tunteellisempi kuin hän, oli antanut kauniille leskelle viittauksen; sillä samana päivänä kuin Bertelsköld kävi Dükerin luona, nähtiin rouva Rhenfeltkin jalkaisin — sillä kaikki vaunut oli otettu sotatarpeita varten käytettäväksi — kävelevän Frankenporttia kohti hänkin. Kuta likemmä muureja hän tuli sitä kovemmin jyrisi häntä vastaan vihollisen pommitus; haavoitettuja kannettiin paareilla ulkovarustuksilta, kadut olivat kuorma-vaunuilla tukitut, porvarien vaimot palasivat tyhjiä koreja kantaen miestensä luota valleilta, ja kaikki osoitti sitä vilkasta, pauhuista elämää, joka on tavallinen piiritetyssä linnassa.

Eeva Rhenfelt ei ottanut pelästyäkseen. Hän meni portista sisään eikä ollut kuulevinaanakaan vartijain varoitusta, jotka kielsivät häntä menemästä vihollisten kuulain saavutettaviin. Kenties sykähti hänen naisellinen sydämensä vähän kovemmin, kun lähellä häntä pommin sirkale särki erään jo rikki ammutun huoneen seinää, tai kun vereksiä verisiä jälkiä näkyi maassa hänen jaloissaan; mutta hän vaan astui eteenpäin. Ratsumiehiä tuli täyttä laukkaa häntä vastaan, viitaten häntä takaisin kääntymään; yksityisiä sotaväen osastoja riensi hänen ohitsensa, aina heittäytyen maahan kasvoilleen, kun heidän tottunut silmänsä keksi jonkun kaitaisen

suitsuavan juovan päänsä päällä. Pari kertaa täytyi tämän rohkean naisen seurata heidän esimerkkiään; hän kyyristyi maahan, lentävä hirviö räjähti rikki, ja sirpaleet lentelivät pyrynä hänen ympärillään. Mutta hän vaan jatkoi kävelyään, huolimatta huudoista ja varoituksista.

Viimein saapui hän osoitetulle varustukselle. Sen nimi oli Carolus, siinä oli 14 kanuunaa ja oli se Frankenportin parhaita varustuksia. Ruotsin sinikeltainen sotalippu liehui vallilla, repaleiksi ammuttuna, mutta uljaana ja ylpeänä vieläkin, niinkuin tuo lannistumaton sankari, joka siinä komensi.

Vavisten, ei vaaraa, vaan sitä väkevää henkeä, joka tuolla sisällä ei vaaraa väistellyt, astui Eeva Rhenfelt varustuksen sisälle. Ei kukaan häntä estänyt, ei kukaan hänestä huolinut. Ei ollut siihen aikaa kenelläkään. Saksilaiset, jotka kenties arvasivat kuninkaan olevan siellä, olivat edellisenä yönä luoneet uuden saarto-ojan ja ampuivat nyt noin 30:llä kanuunalla Carolus-varustusta tuskin 6—700:n askelen päästä. Ammunta oli niin tuimaa, että se olisi voinut pelottaa vahvempiakin hermoja. Melkein joka silmänräpäys upposi kuula maavalliin, ryöpäyttäen multaa ympärillä seisovain päälle, tai turmeltui kanuuna, tai putosi pommi vallin syrjään, räjähti ja uursi syviä juovia hietaiseen maahan. Useimmat Ruotsin tykeistä olivat jo pilalla, mutta uusia pidettiin varalla, ja seitsemän rautakitaa oli vielä käytettävässä kunnossa. Neljä tai viisi ammuttua miestä, joita ei ollut ennätetty korjata pois, makasi tuossa kädetöminä ja jalattomina. Ainakin kaksikymmentä haavoitettua koetti verissään itse ryömiä vallitukselta pois. Eeva katseli heitä; ei yksikään heistä vaike-roinut, heidän kuultiin vaan peläten arvelevan, että kuninkaan voisi käydä samoin. Neljä miestä oli nostanut erään kuninkaan ajutantin, joka vast'ikään oli tullut hänen vierellään haavoitetuksi, kantopaareille, ja haavalääkäri oli juuri lopettanut ensimmäisen sitomisensa. Ei kukaan pitänyt haavoitettuista mitään huolta. Kaikki linnoituksessa olevat miehet, luvultaan noin 2 tai 300, joilla kädet ja jalat vielä olivat tallella, puuhasivat ja raatoivat niin, että hiki valui heidän ahavoittuneita poskiaan pitkin, kantaen kuulia ja ruutia, ladaten, tähdäten ja laukoen, sill'aikaa kuin toiset korjasivat maavallia, jota vihollisen kuulat alinomaa särkivät. Kun vielä ajattelee, että koko linnoitus oli sakean savun peitossa

ja jyrinä niin ankara, että maa järisi jalkain alla, niin voi saada jonkinlaisen käsityksen siitä, mitä tämä rohkea nainen näki, kun astui Carolus-linnoitukseen, päästäkseen sen miehen puheille, jota hän ei mitenkään ollut saanut tavata vaarattomammassa paikassa.

Yhtäkaikki astui hän sisään. Jotain mahtavaa liikkui hänen sykkivässä sydämissään. Oliko se aseman suuremoisuus, vai oliko se jonkin vielä väkevemmän hengen läheisyys, joka elähytti tätä paikkaa ja elähytti häntä. Sitä ei hän tiennyt, mutta hän tunsi kasvavansa tasaväkiseksi vaaran kanssa. Hänestä tuntui, että kaikki tämä oli niin kuin olla pitikin; Kaarle XII:n puheilla käynti ei voinut toisin tapahtua.

— Pois tieltä, naiset! — ärjäsi hänen takanaan eräs tuima tykkimies, joka kiireisesti lykkäsi edellään ruudilla kuormattuja pikkukärriä, ja samassa tunsi rouva Rhenfelt rattaan käyvän hänen hennon jalkansa yli. Hän oli vähällä tuskasta huudahtaa, mutta hillitsi itsensä. — Missä kuningas on? — kysyi hän.

— Missäs muualla kuin tuolla Saksansurman luona, — vastasi mies. Hän ei edes joutanut kummastelemaan tämänmoisien vieraan tuloa Carolus-linnoitukseen. Kielenmurteesta Eeva heti tunsi hänet suomalaiseksi. Suomalainen soturi oli siihen aikaan pian joka paikassa, ei vaan siellä, missä häntä parhaiten olisi tarvittu — Suomessa.

Kulkija läheni Saksansurmaa; se oli jykevin kanuuna tässä linnoituksessa ja enimmin alttiina vihollisen tulelle, jonka tähden se jo kahdesti oli tullut vialle. Luultavasti oli Kaarle kuninkaalla juuri sentähden sen luona pääkorteerinsa.

Savua oli niin sakealta, että Eeva tuskin oli 7 tahi 8 askelta kuninkaasta, kun vasta näki ja tunsi hänet. Kuningas seisoi rikkiammutuilla tykkiteloilla, nojaten vasemmalla kädellään rintavarustukseen, ja oli niin korkealla, että pää ja hartiat jäivät suojattomiksi. Oikeassa kädessä oli hänellä kiikari, jolla näkyi tarkasti katselevan saksilaisten vastapäätä olevia pattereita. Alempana rintavarustuksen vierellä seisoivat Ranskan lähettiläs kenraali Croissy, suosikki Grothusen, matkatoveri Turkinmaalta Otto Fredrik Düring sekä kenraalit Bassewitz ja Dahldorf, kaikki neljä urhoollisia miehiä, jotka

sallimus oli määrännyt Stralsundissa kuolonsa kohtaamaan. Vähän matkan päässä heistä puhelivat kenraali Düker ja Torsten Bertelsköld keskenään. Tuo hieno valtiomies oudoksui silmännähtävästi asemaansa; hän ei ollut tottunut tällaisiin puheilla käynteihin.

Eeva Rhenfelt odotteli ääneti ja apein mielin, että hänet huomattaisiin. Mutta ei häntä huomattu. Kuulat jatkoivat hurjaa karkeloaan hänen ympärillään, tuiskuttaen hietaa hänen päällensä.

Samassa räjähti vinkuva pommi multavallia vastaan niin likellä kuningasta, että hän silmänräpäyksessä katosi savuun ja pölyyn. Kenraalit syöksähtivät luo, valtioviisaat unohtivat hymynsä, Eeva Rhenfeltin valtasi tunne, ikäänkuin kuula olisi puhkaissut hänen sydämensä. Mutta ei aikaakaan, kun jo nähtiin kuninkaan astuvan alas tykkiteloilta; hän oli vaan hattunsa menettänyt. — Se ei ampuut huonosti, se mies! — huudahti kuningas. — Dahldorf, sanokaa miehille tuolla numero kahden luona, että he ampuvat liian ylös. Düring, istu ratsaille, ota muutamia kanssasi ja puhdistu nisuvainio tuolla oikealla; heidän sala-ampujansa tekevät meille haittaa. Maltahan, parasta on, että itse ratsastan sinne.

— Jos teidän majesteettinne lähtee ratsastamaan, luulevat nuo koirat teidän pakenevan, — vastasi Düring sukelasti, koska katsoi arveluttavaksi antaa herransa ja mestarinsa ratsastaa nisuvainioon, joka oli täynnä vihollisen pyssymiehiä.

— Niinpä jään paikalleni; — sanoi kuningas iloisesti naurahtaen; — arvelen, että kestämmme vielä iltaan asti, ja sitten yöllä korjaamme vallin. Tänne joku hattuaani etsimään!

Croissy, kohtelias ranskalainen, tarjosi hänelle hattuaan, mutta kuningas naurahti eikä ottanut sitä vastaan. Hattu löydettiin rintavarustuksen ulkopuolelta, ja kaksi likinnä seisovaa tykkimiestä kiipesi alas sitä noutamaan. Mutta ennenkun tämä onnistui, ammuttiin toiselta jalka poikki ja tuskissaan tarttui hän katokseen kiinni, ett'ei putoisi. Toiselta, joka tahtoi auttaa häntä, luiskahti jalka ja hän suistui alas.

Kuningas suutahti. — Auttakaa tuota miestä! — huusi hän katsoen Bertelsköldiin, joka ei kestänyt hänen katsettaan, vaan loi silmänsä alas, kenties ensi kerran eläessään.

Grothusen ja Bassewitz heittäytyivät rintavarustukselle ja saivat haavoitetun suurimmalla vaivalla ylös, juuri kun hänen kätensä oli laukeamaisillaan. Kaarle XII:n tapana ei ollut säästää suosikkejansa enemmän kuin itseäänkään.

— Kuka te olette ja mitä te tahdotte? — kysyi kuningas tuimasti, tarkastettuaan Bertelsköldiä nopeasti kiireestä kantapäihin.

Kreivi, joka oli luonnoltaan rohkea, oli kohta tointunut hämmästyksestään ja alkoi alamaisuudessa esittää asiaansa, selittäen mahdottomaksi uusien sotaverojen ylöskannon ja anoen uuden kuparirahan pakkokurssin viivyttämistä, joka pakkokurssi oli yksi parooni Görtzin suurimpia kultalähteitä.

Kuningas keskeytti hänet äkisti: — Minä tiedän, mitä tahdotte sanoa. Sanokaa neuvoskunnalle terveisiä, että tanskalainen ja saksilainen kysyvät meiltä raudalla; me tahdomme vastata heille teräksellä. Ettekö ole kreivi Hornin erityinen sihteeri?

— Neuvoskunta on määrännyt minut palvelemaan hänen ylhäisyyttänsä . . .

— Neuvoskunta määräilee paljonkin, jota kerta tulemme tarkemmin tutkimaan. Herranne on kasvanut päätään pitemmäksi, sittenkun viimeksi tapasimme toisemme.

Bertelsköld ei virkkanut mitään. Hän näki tuon tunnetun, myrskyä ennustavan punan nousevan Kaarle XII:n poskille ja kuninkaan ylähuulen pari kertaa kohoavan ylöspäin. Kreivi oli viisas kyllä vaietakseen. Kuningas käänsi hänelle selkensä ja meni käskyjään antamaan.

Mutta samassa tartutti hän oikeanpuolisen kannuksensa Eeva Rhenfeltin hameeseen, kiskasi jalkansa irti ja repäsi vähän helmaa. — Mitä teillä on täällä tekemistä? — huudahti hän, nähtyään suureksi kummastukseksen mustaan samettiin puetun naisen ruudinsavun ja kuolevien keskellä.

Eeva Rhenfelt huomasi hetken tärkeiden, notkisti tuota pikaa polvensa ja huudahti: — Teidän majesteettinne, armoa Suomenmaalle!

Kuningas kavahti. — Mitä on teillä minulle sanomista? Puhukaa!

— Teidän majesteettinne, minä syytän neuvoskuntaa ja vetoan teidän kuninkaalliseen armoonne. Neuvoskunta lupasi heti Isonkyrön tappion jälkeen lähettää apua Suomeen,

mutta sen sijaan jätettiin kenraali Armfelt aivan avuttomaksi ja hänen täytyi peräytyä Länsipohjaan. Hänen äärimmäiset etuvartijansa ovat nyt Kemissä, koko maa on vihollisen vallassa, ja ainoastaan Kajaanin linnassa tekee vielä viimeinen jäännös Suomen puolustajia vastarintaa. Teidän majesteettinne, te olette suuri ja jalomielinen, Suomi on vuodattanut verta teidän kuninkaallisen huoneenne edestä ja vuodattaa vielä tänäkin päivänä kaikissa teidän tappeluissanne. Pelastakaa Suomenmaa! Lähettäkää sille armeija, taikka antakaa sille takaisin sen omat sotamiehet, ja he voittavat teidän majesteettilenne jälleen jalokiven, joka on kalliimpia teidän kruunussanne!

Naisen näin puhuessa räjähti taas pommi muutamain askelien päässä hänestä, kaksi miestä sai surmansa hänen vierellään, ja verta pirskahti hänen mustalle samettihameelleen. Mutta urhea nainen ei liikahtanut paikaltaan.

Kaarle XII katseli häntä milt'ei kummastellen. Leppeä hymyily levisi hänen tuimille huulilleen, hän ojensi Eevalle kätensä ja sanoi: — Nouskaa ylös! Minua ilahduttaa, että ruotsalainen nainen ei pelkää.

— Kuka on käskenyt teitä puhumaan minulle Suomenmaan puolesta? — kysyi hän edelleen leppein kasvoin.

— Eräs, jolla on ollut kunnia taistella teidän majesteettinne lippujen alla Narvasta Pultavaan asti ja joka on vannonut tahtovansa taistella viimeiseen asti syntymämaansa puolesta — majuuri Kustaa Bertelsköld, tätä nykyä Kajaanin linnassa.

— Vai hän, minun reipas karhun-kurikoitsijani! Uljas poika! Sanokaa hänelle terveisiä minulta, että pitäköön puoltansa niin kauvan kuin voi. Jos Jumala tahtoo ja minä elän, emme me jätä Suomenmaata avuttomaksi, kun vaan ensin olemme päässeet noista tanskalaisista ja saksilaisista. Tätä nykyä meillä on yllin kyllin tekemistä. Hyvästi. Te ette pelkää, te, mutta menkää nyt kaupunkiin takaisin, täällä käy teidän työlääksi olla. Översti Wolfrath, saattakaa tätä naista.

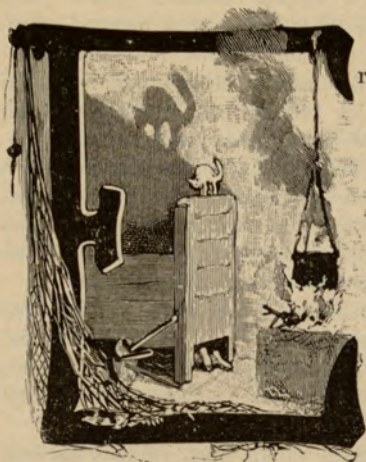
— Minä olen muistuttava teidän majesteettianne teidän lupauksestanne, — sanoi Eeva Rhenfelt ja kosketti huulillaan kuninkaan karkeaa, vastahakoista kättä.

Kaarle XII:n puheilla.

12. Vieraita käy Suomessa v. 1715.

räänä syyskuun iltana vuonna 1715 oli hämärä jo heittänyt varhaisen vaippansa Pirkkiön saaren yli Waasan saaristossa, kun eräs hollantilainen kauppalaiva hyvin varovasti purjehti muutamaan niistä lukemattomista salaloukoista, joita luonto asianalkain näkyttänne laatineen salakauppiasten pesäpaikoiksi. Sen purjeet olivat siniset, ett'eivät ne aaltojen väriä vasten niin silmään pistäisi;

lippua ei ollut; ei kuulunut ainoatakaan laukausta; kaikki oli laivassa niin hiljaista, että se hämärässä pikemmin näytti merikotkalta, joka, mustat siivet levällään, lentää liitelee aution rannikon yli, hiipiäkseen saaliinsa kimppuun kallioiden välissä, kuin merimiesten reippaalta, iloiselta tulolta ikävöityyn satamaan. Sama hiljaisuus vallitsi saaren kivisellä lepikkörannallakin; ainoastaan siellä täällä nähtiin joku puoleksi rapistunut tölö ja sen nurkkain takana joku pakoleiva ihmis-olento, joka hätäisellä uteliaisuudella katseli purjehtijaa, epätietoisena siitä, oliko tuo ystävänä odotettava vaiko vihollisena pelättävä.

Laiva laski ankkuriin yhtä hiljaa kuin oli tullutkin ja vesille laskettiin vene, jolla varovasti soudettiin läheiseen rantaan, jonka tehtyä kolme tahi neljä aseilla hyvin varustettua miestä nousi maalle ja lähti erästä tölöä kohti astumaan. Miesten lähestyessä syntyi vilkasta liikettä mökkien asukasten kesken; naisia ja ukkoja kiirehti metsään, parkuvia

lapsia jälessään, ja jotka vanhuuden tahi raihnaisuuden tähden eivät ajoissa pakoon ennättäneet, kokivat hätäisesti piillä kivien taa. Turhaan huusivat äskentulleet heitä seisauttamaan, pakolaisia ei käynyt pidättäminen; kauhea, voittamaton pelko oli heidät yht'äkkiä kokonaan vallannut.

Vieraat astuivat mökin ovesta sisään; valkea paloi vielä takassa; pata, jossa oli illaksi keitettyä halpaa, pettujauhon mustentamaa puuroa, oli vielä tulella; rikkinäiset siika- verkot, joita juuri ikään oli paikkaeltu, olivat vielä levällään lattialla; pahanpäiväinen sänky tuntui vielä lämpimältä, luultavasti jonkun sairaan jäleltä, joka äkisti oli levoltaan temmattu; yksin maalaamaton kehtokin viheliäisine riepuineen näytti jälkiä siitä, että siinä vast'ikään oli ollut asukas; mutta ei yhtään elävää olentoa näkynyt; musta kissa vaan oli mukavasti sijoittunut tyhjään sänkyyn, ja köyristi vihaisesti selkäänsä kutsumattomien vieraiden sisääntullessa.

— Noita tyhmiä ihmisiä! — huudahti merimiesten närkästynyt johtaja hollanninkielellä. — Tyhmiä ihmisiä! Me panemme laivamme ja henkemme alttiiksi auttaaksemme heitä vähän suoloilla, ja he karkaavat metsään kuin päättömät kanat.

— Lämmitelkäämme tässä vähän aikaa valkean ääressä, kapteeni, — sanoi eräs hänen matkakumppaneistaan. — He luulevat meitä vihollisiksi; siitä voi päättää, ett'ei vihollinen ole näillä seuduilla. Alus on hyvässä turvassa, ja tottakai asukkaat vähitellen palaavat.

— Hiisi vieköön! Tuolla sängyn alla liikkuu jotain, — huusi taas kapteeni. — Hoi, — tule esille, kissa tai koira, tai mikä lienetkin! Tule esille!

Näin sanottuaan pisti hän kätensä sängyn alle ja veti esille kimpuroivan ja kiljuvan olennon, joka, likempää katsoen, havaittiin valkeatukkaiseksi pojaksi, joka oli pelosta aivan vimmoissaan. — Katsohan petoa! — kiljasi kapteeni ja pyöräytti pojan kiivaasti pois luotaan; — sinäkö kättäni puret? Huuti, lurjus!

Neljä veristä haavaa merimiehen kovassa nyrkissä osoitikin nyt, että tuo pieni villi oli puolustanut itseään ainoilla aseilla, mitkä luonto on ihmiselle antanut. Mutta kapteeni oli hyväluontoinen mies, ja ennenkun veri oli kuivanut, oli hänen vihansa jo lauhtunut. — Hitto kaikkiakin mokomia ihmi-

siä kuin nämät Suomen äyriäiset ovat! — naurahteli hän, pyyhkien kättänsä pikisellä takinhihallaan.

— Lienee täällä kovaan otettu näinä aikoina, koska lapsetkin ovat oppineet puremaan kuin kissat.

Poika parkui vaan edelleen täyttä kurkkua. — Tukitko suusi, nulikka! — ärjäsi laivuri taas naurahtaen, otti valkoisen nisuisen laivakorpun ja piti sitä pojan silmäin edessä. — Sanopas meille, missä isäsi ja äitisi ovat, niin saat tämän korpun! — lisäsi hän ystävällisesti ruotsiksi, sillä Pirkkiöläiset puhuvat ruotsinkieltä.

Poika sieppasi korpun tuota pikaa ja vei sen huulilleen. Hän ahmasi sitä silmillään, hänen huulensa alkoivat tuskallisesti värähdellä; mutta ei hän käynyt siihen hampain kiinni, hän rusensi sen rikki hyppysissään, katsoa töllisteli, kuinka muruset putoilivat lattialle, eikä virkkanut sanaakaan.

— Hitto viekoon tuommoiset ihmiset! — huudahti laivuri jälleen. — Näetkö mokomaa, lyön vetoa, että on kulu-
nut pitkät ajat siitä kuin tämä poika on selvää leipää syönyt, ja yhtäkaikki se pukari ei anna itseään lahjoa. Kovat ajat, kovat ajat, koska kansa on käynyt noin uppinkaiseksi! — Kas tässä, poika! vielä yksi korppu — riennä nyt hake-
maan isääsi ja äitiäsi ja sano heille, että me olemme heidän hyviä ystäviään, jotka olemme tuoneet heille lastillisen suoloja.

Pienoinen kiisi kuin nuoli ulos. Merimiehet istuivat valkean ääreen ja rupesivat puuroa maistelemaan. Se oli pohjaan palanut, mustaa, mahdotonta syödä, eikä ollut siinä suolan makuakaan. Vähäisten ruokavarain seasta löydettiin myöskin nuolella ammuttu keitetty lintu ja hiilillä paistettu siian puolikas; kaikki ihan suolatonta.

— Kovat ajat! — toisti sääliväinen laivuri. — Jos täällä olisi niin viljalta tukaatteja kuin täällä on suuri puute suoloista, niin tekisimme hyvät kaupat.

Nainen kurkisti arasti ovesta sisään ja hänen jälessään tuli kohta muitakin. Vähitellen päästiin selville siitä, että vieraat olivat rauhallisia hollantilaisia merimiehiä, jotka vihollisen risteilevään sotalaivain välitse olivat uskaltaneet purjehtia köyhään pohjolaan, tuomaan sinne sen ainoaa välttämätöntä tuontitavaraa — ainoata, jota Skandinavia ja Suomenmaa välttämättömästi tarvitsevat ulkomailta saada — kalliinta, hyödyllisintä ja terveellisintä kaikista maustimista ja jonka

ääretön arvo ainoastaan silloin huomataan kuin sitä puututaan — suojoja.

Tuskin oli tämä uutinen levinnyt, ennenkun uusi ja iloisempi liike syntyi pelästyneessä, hävitetyssä ja paljastetussa saaristossa. Sananviejä lähetettiin vielä samana iltana venheillä kaikkiin läheisiin saariin antamaan tietoa tämän kalliin tavarän tulosta. Muutamissa tunneissa keräytyi useita satoja henkiä, enimmiten ukkoja, naisia ja lapsia — sillä Pohjanmaan, samoin kuin koko valtakunnan miehet olivat jo enimmäkseen tappotanterilla kaatuneet, paenneet pois pohjan perille, Länsipohjaan, taikka myös oli vihollinen heidät maahan hakannut ja vankeuteen vienyt. Nyt syksypuoleen oli kuitenkin osa niistä saaristolaisista, jotka olivat Länsipohjaan paenneet, taas uskaltanut palata kotojaan katsomaan ja kenties talteen korjaamaan maahan kaivamiänsa arvokkaampia kaluja. Sillä mantereen puolelta oltiin nyt vähäksi aikaa turvatut; vihollisen sotaväki 8,000 rakuunaa ja 5,000 kasakkaa, oli kenraali Tshekin'in ja Bruce'n johdolla lähtenyt liikkeelle leireistään Waasan ja Isonkyrön muinoin rikkailta, nyt tyhjiksi syödyiltä seuduilta edemmä pohjoista kohti. Saaristoa rasittavat sotalaivat olivat nyt Lokakuulla enimmäkseen siirtyneet etelään päin, tai pitkin rannikkoa seuranneet maaväen kulkua suojellakseen itseään äkkinäiseltä päällekkarkaukselta, jos jäätyisivät aikaisin kiinni. Koko tienoo huoahiti helpoituksesta, ja syksyn myrskyt ja pimeys olivat nyt tervetulleemmat kuin koskaan ennen; — mitäpä olikaan luonnonvoimain raivo sodan onnettomuuksiin verraten!

Kaikki, jotka kynnelle kykenivät, riensivät tänne saamaan suojoja; niitä oli jo kauvan ostettu ja myyty harvinaistavarana, jonka maksuksi riistettiin vaikka paita päältä; ja vielä tiukemmalla tietysti oltiin sisämaissa ja maan pohjoisissa osissa. Täällä saaristossa myytiin suojoja tuopittain ja korttelittain; ylempänä maassa mitattiin niitä jumprun mitalla; vielä ylempänä niitä myytiin ruokalusikoittain, jopa rakeitainkin ja viimein ei niitä saatu rahalla millään. Jo täälläkin, jossa häitä ei ollut likimainkaan niin suuri, näkivät hollantilaiset sekä sääliittäviä että naurettavia kohtauksia. Kun muutamia suolanrakeitä tipahti mitatessa maahan, heittäysivät lapset niiden päälle ja nuolivat maata. Äidit ojensivat rintalapsilleen näitä kalliita rakeita, jotka heille olivat suurempi-

arvoisia kuin sokeri meidän aikoina, ja vanhukset, joiden oli täytynyt kuukausittain olla tätä ikävöityä maustetta vailla, olivat mielestään nyt yht'äkkiä rikastuneet, suolasivat ihas- tuksissaan kalansa ja lintunsa, leipänsä ja särpimensä kirpeän suolaisiksi ja söivät sen hetikohta mielihyvistä irvistellen, ikäänkuin olisivat tahtoneet suolata itsensäkin tulevia aikoja kestääkseen, kun tästä hyvästä tavarasta taas oli puute tuleva.

Kaupanteko alkoi vielä myöhään illalla ja sitä kesti koko yökauden. Eihän tietty, millä hetkellä joku vihollisen laiva voi tehdä tästä kaikesta surkean lopun. Mutta mimmosta kauppaa! Suolat vietiin maalle, ja halullisista ostajista ei ollut puutetta, mutta sitä suurempi oli puute siitä, millä ostaa. Jos kenellä sattui olemaan kupariäyri tai hopeataaleri, oli se harvinainen löytö, joka vast'ikään oli kaivettu kivi- raunion alta rannalla tahi kuusen juuresta metsässä. Maine näistä maanalaisista kätköistä on vielä sata vuotta sen jälkeen kummitellut kansan taruissa ja houkutellut aarteenkaivajan ammattiin ihmisiä, jotka ovat tahtoneet nopeasti ja väivaa näkemättä rikastua. Kun vihollinen vuonna 1714 tulvi maahan ja kaikki, jotka paeta taisivat, pakenivat — ja pakenivat niin, että mies, joka avopäin oli mennyt veräjälle, ei ennättänyt palata lakkiaan ottamaan, ja vaimo, joka oli mennyt kaivolle vettä noutamaan, ei ehtinyt muuta kuin huutaa lapsiaan mukaansa — silloin kätkettiin paljon arvokkaampaa tavaraa, jota ei voitu muassa kuljettaa, ensimmäisen sopivimman kiven, tai ensimmäisen sopivimman puun ja mättään tahi pientaren alle. Mutta monet, jopa useimmatkin paenneista eivät koskaan enää palanneet, ja ne harvat, jotka palasivat, eivät enää muistaneet paikkaa, mihin olivat kiireissään tavaransa kätkeneet; puu oli hakattu pois tahi oli rajuilma sen kaatanut; kivi, jonka piti olla merkinä, oli mahdoton tuntea satojen muiden samanlaisten kivien seasta, mätäs oli sammaltunut, piennar oli metsittynyt. Senpä tähden oli- kin harvinaista, että noita vähiä maahan kaivetuita rahoja ja muita arvokaluja enää löydettiin, ja paljon ovat sittemmin tuntemattomat polvet jälestäpäin löytäneet, ja paljo on vieläkin kätkettynä Suomenmaan povessa. Mutta tapahtui kyllä, niinkuin sanoimme, toisinaan niinkin, että kätköt olivat tallella, ja nyt haettiin esille, mitä niissä olla voi, ja hollan-

tilaisilta ostettiin suoloja. Muutamain saaristolaisten oli onnistunut kuljettaa kalaa ja tervaa salaisesti Länsipohjaan, jossa olivat tavarastaan saaneet vähän rahaa, mikä nyt oli hyvään tarpeeseen. Mutta useimmilla ei ollut muuta kuin kuivattua kalaa; mannermaalaisilla oli ainoastaan ketun- ja oravannahkoja ja karhunaljoja suoloihin vaihtaa, ja hollantilaiset olivat kylläksi harjaantuneita kauppiaita ottaakseen kaikkia näitä tavaroita vastaan niiden kaikkein halvimmasta arvosta.

13. Hollantilaiset Pohjanmaalla v. 1715 (jatkoa).

ieto hollantilaisten tulosta oli levinnyt laajalle pitkin rannikkoa, ja vene toisensa perästä lähti sieltä yön pimeydessä purjehtimaan, tätä kallista tavaraa hankkiakseen. Mitä ei voitu muassa kuljettaa, kaivettiin kaksinkertaisilla pohjilla varustettuihin kellareihin ja kaivoihin, eli kätkettiin lätoihin ja ulkokuoneisiin. Kaksi päivää ja kaksi yötä kaupusteli hollantilainen kauppalaiva suolojaan

Pirkkiöläisille. Kauppa olisi ollut hollantilaisille hyvinkin edullinen, ell'ei köyhyys olisi ollut niin suuri. Heidän aluksensa sisältö oli erinomaisen näköinen. Turkiksia kaikenlaisia, jyviä, pikeä, tervaa, käsin sahattuja lankkuja, villoja, pellavia, kankaita, vieläpä villapaitoja ja sarkapuseroitakin oli otettu vaihtotavaroina suoloista ja sovitettiin niitä nyt sekaisin laivaan niin hyvin kuin taidettiin. Ja kuitenkin ei täällä Suomen rannikon milt'ei varakkaimmassa seudussa saatu

kaupaksi puoltakaan lastia tätä kaivattua, välttämättömän tarpeellista tavaraa.

Hollantilaisten joukossa oli kaksi matkustajaa, jotka eivät ottaneet osaa kauppaan, vaan tuontuostakin kävivät maissa ja puhuttelivat milloin yhtä milloin toista suomalaista, kysellen heiltä, miten maassa oltiin ja elettiin. Toinen näistä, hoikka nuorukainen, hattu syvään hienoille kasvoille painettuna, kääntyi aina tuon tuostakin malttamattomasti ja kysyvästi katsellen rotevan, harmaapäisen kumppaninsa puoleen, joka vanhan palvelijan kunnioittavalla tuttavuudella joka kerta päätänsä pudistaen vastasi: — ei vielä! ei vielä!

Suolan ostajain joukossa oli eräs iäkäs talonpoika, kahden noin 14 ja 16-vuotiaan poikansa kanssa. Hänen kookas vartensa ja noita muita köyhiä arvokkaampi ulkomuotonsa näytti herättävän tuon nuoren muukalaisen huomiota, ja hän kysyi hyvällä herrasmiehen ruotsilla hänen nimeänsä.

— Lauri Larsson eli Perttilä Isostakyröstä, — kuului hänen lyhyt vastauksensa suomeksi, jonka palvelija heti tulkitsi herralleen.

— Ovatko nämä teidän poikanne? — kysyi muukalainen taas.

— Kaksi kahdeksasta järellä, — vastasi mies jurosti, kääntyen pois päin, nostamaan uutta suolasäkkiä laivan kyljessä olevaan venheesensä.

— Perttilä! Perttilä! — toisti muukalainen, muististaan jotain tapaillen, niinkuin tämä nimi ei olisi ollut hänelle aivan tuntematon. — Se oli, muistaakseni, Bertelsköldin nykyisen kreivillisen suvun perintökartano.

Mies katsahti herraan, mutta ei vastannut mitään.

— Tunneteko kenties erään sennimellisen miehen — majuuri Kustaa Bertelsköldin?

Talonpojan ahavoittuneet kasvot sähähtivät tummanpunaisiksi, ja hetkinen aikaa kului, ennenkun hän vastasi: — Muistanenhan sen miehen, joka vei minulta kuusi reipasta poikaa — kaikki täysikasvuisia, kuuden jalan ja kahden tuuman pituisia miehiä, joilla oli voimaa kädessä ja rohkeutta rinnassa.

— Isä parka! — sanoi muukalainen säälitellen. — Voineehan kaipuutanne kuitenkin lieventää tieto siitä, että

poikanne ovat kaatuneet kuninkaan ja isänmaan puolesta urhoollisen miehen johdolla taistellessaan.

Perttilä oli taas ääneti. Hänen surunsa oli kovin katkera salliakseen hänen, Tuomas Hanen tavoin, siunata kotaloan siitä, että oli saanut uhrata kuusi poikaa isänmaan puolustukseksi.

— Vanhus, — sanoi muukalainen taas, — jos voitte hankkia minulle luotettavan oppaan erämaiden halki Kajaanin linnaan, niin palkitsen teidät runsaasti siitä avusta.

Talonpoika naurahti surullisesti, milt'ei surkuttelevasti. — Kaikki, jotka paeta voivat, pakenevat tästä maasta, jota Herran vitsaus etsii; ylt'ympäri näkee vaan verta, tuhkaa ja viheliäisyyttä; metsän pedot kuljeksivat useissa ennen rikkaissa kylissä, ja ihmiset piilevät niiden luoliin metsissä; kaikki tiet ja polut vilisevät vihollisia; kaiken maailman kullalla saatte tuskin suojaa päänne päälle tahi leipäpalasta nälkäännne; — ja te aiotte Kajaanin linnaan! Te olette, herra, nuori, nuori ja kokematon; kuulkaa vanhan miehen neuvoa, jonka käy sääliksi kauniita parrattomia kasvojanne. Palatkaa sinne, mistä olette tulleet; ehkä on teillä siellä äiti, joka valmistaa joka ilta vuoteen teidän allenne, tahi sisar, joka sukii teidän mustan tukkanne, taikka morsian, joka hyväilee teidän punaisia poskianne, taikka kenties vanha isä, joka kerta on itkevä kuullessaan, että vihollinen piikillään on naulannut teidät suomalaisen hongan runkoon tahi sitonut teidät satulansa nuppiin ja niin pakoittanut teidät juoksemaan avojaloin lumessa, kunnes henkenne heititte. Palatkaa, nuori mies; vielä on teillä aikaa. Jos kuolemaa etsitte, niin etsikää sitä leppeämmässä muodossa jollakin vieraalla sotatanterella; täällä ei ole enää mitään sotatannerta, ainoastaan tuntemattomia kipuja ja unohdettuja hautoja. Menkää! Mitä täältä etsitte? Täällä ei vallitse ainoastaan kuolemaa, täällä vallitsee toivottomuus!

Näin puhuttuaan hyppäsi ukko laivan kupeella olevaan venheesensä, viittasi äänettömän jäähyvästin ja oli kohta kadonnut erään niemen taakse. Synkein mielin katseli muukalainen hänen katoamistaan. — Mikä nyt neuvoksi? — sanoi hän epäröiden itsekseen.

— Mennään hollantilaisen muassa, — sanoi hänen takanaan palvelijan ääni. — Tässä ei käy maalle nouseminen,

rannikko on vihollisen vallassa ja erämaat tällä vuodenaajalla mahdottomat kulkea. Hollantilainen on tänään päättänyt mennä edemmä pohjoista kohti, kun ei ole saanut enempää kuin puolet lastistaan myydyksi. Meidän täytyy mennä hänen muassaan.

— Sinä olet oikeassa, Topias, — vastasi muukalainen.
— Meidän täytyy koettaa pohjoisempaa.

Hollantilainen lähtikin seuraavana yönä purjehtimaan, jatkaen vaarallista kulkuaan pohjoista kohti. Oli kuultu, että vihollisen päävoima tätä nykyä majaili Kokkolassa ja sen ympäristöllä, jonne jälelle jäänyt kaleerilaivastokin oli siirtynyt, ollakseen yhteydessä maa-armeijan kanssa. Rohkea purjehtijamme painui sentähden likemmä Ruotsin rannikkoa, kunnes oli tullut ryöstetyn Uuden-Kaarlepyyn ankkuripaikan, poltetun Pietarsaaren ja Kokkolassa olevan pääkortteerin sivuitse. Mutta tultuaan Kalajoen kohdalle, läheni hän taas Suomen rantaa ja teki vieläkin varovaisia yrityksiä pohjoista kohti tiedustellakseen, uskaltaisiko maihin laskea. Hän koetti sentähden tavottaa pakolaisia merellä; näiden pelko oli niin suuri, että heittivät arvokkaimman lastinsa mereen, päästäkseen paremmin pakenemaan. Hollantilainen ei ollut mikään paha mies; aluksi hän kiroili »noita aasin päitä» ja lopuksi antoi hyvät lahjat »noille kurjille raukoille.» Hoikka muukalainen ja hänen Topiaksensa olivat tulkkina. Ja »ei vielä» vastasi lyhyesti aina tuon tuostakin Topias.

— Me tiesimme, — kertoivat pakolaiset, — että vihollinen, 13,000:en miehen suuruisena joukkueena, oli leirissä Kokkolan kaupungin ja pappilan pelloilla. Mutta kun hän ei näyttänyt aikovansa sen edemmä ja kun heillä oli vahva vartijajoukko Siikajoella, niin palasivat Elokuun lopulla sekä papit että talonpojat, jotka sitä ennen olivat Kemiin paenneet. Syysvilja vuodelta 1714 seisoi valmiina pelloilla; joka rukiinjyvä oli aarre, ja kuka ei olisi tahtonut korjata mitä korjata voitiin! Leikkaamiseen ei ollut aikaa, pellot niitettiin viikatteilla; puimiseen ei ollut aikaa, lyhteet pantiin rattaille, ja joilla vielä oli hevonen, ne ajoivat sillä pohjoista kohti, mutta useimmat valjastivat itsensä ja vaimonsa kuorman eteen, ja lapset lykkäsivät perästä, ja pienimmät pantiin olkien päälle. Moni haki nyt käsiinsä, mitä oli kätkenyt ja mitä ei ollut ennättänyt ensimmäiselle pakoretkelle lähtiessään mukaansa

ottaa; ja niin nähtiin nyt taas loppumattomia jonoja rattaiden perässä maanteillä, kaikki menossa pohjoiseen päin. Joka edellisenä vuonna oli ollut näkemässä, hän sai nyt taas nähdä saman surkeuden kuin silloin, kun vihollisen laivat laskivat maihin Lapuanjoen suussa, sillä aikaa kun kasakat karkasivat maantietä eteenpäin. Yksi ainoa huuto rivin jälkipäästä voi säikäyttää satoja edellä ajavia: jyvät ja tavarat ja vaatteet viskattiin tien viereen; jos hevonen oli rattaita vetämässä, riisuttiin se valjaista, ja joka ennätti, ratsasti tiehensä; jos ratas meni rikki, ei ollut aikaa sitä korjata, ja kaikki täytyi jättää vihollisen hyväksi. Mies etsi vaimoaan, äiti etsi lapsiaan, lapset äitiään, eksyneinä tuohon suureen kiirehtivään joukkoon. Jo vihdoin tulikin vaara toden takaa. Siikajoen vartijajoukolla, joka oli paljaita talonpoikia, ei ollut sen parempia päälliköitä kuin eräs vanha maalari ja juoppo aliupseeri. He eivät ymmärtäneet asettaa etuvartijoita ja saivat äkkiarvaamatta vihollisen kimppuunsa. Mannstein ja Tsherkasnikoff karkasivat ratsuväen kanssa heidän kimppuunsa ja löivät ja hajoittivat koko vartijajoukon, jonka tehtyään he yhtä vauhtia riensivät aina Liminkaan ja Ouluun asti ja ahdistivat pakolaisia takaapäin. Mitä sitten tapahtui, sen voi paremmin ajatella kuin sanoa. Monta pappia ja herrasmiestä otettiin nyt vangiksi ja vietiin sitten Turkuun, mutta jällelle jäänyt väestö pakeni metsiin, ja — niin lopettivat pakolaiset puheensa — koko maa Siikajoen ja Oulun välillä on tällä hetkellä asumaton, suitseva erämaa.

Hollantilainen rypisti kulmiaan ja jatkoi kulkuaan. Täällä ei ollut mitään ansaittavaa.

Oulun kohdalla vaihtoi hän laukauksia erään venäläisen laivan kanssa, joka vielä myöhään syksyllä oli pakolaisia tavoittelemassa. Kevyt purjealus käytti etujaan raskassoutuisen kaleerin suhteen hyväksensä, lähetti sille sivumennessään muutamia hyvästi tähdätyitä kuulia laittaa vasten ja jatkoi vaarallista kulkuaan näillä tuntemattomilla vesillä, jossa paremmatkin merikartat kuin ne, joita siihen aikaan käytettiin, parinkymmenen vuoden perästä käyvät kelvottomiksi maan kohoamisen ja veden vähenemisen vuoksi.

Jo vihdoin Lokakuun viimeisinä päivinä laski alus ankkuriin Suomenmaan suurimman joen, valtavan Kemin suulle, jossa alkoi tehdä edullista kauppaa asukasten kanssa.

Kemissä majailivat siihen aikaan Suomen ja Ruotsin armeijan äärimmäiset etuvartijat översti Boijen komennon alla, noin neljän- tahi viidensadan miehen suuruinen osasto säännöllistä sotaväkeä, jolla oli apunaan melkein yhtä paljo nostoväkeä. Seutu oli siis ainakin siksi hetkeksi turvattu, ja koska se tähän asti oli sodan rasituksista vähemmin kärsinyt, niin että *ainoastaan* puoli väestöstä oli surmattu tahi hajoitettu ja kenties *ainoastaan* kolme neljättä osaa seudun omaisuudesta oli mennyt sotaveroiksi tahi hävinnyt viimeisten vuosien onnettomuuksissa, niin oli suoloilla täällä hyvä menekki ja niitä voitiin osaksi myöskin kovalla rahalla ostaa. Erittäinkin kelpasivat Hollantilaisille ne raskaat leimatut vaskiharkot, jotka muutaman ajan, niinkuin Spartan rautaraha, kiersivät liikkeessä kullan ja hopean verosta, ja joita, sittenkun niitä kohta taas ruvettiin ala-arvoisilla rahamerkeillä pois vaihtamaan, useissa paikoin kätkettiin maahan, sadan vuoden perästä sieltä kaivettaviksi ja kahvipannuiksi taottaviksi.

Muukalainen kysyi Topiakseltaan, ja tämä, kysyttyään neuvoa asiantuntevilta, antoi vihdoin viimeinkin vastaukseksi, että »nyt voisi koettaa»; jonka jälkeen molemmat, herra ja palvelija, oppaan seurassa, lähtivät vaaralliselle matkalleen Suomen ainoaan jälellä olevaan varustukseen, vähäiseen Kajaa- nin linnaan.

14. Kajaanin linna.

ielä muistanet, ystävällinen lukija, ne muinaiset päivät, jolloin aikansa suurin historioitsija ja eräs ihana saksalainen ruhtinatar huokailivat Kajaanin linnan muurien sisällä *); seuraa meitä vielä kerran tuonne kauvas pohjolaan, noiden harmaiden muurien luo, pauhaavan Ämmä-kosken ääreen. On talvi nyt niinkuin silloinkin; välkea lumi peittää kuusien oksat, ja jää kurottaa voimatonna äärimmäistä reunaansa ärjyvää putousta kohti, jota se ei voi sulkea jähmettyneesen syliinsä. Mutta seutu linnan ympärillä ei ole enää niin autio kuin ennen. Pieni kaupunki sen vierellä vilisee sotaväkeä; kaikki pirtit ja mökit lähiseudulla ovat täynnä harmaita takkeja, ja kun niihin ei likimäärinkään koko armeija mahdu, on joen rannalle pystytetty rivittäin lautakojuja, ja kun ei edes niissäkään ole sijaa yhä eneneville joukoille, on lumesta luotu majoja, jotka sisäpuolelta ovat verhotut niinimatoilla ja varustetut ovilla ja pienillä akkunoilla, jotka lasiruutujen asemasta ovat telttakankaalla peitetyt.

Venäjän armeija kenraali Tshekinin johtamana piiritti Suomen viimeistä jäljellä olevaa varustusta, Kajaanin linnaa.

*) Välskärin Kertomuksia, 1:nen jakso.

Nopea oli miesten vaihdos tässä tilapäisessä leirissä. Neljä-tuhatta miestä marssi tänne Joulukuun alussa v. 1715, ja Tammikuun alussa seuraavana vuonna oli jo enin osa niistä kadonnut maan päältä. Mutta eivät puolustajain miekat eivätkä kuulat olleet heitä kaataneet niinkuin elomiehen viikate oljet kaataa; kaataja oli Egyptin murhaenkeli, joka muinoin hävitti Sanheribin sotajoukon ja joka nyt hävittävän sotaruton hahmossa tempaili satoja ja tuhansia piirittävästä sotajoukosta. Kaksi suurta parakkia oli sairaalaksi valmistettu; yhä tuotiin niihin uusia sairaita; yhä korjattiin niistä toisia pois, jotka olivat taistelunsa loppuun taistelleet ja nyt saivat käydä levolle pohjolan lumen alle. Niin kauhistava oli mieshukka, että kun 3,000 miestä verestä väkeä Tammikuussa taas tuli leiriin, ei sotaan kykenevä miehistö vähän ajan kuluttua ollut suurempi, vaan pienempi kuin piirityksen alussa kuukautta sitä ennen.

Kuitenkin oli tämä voima mahdottoman suuri piiritettyjen voimaan verraten. Majuuri Fieandt puolusti linnaa 50:llä invalidilla, ontuvia, rampoja ja silmäpuolia Suomen armeijan loppumiehiä, joiden apuna oli muutamia tuolla salaperäisellä ja peljättyllä »sissien» nimellä tunnetuita partiolaisia, kaikki sydäntynyttä, ryysyihin puettua väkeä, jotka olivat tottuneet viikottain ja kuukausittain tappelemaan suojatta pään päällä, ilman muuta ruokaa kuin pettuleipää, nuolella ammutuita oravia ja tautiin kuolleita hevosia. Nämä puolustivat itseään miehuudella, jota sopii verrata karoliinien kauniimpiin urotekoihin tänä ylen epätoivoisena aikana. He torjuivat rynnäkön toisensa perästä ja tekivät yöllisiä hyökkäyksiä linnasta, ei tosin toivossa voittaa mitään ratkaisevaa etua, vaan lisätäkseen vihollisen ruoka- ja ampumavaroilla linnan omia niukkoja varoja. He taistelivat yötä ja päivää ilman mitään avun toivoa, ollen enemmän kuin 30 peninkulman päässä lähimmäisistä ruotsalaisista sotajoukoista; — he taistelivat ilman pelastuksen toivoa menetetyn maan puolesta, jonka koko avara ala aina tähän äärimmäiseen kolkkaan asti oli vihollisten vallassa; — oman onnensa nojaan jääneinä ja kuninkaansa unohtamina, jonka edestä he kuitenkin vertansa vuodattivat; — ja maailman unohtamina, joka ihmetellen ja säälien katseli toisia etelämpänä olevia taistelijoita tässä suuressa Kaarle kuninkaan ja hänen miestensä kuolonkamppauk-

sessä; — joka päivä nälkää, vilua, tautia ja pakolaisten vaike-roimisia kärsien ahtaissa linnan holveissa. Ja he eivät horjuneet, eivät napisseet, eivät koskaan valittaneet. Joka aamu ja ilta pitivät he rukouksia keskimäisessä holvissa, jossa provasti Cajanus Paltamosta, joka koko perheensä kanssa oli linnaan paennut, totisen jumalanpelon järkkymättömällä levollisuudella kehoitti heitä aina kuolemaan asti lujina pysymään. Ja kun he lukivat harvoja rivejänsä ja kun milloin mikin heistä havaittiin haavoista tai taudista kykenemättömäksi sotimaan, silloin nähtiin näiden hiuenneiden, ryysyisten, ruudinsavusta mustuneiden haamujen omasta ehdostaan astuvan tyhjiksi jääneille paikoille: he nukkuivat tuntia vähemmän, he tekivät työtä tuntia kauvemmin, he vuodattivat verta vähän enemmän kuin ennen, he kävivät yksi monen verosta, he olivat jokapaikassa läsnä — ja vihollinen näki kummikseen puolustajain luvun pikemmin karttuvan kuin hupenevan. Vaeltaja, sinä joka pohjolan kesäpäivänä astuskelet kukistuneen Kajaanin linnan soralla, elä käy välipitämättömänä näiden muurien ohitse; nosta hattua siinä haamujen edessä, jotka näillä raunioilla aaveilevat, sillä oli aika, jolloin tämä vähäinen kolkka oli ainoa paikka, mikä Suomesta oli tähteenä, ja urhoollisia Suomen miehiä ne olivat ne, jotka täällä vuodattivat verensä isänmaansa edestä!

Tuskin olisi kumminkaan puolustajain urhoollisuus mitään auttanut, jos vihollinen olisi saanut jykeätä tykistöä muassaan tuoduksi. Onneksi oli se hänelle mahdotonta. Hän ampui pienillä kenttätykeillä ja kranaateilla, jotka eivät mitään mahtaneet lujille muureille, ja linna, jonka tykistö oli vielä surkeammassa tilassa, vastasi ammuntaan hyvästi tähdätyllä, hyvin säästävällä käytetyllä kiväärintulella. Muuten ammuttiin molemmin puolin nuolillakin; kalmukit ja muut säännöttömät joukot olivat siihen aikaan hyvin harvoin pysyillä varustetut, ja suomalaiset kävivät usein jouseen käsiksi, ruutia säästääkseen; — se oli ikivanhan jousella-ampumisen viimeinen aika, sillä ison vihan jälkeen ei jousia enää käytetty ja niitä löytyy nyt vaan maasta tai vanhoista romukätköistä, ja ovat ne usein luukoristuksilla kauniisti silatut ja varustetut teräskaarella, jota vuosisadat ovat ruostuttaneet ja jota nykyajan käsivarret eivät enää kykene jännittämään.

Eräässä linnan kammiossa, jonka pieni rautaristikolla varustettu ikkuna oli Ämmään päin, makasi kookas nuori mies, pahojen haavain uuvuttamana ja kykenemättömäksi käyneenä halvalta vuoteeltaan nousemaan. Hänen partansa oli kasvanut pitkäksi, hänen silmänsä olivat kuopalla; hänen jäntevä, nyt hervoton kätensä lepäsi sängyn syrjällä, koneentapaisesti pidellen nukkea, jonka eräs pienoinen tyttö vastikään oli hänelle antanut. Cajanuksen perhe asui näet viereisessä huoneessa ja haavoitettu katseli ajankuluksi lasten leikkiä. Ajan luonnetta kuvaavaa oli, että nukellakin oli pieni puumiekkä kupeellaan. Pienet tyttösetkin leikittelivät sotaa, ja yksin imevät lapsetkin olivat niin tottuneet tykkien jyskeeseen ja kuulain rätinään linnan muuria vastaan, ett'ei niitä enää muulla kehtolaululla tarvittu nukuttaa.

Haavoitettu soturi oli Kustaa Bertelsköld. Oli ilta. Eräs nuori mies astui sisään, istuutui sängyn syrjälle ja katseli haavoitettua hellällä ystävyydellä. Hänen kehittymättömistä, lapsimaisista kasvoistaan päättäen oli äskentullut tuskin vielä ennättänyt nuoruuden ikään, ja todella olikin hän vasta 12 tai 13 vuoden vanha. Mutta pituudessa veti hän jo vertoja Bertelsköldille, joka oli 7 jalkaa pitkä. Tämä nuori jättiläinen, joka sittemmin kasvoi 8 jalkaa ja 4 tuumaa pitkäksi, oli Taneli Cajanus, provasti Juhana Cajanuksen pojanpoika, Gyllenhjertan aatelista sukua.

— Tänä yönä tehdään hyökkäys — sanoi tämä kummallinen poika miellyttävästi hymyillen; — nyt hankimme majuurille tipan viiniä. Sitäpaitse ovat halot lopussa, ja päästyämme kerta venäläisten limppujen makuun, ei pettuleipä enää tahdo maistua.

— Tuleeko karkaus pitkällekin ulottumaan? — kysyi Bertelsköld.

— En tiedä; mutta Manamansalossa sanotaan olevan sissejä; meidän täytyy pyrkiä niin kauvas kuin suinkin sille suunnalle, ja ruutihauta on luotu räjähdettäväksi heti, kun olemme linnaan palanneet. Olipa hyvä, että valloitimme ne kolme tynnyriä ruutia viimeisessä hyökkäyksessä; meillä on nyt sitä tarpeeksi asti räjähdyttääksemme vaikka koko linnan ilmaan.

— Se kai tässä viime lopussa täytynee tehdäkin, vai mitä luulet, Taneli? — sanoi haavoitettu sankari surullisesti hymyillen.

— En sentähden Ämmään hyppää, — sanoi poika uljaasti. — Kaikki portit selki-selälleen — tuhat vihollista kimppeumme, ja jos ei kukaan muu tahdo viedä sytytintä ruutikellariin, niin minä sen teen. Mutta hyvästi nyt, majuri; elkää maatko valveilla ampumista kuunnellen, kyllä se käy hyvästi, ja ennenkun päivä koittaa, tuon minä majuurille pullollisen hyvää viiniä, jos silloin vielä elän.

Ilta kului. Yö tuli. Sydänyön aikana, kun kuu oli peittynyt paksuihin pilviin, kuului hälinää linnan läntiseltä puolelta, samalta suunnalta, mistä Ämmän putouksen ikuinen pauhu kuului pohjoisen talviyön hiljaisuudessa. Haavoitettu sotilas ei saanut unta; hän kuunteli tottuneella korvalla jokaista laukausta, jokaista aseeneen kalskausta, josta voisi arvata tappelun menon. Mutta kovin vaillinaiset olivat tällä tavoin saadut tiedot. Hän huomasi lähimmäisissä huoneissa valkeata. Hyökkäys oli mitä rohkeimpia, ja sinä yönä nukkuivat linnassa ainoastaan pienet lapset, joilla ei ollut mitään aavistusta vaarasta. Enempi kuin puolet varustusväestä oli mennyt ulos; alun neljäjätkymmentä miestä kolmea tahi neljäätuhatta vastaan. Muut seisoiivat vahiissa, käsi sytyttimessä, sormi liipasimessa kiinni. Yksin naisetkin seisoiivat vahiissa, valmiina laukaisemaan, ja lapsia, joilla oli kullakin osoitettu paikkansa, mihin heidän piti ruutia ja kuulia kantaa, lohduteltiin sillä makoisella toivolla, että saisivat palkakseen kupillisen maitoa niistä viidestä tai kuudesta lehmästä, jotka linnassa vielä olivat elossa.

Vihollinen ei kumminkaan liikkunut, joko sentähden, että pelkäsi väijytystä, tai kenties oli varma saaliistaan eikä huolinut ruveta miehiään hukkaamaan. Sekava hälinä ilmaisi kumminkin, että koko vihollisten leiri oli jaloillaan. Jo viimein, viiden tahi kuuden pitkän tunnin kuluttua, kuului taas aseeneen kalsketta juuri muurien viereltä, ja pohjoispuolinen portti avattiin palaaville. Bertelsköld kuunteli. Laukauksista ja hälinästä voi hän arvata, että palaavien vaan hädin tuskin ja kovasti taistellen onnistui päästä linnaan takaisin. Kuinka kernaasti olisi haavoitettu karoliini luopunut vaikka vasemmasta kädestään, saadakseen olla mukana ja taistella oikealla!

Vaikka huone oli etelään päin, ei Tammikuun aamun ensimmäistä sarastusta vielä näkynyt, kun nuori jättiläinen syöksähti huoneeseen, kantaen kädessään vähäistä saviastiaa.

— Juokaa majuuri, juokaa! huusi hän, — se tekee teille hyvää! — ja niin puhuen vaipui hän tainnoksiin sotilaan vuoteen viereen.

Naiset riensivät sisään ja saivat hänet jälleen tointumaan. Bertelsköld puristi kiitollisesti hänen kättänsä. — Se tippa on maksanut enemmän kuin tippa viiniä maksaakaan, — sanoi hän liikutettuna.

— Elkää minusta huoliko, — sanoi poika, jolta juoksi verta useista helpoista haavoista, mutta joka oli voipunut enemmän väsymyksestä kuin haavoistaan. — Minä olen tehtäväni tehnyt; olen hakannut maahan viisi tai kuusi vihollista; se ei paljoa auta. Mutta sissit olen tavannut ja auttanut heitä tänne. Me ryntäsimme aina Oulunjärven jäälle asti ja puhalsimme torviin, niin että Hiiden linna tuolla etäällä kajahteli. Me olemme ottaneet halkoja, vaan emme muonaa. Palatessamme oli meillä puolet vihollisen voimasta vastassamme. Ei ainoakaan meistä olisi tullut takaisin, ell'ei Ämmä olisi auttanut meitä kuluttamalla jäätä altapäin, niin että se murtui vihollisten alla ja tempasi heistä ainakin satakunnan syvyyteen. Mutta voiton me ostimme kalliisti — kovin kalliisti, majuuri, sillä puolet meidän miehistämme kaatuivat tai joutuivat vangeiksi. En tiedä onnistuiko viidentoista tahi kahdenkymmenen päästä portille. Mutta meillä on kymmenen ripeätä sissiiä muassamme, ja niiden joukossa yksi, joka heti kysyi majuuria.

— Ripeitä poikia! — huudahti Bertelsköld. — Kuka vielä muistaa, että minäkin olen elossa?

15. Amatsoonien maassa.

Kukako teitä muistaa? — toisti Taneli. — Mistäpä minä sen tietäisin? Eräs pienoinen hienohipiäinen keikari, joka hyvin mahtuisi takinhihaani! — Ja jättiläispoika naurahteli ylenkatseellisesti.

Samassa nähtiin ovesa takkatulen valossa nuorukainen, hoikka varreltaan ja kalliisen turkkitakkiin puettuna; leveä-

reunainen hattu, jota hän sisääntullessaan ei ollut päästään ottanut, varjosti hänen kasvojaan, niin että vaan hänen paraton leukansa ja hienot vaaleat kasvonsa, jotka olivat tais- tellessa ruudinsavusta vähän mustuneet, olivat näkyvissä. Syntyi äänettömyys huoneessa. Kummallinen tunne valtasi Bertelsköldin. — Mene, Taneli, mene ystäväni! — sanoi majuuri. — Tällä nuorella herralla on ehkä jotain kahden- keskistä puhuttavaa.

Taneli meni, heittäen tyytymättömän katseen outoon vieraaseen. Hän näytti luonnonlapsen tarkalla aistilla aavista- tavan, että äskentulleesta voisi tulla kilpailija, joka sysäisi hänen pois majuurin suosioista, jota hän, tähän saakka kenen- kään häneltä sitä riitelemättä, oli nauttinut.

Uusi äänettömyys syntyi, jota ei kumpikaan näyttänyt tahtovan keskeyttää. Viimein nousi Bertelsköld puoleksi ylös vuoteeltaan ja sanoi: — Te olisitte saattaneet valita paremman turvapaikan kuin tämä on. Mutta lienette ehkä pakolainen jostakin poltetusta talosta?

— Koko valtakunta on kuin poltettu talo, — sanoi vieras sointuvalla äänellä, joka ajoi veret Bertelsköldin kal- peille kasvoille. — Ihmiset etsivät ystäviään, mistä heitä löytävät; yksi asunto ei ole toistaan huonompi.

Haavoitetun ajatukset sekaantuivat, hänen päänsä vaipui kovalle päänalustalle. Houreisia sanoja kuului hänen huu- liltaan. — Hevoseni! — huusi hän; hevoseni! Hakatkaa päälle, pojat, hakatkaa! He vievät tuon naisen muassaan, ja meidän täytyy pelastaa hänet!

Tuota pikaa oli vieras hänen vierellään, asetti pään- alustan paremmin ja laski sievän valkoisen kätensä majuurin korkealle kaarevalle otsalle. Mutta haavoitettu jatkoi: — Ratsasta, Taneli, kiireesti! Suitset höllälleen, kannukset kupee- sen! Meidän täytyy löytää hänet, vaikka henkemme menisi. mutta varo, lapseni, ett'et ratsasta talonpoikain peltojen yli. Meidän tulee säästää omaa maatamme! Kiireesti, Taneli, kiireesti . . . ei sinne, se tie vie Pultavalle ja Isoonkyröön . . . tänne, tänne, täällä on Narva . . . täällä!

Taneli kuuli huudon, riensi huoneesen ja tarttui vierasta kovasti käsivarteen. — Varo lumoamastasi majuuria, — huusi hän; — muuten heitän sinut murin yli, hyppimään harak- kaa vihollisen edessä! Se on ainoa konsti, mihin kelpaat.

— Taneli, Taneli! sinua etsitään, vihollinen hankkiutuu rynnäkköön! — huudettiin ulkoa. — Pitäkää häntä silmällä, ett'ei surmaa majuuriani! — huusi Taneli ja riensi ulos. Ei kukaan nyt joutanut Bertelsköldiä hoitamaan. Vieras puhalsi pieneen pilliin ja vanha Topias astui sisään. Lukija on arvattavasti jo tuntenut tämän äskentulleen samaksi nuoreksi matkustajaksi, jonka näimme hollantilaisen aluksessa suola-kauppoja tehtäessä.

Topias, harvapuheinen, Porin omituista murretta puhuva ukko, kävi majuurin haavoja tutkimaan ja pudisti päätänsä. — Ovatko ne vaarallisia? — kysyi levottomasti hänen nuori herransa.

— Voisivat tulla, — vastasi ukko lyhyesti. — Nämä Lapin tietäjät luulevat siinä olevan kyllin, että vaan sulkevat verenjuoksun luvuillaan.

— Niin käytä sitten ruohojasi, ja jos saat hänet pelastetuksi, niin valitse paras maatila pitäjässäsi; minä ostan sen sinulle.

Topias nyökäytti päätänsä; hän katsoi tarpeettomaksi ruveta sen enempää puhumaan näin selvästä asiasta, ja hetkisen kuluttua olivat haavat, neljä tahti viisi piikinpistoa ja yhtä monta sapeliniskua rinnassa ja käsivarsissa, taitavalla kädellä sidotut. Sitten antoi hän haavoitetulle jotain juotavaa, jonka oli valmistanut pienessä pussissa mukanaan kuljettamistaan ruohoista. Sairas herkesi hourailemasta. Bertelsköld vaipui levolliseen uneen ja nukkui umpeensa 12 tuntia, sill' aikaa kun tappelu riehui muurien ympärillä ja linnanväki töin tuskin sai uuden rynnäkön torjutuksi.

Ilta oli jo tullut, kun hän rauhallisesti heräsi, tuntien itsensä uudistuneista voimistaan onnelliseksi. Topias oli mennyt erään väsyneen vartijan sijaan muurille vahtia pitämään; tuo hieno nuorukainen istui sängyn luona eikä malttanut olla ilosta hiljaa huudahtamatta. Valkeanvalo takasta sattui nyt kirkkaammin hänen kasvoihinsa, joissa ei enää näkynyt ruudin savua. Bertelsköld katseli häntä ihan äänettömänä; hänen silmistään näkyi, ettei hän oikein tiennyt, istuiko hänen edessään ainoastaan kauniin unennäön haamu.

— Voitko nyt paremmin? — kysyi vieras. — Ei, noin kummallisesti et saa minua katsella, — lisäsi hän, punan taas noustessa haavoitetun poskiin. — Olisipa minun tosiaan-

kin pitänyt narkästyä, ett'ei minua heti tunnettu — mutta minä annan sinulle anteeksi sillä ehdolla, että *nyt* tunnet minut ja kuuliaisesti mukaudut käskyihini.

Samassa tempasi nuorukainen päästään leveäreunaisen hattunsa, jota tähän asti oli päässään pitänyt, ja Bertelsköld tunsu heti paikalla Eeva Rhenfeltin, syntyisin Falkenberg, ihanat, uljaat ja päättäväisyyttä osoittavat kasvot. Pitkä musta tukka oli vaan poissa ja kaarelle leikattu niskasta, ett'ei se omistajaansa ilmaisisi.

— Mutta eikö tämä vaan ole unennäköä! — huudahti majuuri — ja aavistaen rakastettunsa itsekieltämyksen suuruuden, vierähti yksi ainoa iso kirkas kyynelkarpalo hänen miehuullisesta silmästään.

— Hiljaa, herraseni, en salli mitään mielen liikutusta; siitä saan vastata uuden lääkärisi edessä. Lupaa kuunnella minua niinkuin siivo lapsi, niin kerron sinulle sadun. Minä sain kesällä kirjeesi, jossa uudestaan pyydät minua panemaan kaikki vaikuttimet liikkeelle, hankkiakseni apua Suomenmaalle. Mitäpä auttanee, että käännyn neuvoskunnalta sitä pyytämään, ajattelin minä; neuvoskunta on kerran ennenkin luvannut, mitä ei ole voinut täyttää. Minä kävin kuninkaan luona Stralsundissa; ei ollut helppoa saada häntä tavata, mutta tapasin hänet kuin tapasinkin . . .

— Näitkö hänet, Eeva?

— Hiljaa! Minä sekä näin että puhuttelin häntä. Hän muisti sinut hyvin hyvästi . . .

— Ah, hän muisti minut vielä! . . .

— Hiljaa, jos luulet minua unennäköksi, niin elä pakota minua jälleen katoamaan. — Hän puhui sinusta kunnioitukseksi. — Urhokas mies! sanoi hän — kuuletko, se on jotain jo, kun Kaarle kuningas sanoo miestä urhokkaaksi! No niin, en tahdo sinua kovin ylpistyttää. Mitä siihen apuun tulee, jota Suomelle pyysin, . . . niin kuningas lupasi, ett'ei hän sitä unohtaisi, kun vaan ensin oli päässyt preussiläisistä, saksilaisista ja tanskalaisista. Sinun tulisi pitää puoltasi, sanoi hän, niin kauvan kuin voit . . .

Bertelsköld naurahti. — Kun Kaarle kuningas sanoo: niin kauvan kuin voit, se merkitsee: niin kauvan kuin minulla on tynnyri ruutia tähteenä räjähdyttääkseni itseni ja linnan ilmaan. Onpa hyvä tietää; juuri samaa olen jo kauvan ajatellut.

— Ei, se ei voinut olla kuninkaan tarkoitus, — jatkoi Eeva hämmästyksissään; — minä olen vakuutettu siitä, että hän mieluummin käyttää kättäsi siellä, missä se parhaiten voi olla hyödyksi isänmaalle. No niin, minä palasin Tukholmaan, Smälantiin; minä etsin maa-elämän rauhallisuutta tilallani. Turhaan; ajatukseni asuivat sinun luonasi, sinun vaaroissasi ja kärsimyksissäsi, ne ajelivat minua yötä ja päivää ja kar-

koittivat unen silmistäni. Kykenemätön kun olen kantamaan aseita isänmaani hyväksi, mitäpä varten olisin elänyt, joll'en sinua varten! En voinut enää kauvemmin kestää, minun täytyi etsiä sinut, kuollakseni kanssasi, jos niin täytyy; enhän kumminkaan voi elää ilman sinutta! Suomen pakolaisten joukossa tapasin ukon, jolla oli uskallusta seurata minua; uhrasin pitkät hiukseni sinulle, koska en, niinkuin Karthagon

naiset muinoin, voinut uhrata niitä isänmaalleni. Tahdoin päästä Suomen puolelle, mutta millä keinoin? Menin eräseen hollantilaiseen alukseen; me laskimme siellä täällä maihin, tehdäksemme kauppaa suoloilla; mahdotonta löytää ainoatakaan turvallista paikkaa, ennenkun perimmässä pohjolassa, Kemissä! Siellä erkanin hollantilaisista, pyrkiäkseni hävitetyn maan kautta luoksesi. Enemmän kuin kolme pitkää kuukautta olen minä erämaissa harhaillut, tänne päästäkseni; — Kustaa, sinun ei tarvitse hävetä minua, minäkin olen kärsinyt sotaa, nälkää ja janoa. Mikä elämä noiden partiolaisten, noiden sissien ja kivekästen seurassa, jotka elävät kuin rosvot sakeimmissa metsiköissä ja äkisti hyökkäävät suksillaan ulos, häytyytäkseen jonkun vihollisen kuormastoa, kaapatakseen jonkun vartijajoukon vangiksi, hakatakseen maahan jonkun retkeilijäjoukon, ja sitten taas kadotakseen kuin sumu luoksepääsemättömiin lymypaikkoihinsa! Kaiken kultani olin jo menettänyt, olinpa menettänyt toivonikin päästä enää luoksesi, kun vihdoin viimein tapasin partiojoukon, jonka onnistui päästä aina Oulunjärven jäälle asti ja sieltä, yöllistä uloskarkausta tehtaissä, tänne Kajaanin linnaan!

— Eeva, — sanoi Bertelsköld liikutettuna, — tiedätkö, että nyt olet amatsoonien maassa, joilla, sen mukaan kuin Messenius ja Rudbeck väittävät, ennen vanhaan on ollut valtakuntansa ja oikea pesäpaikkansa täällä Kajaanissa? Kuka heistä on sinulle rohkeudessa vertoja vetänyt!

16. Kun Suomen viimeinen linna kukistui.

li paukkuva pakkais-aamu Tammikuussa 1716. Kajaanin linnan päällikkö majuri Fieandt oli kutsunut sotaneuvoston kokoon linnan keskimäiseen holviin. Emme saa ajatella loistavaa ylipäällikkökuntaa komeissa univormuissa. Siinä oli vaan linnan puolustusväki, niin monta kuin sillä hetkellä muureilta liikenä. Mikä seura! Kahden-

kymmenen paikoille nälkääntyneitä ja ryysyisiä haamuja, läpivilustuneita, uupuneita ja verta vuotavia viimeisen, melkein kaiken yötä kestäneen rynnäkön jälkeen, jonka he epätoivon hurjistuneella rohkeudella olivat torjuneet. Kaikki linnan ruoka- ja halkovarat olivat loppuneet. Viimeinen lehmä oli teurastettu, viimeinen lavitsa, jopa lasten makuusijatkin olivat polttopuiksi säretyt. Oli niin kylmä, että henki nousi kuin savu kaikkien huulilta ja kädet tarttuivat kiinni jäätyneihin kiväärinpiippuihin.

Asiain näin ollen oli vihollinen ehdottanut armoille antautumista, pakkosovintoa. Linnan päällikkö katsoi velvollisuudekseen ilmoittaa siitä väelleen, mutta hänen käytöksestään havaittiin jo hetikohta, ettei hän tehnyt sitä niinkään paljon neuvoa pyytääkseen kuin osoittaakseen kunnioitusta urhoollisille miehille, jotka olivat kalliisti ostaneet kunnian saada päättää omasta kohtalostaan.

Yksi äsken tulleista sisseistä astui esiin ja kehoitti suostumaan vihollisen tarjoukseen. Hän oli tuonut surullisia sanomia lännestä. Suomalainen vartijajoukko Kemissä oli vähää ennen Joulua voitettu ja hajoitettu. Rangaistukseksi talonpoikain vastarinnasta ja kun Pohjanmaan lääni ei ollut tehnyt uskollisuuden valaa, oli tullut ankara käsky hävittää koko pohjoinen maakunta Kemistä etelään päin sekä viedä lapset ja nuoriso vankeuteen. Paljon lumen tähden tämä oli vaikea panna toimeen metsäisillä seuduilla, mutta alku oli tehty metsättömässä Limingassa ja sieltä alaspäin Ypperinkylään asti Pyhäjoella. Pitempi vastarinta oli saattava Kajaanin seudut saman kohtalon alaisiksi. Hän, puhuja, ei pitänyt henkeään suuremmassa arvossa kuin ammuttua etulätkiä, mutta ei tahtonut hän ottaa tuhansien onnettomuutta omalletunnolleen.

— Mikä on majuurin ajatus? — kysyi Fieandt Bertelsköldiltä, joka, lääkkeestä ja levosta vähän voimistuneena, oli tullut sotaneuvostoon saapuville.

— Minun ajatukseni, -- vastasi haavoitettu, — on, että teemme velvollisuutemme. Kuningas on lähettänyt meille semmoiset terveiset, että *meidän tulee pitää puoliamme niin kauan kuin voimme*, ja jokainen meistä tietää, mitä se merkitsee. Onko meillä ruutia?

— Muutahan meillä ei olekaan, — vastasi Fieandt olkapäitään kohauttaen.

— Niinpä arvelen minä, — sanoi Bertelsköld, — että urhoolliset karoliinit eivät huoli turhissa puheissa aikaansa haaskata. Me annamme heihän tehdä vielä yhden rynnäkön, suljemme keskimäisen holvin, ja kun linna on vihollisia täynnä, räjäytämme me itsemme ja heidät ilmaan.

— Juuri niin, — vastasi Fieandt kylmästi. — Se on minunkin ajatukseni. Onko vielä ketään, jolla on jotain lisättävää?

— On, — vastasi rovasti Cajanus. — Linnassa on, paitse haavoitettuja, enemmän kuin 70 naista ja lasta. Minä ehdotan, että me sitä ennen lähetämme heidät pois linnasta, ei kenraali Tshekinille, vaan översti Mannsteinille. Minä tunnen hänet, hän on lempeä ja inhimillinen, hän on säästävää heitä. Minä jään linnaan luoksenne; ennenkun ruutikellari sytytetään, nautimme me Herran leipää ja viinaa.

Syntyi hälinää kokoontuneiden joukossa. — Miksikä lähettäisimme naiset häpeään ja lapset orjuuteen? Ennemmin kuolkoot kaikki meidän kanssamme.

Eeva Rhenfelt oli miehen pukuunsa puettuna pistäynyt rovastin puhuessa ulos ja toi nyt uusia jäseniä sotaneuvostoon. Ne olivat naisia ja lapsia — näky, jota voi ajatella, vaan ei kuvata! Näiden itkusta nääntyväin, kuihtuneiden viattomain raukkain paljas ilmestyminen saattoi kyyneleet noiden jäykkäin soturien silmiin. — Antautukaamme! Antautukaamme! — huusivat äidit, koettaen kylmällä povellaan lämmitellä kangistuneita lemmityitään.

— Pois naiset! pois lapset! Onneton oli se päivä, jolloin sallin heidän linnaan turvautua! — huudahti Fieandt.

Mutta he eivät lähteneet. He tarttuivat kiinni miestensä vaatteihin ja pitkittivät vaan tuota sydäntä vihlovaa huutoaan: — Antautukaamme! Antautukaamme! Meitä ei saa lähettää vihollisen luo. Ennemmin tahdomme täällä kuolla teidän kanssanne!

— Pois, pois! — komensi linnan päällikkö samalla tuimalla äänellä, kääntyen itse pois päin, ett'ei kukaan näkisi petollista kyyneltä hänen silmänsä kulmassa.

— Kuuletteko vaan? kuuletteko? — kiljui eräs äiti vimmoissaan. — Mekö pois! Tiedättekö, minkätähden hän

sitä sanoo? Sentähden, että hän itse on kahdesti karannut vihollisen käsistä. Hän tietää hyvin kyllä, ett'ei hänellä itsellään ole mitään armoa odotettavana, ja sentähden tahtoo hän syöstä meidät kaikki turmioon.

Fieandt kalpeni. Tuota ei hän ollut ajatellut. Häntä, nuhteetonta sankaria, syytettäisiin siitä, että olisi epätoivoissaan viatonta verta uhrannut. — Mitä sanot sinä mieletön nainen! — huusi hän.

Sanomaton sekasorto syntyi tuossa hälisevässä joukossa.

— Ruutia! Ruutia! vaan ei kyyneliä! — kuului Bertelsköld sanovan. Samassa sattuivat hänen silmänsä tuohon hoikkaan, mustatukkaiseen ja kirkassilmäiseen nuorukaiseen. — Mikä on sinun ajatuksesi? — kuiskasi hän hämillään, voimatta kestää noiden armaiden silmien katsetta.

— En pyydä mitään itselleni; enpä edes sinullekaan, — kuiskasi Eeva vastaukseksi. — Mutta ajattele näitä onnettomia. Antaaminen viimeisessä hätätilassa ja kunniallisilla ehdoilla ei ole vielä koskaan soturin kunniaa tahrannut.

Rovasti Cajanus kuuli nämä sanat. — Minä ehdotan, sanoi hän, — että räjäytämme itsemme ilmaan, ell'ei meille tarjota parempaa kuin armoille antaumista. Mutta jos meille luvataan esteetön lähtö, sotilaille heidän aseensa ja muulle välle yksityinen omaisuutensa, niin antaukaamme.

— Naiset ja papit! — huudahti suuttunut linnanpäällikkö. — Ei kuningas ole antanut minulle Suomen viimeistä linnaa poislahjoitettavaksi.

— Ruutia! Ruutia! toisti Bertelsköld.

— Hänkin on karannut vihollisen käsistä! — huusi vimmastunut äiti. — Voi, voi noita sotaherroja! He tahtovat viedä meidät kaikki muassaan. Meidän veremme tulkoon heidän päällensä!

— Kuuletko? — kuiskasi nuorukainen Bertelsköldin korvaan.

— Leipää! Leipää! — itkivät lapset, ja heidän pienet huulensa olivat niin siniset vilusta, että hampaat kalisivat.

— Tulkaa, — sanoi Fieandt synkeällä äänellä Bertelsköldille. — En kestä tätä kauvemmin. Antakaamme sielumme Jumalan huomaan ja räjäyttäkäämme mitä pikemmin itsemme iankaikkisuuteen. Seitsemän tynnöriä ruutia on tuolla alhaalla. Sekunnissa se on tehty. Tulkaa!

Bertelsköld meni. Mutta jättiläispoika Cajanus astui heidän tiellensä. — Antakaa minulle sytytin, — kuiskasi hän reippaasti, — niin lupaan, että laukeaa. Mutta ei ennen kuin äitini ja sisareni ovat menneet linnasta pois.

— Uskallatko mukista? — karjasi suuttunut Fieandt. — Pois tieltä, poika!

— En askeltakaan, ennenkun äitini ja sisareni ovat porttien ulkopuolella! — jatkoi poika samaan ääneen ja salpasi oven kookkaalla ruumiillaan.

Fieandt veti miekkansa. Hänen kätensä oli aina ripeämpi kuin kielensä. Paltamon jättiläinen olisi saanut loppunsa, ell'ei Bertelsköld olisi pidättänyt kohotettua kättä.

— Tehkäämme hyökkäys eteläisestä portista! — kuiskasi hän. — Se on parempi. Poika päästäköön sill'aikaa naiset ulos pohjoisesta ja pitäköön sitten sanansa ruutikellarissa.

— Olkoon menneeksi, — sanoi Fieandt. — Meitä ei ole enää kahtakymmentäkään miekkaan kykenevää miestä, mutta meitä on tarpeeksi monta kaatumaan hyvässä seurassa.

Samassa tuli ilmoitus muureilta, että vihollinen lähene tiheinä mustina riveinä jäätä myöten, uudistaakseen rynnäkkönsä itäiseltä puolelta, jossa väsynyt linnanväki ei enää ollut voinut pitää avantoja auki kovassa pakkasessa. Läntiselle puolelle, joka oli Ämmään päin, oli mahdoton paeta; pohjois- ja eteläpuolella juoksi virta kahtena niin vuolaana haarana linnan vähäisen saaren ympäri, että jää ei olisi mitenkään kestänyt suurempaa joukkoa, vaan vienyt sen varmasti vaanivaan hautaan.

Sotaneuvosto hajausi; itsekukin riensi taas paikalleen, mutta uupuvin voimin ja särjetyin sydämin.

Sanansaattaja tuli ja kysyi viimeisen kerran, tahtoiko linna antautua.

— Tahtoo, — huusi rovasti Cajanus niin kovasti, että kaikki sen kuulivat. — Me antaamme, mutta vaan sillä ehdolla, että saamme esteettömästi lähtä perheimme, aseimemme ja viedä yksityisen omaisuutemme kanssamme.

— Niin, niin, me antaamme, — kiljui sama äiti, joka vastikään niin pahasti oli purkanut kiukkuaan linnan päällikköä vastaan.

Fieandt aikoi juuri antaa jyrkän kieltävän vastauksen, kun Cajanus tarttui häntä käsivarteen ja osoitti erästä nurkkaa valleilla. Eräs nainen istui siinä, lapsi rinnoilla; he eivät liikkuneet, eivät enää valittaneet. He olivat nälkään ja viluun kuolleet.

Fieandt antautui.

Vasten kaikkea luuloa vihollinen suostui ehtoihin. Ei tiedetty Kajaanin linnassa, että jos linna vielä viikon päivät olisi pitänyt puoliansa, olisi vihollisen täytynyt luopua piirityksestä. Niin hirveästi olivat taudit tehneet tuhoa noissa ahtaasen leiriin tungetuissa joukoissa, että pitempi viipyminen luultavasti olisi tuottanut koko vihollisen armeijalle perikadon. Jos saa uskoa senaikuisia ilmoituksia, oli Kajaanin pieni linna jo vienyt piirittäjiltä noin 4,000 miestä.

Antautua! Ilkeältä soi tämä sana soturin korvissa. Ei milloinkaan ole antaumiseen ollut enemmän syytä kuin nyt ja yhtäkaikki surivat Kajaanin linnan harvat ja urhooliset puolustajat sitten kaiken elinaikansa sitä, ett'ei heille oltu suotu samaa kunniarikasta kohtaloa, mikä oli tullut

monen muun karoliinilaisen linnan osaksi, jotka kukistuessaan olivat kukistaneet tuhansia vihollisiakin alleen.

Levitettiin olkia molempain virranhaarain heikolle jäälle, valettiin vettä olkien päälle, annettiin sen jäätyä ja lujennettiin kuljettava kohta vielä hirsillä ja laudoilla. Tätä hätävaraista siltaa myöten astuivat puolustajat ulos ja piirittäjät sisään. Urhoolliset upseerit vihollisen puolella tuskin uskoivat silmiään, nähdessään tämän vähäisen, ryysyisen, menehtyneen joukon, joka kokonaisen kuukauden päivät oli puolustanut Kajaanin linnaa ja jossa oli kolme ukkoa, naista ja lasta yhtä sotakykyistä miestä vastaan. Kenraali Tshekin suuttumus oli ääretön. Hänen sanotaan hetipaikalla tahtoneen hakkauttaa heidät maahan, mutta silloin oli översti Mannstein irroitannut miekan vyöltään ja vannonut luopuvansa palveluksestaan, jos niin tapahtuisi. Sen ajan historia on täynnä moisia väkivallan tekoja; varmaa on vaan, että Tshekin häpeällisellä tavalla rikkoi antautumissopimuksen osoittamatta vähintäkään kunniaa noille urhoollista urhoollisimmille. Mannsteinin sanat kumminkin tepsivät; useimmat vangit saivat pitää henkensä, mutta vietiin pois ryöstettyinä ja puoleksi alastomina ankarrassa pakkasessa. Rovasti Cajanus, jota syytettiin siitä, että oli viimeiseen saakka yllyttänyt linnanväkeä vastarintaan, vietiin vangittuna anoppinsa ja lastensa kanssa Turun linnaan.

Haavoitettu Bertelsköld sai Mannsteinin käskystä reen ja vietiin pois muiden muassa. Hänen sivullaan astuivat, muiden vankien muassa, tuo hoikka nuorukainen, vanha Topias ja jättiläispoika Taneli. Tämä katsahdelti tuon tuostakin taaksansa, niin että majuuri vihdoinkin kysyi, oliko hänestä iloista nähdä isäinsä linna vihollisten vallassa.

— Ei, — sanoi poika. — Haluaisin vaan nähdä, ovatko virittäneet valkeata isäni huoneen takkaan pohjoisessa tornissa.

— Ja mitä se meihin enää koskisi?

— Ei juuri erittäin. Olen vaan puhkaissut uunin arinan ja sen alla olevan lattian ja johtanut reiän kautta kaksi tulikivi-lankaa ruutikellariin. Se on, niinkuin majuuri tietää, juuri takan alla.

— Poika, mitä olet tehnyt?

— En mitään. Olen vaan sanani pitänyt.

Ei sinä päivänä kuitenkaan mitään kuulunut. Mutta toisena aamuna, vankien ja näiden vartijain vielä lepäillessä

noin kahden peninkulman päässä linnasta, tärähdytti pamahdus maata ikäänkuin etäisen ukkosen jyrähdys, salaman kaltainen liekki punersi pilviä, ja sakea, musta savu- ja sorapatsas tuprahti taivaanrannalle siltä suunnalta, missä linna oli. Nyt puristuivat jättiläispojan nyrkit kokoon, ja hänen mustissa silmissään nähtiin ikäänkuin vastavälähdys tuohon katoavaan leimaukseen, joka nyt valaisi Paltamon harmaata talvista taivasta.

— Mikä se oli? — kysyivät hämmästyneet vangit.

— Se oli Kajaanin linna, joka lensi ilmaan! — kuis-kasi jättiläispoika suomeksi, sanomattomalla riemulla hampaitaan kiristäen.

— Niin, — sanoi Bertelsköld surullisesti, — se oli Suomenmaan viimeinen linna, joka nyt kukistui! *)

Näin loppui lyhyt taru Kajaanin linnasta. Sen raunioista ovat vielä tänä päivänä muurit jälellä, ja ovat ne nyt sen sillan tukena, joka virran poikki johtaa maantien Kajaanin kaupungista Paltamon kirkolle. Vielä tänäkin päivänä silmäilevät petäjiä kasvavat kukkulat synkästi Suomen viimeisen taistelun näyttämöä isonvihan kauhujen ajalta; vielä tänäkin päivänä on niinkuin toisinaan näkisi Fieandtin mah-tavan haamun surevana seisovan holvien raunioilla; vielä tänäkin päivänä liikkuu siellä jättiläispojan haamu, palava sytytin kädessä, etsien kellaria, jossa ruudin salaperäinen voima vaanieli linnan kohtaloa; ja vielä tänäkin päivänä tietää Ämmän kohina kertoa muinaisaikaista tarua linnan kukistumisesta ja karoliinien urotöistä perimmässä pohjolassa.

---

*) Senaikuiset kertomukset sanovat venäläisten räjähdyttäneen linnan ilmaan. — Meidän väki, — sanoo Mathesius, — oli ajattelemattomuudesta jättänyt 7 tynnyriä ruutia linnaan. Vastoin sovinnon ehtoja käytti vihollinen nämä ruutitynnyrit hävittääkseen linnan, jossa tilassa sekä kaksi pyöreää tornia asuinhuoneineen lennätettiin ilmaan että myös-kin hyvin tukeva kehämuuri halkesi monesta kohti 4:n, 5:n, 6:n ja 7:n sylen pituudelta.» — Koko lääni hävitettiin niin, että ainoastaan 5 asuntoa jäi jällelle.

17. Myyrän käytäviä jättiläisrakennuksen juurella.

— iillä on hauska tuolla sisällä!
— kuiskasi toinen kahdesta turkkiin kääriyneestä matkustajasta, jotka eräänä iltana Helmikuulla 1718 kävelivät edes takaisin Kristiinehamnin kaupungissa erään suurenpuolisen talon edustalla, jonka ikkunat olivat kirkkaasti valaistut.

— Ihanhan ne ovat kuin tarjottimella! — vastasi toveri murtaen vieraasen kieleen. — Minkätähden ei uutimia ole laskettu alas?

— Siellä vietetään häitä. Prinsessa naittaa kammari-neitsyensä Eleonora Uttermark'in henkivarusmestari David Gedda'lle. Näettekö, hyvä Siquier, kuinka hyvin minä olen asioista selvillä, vaikka vasta puoli tuntia sitten saavuimme kaupunkiin. Meidän maassamme ei ole tapana koskaan laskea uutimia alas häitä vietettäessä. Se ennustaisi huonoa avio-onnea. Ja meidän majasteettimme tahtoo huolellisesti vanhoja tapoja noudattaa, silloinkun ei näe hyväksi keksiä uusia.

— Katsokaapa, katsokaapa vaan, kuinka ne juoksevat tuolla sisällä kuin päättömät kanat! Minun täytyy tunnustaa, kreiviseni, että jos tuo on tanssia olevinaan, niin ei se

juuri ole omansa herättämään suuria ajatuksia tämän ihanan taiteen edistymisestä isänmaassanne.

— Heittäkää, herra översti, Versailles mielestänne, kun Ruotsiin tulette. Olemme kyllä mekin oppineet astumaan *pas de deux* ja *pas de quatre* Drottningholmassa, kun ajat olivat paremmat, se on, kun meidän majesteettimme huvikseen keihästeli janitshaareja Benderissä. Mutta nyt on tansseista tullut loppu. Meidän verrattomalla ymmyrkäisen pöydän kuningas Arthurillamme on vahvemmat kädet kuin jalat, ja sentähden hovilaiset tätä nykyä ovat huviksensa sokkosilla, kengänkätöksillä. Meidän majesteettimme on kuin luotu sokoksi: ei ketään ole helpompi nenästä vetää. Häntä petetäänkin oikein sydämmen pohjasta. Yksi huutaa hänelle: — puu! täällä on Puolan kruunu! — ja paikalla hyökkää hän sinne, side silmillä. Toinen huutaa: — puu! täällä on suuren Mogulin parta! — ja hän juoksee sitä tavottamaan. Kolmas huutaa: — puu! täällä on Kööpenhaminan avain! ja sinne hän rientää. Neljäs kuiskasee: — puu! täällä on Englannin valtaistuini! — ja niin ottaa hän vauhtia, kerralla harpatakseen yli koko Pohjanmeren. Mutta ei kukaan ole häntä niin taitavasti pettänyt kuin eräs naapuri, joka ei tosin kyllä ole huutanut puu! vaan sen sijaan on ottanut häneltä pantin toisensa perästä.

— Pelkäänpä, kreiviseni, että kuninkaalla nyt on apunaan mies, joka on hiukan kohottanut sidettä ja joka näkee selvemmin kuin me muut kaikki.

— Mahdollista. Mutta varmaa on, että sama mies on suurin huutajakin. Hän se on, joka on ottanut toimekseen houkutella tuota kuninkaallista sokkoa meidän kaikkein hyväksi päätänsä seinään iskemään. Antaa hänen vaan jatkaa!

Siquier katseli liukkain ja oudoksuvin silmin matkatoveriaan. — Olen jo kauvan tietänyt, — sanoi hän, — että kreivi Bertelsköld — kenties erästä vielä vaarallisempaa poikkeusta lukuunottamatta — on vaarallisin hämähäkki kuninkaallisen sokkopaarman läheisyydessä; mutta enpä olisi uskonut hänen onnistuneen kääriä parooni G:ä pauloihinsa.

— Hiljaa! Me olemme kadulla, ja yksin kivetkin ovat ihastuksissaan tuohon kuninkaalliseen kannustimeen, joka niiden päällitse astuu. *Fi done*, Siquier, te olette kovin kauvan käyneet koulua Orleans'in herttuan luona. Joka

lahjoo toisen puolen maailmaa vakoillakseen ja pettääkseen toista puolta, siitä tulee viimein huono ihmistuntija. Raha voi paljon, herra översti, mutta intohimot voivat vielä enemmän. Täytyy osata käyttää toista hyväkseen ja tehdä toinen vaarattomaksi. Görtz — *au diable*, puhunhan itseni pussiin — se raapinrauta piti minun sanoa, on tavattoman viisas ja samalla tavattoman intohimoinen mies. Hän on mies, jossa on puoleksi kunnianhimoa, kolme kahdeksannetta kateutta ja yksi kahdeksannes vihaa. Hänelle nyt emme voi mitään, vaan antakaamme hänen olla! Hän työskentelee meidän eduksemme!

— Minä epäilen sitä. Mutta katsokaapa, tuolla on kuningas ikkunassa. Hyvä ranskalainen pyssy ja pari liukasta luotia, — ja pohjoismaiden kohtalo olisi muuttunut!

— Ette ole epäonnistuneempaa pilaa laskeneet, Siquier, siitä pitäen kuin Orleans'ista lähdimme. Täällä Ruotsissa emme tapa leijoniamme, — me annamme niiden ajaa otuksiaan, kunnes kaatuvat kuoliaina maahan.

— Niinkuin tahdotte. Hän katselee meitä. Tulkaa, niin siirrymme vähän syrjemmäksi!

— Översti hyvä, ell'ei se olisi niin perin uskomatonta, voisin luulla pahan omantunnon teitä vaivaavan. Tuolla huoneissa on kirkas valaistus ja täällä pilkkaisen pimeä. Kas niin, no, lempo soikoon, sehän on juuri meidän majesteettimme itse, joka on iskenyt kätensä prinsessan käsivarteen. Voi poloinen ylhäisyyttäsi! Tietäkää, ystäväni, että prinsessa on vähän ylpeä kauniista käsivarsistaan; muuta kaunista ei hänessä tähän saakka ole huomattu. Mutta minä olen itse kuullut hovin haavalääkäriin vakuuttavan, että prinsessa aina, kun hovissa leikitellään, pitää varalla pullollisen lyijyvettä, sillä harvoin tapahtuu, ettei prinsessa saisi paria mustelmaa veljensä hellyyden muistoksi. Muiden paljaita käsivarsia meidän majesteettimme hieman kainostelee. Mutta ei kainostelee hänen korkeutensa Hessenin prinssi... näettekö vaan, tuolla ajelee hän morsianta... ooh, sehän käy sievästi kuin sukkelan pyytäjän ainakin. *Diable*, lopuksi taidan tässä minä saada pitää Gedda-parkaa hyvällä tuulella, sillä miksipä salaisin teiltä, että minähän se olen, joka tämän avioliiton olen toimeen pannut, sijoittaakseni kuuntelevan korvan

prinsessan makuukammariin ja toisen hänen majesteettinsa armeijaan . . . tuhat tulimmaista!

— Mikä teitä vaivaa? Äänenne vapisee.

— Minunko? Te erehdytte.

— Ei, minä pyydän teitä, elköö menkö enää lähemmä tuota kynttilänvaloa. Ketä te katselette tuommoisella tarkkuudella? Ah, ymmärränpä. Erästä naista . . . vaaleata . . . viehättävän mustasilmäistä . . . Te ette vastaa minulle, herra kreivi. Suvaitkaa minun sanoa teille yhtä kohtelias sana kuin te minulle äsken! *Fi done*, kuinka diplomaatti moinen kuin Torsten Bertelsköld sallii kahden mustan silmän itseään tuolla tavalla lumota!

Bertelsköld ei vastannut. Hänen silmänsä olivat yhä vaan luodut erästä akkunaa kohti.

— Tuo nainen lähenee nyt kuningasta, — jatkoi ranskalainen kevytmielistä puhettaan. — Ymmärrän, hän on yksi niitä kärpäsiä, jotka alinomaa kärventävät siipiään kynttilän liekissä. Kuningas kääntyy toisaalle . . . hän näyttää hämmästyvän, joutuvan hämilleen . . . Nainen puhuttelee häntä . . . Vannonpa Ranskan auringon kautta, että tuo nainen puhuu rohkeita sanoja, koska leikki taukoo hänen ympärillään ja kaikki katselevat häntä levottomuudella. Mitä sillä naisella on kuninkaalle sanomista?

— Minun täytyy saada se tietää, — mutisi Bertelsköld itsekseen ja astui nopein askelin kuninkaallisen pääkortteerin porttia kohti.

— Sallikaa minun muistuttaa teille, — kuiskasi ranskalainen levottomasti, — että etumme vaatii meitä huomiseen asti pysymään tuntemattomina.

— Se ei voi olla kukaan muu kuin hän . . . mutta jos se on hän, niin täällä on *eräs toinenkin* . . . Minun täytyy päästä siitä selville, — jatkoi Bertelsköld ja oli jo portilla, kun Siquier tarttui häntä käsivarteen. — Yksi sana vaan, — sanoi ranskalainen. — Se, joka aikoo voittaa vastustajan, joka on puoleksi kunnianhimoa, kolmeksi kahdeksanneksi kateutta ja yhdeksi kahdeksanneksi vihaa, ei saa käyttäytyä niinkuin olisi hän rakastunut ja vaan yhdeksi kahdeksanneksi diplomaatti.

— Menkää hiiteen, herra! — oli Bertelsköld vähällä huudahtaa, mutta hymähti sen sijaan vaan pilkallisesti ja

virkkoi: — Kyllä kuuluu, ystäväni, että tulette hemmetärten hovista. Te erehdytte meidän pohjoismaalaisten tunteittemme suhteen. Minkä te luulette päivän pilkahdukseksi, se on vaan viluista, hallaista revontulta — ja kylmettyneitä kyyneleitä, — lisäsi hän itsekseen. — Mutta te olette oikeassa, — jatkoi hän; — parempi, että palaamme majapaikkaamme; sinne kokoontuu tänä iltana koko joukko väkeä anniskeluhuoneeseen. Meidän majesteettimme ei suvaitse mässäystä, mutta kun kuningas Arthur itse hyppää harakkaa pyöreän pöydän ympärillä, arvelevat saman pöydän ritarit saattavansa tehdä samaa olutharikon ympärillä. Kenties saamme kuulla jotain uutta viereisessä huoneessa illastaessamme.

Tuumasta toimeen. Ennen pitkää olivat herrat tuossa täpötäydessä ravintolassa, jossa olivat saaneet pienosen huoneen, minkä ovi oli auki kellarihuoneeseen. Siellä oli enimmäkseen aliupseereja, jotka tänään olivat heittäyneet huvitteleimaan ja jo käyneet jotenkin isoäänisiksi laskiais-oluesta.

— Tulimmaista! — huudahti yksi urhoista; — meitä on nyt kohta 35,000 miestä; nyt pehmitämme juutilaisen!

— Koko maailman, Matti Stång, koko maailman! — vastasi toinen joukosta. — Ensiksi nitistämme juutilaisen, sitten preussilaisen, sitten puolalaisen, sitten venäläisen, sitten englantilaisen, joka pitää laivastoamme koiranaan, ja sitten turkkilaisen, joka käski meidän mennä hiiden kattilaan. *Carolus vivat!*

— Ei, turkkilaisen annamme olla, — kiljasi kolmas. — Hän on parempi kristitty kuin moni muu, hän sai meiltä selkäänsä ja suuteli sitten saapastamme. Minä arvelen niin, että kuningas ensin ottaa Saksan makkarat ja sitten Ranskan rusinat. Se on helppo asia kuninkaalle, hän voi, mitä tahtoo. Pariisissa, veikkoseni, — siellä me tanssitamme tytösiä ja jokaisesta kelpo miehestä pitää tulla kesän tultua herttua vähintäinkin.

— Kuulkaapa vaan, — kuiskasi närkästynyt Siquier, — karoliinilainen olut kuohuu kuin samppanja.

— Ne miehet ovat tutkineet historiaa paremmin kuin te, — vastasi Bertelsköld naurahtaen. — Onpa tapahtunut ennenkin, että eräs noita olut-ratteja otti ruvetakseen Normandian herttuaksi.

Samassa astui eräs pääkortteerista vahtivuoroltaan päästetty vartija sisään. — Oletteko kuulleet mokomaa, pojat? — huusi hän. — Piruhan nyt riivaa naisia tähän aikaan.

— No mitä kuuluu? — huudettiin.

— Saakaas tänne oluthaarikka ensin, minulla on vilu kuin Suomen sudella ja jano kuin moskovalaisella. Niin, minä tulen kuninkaan luota minä, ja koko pääkortteerissa kulki ihan totena taruna, että eräs lemmon nainen, jonka nimi on Rhen—, Rhen—, no olipa mikä hyvänsä, se vaan, että hän äskettäin on karannut moskovalaisten vankeudesta

ja uhallaan vannonut, että, niin pian kuin hän tapaisi kuninkaan, hän kysyisi tältä, mihinkä hän on pannut Suomenmaan. Eläs, kelpo asia, olemmehan menettäneet maatilkkuja useampiakin kuin ne pirtit siellä. No, niin, — piruko sinua riivaa, Stång, että kaappaat haarikan kädestäni? — hän tapasi kuninkaan, niinkuin sanoin, tänä iltana ja sanoi hänelle ensi sanakseen: teidän majesteettinne, mihinkä olette panneet Suomenmaan? . . Niin, niin, ei ole hyvä mukista Caroluksen edessä, mutta hänpä sen sanoi, hän. Ei, jumaliste, se nainen hätäillyt.

— Ja mitä kuningas vastasi? Minä lyön vetoa, että hän vastasi naiselle: tiedä huutia!

— Niin, sepä tässä onkin merkillisintä, kuningas vaan pyörähti saappaansa korolla toisapäin eikä vastannut mitään.

— Niin, mitäpä hiidessä taisi hän vastatakaan noin ilkikuriseen kysymykseen? Vie nyt hiiteen? Mokoma saakuri naiseksi!

— Se on hän! — ajatteli Bertelsköld itseksensä. — Mikä nainen! Ja hän olisi voinut tulla minun omakseni!

18. Sotaväen katselmus ja eräs yhtymys.

mituisen surumieliset tunteet heräävät meissä nähdessämme, miten Kaarle XII sankari-elämänsä lopulla oli väkisillä ja kengän-kätkösillä iloisen hovi-väen seurassa Kristiinehamnissa. Viimeisen kerran ympäröi häntä nyt ilon päivänpaiste, jota muut kuolevaiset tavoittelevat ja jonka puutteessa he eivät voi elämässä menestyä. Viimeisen kerran sisaren pehmoinen hento käsi kosketeli hänen kovaa, miekan kahvassa jäykistynyttä kättänsä ja sekaantui sisarenpojan lapsellinen iloisuus aseiden kalskeeseen; — viimeisen kerran lempeät inhimilliset tunteet hymyilivät hänen ympärillään, joka seisoi niin paljoa ylempänä muuta ihmiskuntaa, että sen ilot niinkuin sen surutkin näyttivät vastakaikua vaikuttamatta kimmahtavan takaisin hänen haarniskoidusta rinnastaan. Tämä auringon vilahdus katosi nyt iäksi. Tästä alkaen oli tämän yksinäisen suuren miehen elämän ilta täynnä varjoja ja salamoita, ja päättyi viimein synkeään yöhön murhaajan kädestä lähteneen leimauksen jälkeen.

Jo klo 3:n aikana aamulla sen päivän jälkeen, josta edellisessä luvussa näimme vilahduksen, nousi kuningas telttasänkynsä olilta, luki lyhyen rukouksen ja käski kamaripalvelijan syyttää vahakynttilät. Huoneessa oli jok-

seenkin kylmä; pesävalkean ääressä ei kuningas koskaan halunnut paistella itseään. Kammaripalvelija nukkui vielä puolivaatteissaan lattialla, kuningas antoi hetkisen aikaa kynttilän häntä valaista, myhäili niinkuin hänen tapansa oli ollessaan yksin ajatuksissaan, levitti viittansa nukkuvan nuorukaisen päälle ja istui sitten lukemaan kuningas Kustaa Aadolfin rukouskirjaa, joka hänellä aina oli mukanaan. Hän oli ennen joka aamu lukenut pari lukua raamatusta; vuoteen 1708 oli hän lukenut Vanhan ja Uuden testamentin neljästi läpi, mutta sittemmin ei hän enää pitänyt siitä lukua, peljäten, että hänen luultaisiin tekevän sitä kerskaillaksensa. Näemme siis, että Kaarle XII osasi pelätäkin. Muutama aika sitten oli raamattu kuitenkin monesti saanut syrjäytyä lyhyemmän rukouskirjan tieltä. Arveltiin, että seurustelu filosofi Leibnitzin kanssa Leipzigissä ja sittemmin olo uskottomain luona oli järkyttänyt hänen ankaran puhdasoppista lutherilaista uskoaan. Miten sen asian laita lieneekin ollut, hänen vilpitön jumalanpelkonsa pysyi samallaisena elämän loppuun asti, esikuvana kuninkaille ja kansoille, ja voimana, joka kannatti häntä kaikissa aikain vaiheissa, pysyttäen häntä maltillisena myötäkäymisessä, raudan-lujana vastoinikäymisen päivinä.

Kello ei vielä ollut 4, kun parooni Görtz, jolla oli kaksi huonetta samassa kartanossa asuttavanaan, tuli saapuville ja työskenteli kuninkaan kanssa kello 8:aan asti, jolloin aamiainen, johon kuului vaan yksi ainoa liharuoka ja kupillinen maitoa, asetettiin esiin tinalautasille rautapeltisten veitsien ja kahvelien kanssa, jotka olivat Polhemin keksimiä kotitekoisia kapineita. Hopeata ei enää näkynyt, se oli kaikkityyni rahapajaan lähetetty; leskikuningatar ja prinsessa olivat niinikään jo useita vuosia syöneet tinaisista astioista, mutta kun kuningas kotiin tultuaan sen huomasi, joutui hän hämilleen, jonka tähden Feif viime kesänä kehoitti Tessiniä teettämään, ikäänkuin omalla luvallaan, vähäiset hopeaiset pöytäkalut naisille. Ateriata kesti tuskin kymmentä minuuttia, ja sitten ratsasti kuningas pitämään sotajoukkojen katselmusta, jotka olivat hirmuisessa lumituiskussa torille asetetut. Hänen terävät silmänsä kulkivat rivistä riviin, ikäänkuin tarkastaen, räpähyttikö kukaan silmiään tässä vihaisessa viimassa. Tyytyväisenä, kun näki heidän seisovan siitä pian yhtä välinpitämättöminä kuin hän itsekin, alkoi hän

tarkastaa joka miestä erikseen. Melkein kaikki olivat 15 ja 20 vuotiaita poikia, jotka purivat hampaitaan yhteen, ett'ei kukaan näkisi, kuinka ne vilusta kalisivat; ainoastaan päällikkökunta oli vanhoja, sadoissa taisteluissa koeteltuja karoilineja, viimeinen vähäinen tähde siitä armeijasta, joka kerta oli pannut Euroopan vapisemaan. Siinä nyt äkseerattiin ja tehtiin liikuntoja. Rivit monastikin mutkistuivat käännöksinä tehtaissä, kiväärit eivät aina olleet yhtä paljon kallellaan, sääriä ei aina sääntilleen yht'aikaa nostettu, hatut eivät aina olleet muodin mukaisesti päässä, takit eivät aina oikein napeissaan, mutta tuommoisista Kaarle XII:n koulusta lähteneet päälliköt vähän välittivät. Pääasia oli, että komennot paikalla ymmärrettiin ja silmänräpäyksessä täytettiin, mutta ei koneentapaisesti, vaan niin että silmä, korva, käsi ja sydän olivat siihen osallisina ja että halvinkin sotamies, samalla kuin komentoa totteli, tunsu olevansa mies puolestaan hänkin. Tottumus monivuotisiin taisteluihin aina monilukuisempia vihollisia vastaan, joissa tavallisesti joka miehellä oli kolme, viisi, vieläpä kymmenenkin vastustajaa, oli Kaarle XII:n sotilaissa kehittänyt tuon oman kyvyn tuntemisen, mikä jokaisesta sotamiehestä teki armeijan ja oli syynä ja selityksenä heidän voittoihinsa. Vasta Fredrik II keksi ja Napoleon täydensi sen laumojen asettelutaidon, joka on otettu perusteeksi uudemmassa sotatieteessä. Mutta Kaarle XII, »viimeinen ritari», taisteli vielä vanhaan ritaritapaan, ja vaikka Kustaa II Aadolf oli opettanut hänelle periaatteen: kaikki yhden edestä! lisäsi hän siihen, Tiberup'ista alkaen Fredrikshall'iin asti, mielilauseensa: yksi kaikkien edestä! Tämä tiesi sen, että jokaisen, sekä sotamiehen että talonpojan, tuli seisoa niinkuin heidän kuninkaansa seiso ja pyyhkäistä sana *mahdoton* pois kielestään. Tämä kyllä oli liiaksi vaadittua, ja sentähden kaikkityyni viimein hajosikin; mutta niin kauvan kuin se kesti ja voi koossa pysyä, tunsu nuorinkin nostokas itsensä kahta väkevämmäksi tietäissään, että hän oli sekä oikeutettu että velvollinen olemaan samalla mies omasta puolestaan.

Näitä periaatteita noudattaen tarkasti kuningas joka miestä huolellisemmin kuin hän tarkasti sotajoukkoa kokonaisuudessaan; hänen isänsä Kaarle XI oli mainio »kiepotamaan» sotamiehiä, ja Kaarle XII oli hyvä oppilas. Tuon-

tuostakin huusi hän milloin yhden milloin toisen rivistä ulos ja antoi hänen yksinään ja muista erillään tehdä käsketyt tempun; ei ollut hyvä siekailla, kun kuningas huusi: vähmitkö siellä! Vaikka kiroukset muiden ranskalaisten muotien mukana olivat alkaneet tulla tavaksi, ei niitä kuulunut Kaarle XII:n harjoituskentillä. Vaikka nuhteita ei puuttunut, näytti kuningas tänään olevan erinomaisen hyvällä tuulella. Kun kuulatuisku ja saarto-ojat luetaan pois, ei hän missään niin hyvin menestynyt kuin lumipyryssä ja vesisateessa rei-

pasten rivien edessä. Näissä joukoissa oli jotakin, joka nyt enemmän kuin muulloin riemastutti häntä ja täytti hänen sydämensä uusilla toiveilla. Mahdottomaksi arvattu asia oli tapahtunut; verta vuotava, kuolluksiin asti nääntynyt maa oli hankkinut uuden, täysin varustetun sotajoukon, jolta moisen johtajan komentamana taas voi toivoa mitä hyvänsä. Hämmästynyt Eurooppa tuskin uskoi silmiään. Näiden sotahankkeiden maineen muassa lenteli ympäri lukemattomia salatiestustelijain antamia sanomia parooni Görtzin vaarallisista tuumista. Aikakauden suurin sotapäällikkö aikakauden suurimman valtiollisen älyn kanssa yksissä tuumin, kyllä siinä

olikin peljättävää! Valtaistuimet vapisivat, eikä ole milloinkaan todeksi näytetty, mutta tuskinpa myöskään hyvillä syillä vääräksi väitetty, että Kaarle XII:n kuolema oli jo edeltäkäs päätetty valtojen neuvopöytien ääressä. Hänen loppunsa, sanoo eräs älykäs kirjailija, ei ollut häpeäksi hänen elämälleen, sillä hän kaatui yhdistyneen Euroopan eteen, joka pelkäsi häntä ja jonka sopi sanoa hänestä tyrannin sanoilla: olkoon jumala, kun vaan ei elä!

Katselmuksen päätyttyä ratsasti ylipäällikkö, Hessenin prinssi kuninkaan luo ja esitti hänelle översti Siquierin, joka översti Maigret'in kanssa oli kutsuttu Ruotsin palvelukseen. Hän oli taitava linnoittaja-upseeri ja jo edeltäkäs aiottu kenraaliajutantiksi. Sotaiset tavat vaativat, ett'eivät nämä herrat, niinkuin ei kuningaskaan, olleet päällystakkeihin puetut, vaikka lämpömittari, jos sitä siihen aikaan olisi ollut olemassa, kenties olisi osoittanut — 20° Cels. Siquier oli sinikalpeana vilusta ja harmista. Prinssi oli paremmin asiansa oivaltanut; hän oli eilisestään vähän lihonut, ja kun hän eleli hyvästi, tuo kunnan ruhtinas, niin ei se ketään kummastuttanut; mutta asian laita oli se, että hänellä tällaisissa tiloissa varovaisuuden vuoksi oli ylimääräiset alusvaatteet Hollannin flanelista avarain päällysvaateittensa alla.

— Mitä översti pitää minun sinisistä pojistani? — kysyi kuningas, joka aina joutui hämilleen puhellessaan muukalaisten kanssa ja tarttui ensimmäiseen tarjolla olevaan puheenaineeseen.

— He lienevät voittamattomia, sillä te olette, sire, osannut harjoittaa heidät yhtä koviksi Boren kuin Mars'in nuolia vastaan, — vastasi Siquier käyttäen senaikuisten hovimiesten korukasta kuvakieltä.

Kuningas hymyili; harvoin oli hän vielä hymyllä vastannut kenenkään ranskalaisen kohteliaisuuteen. Tänään oli hänen mielestään tuossa puheessa perää. — Kyllähän ne hiukan lumiräntää kestävä, — sanoi hän iloisesti, — mutta en takaa, kuinka auringon helteessä puhkunevat. Jos joskus saamme tilaisuuden käydä tervehtimässä teidän ranskalaista majesteettianne, tulee minun olemaan ihupaista nähdä, että kestävä koetuksen.

— En luule, sire, että kuninkaan saattaa toivoa saavansa nähdä niin arvokkaita vieraita, — vastasi Siquier,

— mutta jos teidän majesteettinne sotajoukot joskus kunnioittaisivat Ranskanmaata siellä käymällä, luulen varmaankin, että heitä lämpimästi vastaan otettaisiin.

Kuningas nauroi ja palasi prinssin, Siquierin ja päällikköjen kanssa pääkortteeriin. Tällä aikaa oli siellä sattunut kohtausta, joka hyvin kuvaa sen ajan tilaa ja mielialaa.

Kaikki tiesivät, että parooni Görtzin saman päivän iltana piti lähteä Ahvenanmaalle. Ulkomaalaisia ministereitä, ruotsalaisia virkamiehiä ja onnen onkijoita kaikista kansoista tunkeili mahtavan suosikin vierashuoneessa. Mutta samalla oli myös kaksinkertaiset vartijat asetetut hänen asuntonsa ympärille, koska ei hänen suuri mahtavuutensa eipä edes kuninkaan läsnäolokaan voinut suojella häntä siltä sanomattomalta vihalta, jota ylhäiset ja alhaiset Ruotsissa milt'ei kaikki kantoivat häntä vastaan.

Kreivi Torsten Bertelsköld, joka kulki täällä kreivi Hornin ja neuvoskunnan asioilla, oli nyt tämän mahtavan paroonin ja rahavarain ministerin puheilla. Että he sydämensä pohjasta vihasivat toinen toistansa, sen he hyvin kyllä tiesivät. Sitä kohteliaammin he toisiaan kohtelivat; olisipa luullut heitä parhaimmiksi asiomis-ystäviksi. Kopea ruotsalainen kreivi esitti mitä notkeimmalla alamaisuudella tukalan asiansa, jonka tarkoituksena oli saada väkivaltaisain kaikista sen ajan julmista kiskomisista estetyksi, nimittäin kaikkein liikkeessä olevain rahalajien peräyttäminen valtion obligatsioneja ja uutta ala-arvoista rahaa vastaan; jonka jälkeen kaikki vanha raha oli oleva kielletty ja takavarikkoon otettava*). Holsteinilainen kreivi, vaikka oli yhtä ylpeä kuin ruotsalaisenkin, oli tällä kertaa sulaa hunajaa. Hän oli muka puolestaan taipuvainen kaikkeen mahdolliseen säästäväisyyteen, mutta valtakunnan tila, armeijan tarpeet ja majesteetin tahto... mikä neuvoksi? Eihän hän voinut rahoja munia. Kaikki oli siinä, saatiinko rauha, ja hän puolestaan olisi tekevä mitä voisi taivuttaakseen kuninkaan itsepäisyyttä, mutta majesteetti, *voilà tout*; kääntykää kuninkaan puoleen! Ei ole luultavaa, että Bertelsköld, yhtä vähän kuin neuvoskuntakaan uskoivat onnistuvansa; heidän etujensa mukaista oli pikeminkin saada hädänalainen asema äärimmilleen ja toimia

*) Käsky siitä annettiin Maaliskuulla 1718.

vaan näön vuoksi. Sitä innokkaammin ja lämpimämmin puhui asianajaja; tietysti turhaan. — Tämä oli vaan yksi niitä monia esimerkkiä historiassa, jolloin toisella puolella on omavaltainen ministeri, joka vierittää kaiken syyn yksinvaltiaan niskaan ja pesee kätensä lumivalkean viattomiksi, ja toisella puolen puolue-edut, jotka hoilottavat ja huutavat maansa perikadon partaalla, mutta salaviihkaa ovat mukana sitä jouduttamassa päästäkseen sitä pikemmin varmaan saaliin jakoon.

Kun molemmat herrat arvelivat kyllyiksi puhuneensa näön vuoksi, alkoi naamio heistä kummastakin tuntua tukaalta. — Minulla ei ole enää mitään lisättävää, — sanoi Bertelsköld, nousten pois lähteäkseen. — Teidän ylhäisyytenne vastatkoon omantuntonsa ja valtakunnan edessä niistä toimenpiteistä, joihin tulee käytäväksi — ja joihin on käyty.

— Toimenpiteistäni, *herra lähettikunnan sihteeri*, minä olen vaan kuninkaalle tilivelvollinen, ja luuloni on, ettei teillä eikä kellään muullakaan ole omantuntoni kanssa mitään tekemistä, — vastasi Görtz eikä noussut istuimeltaan, niinkuin kohteliaisuus noin korkeasukuisen miehen hyvästiä heittäessä olisi vaatinut. Parooni Görtz jätti harvoin yhtään tilaisuutta käyttämättä Ruotsin aatelistoä nöyryyttääkseen, ja juuri tämäpä ylenkatse sittemmin, enemmän kuin mikään muu, saattoikin hänen päänsä pyövelin kirveen alle.

Bertelsköldin kielellä pyöri jo kärkevä vastaus, kun samassa ikkunanruutu kilahti, kivi lensi sisään ja putosi juuri suosikin jalkojen eteen. — Ruotsin kansa vastaa teidän ylhäisyydellenne minun sijastani; saatte ollakin vakuutettu siitä, että vielä kerta tulette palkituksi ansionne mukaan, — virkkoi Bertelsköld jääkylmästi, kumarsi ja meni.

Görtz naurahti pilkallisesti: — Tuommoisia ovat kaikkina aikoina puolueiden todistukset, — sanoi hän ja helisti kelloa. — Anna Hollannin ministerin astua sisään!

19. Kuninkaan sormus.

bba Cecilia Liewen, syntyjään Bertelsköld, oli valtarouvana prinsessa Ulriika Eleonoran luona seurannut hovia Kristiinehamniin. Hovin naiset olivat niin hyvin kuin voivat majoittuneet paraimpiin taloihin ja kreivitär Eballa oli hallussaan kolme tai neljä huonetta lähellä prinsessan huoneita. Oli iltapuoli samana päivänä, jona äsken kerrottu katselmus pidettiin.

Kuningas työskenteli kahden kesken parooni Görtzin kanssa, hoviväellä ei ollut mitään huvitusta sinä iltana, ja kreivitär istui kotona huoneissaan, oltuaan tavallisuuden mukaan prinsessan seurassa päivällistä syödessä.

Ei hän kumminkaan yksinään istunut. Hänen luonaan oli rakas nuoruuden ystävä Eeva Rhenfelt, jonka viimeksi jätimme vankeuteen ilmaan räjähdetytyn Kajaaninlinnan luona ja joka niin salaperäisesti oli näyttäytynyt Torsten Bertelsköldille edellisenä iltana. Ystävykset olivat kertoneet toi-

silleen elämänsä vaiheita sen jälkeen kuin viimeksi olivat toisiaan tavanneet. Kreivitär Ebban onnen vaiheet olivat pian kerrotut; hän oli viettänyt nuo neljä ankaraa ja levotonta vuotta täyttämällä velvollisuuksiaan osittain puolisoansa, osittain lukemattomia hädän-alaisia kohtaan, joille hän, vaikka itse unohti siitä puhua, oli ollut hyvänä hengettärenä näinä surullisina aikoina. Eevan onnenvaiheet olivat sitävastoin olleet kirjavat ja vaaralliset. Hän oli miehen vaatteissa seurannut haavoitettua Kustaa Bertelsköldiä hänen vankeuteensa Turun linnaan, jossa tämä voipuneena vaivaloisesta matkustuksesta keskellä talvea kauvan oli häilynyt elämän ja kuoleman vaiheilla, kunnes uskollisen hoitajattaren taitavan Topiaksen onnistui saada hänet terveeksi jälleen. — Silloin, — näin jatkoi Eeva, — saimme eräänä päivänä Kesäkuussa 1716 linnanpäälliköltä luvan vartioittuina lähteä linnasta, yhdessä ystävämme rovasti Cajanuksen, hänen perheensä ja Topiaksen kanssa. Me kävelimme noilla autioilla kaduilla; kaikkialla kohtasi meitä hävityksen kauhistus! Tuskin kahdettakymmenettä osaa kaupungin asukkaista oli aloilleen jäänyt; useimmat talot olivat vailla ovia ja ikkunoita; muutamia käytettiin talleina, toisia oli polttopuiksi revitty. Pitkää nurmea kasvoi kaduilla; tori oli kasakkain hevosten laitumena; ei missään kuulunut merimiesten iloista laulua, ei työmiesten ääniä, ei lasten hälinätä; rumpu vaan rämisi toisinaan autioilla kujilla. Me tulimme kunnianarvoisan tuomiokirkon luo. Vartijan ei tarvinnut avata meille ovea, urut eivät soineet meitä vastaan noiden korkeain holvien alla. Ovet olivat selkiselällään; myrsky vinkui rikottujen ikkunanruutujen läpi. Tornikello seiso; viisarit olivat pudonneet pois; aika oli pysähtynyt paikoilleen. Alttarilta oli koristukset ryöstetty; kuori oli täynnä soraa; ainoastaan sankarien hautain muistomerkit häämöttivät sivukuorista. Me astuimme lähemmä; naakka lähti saarnastuolilta lentämään ja istui alttarin kehälle. Me lähenimme alttaria, naakka lähti lentoon ja istui tyhjälle urkulehterille. Eräällä virsitalulla oli vielä kaksi numeroa paikoillaan; ne osoittivat kuningas Taavetin psalmeja n:o 62; se oli viimeinen virsi, minkä seurakunta oli veisannut. Avasimme sen itkusilmin ja veisasimme:

»Auta mua, Jumalani, tässä tuskass', Vedet syvät sieluni ylits' puuskaa, Virta väkevä upottaa minun, Pohjattomaan

mutaan vajaan, Muotoni muuttuu, hahmoni hajoo, Kuitenkin viel' turvaan sinuun. Huutain väsyn, ääneni rau'enn', Näköni soennut, ett' niin kauan Odotan mun Jumalan jälkeen, Hän apuuni kumminkin kerkii».

— Tämän veisattuumme, — jatkoi Eeva, — vihki rovasti Cajanus meidät alttarin edessä, ja minusta tuntui niin kummalliselta, että meidän onnemme alkoi juuri Suomenmaan suurimman hädän aikana ja tässä hävitetyssä temppelissä, jossa niin monet sukupolvet olivat kantaneet rukouksiaan kaikkivaltiaan istuimen eteen. Vielä samana kesänä veivät he meidät meritse Narvaan ja sieltä yhä eteenpäin moskovalaisten maahan eräasen kaupunkiin, jonka nimi oli Nowgorod, ja siellä palvelimme vankeudessa ja meitä kohdeltiin säälien. Minä olin heittänyt miehenpukuni pois ja seurasin miestäni hänen palvelijanaan, ja koska hän osasi paremmin kuin kukaan muu kesyttää virmoja hevosia, pääsi hän erään ylhäisen herran tallimestariksi ja joutui suureen suosioon. Siellä antoi Jumala meille pojan vankeudessamme, ja hän nimitettiin kuninkaan nimellä Kaarleksi, mutta koska vielä toivoimme voiton päivää, sai hän myöskin nimen Viktor. Myöhään syksyllä 1717 me matkustimme isäntämme kanssa Narvaan. Siellä tapasimme erään jahdin Runosaarelta, jonka asukkaat ovat ruotsalaista syntyperää, ja teimme sen sopimuksen runosaarelaisten kanssa, että eräänä pimeänä yönä menisimme heidän alukseensa ja karkaisimme vankeudesta. Mutta kun vuoden aika oli niin myöhäinen, emme päässeet edemmä kuin Gottlantiin, jossa olimme pakotetut viipymään siksi, kunnes saaren ja manteren väli meni jäähän, ja sillä aikaa elätimme itseämme niin hyvin kuin taisimme, mieheni hevosia kengittämällä ja minä kutomalla ja kehräämällä. Kun vihdoin saavuimme Tukholmaan kaksi viikkoa sitten, päätettiin niin, että Bertelsköld ilmoittautuisi palvelukseen Armfeltin sotaväen osastoon, joka majoilee Geflen seuduilla, koska nämä joukot enimmäkseen ovat suomalaisia; mutta minä matkustin sinun luoksesi, Ebbaseni, toimittaakseni Bertelsköldille apurintin viran Armfeltin, hänen vanhan päällikkönsä luona. Se minulle onnistuikin, niinkuin tiedät, mutta hädin tuskin, sillä nähdessäni tuon uuden armeijan, joka oli aiottu hyökkäämään Norjaan, sill'aikaa kuin Suomi vuotaa verensä kuiviin, kouristi sydäntäni ja vastustamattomasti nousivat nämä sanat

huulilleni: »mihinkä on teidän majesteettinne pannut Suomeen?» — Lopun tiedät. Olen onnellinen, että olen jälleen saanut sinut nähdä ja että olen saanut kuninkaan suostumuksen. Huomenna taas eroamme ja kenties iäksi päiväksi.

— Miksikä niin surullisia ajatuksia? — sanoi tuttu ääni ovessa, ja Torsten Bertelsköld astui sisään. — Onko ihana viholliseni yhä yhtä leppymätön?

Naiset iskivät silmää toisilleen. — En uskonut, — vastasi Eeva kylmästi, — kreivillä enää olevan mitään lisättävää viimeisen kohtauksemme jälkeen Stralsundin satamassa.

Tuo viittaus näkyi sattuvan arkaan paikkaan, sillä kreivi teroitti äänensä sanoessaan: — Ah, te olette oikeassa, minä olin jo unohtaa, että niin nykyään näimme toisemme. Toivon aikanne hupaisesti kuluneen siellä Suomen pirteissä? Ei varmaankaan ole huvituksia ja tuttavuuksia puuttunut... Suoraan sanoen, niin vähäpätöinen vahinko kuin minun ystävytyeni menettäminen on kai tullut monin kerroin palkituksi...

— Torsten! — sanoi Ebba nuhdellen.

— Onpa tosiaankin, — vastasi Eeva hymysyin, — monin kerroin palkituksi! Sallikaa, kreiviseni, minun tässä esittää teille yhden palkinnoistani.

Näin sanoen viittasi Eeva eräälle viereisessä huoneessa olevalle palvelustytölle, ja sisään astui nyt mustakiharainen poikanen, noin puolentoista vuotias, harvinaisen iso ikäisekseen ja juuri äskettäin sen verran vaurastunut, että nyt astui ensimmäisiä askeliaan tässä maailmassa.

Kysymys kreivi Bertelsköldin huulilla katosi samassa kuin syntyikin.

Mutta Ebba otti pojan, asetti hänet lempeästi hämmästyneen veljensä polvelle ja sanoi: — Elä sysää häntä luotasi, Torsten, salli hänen olla sovinnon ja ystävytyden panttina riitautuneiden sydänten välillä. Ole hänelle hyvä setä; hän on meidän sukuamme, — hänen laillinen nimensä on Kaarle Viktor Bertelsköldin kreivi.

Ei riittänyt diplomaatin mietitty mielenmalti tällä kertaa salaamaan ilmettä kreivi Torstenin kasvoissa. Sanomaton katkeruus taisteli niissä sitä voimakasta tunnetta vastaan, jonka lapsuuden viattomuus ja sukulaisuuden siteet synnyttivät. Hän suuteli poikaa otsalle, asetti hänet hiljaa pois

luotansa ja sanoi, Eevan puoleen kääntyneenä, äänellä, jonka tarkoitus oli olla levollinen ja kylmä, mutta joka sen sijaan ilmaisi hukkaan rauenneiden toiveiden kipua ja tuskaa: — Sisareni on oikeassa, meidän välillämme ei saa enää olla mitään vihaa ja kaunaa. Sanon teidät, kreivittäreni, teidät ja teidän poikanne tervetulleiksi perheeseemme. *Eh bien*, onni on oikullinen, se on suonut veljelleni sen, minkä on minulta kieltänyt, elkkäämme enää siitä riidelkö. Mutta koska onnesta tuli puhe, sisareni, niin johtuu eräs asia mieleeni; olen tullut vaatimaan sinua tilille eräästä sormuksesta, jonka varassa meidän perheemme onnen sanotaan olevan. Sitä olen jo kaivannut 18 vuotta, aavistamattakaan, minne se on kadonnut, kunnes sattumalta pistettiin käteeni tukku kirjeitä, jotka veljeni oli jättänyt jälkeensä neljä vuotta sitten. Niissä oli yksi sinultakin, kirjoitettu Tukholmassa 24 päivänä Tammi-kuuta 1704. Siinä kerrot, että minä olin kadottanut sormuksen hansikkaasen, että sinä olit jättänyt sen Holsteinin herttuattarelle ja että tämä oli antanut sen kuninkaalle, sovitettuna medaljonkiin, jossa oli kuningatar Ulriika Eleonoran kuva. Et tiedä, sisareni, mitä olet tehnyt. Olet hukannut perheemme onnen ja tulevaisuuden!

Ebba kreivitär punastui kovin ja tarttui veljeään käteen. — Minä tunnustan, — sanoi hän, — että lapsellisesta ymmärtämättömyydestä olen rikkonut kenties enemmän kuin voitkaan minulle anteeksi antaa. Mutta, Torsten, miksi luotatkaan joutavaan taikakaluun? Iäinen sallimushan johtaa elämämme vaiheita, ja itsehän me sen suojaamina olemme oman onnemme sepät.

— Lasten jaaritusta tuo! Ja kuitenkin on ihmeellisiä sattumuksia, joita ei käy minkään katkesmuksen avulla selittäminen. Isäni jätti kuollessaan jälkeensä sinetillä lukitun kääreen, jossa tuon sormuksen vaiheet kerrottiin; riittänee, jos sanon sinulle, että meidän perheemme onnenvaiheet ovat tuohon sormukseen eroittamattomasti yhdistetyt ja että sen hukkaaminen aina ennenkin on tuottanut meille vastuksia vastusten perästä, samalla kuin sen omistaminen on saattanut meitä mahtavuuteen ja kunniaan. Siitä olen itse esimerkkinä... mutta, sano suoraan, onko tuo medaljonki vielä kuninkaalla?

— Kustaan kertomuksen mukaan on kuningas sen kadottanut jo syksyllä 1708 eräässä kahakassa Rajowkan luona, samassa, missä Hård kaatui.

— *Diable!* Kadotettu, ikipäiviksi kadotettu! Rajowkan luona? Sehän oli kohta Holofzinin tappelun jälkeen! Sehän oli vähää ennen Ukrainin retkeä! Se oli juuri Kaarle XII:n onnen käänteessä. Siihen asti pelkkiä voittoja! Sen jälkeen pelkkiä tappioita! Tuo kirottu sormus tuottaa siis aina onnea tai onnettomuutta, kuka sitä kantaneekin tai sen kadottanee. Ja minä mieletön, joka sen jo omistin ja joka en paremmin osannut sitä säilyttää! Kun se oli minulla, ylenin minä pikaisesti; sen kadotettuani minä turhaan taistelen kohtaloani vastaan. Kaikki käy vastaan... Ja kuka takaa, ett'ei joku renkipoika tällä hetkellä keikahda minun taikakaluni avulla valtakuntansa korkeimpiin kunniasijoihin.

Kreivi Torsten mitteli lattiata kiivain askelin. Oliko se sormuksen salainen voima, vai oliko se kunnianhimon henki tai mielikarvaus niin monesta hukkaan menneestä hankkeesta, joka nyt vei Hornin oppilaalta kaiken hänen malttinsa? Ei koskaan ollut sisarensa nähnyt häntä semmoisena; katuen ajattelemattomuuttaan, ei hän tohtinut enää virkkaa sanaakaan häntä lepyttääksensä.

Kammaripalvelija astui sisään ja ilmoitti erään vieraan tulleeksi, joka kaikin mokomin pyysi päästä sotaneuvos Rhenfelt-vainajan rouvan puheille (tämän myöhäisempi avioliitto ei ollut vielä tunnettu). Eeva meni ulos; hetkinen kului, jolla aikaa veli ja sisar istuivat äänettöminä, menneitä aikoja muistellen ja kumpikin ajatellen omia ajatuksiaan elämän onnesta.

Jo viimein palasi Eeva, tarttui liikuttuna ja itkettyneenä kreivitärtä käsivarteen ja virkkoi: — Suvaitsetko, että tuon luoksesi erään vanhan ystävän?

Uteliaana nyökäytti Ebba päätään suostumuksen merkiksi.

Yleväryhtinen upseeri astui kalpeana ja vesissä silmin sisään. Hänen hiuksensa olivat harmaantuneet, hänen poskensa olivat kuopalla, mutta koko hänen olennossaan oli jotain, joka ilmaisi, ett'ei hän ollut vanhuuden koukistama, mutta että hän oli onnettomuuksien murtama mies parhaassa iässään. Ebba kreivitär ei ollut monta sekuntia häntä katsellut, ennenkun hänen kasvonsa äkisti kalvettuivat ja hän äänetönä ja pyörtyneenä vaipui ystävänsä syliin.

— Mitä tämä on? — huudahti kreivi Torsten, joka ei voinut käsittää syytä sisarensa äkkinäiseen mielenliikutukseen.

Vieras ei kuullut häntä. Hänen silmänsä seurasivat poiskääntymättä ja sanomattoman viehkeitä tunteita ilmaisten kreivittären leppeiden ja kalpeiden kasvojen liikkeitä, tämän vähitellen tointuessa.

— Herra, kuka te olette, ja kuka antaa teille oikeuden pelästyttää kreivitär Liewen'ää? — virkkoi Torsten yhä kiivaammin.

— Kuolleiden ylösnoustessa elävien veri jähmettyy, — vastasi vieras surullisesti. — Kukako olen? Haudasta nousut mies, joka muinoin ei ollut teille tuntematon, herra kreivi. Hiukseni ovat harmaantuneet lähes yhdeksänvuotisessa vankeudessa, miksikä vaatisinkaan, että enää tuntisitte kuolleeksi luullun Eerikki Falkenbergin, joka ennen muinoin oli yksi hänen majesteettinsa henkivartijoita ja veljenne Kustaa Bertelsköldin likeisin ystävä.

— Falkenberg? Samannimisen kuninkaallisen neuvoksen veljenpoikako? Kreivitär Eeva Bertelsköldin, syntyjäjän Falkenberg, velikö?

— Juuri sama. En tiennyt, herra kreivi, että . . .

Torsten puri huultaan.

— Te erehdytte, — sanoi hän. — Se on minun veljeni, jolle onni on sisarenne suonut. Olkaa tervetullut kotimaahan. Olen iloinen siitä, että huhu, joka kertoi teidän kaatuneen Pultavan verisellä kentällä, oli perätön.

— Se kertoi vaan puolittain totta, — vastasi Falkenberg surullisesti katsahtaen Ebbaan, joka nyt oli toipunut, mutta ei vielä rohjennut katsoa tuota muinoin rakastettua, kauvan itkettyä, vihdoin palannutta ja kuitenkin iäksi menetettyä nuoruuden ystävää silmiin . . .

— Minä jätin paremman osan elämästäni ja kaiken onneni Pultavaan. Mitä tähteenä on, herra kreivi, ei ole mistään arvosta.

— Et siis lue miksikään kaikkia vastaisia urotekoja? . . . Unohdatko sisaresi lämpimimmän rakkauden? — sanoi Eeva hellästi.

— Ja uskollisen nuoruuden ystävän? — lisäsi Ebba hiljaisella äänellä.

Falkenberg ei virkkanut mitään.

— Teidän pelastuksenne lienee ollut aivan ihmeellinen?
— sanoi Torsten päästäkseen noista vaarallisista muistoista.

— Tuskinpa ihmeellisempi kuin monen muunkaan, — vastasi Falkenberg; — mutta kelvannee kumminkin saduksi lapsille. Suvainnette minun säästää naisia kuulemasta kertomusta, joka vaan heitä kauhistuttaisi. Lyhyesti sanoen, minä makasin kaksitoista tuntia kuolleiden seassa tappotantereella; eräs sotarosvo huomasi minussa hengen kipinän ja otti minut pelastaaksensa; hän teki hyvät kaupat myömällä minut eräälle pajarille, joka oli tilannut häneltä ruotsalaisen sotavangin orjakseen. He veivät minut kauvas sisämaahan, minua katsottiin kuin kummitusta, minua kammottiin vääräuskoisena, mutta ylimalkaan ei minua juuri pahasti pidetty. Kun vähän ymmärsin puutarhan hoitoa, oli minusta hiukan hyötyäkin. Viimein ylenin minä puutarhan hoitajaksi ja ansaitsin vähän rahaa. Eräänä päivänä tuli siihen kylään eräs kuljeksiva rihkamakauppias, joka kaupitsi pyhäin kuvia. Käsitätte kummastukseni, kun hänen kirjavasta tavarakasastaan löysin erään medaljongin . . .

— Jossa on kuningas Ulriika Eleonoran kuva?

— Mutta kuinka te, herra kreivi, tiedätte . . .

— Se oli siis todellakin se! — huudahti Torsten kiivaasti.

— Se oli sama medaljonki, jonka hänen majesteettinsa kadotti Rajowkan luona; koko henkivartijajoukko tunti sen. Töin tuskin kyeten hämmästystäni salaamaan, tyhjensin minä puolet säästörahoistani kauppiaan kukkaroon ja sain medaljongin.

— Entä sormus? Missä on se? Antakaa tänne se!

— Olen onnellinen voidessani jättää sen hänen majesteettinsa omaan käteen, — vastasi Falkenberg rauhallisesti. — Kumma kyllä, muuttui elämäni kohta saatuani tämän kalleuden haltuuni. Kaikki kävi mieltäni myöten, isäntäni nuori puoliso, joka oli nähnyt minun riutuvan ja harmaantuvan ikävästä kotimaahani, puhui niin hartaasti minun vapauttamiseni puolesta, että isäntäni mustasukkaisuudesta suostui siihen ja vei itse minut Riikaan, jossa hankki minulle tilaisuuden päästä Kööpenhaminaan ja . . . minä sain jälleen nähdä isänmaani.

— Olkaa hyvää ja näyttäkää minulle medaljonki, — sanoi Torsten oudolla äänellä.

Falkenberg otti sen esiin nahkaisesta kotelosta, jossa oli sitä säilyttänyt. Sormus oli sovitettu medaljonkiin niin, että se muodosti renkaan, mihin kaulanauha oli kiinnitetty.

— Tämä sormus on minun! — huudahti Torsten Bertelsköld, temmaten sen käteensä niin intohimoisesti kuin ei olisi aikonut antaa sitä takaisin kaiken maailman rikkauksista.

— Se on kuninkaan oma, ja on minun vielä tänä päivänä se hänen majesteetilleen annettava, — väitti Falkenberg.

— *Rex regi rebellis!* — ah, näettekö, minä tiedän, mitä siihen on kirjoitettu. Tiedättekö, että jos kuningas vielä kerran saisi tämän sormuksen eikä kadottaisi sitä valheen eikä väärän valan kautta — ainoastaan siten voi sen menettää — silloin hänen onnensa kääntyisi, hän panisi Euroopan taas jalkainsa juureen ja pohjoisten maiden kohtalo olisi vuosisadoiksi muutettu!

Kaikki seisoivat äänettöminä. Näytti siltä kuin joku tuntematon salaperäinen voima, jota uskonto ja järki turhaan nousivat vastustamaan, olisi heihin vaikuttanut. Eeva esti Falkenbergin tempaamasta takaisin medaljonkia. — Sormus on hänen, — sanoi hän; — kuninkaalla ei ole siihen mitään oikeutta; mutta jos te rakastatte kuningastanne ja jos rakastatte isänmaatanne, niin antakaa hänelle sormus takaisin!

— En anna, vaikka hän murtaisi miekkansa poikki minun jalkaini juuressa ja polvistuisi eteeni ja suutelisi jalkaani! En, vaikka hän tarjoaisi minulle Norjan kruunun ja Englannin valtaistuimen! Medaljonki on hänen ja sen hän saakoon; mutta sormus on minun!

Ja kreivi Torsten riensi pois.

Silloin katosi se hervaiseva tunne, joka vastikään oli vallannut kaikki muut. Falkenberg raivosi. Naiset itkivät. Mutta se oli myöhäistä. Torsten Bertelsköld oli saanut kuninkaan sormuksen eikä antanut sitä takaisin.

20. Erään nimen varjo.

Jouluaamun myöhäinen aurinko nousi vuonna 1718 Tydalenin tunturien yli Norjan rajalla Jemtlandia vastaan. Yö oli ollut kylmä ja selkeä, mutta lännessä nousi merestä nyt mustia lumipilviä, joiden synkkiä reunoja vasten auringon ensimmäiset säteet kiiluivat kuin kultainen päärmee synkän suruhunnun ympärillä. Tunturien kukkulat kohosivat korkeina ja lumipeittoisina synkistyvää taivasta vastaan, ja kun päiväpaiste kohtasi niiden jäisiä huippuja, näyttivät nämä valkoisilta ja keväisiltä kuin toivo, joka loitolla loistellen aina ihmissilmää pettelee.

Tunturin rinteellä oli vilkasta liikettä. Siellä olivat Armfeltin laumat, siellä oli viimeinen pirstale Suomen viimeisestä sotajoukosta, joka Trondhjemiin turhaan hyökättyään nyt palasi Norjan vuorilaaksoista talvimajoilleen Ruotsin puolelle. Yö oli ollut ankara, sotamiehet olivat keränneet karnervia ja kallioiden lomissa kasvavia hentoja vaivaiskoivuja, virittääkseen valkean tässä kovassa pakkasessa; mutta liian äkkiä leimahti tämä heikko liekki, yhtä äkkiä sammuakseen, ja monelta olivat jo kädet ja jalat paleltuneet. Mutta vielä kyti kipinä rohkeutta näissä kangistuneissa jäsenissä. Sotaretki oli menetetty; urhokas ja kuuluisa Långström, Suomenmaan parhaita sissejä, oli juuri vähää ennen kaatunut yhdessä noita yksinäisiä, vimmaisista taisteluita, joissa vaan tunturien kaiku vastaa uroiden huutoihin eikä voitettulla ole pelastusta missään. Ankara oli kulku, ruokavarat varsin vähissä; mutta vielä painui suomalainen joukko eteenpäin, sillä vielä eli Kaarle kuningas, ja vaikka kaikki olikin menetetty, niin olipa vielä kaikki voitettavissakin niin kauvan kuin hän oli hengissä. Sekavia huhuja hänen aikomistaan suurista yrityksistä kulki miehestä mieheen; ja nämä tarut tulevaisuudesta, samoin kuin tarut menneisyydestä, ne eläyttivät vielä yönuotion ääressä istuvain lannistuvaa rohkeutta. Tiedettiin, että Görtz menestyksellä hieroi rauhaa vaarallisimman vastustajan, tsaari Pietarin kanssa, jonka puheilla hän itse

oli ollut Haagissa ja Pietarissa. Tiedettiin vielä, että tsaari oli tyytymätön saksalaisiin liittolaisiinsa, jotka kateudella ja pelolla seurasivat hänen yrityksiään saada jalansijaa Saksanmaalla. Tiedettiin niinkään, että tsaarin luonne oli sitä laatua, että se voi sopia yhteen Kaarle XII:n luonteen kanssa; — rohkea, korkealle tähtäävä, suuria suunnitteleva. Kuiskailtiin yhtä ja toista aiotusta avioliitosta Kaarle kuninkaan ja tsaari Pietarin herttaisen tyttären Annan välillä *). Sitten piti muka näiden mahtavain urhojen, jotka niin kauvan olivat otelleet ylivallasta pohjolassa, sopia keskenään ja käydä liittoon, joka panisi Euroopan valtaistuimet tärisemään. Ruotsi luopuisi Virosta ja Inkerinmaasta ikuisiksi ajoiksi, mutta Liivinmaasta viideksikymmeneksi vuodeksi, jota vastoin tsaari antaisi Suomenmaan takaisin ja laivastollaan auttaisi Kaarle korvaukseksi valloittamaan Norjan. Sitten asettaisi Kaarle, rangaistakseen Yrjö kuninkaan petollisuutta, 30,000:lla miehellä Stuartin Britannian valtaistuimelle; mutta itse olisi hän, yhdessä liitossa tsaari Pietarin kanssa, hyökkäävä Saksanmaahan, ottava menetetyt alueet takaisin, luova uudeksi Euroopan.

Nämä olivat jättiläistuumia auringonlaskun edellä; ne kiertelivät kaikki samaa keskustaa, samaa sankarinimeä. Ja ainakin kaksi tahi kolme kuolevaista tiedettiin olevan, jotka tunsivat itsensä kykeneviksi näitä tuumia toimeen panemaan; ne olivat syntyneet erään valtioviisaan nerokkaissa aivoissa ja salaman iskuina sytyttäneet kahden urotekoja haaveksivan yksinvaltiaan mielet tulena palamaan. Sekin tiedetään, että nämä uhkatuumat olivat järkevämmät kuin ne, joita Kaarle XII omin päin keksiskeli. Mutta se on kenties unohdettu, että vielä tuhannet muutkin uskoivat niiden mahdollisuuteen, ja niiden joukossa olivat viimeiset suomalaisetkin. Vuosikausia oli Ruotsin valtakunta kulkenut voittojen unen houreissa; onnettomuuksiin ja uhrauksiin olivat tointuneet ne, jotka lähinnä nääntyivät kuormain painon alle, muttá sotamies eli yhä vielä siinä uljaassa uskossaan, että hän kuninkaan lipun alla oli maailman voittava. Hidas suomalainen

---

*) Joka sittemmin naitettiin Holsteinin nuorelle herttualle, Kaarlen sisarenpojalle, ja on nykyään hallitsevan Venäjän keisarillisen huoneen kantaäiti.

ei hevillä heitä lempituumiaan. Ei mikään, eivät edes tappiot, eivät peräytymiset eivätkä tuhannet vaaratkaan voineet järkyttää Armfeltin sotajoukon lannistumatonta rohkeutta, niin kauvan kuin kuningas oli elossa. He taistelivat varjossa, niinkuin Leonidas taisteli persialaisten nuolien varjossa: — erään nimen varjossa.

Mutta se tuli, se sanoma, joka hervasi jokaisen käden ja raapasi kaiken tulevaisuuden pois voittojen kirjasta. Kuiske, kamala kuin kuolon, kulki miehestä mieheen; Kaarle XII:ttä ei enää ollut olemassa; hän oli kaatunut niinkuin oli elänytkin, rintavarustusta ylempänä, käsi miekan kahvassa, silmä vihollista kohti, kuulain vinkunan keskellä. »Hän kaatui», sanoo eräs hänen aikalaisensa, »kuulasta, joka kävi suoraan hänen päänsä läpi, ja tämä kuula kaasi Ruotsin.» *Kuin*ka hän kaatui, siitä ei silloinen sukupolvi muistanut tarkempaa selkoa ottaa. Kaatuiko hän »Euroopan yhdistyneiden valtain toimesta», — kaatuiko hän ruotsalaisesta vai norjalaisesta kuulasta, vai eikö kuulasta ensinkään, vaan miekasta — se oli sen ajan miehistä yhdentekevää. Pääasia oli, että se mies kaatui, joka, ollen korkea kuin vuori aikakautensa kääpiöiden keskellä, yksinään kantoi olallaan tätä aikakauttaan, joka kukistui hänen kanssansa, eikä enää haudastaan nousut. Hänen aikakautensa ei ollut samaa mieltä kuin suurin Ruotsin uudemmista historian kirjoittajista, että näet Kaarle XII:n kuolema oli »loppunut elämä»; se odotti hänen elämänsä jälkimmäiseltä puoliskolta uskomattomia asioita, samoin kuin oli odottanut edelliseltäkin, ja kukapa voi varmuudella sanoa sen suotta odottaneen?*) Se vaan on varmaa, että maailma hengitti helpommin viimeisen jättiläisen kaaduttua, sillä aseellinen suuruus painaa maata, ja se painoi Ruotsia niinkuin olisi vuori laskeutunut sen rinnan päälle. Yhtä varmaa on kuitenkin, että kun inhimillinen suuruus siihen yhdistyy, se kohentaa enemmän kuin painaa, ja yllyttää ihmisten sydämmet tekoihin, jotka iäti elävät. Kaarle XII:n aikana tunsivat jokainen poikanen Ruotsissa ja Suomessa kas-

*) Kaarle XII antoi vähää ennen kuolemaansa käskyn laittaa huvilinnat kuntoon. Moni on luullut hänen päättäneen omistaa jälkimmäisen osan elämänsä rauhan töihin ja valtakunnan entiselleen palauttamiseen.

Sotaretki Norjaan 1817.

vavansa jättiläiseksi. Ne, jotka punnitsevat tämän kuninkaan tekoja tavallisen vastattavan ja vastaavan mukaan, saavat tuloksi: saldo tappiota niin ja niin paljon. Eikä toisin voi ollakaan, sillä Kaarle XII oli kenties suurin tuhlari, mikä milloinkaan on elänyt, joka hukkasi valtakuntansa, voitto- maansa, armeijansa ja itsensä. Mutta luvunlaskijat ovat unohtaneet yhden saldon hänen hyväkseen, joka yleni hänen aikakautensa ja on ylentävä kaikkia tulevia sukupolvia, nimittäin hänen suuruutensa loiston. Hän oli skandinaivialaisen sankarihengen viimeinen ja korkein huippu, tämän sankarihengen, joka jo tuhat vuotta ennen häntä riehui ympäri Euroopan. Hänessä oli siis enemmän kuin yksi aikakausi, enemmän kuin yksi kansa, hänessä oli menneen vuosituhannen sielu. Mennyt se oli, ja sentähden se katosi hänen kansansa; mutta hänen nimensä varjo, joka täytti ja pimensi pohjoisia maita hänen eläessään, se täyttää ja kirkastaa pohjoisia maita hänen kuoltuansa . . .

Surusanoman kuninkaan kuolemasta sai Armfelt eräältä vangiksi otetulta norjalaiselta postinkuljettajalta*). Sitä ei käynyt kauvan sotamiehiltä salaaminen, ja siitä hetkestä alkaen oli Suomen sotajoukko hukassa. Ihastuksen, voiton voima, joka niin kauvan oli ylläpitänyt näitä urhoja heidän yliluonnollisissa ponnistuksissaan, — se voima oli nyt murrettu. Todellisuus karkasi heidän kimppuunsa ja ylivoimallaan lannisti heidät, niinkuin kallio, jonka jättiläinen on jyrkäntein reunalle vierittänyt, vyörähtää takaisin hänen puutuneelle käsivarrelleen. Ja todellisuus oli tällä hetkellä jouluaamu Norjan tietömillä tuntureilla.

Armeija lähti liikkeelle Tydalenista, josta vielä oli 7 peninkulmaa likimmäiseen kylään Jemtlannissa. Armeijan muassa oli norjalaisia vankeja ja näiden joukossa tunturien asukkaita, jotka saivat valita joko runsasta palkintoa vastaan oppaana ollakseen tai hirsipuuhun kuollakseen. Vielä valaisi aurinko korkeimpia vuorenhuippuja, Bokhammaria, Öje-tunturia, Remmeniä ja Einhagenia. Mutta sitten valo sammui mustaan lumipilveen, joka nousi yhä ylemmä ja kumeasti kohisten yhä lähenei luoteiselta ilmalta. Tuossa tuokiossa olivat tunturit, ihmiset, hevoset, reet peittyneet lumipyryyn

*) Aikaisemmin. Juuri tämä sanoma sai hänet peräytymään.

niin sakeaan, ett'ei enää nähnyt kymmentä kyynärää eteensä ja niin kirpeän kylmään, että se tunki lämpimimpäinkin talvivaatteiden läpi. Harvat olivatkin ne, joilla oli lammasnahkaturkki tahi kulumaton sarkatakki päällään. Oppaat eksyivät ja paleltuivat kuoliaiksi. Armeija samosi samoamistaan, tietämättä minnekä, mutta eteenpäin kuitenkin mentiin, — niin kauvan kuin mentiin. Ja kylläpä mentiinkin niin kauvan kuin mahdollista; muuten he eivät olisikaan olleet suomalaisia. Mutta pian täytyi lakata liikkumasta. Hevoset kaatuivat. Aseet putoilivat sotamiesten käsistä. Muutamat heistä peittyivät lumen alle; toiset vajosivat voipuneina hanteen ja nukkuivat, koskaan enää heräämättä. Toiset taas suitsuivat syviin, petollisella lumipeitteellä kätkeytyihin rotkoihin. Toiset koettivat nuotoiden turvin säilyttää henkeänsä. Kallioiden suojaan tehtiin tulia; kaikki mitä polttaa voitiin — kiväärinperät, laastukit, kuormaston reet, lavetit, satulat, — poltettiin säälimättä. Mutta lumipyry raivosi heikontumattomalla voimalla koko ensimmäisen ja toisen joulupäivän. Tulia ei käynyt enää vireillä pitäminen. Koko sotajoukko oli perikadon oma.

Tässä kauheassa joululeikissä nähtiin erään kookkaan sankariolennon hämmöittävän lumipyrystä, noin 300 miestä muassaan, jotka vielä häntä seurasivat. Hän oli niitä harvoja, jotka eivät vielä epäilleet. Se oli hän, joka tuolla kuuluisalla retkellä Trondhjemiiä vastaan ensiksi nosti kanuunan olalleen ja kantoi sen syvyyksien yli. Se oli hän, joka nyt paluuretkellä taittoi polveaan vasten jykeäteköisen kuormareen ja käytti sen polttopuuksi. Se oli hän, joka, yksinään väsymätönnä, nosti milloin yhden milloin toisen toverin ylös kinoksista ja vuorenkoloista ja koetti saada heitä virkoamaan. Hänen laumansa seurasi häntä kuin pelastavaa enkeliä ja raivasi arvaamattomien vaarain läpi tiensä Eina-joelle, joka laskee tuntureilta Handöliin, Jemtlandin ensimmäiseen kylään.

Kun nämä 300 miestä olivat joelle saapuneet, nostivat he ilohuodon, sillä heillä oli nyt kompassi, joka ei enää pettänyt heitä, niinkuin aurinko, kuu ja tähdet olivat pettäneet tässä hirmuisessa lumituiskussa. He hakkasivat avannon jäähän ja katsoivat, minne päin vesi juoksi; siellä päin oli Jemtland, siellä päin pelastus. Toivo hymyili vielä kerran näille harvoille jällelle jääneille urhoille. He ympäröivät kiittolisina johtajansa majuuri Bertelsköldin, ja pyysivät saada

vuorotellen kantaa häntä; sillä sittenkun hän 36 tuntia oli riehunut enemmän kuin kaksikymmentä muuta miestä yhteensä, alkoivat hänenkin jättiläisvoimansa loppua. Mutta hän puristi heidän käsiään jäähyvästiksi ja puhui heille muutamia sanoja, jotka kuuluivat myrskynkin läpi.

— Astukaa eteenpäin, pojat, — sanoi hän; — se on tie elämään. Minä käännyn tästä takaisin, eikä kukaan saa minua seurata. Neljätuhatta miestä harhailee vielä noilla tuntureilla; tiesi Jumala, kuinka moni heistä vielä voi jalkaansa liikuttaa. Mutta se on Suomen viimeinen sotajoukko, minä en saata sitä jättää, minun täytyy etsiä käsiini niin monta kuin voin, opastaakseni heitä tänne Eina-joelle. Elkkää vastustako minua; tämä on viimeinen kerta kuin teitä komanan, lapseni; te tiedätte, ett'en minä suvaitse ketään, joka mukisee palveluksessa. Jos en enää palajaisi, niin tervehtikää vaimoani ja pientä poikaani, Kaarle Viktoriani. Sanokaa heille, että he, lähinnä Jumalaa, ovat olleet viimeinen ajatukseni. Sanokaa heille, että veljeni Torsten pitäköön heistä huolta ja kasvattakoon poikani kelpo mieheksi, joka pelkää Jumalaa ja kunnioittaa kuningasta. Sanokaa heille, että olen kuollut niinkuin olen elänyt, Suomenmaan ja Kaarle kuninkaan palveluksessa. Kun ei niitä enää ole, ei kannata minunkaan enää elää. Jääkää hyvästi, pojat, Jumala olkoon teidän kanssanne. Jos joku teistä vielä saapuu Suomeen, niin sanokaa minulta terveisiä!

Näin puhuttuaan pyyhkäsi urhoollinen soturi kylmetyneen kyöneleen lumisella hihallaan silmästään ja riensi reippain askelin pois, ikäänkuin peläten, että rakkaus puolisoon, lapseen ja elämään viimeisellä hetkellä pettäisi isänmaan. Sotamiehet katsoivat surumielin hänen jälkeensä, ei kukaan tohtinut panna hänen viimeistä käskyään vastaan, ja kohta oli hän kadonnut heidän silmistään tuntureille ja lumituiskuun.

Tämä olikin viimeinen kerta kuin jotain kuultiin tämän kertomuksen sankarista, rehellisestä ja urhoollisesta karoliinista Kustaa Aadolf Bertelsköldistä. Onnistuiko hänen pelastaa ketään Suomen viimeisestä sankarijoukosta ja ketä ne pelastetut olivat, siitä ei koskaan ole tietoa tullut. Se vaan on varmaa, että hän jälkeä jättämättä katosi tuhanten muiden kanssa tunturien äärettömään lumipeittoiseen hautaan, vahvistaen kuolemallaan sen rakkauden kuninkaasen ja isän-

maahan, joka järkähtämättä oli elähdyttänyt hänen uskollista sieluaan sadoissa taisteluissa, voitoissa ja vastuksissa, hänen elämänsä alusta aina loppuun asti.

Kaikki, tai melkein kaikki, joissa henki oli, hukkuivat. Taru kertoo, että muutamat jällellä jääneistä pääsivät norjalaisia vankeja vapaiksi ja lähettivät heidät anomaan apua Trondhjemin linnan päälliköltä, ja että tämä oli lähettänyt 300 suksimiestä ja 150 keveätä rekeä etsimään ja pelastamaan eksyneitä. Nämä rehelliset norjalaiset, jotka lähtivät pelastamaan vihollista sotajoukkoa, eivät kumminkaan päässeet tuntureille, niin kauvan kun rajuilmaa kesti. Sen lakattua he seurasivat Suomen sotajoukon jälkiä, ja hirvittävä oli se näky, mikä nyt kallioiden keskessä heitä kohtasi. Armeijan kulkua osoittivat liiankin selvästi jälkeen jätetyt, kinoksiin uponneet kanuunat ja sinne tänne kaikkialle sirotetut aseet. Sitten tavattiin viluun kuolleita upseereja ja sotamiehiä, ensin yksitellen, sitten kokonaisia ruotuja, viimein kokonaisia komppanioita ja pataljoonia. Muutamat tavattiin kuolleina sammuneen nuotion ääressä, toiset istuvina tahi makaavina reissä, joiden edestä hevoset olivat kaatuneet; useat olivat syviin rotkoihin ruhjoutuneet, toiset taas olivat kangistuneina sortuneet samaan järjestykseen, jossa marssivat. Ylt'ympäriinsä kuului sutten ulvontaa, tunturien kotkat kiertelivät laumoittain tämän kuoleman suuren tappotantereen ympärillä, ja Tydalenista tuli sitten moniksi vuosiksi paras metsästyspaikka Norjassa.

Tappiota, jonka tämä hävityksen joulu tuotti, ei ole koskaan voitu varmuudella määritellä. Siitä voidaan saada jonkunlainen käsitys, kun muistetaan, että Armfeltin armeija Norjaan tullessaan arvattiin 6,500:ksi sotaan kelpaavaksi mieheksi, ja että näistä palasi vaan noin 500, joiden jäsenet olivat osaksi paleltuneita. Jos kuolleiden ja vangittujen luku sotaretken muuna aikana lasketaan 2,500:ksi, niin tulee paleltuneiden luku olemaan 3,500. Muutamat sanovat sen suuremmaksi, toiset pienemmäksi; varmaa vaan on, että vahinko oli siihen aikaan ääretön.

Näin päättyi viimeinen seikkailu Kaarle XII:n suuressa verisessä murhenäytelmässä, ja näin kaatuivat Suomen viimeiset karoliinit, joista runoilija laulaa:*)

*) Franzén, »Den gamle knekten,» ensimmäinen painos, sittemmin muutettu.

»Riens' sinne joukko viimeinen,
 Kokoiltu Suomen soilta,
 Riens' tuntureille kuolemaan,
 Kinokset pohjan hautanaan.»

Ja vielä laulaa hän:

»Kyll' itki Ruotsi: Suomi enemmän,
 Kuin äiti, leski itkee» . . .

Sinä, joka kevään vihannoidessa ja lempeämpiin oloihin ihastuneena olet kuunnellut tätä surullista, mutta jalosydämistä tarua; sinä, joka lämmittelet sydäntäsi ruotsalaisen kunnian loisteella ja suomalaisen laulun kuolemattomilla tarinoilla uudemman ajan urotöistä; muista, että Suomella ennenkin heitä on ollut sankareita, tarujen muistojen arvoisia, vaikka sillä ei koskaan ennen ole ollut eikä koskaan tulle olemaan kuin yksi vänrikki Stål, joka heitä lauluillaan ylisteleisi.

Kolmannen jakson loppu.

Kolmannen jakson sisältö:

Siniset:

1.	Leijona lepää	8.
2.	Leijona herää	24.
3.	Miten leijona alkaa otusta ajaa	40.
4.	Aurora Königsmark	52.
5.	Rex regi rebellis	69.
6.	Kirje Ebba Bertelsköldiltä Kustaa Aadolf Bertelsköldille	81.
7.	Metsästys Liebeverdan luona	87.
8.	Pultavan tappelun edellisenä iltana	99.
9.	Pultavan laskeva aurinko	105.

Pakolainen:

1.	Ylioppilaat lähtevät sotaan	120.
2.	Ison vihan Klingspor	132.
3.	Rutto vuonna 1710	145.
4.	Pääkortteeri Porvoossa	153.
5.	Sissit	165.
6.	Kotkan-ajo	174.
7.	Mainiemen linna	184.
8.	Ison-Kyrön tappelu	199.

Erään nimen varjo:

1.	Valtiopäiväklubi	220.
2.	Valtioviisaan sodan-julistus	226.
3.	Pakolaiset	234.
4.	Karoliini	242.
5.	Hatut päästä pois	248.
6.	Sanansaattaja Suomesta	254.
7.	Voittojen kirja	261.
8.	Kirjoittamaton lehti voittojen kirjassa	265.
9.	Kun leijona palaa otuksen ajosta	273.
10.	Kohtaus Stralsund'in luona	279.

11.	Kaarle XII:nnen puheilla	284.
12.	Vieraita käy Suomessa v. 1715	293.
13.	Hollantilaiset Pohjanmaalla v. 1715	298.
14.	Kajaanin linna	304.
15.	Amatsoonien maassa	309.
16.	Kun Suomen viimeinen linna kukistui	314.
17.	Myyrän käytäviä jättiläisrakennuksen juurella	322.
18.	Sotaväen katselmus ja eräs yhtymys	328.
19.	Kuninkaan sormus	335.
20.	Erään nimen varjo	344.